

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

**TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİK İLE İÇ
TEHDİT, DIŞ TEHDİT VE AVRUPA BİRLİĞİ
ALGISI ARASINDAKİ İLİŞKİ**

MAHMUT TURAN EKTİREN

2520160188

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ATEŞ USLU

İSTANBUL 2020

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN:

Adı ve Soyadı : MAHMUT TURAN EKTİREN Numarası : 2520160188
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ Danışmanı : DOÇ. DR. ATEŞ USLU
Tez Savunma Tarihi : 05.03.2020 Saati : 10:00
Tez Başlığı :
" TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİK İLE İÇ TEHDİT, DIŞ TEHDİT VE AVRUPA BİRLİĞİ ALGISI ARASINDAKİ İLİŞKİSİ "

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE / YERİNE / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. UĞUR TEKİN		Kabul
2- PROF. DR. NAZIM İREM		
3- DOÇ. DR. ATEŞ USLU	KABUL	KABUL
4- DR. ÖĞR. ÜY. EYLEM ÖZDEMİR	Kabul	Kabul
5- DR. ÖĞR. ÜY. YUSUF DOĞAN ÇETİNKAYA		

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. HİKMET KIRIK	KABUL	
2- DR. ÖĞR. ÜY. GÜLAY UĞUR GÖKSEL		Düzeltilme

ÖZET

TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİK İLE İÇ TEHDİT, DIŞ TEHDİT VE AVRUPA BİRLİĞİ ALGISI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Mahmut Turan EKTİREN

Yapılan bu araştırmanın amacı Türkiye örneği üzerinden hareket ederek katılımcıların milliyetçilik algılarını tespit etmek ve milliyetçilik algıları ile iç tehdit, dış tehdit ve AB algıları arasındaki ilişkiyi Türkiye örneklemini bağlamında belirlemektir.

Araştırmada milliyetçilik ile iç tehdit, dış tehdit ve AB algısı arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla ilişkisel tarama modeli kullanılarak analiz yapılmıştır. Nicel veriler araştırmacı tarafından geliştirilen ölçek vasıtasıyla toplanmıştır.

Yapılan araştırmanın evreni Türkiye'dir. Milli Eğitim Bakanlığı okulları 3 hizmet alanına, bu hizmet alanlarını da kendi içerisinde 6'şar hizmet bölgesine ayırmıştır. Bu alan ve bölgeler okulların bulunduğu alanın sosyo-kültürel yapısı, ekonomik yapısı vb. unsurlar dikkate alınarak yapılmıştır. Türkiye'nin 7 bölgesi içerisinde her bölgeden birer il olmak üzere İstanbul, Trabzon, Van, Mardin, Ankara, İzmir ve Antalya şehirlerinde mevcut hizmet alanı ve hizmet bölgeleri dikkate alınarak veriler toplanmıştır. Ölçek 6 ay süre ile iki defa uygulanmıştır. İlk veriler 280 kişiden toplanmıştır. Altı ay sonra veri toplamak için kullanılan anketler 3500 kişiye dağıtılmış, gönüllülük esasına göre 1250 kişiden veri toplanmıştır. Yapılan inceleme sonucunda 1120 anketin inceleme için uygun olduğuna karar verilmiştir.

İnceleme sonucunda katılımcıların "Milliyetçilik" algısı ile iç tehdit, dış tehdit ve AB algılarının yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca korelasyon analizi sonucu incelendiğinde Milliyetçilik ile "İç Tehdit", "Dış Tehdit" ve AB algıları arasında ilişkinin var olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, İç Tehdit, Dış Tehdit, AB, Türkiye

ABSTRACT

THE RELATIONSHIP WITH THE NATIONALISM IN TURKEY AND THE INTERNAL THREAT, EXTERNAL THREAT AND PERCEPTION OF EU

Mahmut Turan EKTİREN

The aim of this study is to identify the perception of nationalism relying on the example of Turkey and to determine the relationship between the nationalism and its dynamics in the the context of Turkey examples. The dynamics that are thought to affect nationalism are determined as: The Perception Of Internal Threat, The Perception Of External Threat and The Perception of EU.

In this study, a relational scanning survey model was used to analyze the relationship between nationalism, internal threat, external threat and EU perception. Quantitative data were collected by the scale which is developed by the researcher. The universe of the research is Turkey. The schools have divided into 3 ministration areas and each ministration area have divided into 6 areas within themselves by the Ministry of National Education. Such elements like socio-cultural structure of the area where the schools are located, economic structure and etc. Were taken into consideration while those areas are being formed. While collecting the data, the 7 region of Turkey and the existing ministration areas and regions of the cities in every region like İstanbul, Trabzon, Van, Mardin, Ankara, İzmir and Antalya were taken into consideration. Scale applied twice for 6 months. The first data were collected from 280 people. Six months later, the questionnaires used to collect data were distributed to 3500 people and data were collected from 1250 people on a voluntary basis.

As a result of the study, it was determined that the participants had high perceptions of “Nationalism”, Internal Threat, External Threat and EU. In addition,

the correlation analysis revealed that there is a relationship between nationalism and internal threat, external threat and EU perceptions.

Key Words: Nationalism, Internal Threat, External Threat, EU, Turkey

ÖN SÖZ

Bu alımda “Türkiye’de Milliyetçilik ile İ Tehdit, Dış Tehdit ve AB Algısı Arasındaki İlişki” incelenmiştir. Tez, özü itibariyle üç bölümden oluşmuştur. Tezin verileri nicel araştırma tekniğı olan ilişkisel tarama modeli ile toplanmıştır. Bu bağlamda nicel verilerin toplanması için dört alt faktörden oluşan bir adet ölçek hazırlanmıştır. Ölçek verileri gerekli güvenilirlik ve geçerlik analizlerinden geçerek kullanıma uygun hale getirilmiştir.

Tezin birinci bölümünde milliyetçilik ile ilgili teorik incelemeler yapılmış ve bu bağlamda kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu bilgiler ışığında uygulanan ölçekten elde edilen veriler incelenmiş ve değıerlendirilmiştir. İkinci bölümde iç tehdit ve dış tehdit algıları sınırlandırılmış ve bu sınırlandırma etrafında toplanan veriler incelenmiştir. Son bölümde ise AB algısı ile ilgili teorik ve nicel veriler paylaşılmış ve literatürde var olan bilgiler ile karşılaştırılmıştır.

Bu tezin tasarlanma ve yazımın her aşamasında desteğini esirgemeyen değıerli hocam Doç. Dr. Ateş USLU’ya teşekkür ederim. Ayrıca gerek fikir aşamasında gerekse de tasarım aşamasında bana yol gösteren değıerli hocam Prof. Dr. Uğur TEKİN’e teşekkürü borç bilirim.

Mahmut Turan EKTİREN

12.10.2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİYETÇİLİK ALGISI

1.1. Millet Kavramı ve Ortaya Çıkışı Üzerine Tartışmalar	24
1.2. Milliyetçilik Kavramı	26
1.3. Milliyetçiliğin Ortaya Çıkışı ve Avrupa Kıtası.....	29
1.4. Türkiye'de Milliyetçilik	37
1.4.1. Osmanlı Dönemi.....	37
1.4.1.1. II. Mahmud Dönemi.....	37
1.4.1.2. Yeni Osmanlılar ve Vatanseverlik	37
1.4.1.3. Jöntürkler ve Türkçülük Akımı.....	42
1.4.2. Cumhuriyetin Kuruluşundan Sonra Milliyetçilik.....	50
1.4.3. 1980 Sonrası Türkiye'de Milliyetçilik.....	53
1.5. İlgili Araştırmalar	55
1.5.1. Konu İle İlgili Yapılan Nitel Araştırmalar	55
1.5.1.1. Yabancı Araştırmalar	55
1.5.1.2. Yerel Araştırmalar.....	60

1.5.2.Konu İle İlgili Yapılan Nicel Araştırmalar.....	66
1.5.2.1.Yabancı Araştırmalar	66
1.5.2.2.Yerli Araştırmalar	73
1.6. Araştırmaya Yönelik Bulgular	77
1.7. Ara Değerlendirme.....	84

İKİNCİ BÖLÜM

İÇ VE DIŞ TEHDİT

2.1.Güvenlik.....	89
2.1.1.Güvenlik Kavramının Tarihsel Değişimi	89
2.1.2. Küreselleşme Sürecinde Güvenlik ve Ulusal Güvenlik	90
2.1.2.1. Ulusal Güvenliğin Ekonomik Boyutu	92
2.1.2.1.1. Çokuluslu Şirketler	93
2.1.2.1.2. İMF, DB ve DTÖ.....	94
2.1.2.1.3.Sermayenin Küreselleşmesi	95
2.1.2.2. Ulusal Güvenliğin Siyasi ve Askeri Boyutu	96
2.1.2.2.1. Siyasal Güvenlik	96
2.1.2.2.2. Askeri Güvenlik.....	96
2.1.3. Küreselleşme Sürecinde Ulus Devlet ve Egemenlik	97
2.1.4.Küreselleşme ile Milliyetçiliği İlişkilendiren Görüşler.....	100
2.1.5. Kamu Güvenliği ve Kamu Düzeni	104
2.1.6. Türkiye'de İç ve Dış Tehdit Tanımlamaları	104
2.1.7. Türkiye'de Azınlıklara Yönelik Yapılan Siyasal Reformlar ve Ulusal Güvenlik Endişesi.....	107
2.1.7.1. Demokratik Açılımı İç Tehdit Olarak Gören Görüşler	108
2.2. Araştırma Bulguları	111
2.3. Ara Değerlendirme	125

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ

3.1.Avrupa Birliği Tarihçesi	133
3.2.Avrupa Birliği Genişleme Politikası ve Üye Ülkeler	136
3.3.Aday Ülkeler.....	138
3.3.1.Arnautluk.....	138
3.3.2. Karadağ	139
3.3.3. Makedonya	139
3.3.4. Sırbistan.....	140
3.3.5. Türkiye	141
3.3.5.1. Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkilerin başlangıcı.....	141
3.3.5.2. Ankara Antlaşması	142
3.3.5.3. Gümrük Birliği Katma Protokolü	143
3.3.5.4. Üyelik başvurusu ve Gümrük Birliği	144
3.3.5.5. Lüksemburg Zirvesi	144
3.3.5.6. Helsinki Zirvesi.....	145
3.3.5.7. Kopenhag Zirvesi.....	146
3.3.5.8. Brüksel Zirvesi (12-13 Aralık 2003).....	147
3.4. Kopenhag Kriterleri ve Türkiye'nin uyumu.....	147
3.5.Türkiye-AB Arasında Krize Sebebiyet Veren Olgular.....	152
3.5.1.Kıbrıs sorunu ve Türkiye Yunanistan ilişkileri	153
3.5.2. Ermeni sorunu	154
3.5.3. Azınlıklar ve insan hakları	156
3.6. Avrupa Birliği Süreci İle Milliyetçiliği İlişkilendiren Görüşler	157
3.7. Avrupa Birliği Algısına Yönelik Türkiye'de Yapılan Saha (Anket, Ölçek) Araştırmaları	159

3.8. Araştırma Bulguları	163
3.9. Ara Değerlendirme	171
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	177
KAYNAKÇA	181
EKLER.....	206
ÖZ GEÇMİŞ.....	212

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: KMO ve Bartlett Testi	16
Tablo 2: Açıklayıcı Faktör Analizi	17
Tablo 3: Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)	18
Tablo 4: Faktörler Arası Korelasyon Katsayıları	19
Tablo 5: Madde – Toplam” Korelasyonu ve “Alt – Üst %27 Farkı”	20
Tablo 6: Uygulamalar Arası Zamana Göre Değişmezlik.....	21
Tablo 7: İç Tutarlık Katsayıları.....	22
Tablo 8: Katılımcıların E-İ Ölçeği Milliyetçilik Alt Faktörüne Dönük Toplam Puan Değeri.....	77
Tablo 9: Milliyetçilik Alt Faktöründe Yer Alan Maddelerin Ortalama ve Standart Sapmaları.....	78
Tablo 10: Katılımcıların E-İ Ölçeği Milliyetçilik Alt Faktörünün Cinsiyet Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve T-Testi Sonucu.....	79
Tablo 11: Katılımcıların E-İ Ölçeği Milliyetçilik Alt Faktörünün Yaş Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu	79
Tablo 12: Katılımcıların E-İ Ölçeği Milliyetçilik Alt Faktörünün Eğitim Durum Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu	80
Tablo 13: Katılımcıların E-İ Ölçeği Milliyetçilik Alt Faktörünün Sendikaya Üyelik Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve T-Testi Sonucu.....	81
Tablo 14: Katılımcıların E-İ Ölçeği Milliyetçilik Alt Faktörünün Kendini Politik Olarak Konumlandırma Durum Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu.....	81
Tablo 15: Katılımcıların E-İ Ölçeği Milliyetçilik Alt Faktörünün Kendini Milliyetçi Olarak Konumlandırma Durum Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu.....	82
Tablo 16: Katılımcıların E-İ Ölçeği Milliyetçilik Alt Faktörünün Kendinizi nasıl tanımlarsınız? Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu.....	83
Tablo 17: Katılımcıların E-İ Ölçeği İç ve Dış Tehdit Alt Faktörlerine Dönük Toplam Puan Değeri.....	111

Tablo 18: İç ve Dış Tehdit Alt Faktöründe Yer Alan Maddelerin Ortalama ve Standart Sapmaları	112
Tablo 19: Katılımcıların E-İ Ölçeği İç ve Dış Tehdit Alt Faktörlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve T-Testi Sonucu.....	114
Tablo 20: Katılımcıların E-İ Ölçeği İç ve Dış Tehdit Alt Faktörlerinin Yaş Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu	115
Tablo 21: Katılımcıların E-İ Ölçeği İç ve Dış Tehdit Alt Faktörlerinin Eğitim Durum Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu	117
Tablo 22: Katılımcıların E-İ Ölçeği İç ve Dış Tehdit Alt Faktörlerinin Sendikaya Üyelik Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve T-Testi Sonucu.....	118
Tablo 23: Katılımcıların E-İ Ölçeği İç ve Dış Tehdit Alt Faktörünün Kendini Politik Olarak Konumlandırma Durum Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu.....	119
Tablo 24: Katılımcıların E-İ Ölçeği İç ve Dış Tehdit Alt Faktörünün Kendini Milliyetçi Olarak Konumlandırma Durum Değişkenine Göre Korelasyon Sonucu	120
Tablo 25: Katılımcıların E-İ Ölçeği İç ve Dış Tehdit Alt Faktörünün Kendinizi nasıl tanımlarsınız? Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu.....	121
Tablo 26: Milliyetçilik Alt Faktörü ile İç Tehdit ve Dış Tehdit Alt Faktörleri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Pearson Korelasyon Testi Sonucu	122
Tablo 27: Milliyetçilik Alt Faktörü ile İç Tehdit Alt Faktörü Arasındaki İlişkiyi Gösteren Regresyon Testi Sonucu	123
Tablo 28: Milliyetçilik Alt Faktörü ile İç Tehdit Alt Faktörü Arasındaki İlişkiyi Gösteren Regresyon Analizi Sonuçları İçin Bulunan Katsayılar	123
Tablo 29: Milliyetçilik Alt Faktörü ile Dış Tehdit Alt Faktörü Arasındaki İlişkiyi Gösteren Regresyon Testi Sonucu	124
Tablo 30: Milliyetçilik Alt Faktörü ile Dış Tehdit Alt Faktörü Arasındaki İlişkiyi Gösteren Regresyon Analizi Sonuçları İçin Bulunan Katsayılar	124
Tablo 31: A&G Araştırma Şirketi Tarafından 2002-2008 Yılları Arasında Yapılmış AB Algısına Dönük Anket Çalışmaları	161
Tablo 32: İktisadi Kalkınma Vakfı Öncülüğünde Yapılan AB Algısına Dönük Araştırma.....	162

Tablo 33: Katılımcıların AB Alt Faktörüne Dönük Toplam Puan Değeri.....	163
Tablo 34: AB Alt Faktöründe Yer Alan Maddelerin Ortalama ve Standart Sapmaları	163
Tablo 35: Katılımcıların AB Alt Faktörünün Cinsiyet Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve T-Testi Sonucu	164
Tablo 36: Katılımcıların AB Alt Faktörünün Yaş Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu.....	164
Tablo 37: Katılımcıların AB Alt Faktörünün Eğitim Durum Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu	165
Tablo 38: Katılımcıların AB Alt Faktörünün Sendikaya Üyelik Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve T-Testi Sonucu.....	165
Tablo 39: Katılımcıların E-İ Ölçeği AB Alt Faktörünün Kendini Politik Olarak Konumlandırma Durum Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu	166
Tablo 40: Katılımcıların E-İ Ölçeği AB Alt Faktörünün Kendini Milliyetçi Olarak Konumlandırma Durum Değişkenine Göre Korelasyon Sonucu.....	166
Tablo 41: Katılımcıların E-İ Ölçeği AB Alt Faktörünün Kendinizi nasıl tanımlarsınız? Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu.....	167
Tablo 42: Milliyetçilik Alt Faktörü ile AB Alt Faktörleri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Pearson Korelasyon Testi Sonucu.....	168
Tablo 43: Milliyetçilik Alt Faktörü ile AB Alt Faktörü Arasındaki İlişkiyi Gösteren Regresyon Testi Sonucu.....	168
Tablo 44: Milliyetçilik Alt Faktörü ile AB Alt Faktörü Arasındaki İlişkiyi Gösteren Regresyon Analizi Sonuçları İçin Bulunan Katsayılar	169
Tablo 45: Multinomial Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları.....	170

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Eurobarometre Tarafından 2004-2010 Yılları Arasında Yapılmış AB Algısına Dönük Anket Çalışmaları	159
---	-----

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AK	:Avrupa Konseyi
DTÖ	:Dünya Ticaret Örgütü
E-İ	:Ektiren-İstanbul Üniversitesi Ölçeği
EİÖ	:Ekonomik İşbirliği Örgütü
GSYİH	:Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
IMF	:Uluslararası Para Fonu
NATO	:Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OAB	:Orta Asya Birliği
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STA	:Serbest Ticaret Anlaşması

GİRİŞ

Milliyetçilik kendi milletine ait olan değerleri, ilkeleri, kazanımları, çıkarları; bireysel çıkar ve evrensel ilkelerden daha önemli olduğuna dair fikirleri merkeze alan ideolojidir. Smith'e göre, "milliyetçilik ifadesi şu anlamlara gelecek şekilde birkaç biçimde kullanılmaktadır; Bütün olarak millet ve millî-devletlerin bütün bir kurulma ve kendini idame ettirme süreci, Bir millete ait olma bilinci ve milletin güvenliği ve refahıyla ilgili özlem ve hissiyata sahip olmak, "Millet" ve rolüne ilişkin bir dil ve sembolizm, milletler ve millî irade hakkında bir kültürel doktrin ile millî emellerin ve millî iradenin gerçekleşmesine dair reçeteleri de içeren bir ideoloji, milletin amaçlarına ulaşacak ve millî iradeyi gerçekleştirecek bir toplumsal ve siyâsî hareket."¹ Yine Smith'e göre milliyetçilik ideolojisi birçok biçimde tanımlanmış olsa da, ana tema daha ziyade ağır basan bir millet kaygısıdır. Milliyetçilik milli kaygıları ana merkeze alan ve ona dair olan iyilikleri sürekli olarak çoğaltmaya çalışan bir ideolojidir. Burada kullanılan iyiliğin tam olarak neyi ifade ettiği belirsizdir. Ancak üç amaç etrafında bu iyiliğin belirlenmesi mümkündür. Bunlar "milli özerklik, milli kimlik ve milli birlik" olarak üçe ayrılabilir.² Hobsbawn "milliyetçilik terimini, Gellner'in tanımladığı gibi, yani 'esasen politik birim ile milli birimin uyumlu olması gerektiğini savunan bir ilke' anlamında kullandığını" ifade etmektedir.³ Gellner bu tanım dışında "yerel grupların karmaşık yapısı yerine ortak grupların bir arada tuttuğu, birbirlerinin yerini alabilecek atomize bireylerin oluşturduğu, kişisel olmayan bir toplumun kurulmasıdır"⁴der. "Milliyetçiliğe göre siyasi örgütlenme özünde etnik olmalıdır, öyle ki belirli bir etnik grubun çıkarlarını temsil eder. Bunun aksine ulus devlet, popüler kalabalıkları onları gerçekten de bir kültürel birim olarak temsil ettiğine inandırarak, siyasi meşruluğa dair önemli bir unsuru vurgular."⁵

¹ Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, Çev.: Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994, s.119.

² Anthony D. Smith, **Milliyetçilik**, Çev.: Ümit Hüsrev Yolsal, Ankara, Atıf Yayınları, 2013, s.20.

³ Eric J. Hobsbawm, **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik**, Çev.: Osman Akınhay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014, s.24.

⁴ Ernest Gellner, **Uluslar ve Ulusçuluk**, Çev.: Büşra Ersanlı Behar, Günay Göksu Özdoğan, İstanbul, İnsan Yayınları, 1992, s.106-107.

⁵ Thomas Hylland Eriksen, **Etnisite ve Milliyetçilik**, Çev.: Ekin Uşaklı, İstanbul, Avesta Yayınları, 2002, s.154.

Modern milliyetçiliğin Batı Avrupa'da ilk doğduğu yer İngiltere'dir. Protestanlığın İngiltere'de daha etkili olması bunun nedeni olarak gösterilebilir. İngiltere'nin ardından Fransa'da da milliyetçilik akımları hızla yayılmıştır. İngiltere ve Fransa çok dilli ülkeler olduklarından, buralarda dil birliğinden çok ortak bir egemen otoritenin yetki alanıyla belirlenmiş, ortak bir toprağın birlikteliği ön plana çıkarılmıştır. Bu nedenle bu milliyetçilik örnekleri “vatancılık” ya da “vatanseverlik” olarak da adlandırılabilir.⁶

Fransız İhtilali “özgürlük, eşitlik, kardeşlik” sloganlarıyla biçimlenen, haksızlığa karşı bir başkaldırı temelinde gelişmiştir. İhtilal sürecinde başlayan uygulamalarsa milliyetçiliğin devlet politikası haline gelmesine zemin hazırlamıştır. Örneğin Fransızca resmi dil olarak kabul edilmiş ve Fransızca dışındaki diğer dillerin kullanılmasına yasaklama getirilmiştir. Eğitim-öğretim, o gün bahsedilen tüm halkı kapsayacak şekilde genişletilmiş, parasız hale getirilmiş, müfredat milliyetçi ideolojiye uygun olarak düzenlenmeye başlamıştır.⁷

1920'li yıllarda milliyetçilik akademik incelemelerin de konusu olmaya başlamıştır. İki savaş arası dönemde milliyetçiliğin oluşumunun tarihsel boyutlarına değinilmiş, milliyetçilik karşılaştırmalı bir perspektiften çözümlenmeye başlamıştır, bu çalışmalar. 1945 yılından sonra dünya savaşının noktalanması, sömürgelerin bağımsızlıklarını elde etmeleri gibi gelişmelerle daha da çeşitlenmiştir. Millet inşası, milli söylem analizi gibi alanlarda akademik literatüre katkılar yapılmış, bu katkılar özellikle 1980'li yıllar ile beraber yoğunlaşmıştır. Bu dönemdeki temel tartışma, milletin modern çağın ürünü olarak mı, kadim bir geçmişin mi ürünü olduğu sorusu etrafında şekillenmiştir. Bu aşamada Ernst Gellner milliyetçiliğin gelişimini geleneksel toplumlardan modern sanayi toplumuna geçişle ilişkilendirmiş, Benedict Anderson da “hayali cemaatler” kavramı üzerinden millet kavramını ve milliyetçiliği tarihselleştirmiştir. Anthony D. Smith ve John A. Armstrong gibi etno-sembolcüler de milliyetçilik tartışmalarına katılmışlardır. Etno-sembolcüler, milliyetçilik çözümlemelerinde etnik geçmişe ve kültüre ağırlık vermiştir. 1990'lı yıllardan sonra

⁶Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev.: Metin Kırıatlı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993, s. 332.

⁷ Carlton J. H. Hayes, **Milliyetçilik: Bir Din**, Çev.: Murat Çiftkaya, 2. Bs. İstanbul, İzay, s. 11.

da milliyetçiliğin temelde neden hala çok önemli olduğu, neden sürekli gündemde kaldığı, bunu neyin etkilediği tartışılan konular haline gelmiştir.⁸

Bu araştırmanın temel amacı, “milliyetçilik algısı”nı neyin etkilediğine, milliyetçiliğin yükselişi, bu yükselişin nedenlerinin toplumda nasıl algılandığına ilişkin bir inceleme çerçevesi sunmaktır. Bu doğrultuda Türkiye örnekleminde milliyetçiliğin yükselişinin hangi derecede iç tehdit, dış tehdit ve AB ile ilişkilendirildiği araştırılacaktır.

Araştırmanın yöntem kısmında bu ilişkiyi belirtmek amacıyla hazırlanan veri toplama aracının güvenirlik ve geçerlik analizi yapılmış, verilerin toplanmasının ne derece uygun olduğu araştırılmıştır. Bunun dışında araştırma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde millet ve milliyetçilik kavramları tanımlanmış, Avrupa kıtasından başlamak üzere milliyetçiliğin tarihsel gelişim süreci ele alınmıştır. Ayrıca Osmanlı döneminden XXI. yüzyıl başlarına uzanan dönemde Türkiye’de milliyetçiliğin gelişiminin tarihçesi verilmiştir. Teorik kısmı takiben yine birinci bölümde milliyetçilik algısına dair nicel veriler yer almaktadır.

İkinci bölümde ise sınırlandırılmış iç tehdit ve dış tehdit kavramlarına dönük teorik bilgilere yer verilmiş, birinci bölümde olduğu gibi iç tehdit ve dış tehdite yönelik elde edilen nicel veriler belirtilmiştir. Araştırmanın bu bölümünde milliyetçilik algıları ile iç tehdit ve dış tehdit algıları arasındaki ilişki de test edilmiştir.

Son olarak üçüncü bölümde Avrupa Birliği’nin kuruluşu, Türkiye AB ilişkileri, müzakere süreçleri vb. teorik konulara değinilmiş ve bu bölümle ilgili araştırmadan elde edilen nicel veriler paylaşılmıştır. Araştırmada ayrıca AB algısı ile milliyetçilik algıları arasındaki ilişki test edilmiştir.

Sınırlılıklar

- Araştırmada elde edilen bulgular Türkiye örneklemini ve 2016-2018 yılları ile sınırlıdır
- Araştırmanın sonuçları veri toplama araçlarıyla sınırlıdır.

⁸ Umut Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, İstanbul, Sarmal Yayınları, 1999, s.53-56, 202

- Milliyetçilik algısı bu araştırmada iki farklı şekilde tanımlanmıştır. İlk düzlemde milliyetçilik algısı “katılımcıların görüşüne göre Türkiye’de milliyetçiliğin yükselişine dönük algı” olarak tanımlanmıştır. Bu algı E-İ ölçeği alt faktörü ile tespit edilmeye çalışılmıştır. İkinci düzlemdeyse milliyetçilik algısı “katılımcıların kendilerini ne düzeyde milliyetçi hissettiklerine dönük algı” olarak tanımlanmıştır. Bu algı ise katılımcılara **Kendinizi ne kadar milliyetçi görüyorsunuz? 1’in hiç milliyetçi olmayanları, 10’un ise en milliyetçi olanları gösterdiği cetvelde kendi yerinizi işaretler misiniz?** şeklinde bir soru ile tespit edilmeye çalışılmıştır.
- İç tehdit algısı şu şekilde sınırlanmıştır: Ülkenin bölünmesine ve kamu düzeninin/iç güvenliğinin sarsılmasına yönelik olası tehditlere ilişkin algı.
- Dış tehdit algısı şu şekilde sınırlanmıştır: Devlet egemenliğinin uluslararası örgütler, uluslararası sivil toplum kuruluşları ya da uluslararası şirketler karşısında ikincil hale gelmesi tehditlerine ilişkin algı.
- AB algısı şu şekilde sınırlandırılmıştır: Avrupa Birliği ve aday üyeler arası ilişkilere ilişkin algı.

Varsayımlar

- Kullanılan anket ve ölçeğe katılımcılar tarafından verilen cevapların katılımcıların gerçek düşüncesini yansıttığı varsayılmaktadır.
- Ölçek ve anketler ile katılımcılardan elde edilen bilgilerin gerçek durumu yansıttığı varsayılmaktadır.

Yöntem

“Türkiye’de Milliyetçilik ile İç Tehdit, Dış Tehdit ve AB Algısı Arasındaki İlişki” adlı araştırmanın bu bölümünde, araştırma modeli, katılımcılar, veri toplama araçları, verilerin kaynağı ve araştırmanın yapılış biçimine yönelik bilgiler verilmiştir.

Araştırma Modeli

Bu araştırmada milliyetçilik ile iç tehdit, dış tehdit ve AB algısı arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla ilişkisel tarama modeli kullanılarak analiz yapılmıştır.

Tarama modelleri; araştırmalarda incelenen nesne, olay ya da durumları doğal ortamlarında, herhangi bir değişiklik yapmadan tanımlamayı amaçlar. Bu araştırmada kullanılan ilişkisel tarama modeli ise "iki veya daha fazla sayıda değişken arasında meydana gelebilecek değişimin varlığını veya derecesini belirlemeyi hedefleyen araştırma modelleridir". İlişkisel tarama modellerinde özü itibariyle değişkenler arası ilişkiler; ya korelasyon türü ya da karşılaştırma türü olmak üzere incelenmektedir. "Korelasyon türü ilişkisel taramalarda, değişkenlerin birlikte değişip değişmedikleri, birlikte değişim söz konusu ise bunun nasıl olduğu saptanmaya çalışılırken; karşılaştırma türü ilişkisel tarama modellerinde en az iki değişken bulunup bunlardan birine göre gruplar oluşturularak öteki değişkene göre aralarında bir farklılaşma olup olmadığı incelenir."⁹

Araştırmanın Önemi ve Arka Planı

Uluslararası araştırmalar incelendiğinde görüldüğü gibi 1990 sonrasında yoğun olarak milliyetçiliğin neden hala var olduğu, var olan milliyetçiliğin neden yükseldiği, bu yükselişi nelerin tetiklediği, neden milliyetçiliğin hala önemini bu denli koruduğu, ulus devletlerin neden önemli olduğu vb. araştırmalar yoğun olarak yapılmaktadır. Türkiye özele incelendiğinde ise milliyetçiliğin bu yönünün zayıf kaldığı görülmektedir. Yapılan bu çalışmada milliyetçiliğe dönük açık görülen bu alan ile ilgili araştırma yapılması hedeflenmiştir. Bu araştırmada katılımcıların milliyetçilik algıları ve bu algıları etkileyen dinamikler incelenmiştir.

Türkiye'de milliyetçilik algısı araştırmacı tarafından geliştirilen E-İ ölçeği alt faktörü ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Alt faktörde Türkiye'de Milliyetçiliğin yükselişine dönük sorular yer almaktadır. Ayrıca katılımcılar "Kendinizi ne kadar milliyetçi görüyorsunuz? 1'in hiç milliyetçi olmayanları, 10'un ise en milliyetçi olanları gösterdiği cetvelde kendi yerinizi işaretler misiniz?" sorusu sorulmuş ve katılımcıların milliyetçiliğe dönük konumlarını belirlemesi istenmiştir. Araştırma bu sorulara katılımcıların verdiği cevaplar ile şekillenmiştir.

Araştırmaya başlamadan önce yapılan literatür taraması ile bu algıyı değiştirebilecek temel dinamiklerin neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu

⁹ Niyazi Karasar, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2009.

bağlamda yapılan incelemede McCauley ve Maskalenko (2008)'nin¹⁰ bir fikre dönük politik radikalleşme durumları incelenmiş, bireysel, grupsal ve kitlesel olmak üzere politik radikalleşmeyi üçe ayırdıkları görülmüştür. Bu bağlamda bireysel anlamda şiddetli bağlılığı kişisel mağduriyet, siyasal mağduriyet, radikal bir gruba katılma; basın, medya ve internet yoluyla olmak üzere McCauley ve Maskalenko tarafından sınıflandırılmıştır. Grupsal şiddetli bağlılığı (radikalleşmeye götüren evre) ise izolasyon ve tehdit, aynı taban için rekabet, grup içi rekabet ve marjinalleşme olarak ele alınmıştır. Son olarak kitlesel radikalleşmeyi ise başka bir grup ile mücadele ve başka bir grup ile uyumsuzluk ve dışlanmışlık olarak ikiye ayırmıştır.

Yapılan bu çalışmada hipotezler hazırlanırken McCauley ve Maskalenko tarafından yapılan sınıflandırma dikkate alınmış ve kitlesel politik radikalleşme esas alınarak hipotezlerin alt yapısı oluşturulmuştur. Bu bağlamda "Bir başka grup ile mücadele anlamında "İç Tehdit" ve "Dış Tehdit" olmak üzere iki alt faktör oluşturulmuştur. Ayrıca bir başka grup ile uyumsuzluktan veya dışlanmışlıktan kaynaklanan olguları test etmek için de AB alt faktörü oluşturulmuştur.

Dönemin İçişleri Bakanı Beşir ATALAY tarafından "demokratik açılım" olarak tanımlanan ve Türkiye'de özellikle farklı etnik gruplara yönelik yapılan anayasal düzenleme ve bu düzenleme sonucunda Türkiye'de bazı kesimlerce bölünme ve kamu düzenini/güvenliğini tehdit edebileceğine yönelik algı iç tehdit algısı, küreselleşme süreci ile beraber uluslararası şirketlerin uluslararası hukuka bağlılıkları, Türkiye'nin uluslararası sivil toplum kuruluşlarına, uluslararası örgütler vb. yapılara egemenliğinin bir kısmını devre dışı, küreselleşme sürecinin ekonomik, askeri ve siyasi etkilerini tehdit olarak görmeye yönelik algı dış tehdit algısı olarak belirlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Türkiye-AB ilişkileri, AB'ye müzakere süreci ve AB'ye katılıma dönük algıları ise AB algısı olarak belirlenmiştir.

Birbirini etkilediği ve temelde milliyetçilik algısını etkilediği düşünülen dinamikler belirlendikten sonra hipotezler oluşturulmuştur. Bu bağlamda ana hipotezler ve gerekçeleri şu şekilde belirlenmiştir:

¹⁰ Clark Mccauley ve Sophia Moskalkenko, Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism, **Terrorism and Political Violence**, 20/3, 2008, s. 415-433.

H_{1.1}= Türkiye'de milliyetçiliğin yükselişine yönelik algı ile iç tehdit algısı arasında ilişki vardır.

H_{2.1}= Türkiye'de milliyetçiliğin yükselişine yönelik algı ile dış tehdit algısı arasında ilişki vardır.

Birçok araştırma, algılanan tehdidin olumsuz önyargı için bir anahtar teşkil ettiği fikrini öne atar. Bu araştırmalar, temelde köklerini gerçekçi grup çatışması teorisinde¹¹ ve sembolik ırkçılık teorisinde bulur.¹² Her iki teori de ekonomik ya da kültürel kaynakların yetersizliğinden kaynaklanan sosyal gruplar arasındaki çatışmayı vurgulamaktadır. Tehditin, gruba yönelik gerçekçi (maddi) veya sembolik (maddi olmayan) zararlar içerip içermediğine ilişkin önemli bir husus var. Gerçekçi tehditler arasında ekonomik tehditler, politik iktidara yönelik tehditler ve fiziksel zarar tehditleri bulunur. Ancak, tehdit türleri arasındaki ayrımlar önemlidir, çünkü bunlar farklı sonuçlara yol açabilir. Örneğin, sembolik tehditler ahlaki bir değerlendirmedir (örneğin, hor ve iğrenç). Gerçekçi tehditler ise güvensizlik ve hayal kırıklığı duygularına neden olma eğilimindedir. Diğer gruplara duyulan empati eksikliği ile birlikte bu sonuçların, milliyetçiliği ve etnik kimliği ile ilgili duyguları ortaya çıkarma olasılığı bulunmaktadır.¹³

Adorno “Otoritaryen Kişilik Üzerine” adlı çalışmasında korku ve ön yargıyı tanımlarken Poe'nun, Morg Sokağı'ndaki çifte cinayeti anlattığı ünlü öyküsünü bahsetmektedir. “Öyküde, bir orangutanın. vahşi çılgınlıklarını orada bulunanlar çeşitli yabancı dillerden sözcükler gibi düşünürler; yani bu çılgınlıklar, kendileri de yabancı olan dinleyicilerin her birine farklı bir dil gibi gelir.” Burada ortaya çıkan sesin insanlar üzerinde ortaya çıkardığı ön yargı için Adorno “ Yabancı olan karşısında duyulan bu çocuksu korku ancak daha sonra basmakalıp ve bu amaç için elverişli özgül bir grup imgesiyle 'doldurulmuştur'.” demektedir. Bu bağlamda görüldüğü

¹¹ Muzaffer Sherif, **In common predicament: Social psychology of intergroup conflict and cooperation**, Boston, Houghton Mifflin, 1996 (Akt.: Dimitrova vd., 2015).

¹² Donald R. Kinder, David O. Sears, Prejudice and politics: Symbolic racism versus racial threats to the good life, **Personality and Social Psychology Review**, 1981, s. 414-441 (Akt.: Dimitrova vd., 2015).

¹³ Radosveta Dimitrova, Carmen Buzea, Vanja Ljubic ve Venzislav Jordanov, Nationalistic Attitudes and Perceived Threat Determine Romaphobia among Bulgarian and Romanian Youth, **Revista de Asistentă Socială**, Vol. 14 Issue 3, 2015, s. 33-47.

üzere Adorno ön yargıyı da karşılıklı korku unsuru olarak tanımladığı ifade edilebilir.¹⁴

Demokratik açılım Türkiye gündeminde yer edindiği ilk andan itibaren milliyetçi cephede ciddi anlamda rahatsızlık meydana getirmiştir. Nitekim Devlet Bahçeli 9 Ağustos 2009'da yaptığı konuşmada: Demokratik açılımın Sevr'in devamı olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu açılım sürecinin Türkiye'yi bölmeye götüreceğini konu ile ilgili yaptığı neredeyse her konuşmada değinmiştir. Bahçeli'ye göre açılım ayrışmadır, bölünmedir. Bunun başka adı yoktur¹⁵ Yine milliyetçi cephede yer alan başka bir isim olan Osman Durmuş da 'Ne Açılım, Ne Bölünme Bir Bütün Türkiye' adlı panelde demokratik açılım ile ilgili Türkiye için bölünmedir demiştir.¹⁶ Aynı şekilde Milliyetçi Hareket Partisinin 2009 yılındaa hazırladığı AB raporunda demokratik açılıma atıfta bulunularak Devlet bahçelinin de değindiği gibi sürecin Türkiye'yi bölünmeye götüreceği ifade edilmiştir.¹⁷ Bu bağlamda "Demokratik Açılım Süreci"nde yaşanan tehdit algısının Türkiye'de milliyetçilik ile ilişkili olacağı bu araştırmanın temel iddiaları arasındadır.

Aynı şekilde özellikle küreselleşme süreci ile uluslararası şirketlerin Türkiye'nin hukuk sistemi dışında uluslararası hukuka tabii olmaları, yine benzer şekilde uluslararası kuruluşlar ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarına ülkelerin egemenliklerinin bir kısmını devrediyor oluşları da bazı şüpheciler tarafından ulus devletleri tehdit ettiklerine dönük tehdit algısının var olduğunu göstermektedir. Bu tehdit algısının da milliyetçiliği etkilediği bu araştırmada iddia edilmiştir. Korten'e göre, milliyetçik küreselleşme çağında yayılma alanı buldu. Dolayısıyla, küreselleşme ile milliyetçilik arasında uyarıcı faktörler olarak paralellikler vardır. Sanayileşme, yerel ve bölgesel sınırları ulusal sınırların üzerine yerleştirerek tahrip

¹⁴ Theodor W. Adorno, **Otoriteryan Kişilik Üstüne**, Çev: Doğan Şahiner, Ankara: Say Yayınları, 2011.

¹⁵ Sabah Gazetesi, **Devlet Bahçeli Sert Konuştu**, 2009, (Çevirimiçi), https://www.sabah.com.tr/siyaset/2009/08/09/devlet_bahceli_sert_konustu., 17 Ocak 2019.

¹⁶ Milliyet Gazetesi, **Mhp'li Durmuş: Açılım, Pkk'ya Hak Tanınmasıdır**, 2010, (Çevirimiçi), <http://www.milliyet.com.tr/mhp-li-durmus-acilim-pkk-ya-hak-taninmasidir-siyaset-1214487/>. 17 Ocak 2019.

¹⁷ MHP, **Avrupa Birliği, AB Raporu**. Milliyetçi Hareket Partisi Araştırma Geliştirme ve Değerlendirme Merkezi, 2019, s.3-4.

etmiştir.¹⁸ Daniel Conversi ise yeni elitlerin oluşumu ve kapitalist zenginliklerin yayılması milliyetçi benlik iddiasına yol açmış ve yayılmasına sebep olmuştur demektedir. ¹⁹ Ahmed (2000)'e göre ise küreselleşme ile ulus devletin birbirinin antitezi olduğunu ifade etmiş ve küreselleşmenin ilerlemesinin mutlaka ulus-devletin gerilemesi anlamına geldiğini ifade etmektedir.²⁰

H_{3.1}= Türkiye'de milliyetçiliğin yükselişine yönelik algı ile AB algısı arasında ilişki vardır.

Bilindiği üzere Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) 1958 yılında kurulmuş ve kısa bir süre sonra Türkiye, 31 Temmuz 1959'da Topluluğa ortaklık başvurusunda bulunmuştur. Yapılan değerlendirme sonucunda AET Bakanlar Konseyi başvuruyu kabul ederek üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık anlaşması önermiştir. Anlaşma 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanmıştır. 13 Kasım 1970 yılında imzalanıp 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol ile hazırlık süreci sona ermiş ve geçiş sürecine ilişkin koşullar belirlenmiştir. 1970-1980 arasında siyasi ve ekonomik bazı nedenlerden dolayı ilişkiler istikrarsız bir seyir izlemiş ve 1980 askeri darbesi sonrasında askıya alınmıştır. 1983 yılında yönetimin sivilere devredilmesiyle beraber 1980 yılında durdurulan Türkiye-AET ilişkilerinin canlandırılması süreci başlamıştır. Türkiye 14 Nisan 1987 tarihinde Ankara Anlaşması'nda öngörülen dönemin tamamlamasını beklemeden üyelik başvurusu yapmış ve 18 Aralık 1989'da yapılan açıklama ile AB kendi iç bütünleşmesini tamamlamadan Topluluğun yeni bir üyeyi kabul edemeyeceğini belirtmiştir. Türkiye'nin AB'ye katılmaya ehil olması ile beraber siyasi ve sosyal alanda gelişmesi gerektiği ifade edilmiştir. Yapılan bir dizi yasal ve toplumsal değişimin sonunda 3 Ekim 2005'te müzakerelere başlanması kararı alınmıştır. Günümüzde müzakereler belirli aksaklıklara rağmen hala devam etmektedir.

¹⁸ David C. Korten, **When Corporations Rule The World**. Bloom fi Eld, Ct: Kumarian Press, 2001 (Akt: Conversi, 2009).

¹⁹ Daniele Conversi, **Globalization, Ethnic Conflict, and Nationalism. Handbook of Globalization Studies**, Edition: 1, Chapter: 18, Publisher: Taylor & Francis, 2009, s.346-366.

²⁰ Aijaz Ahmed, **Nationalism and Globalization**, University of Pune, The Head Published, 2000, s.42-43.

AB üyelik sürecinin uzaması ve karşılıklı restleşmeler zamanla Türkiye'de halkın AB'ye katılım konusundaki desteğinde değişimlere sebebiyet vermiştir. Örneğin 2010 yılında anket şirketlerinin yaptığı anketler sonucunda AB'ye destek %70 civarındayken son yıllarda bu desteğin %20 seviyesine düştüğü görülmüştür. Bu bağlamda AB ile uyumsuzluğunun güven kaybına sebebiyet verdiği görülmektedir.

Dedeoğlu (2011)'na göre müzakerelerin başladığı yıllara kadar Türkiye'de AB'ye üye olma fikrinin çok daha büyük kitlelerce kabul görmüş, ancak müzakerelerin başlaması ile bu ilgi azalmıştır. Ayrıca Dedeoğlu'na göre "Batılılaşma ile de AB üyeliği özdeş olarak görülmeye başlamış; bu da küreselleşme karşıtlığı ile AB karşıtlığı arasında ortaklık kurulmasına yol açmıştır. Karşıtlıklar ise milliyetçi dışavurumları güçlendirmiştir."²¹ Şenyuva (2009)'ya göre ise 2001-2008 yılları arasında Türk kamuoyunun genel tutum ve eğilimlerine bakıldığında, Avrupa Birliği'nin ciddi anlamda bir güven ve destek kaybına uğradığı görülmektedir. AB üyeliğine verilen desteğin ise, zamanla düştüğü ve dönemsel dalgalanmalar geçirdiği gözlemlenmiştir. Özkırmı (2008) ise "Türkiye-Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerde temel sorun, karşılıklı korkulardır. Bu korkuların ne ölçüde gerçeklere dayandığının da çok önemi yoktur, çünkü 'algıya' dayalı korkular da inananlar için aynı ölçüde gerçektir. Bu algı ve korkular ile milliyetçilik arasında 'simbiyotik' bir ilişki vardır." şeklinde ifade etmiştir." Ayrıca "milliyetçilik", ağırlığını Kıbrıs sorununun çözümünden Kuzey Irak'a, AB ile ilişkilerden Ermenistan ile yaşadığımız sorunlara kadar her yerde kendini hissettirdiğini ifade etmiştir. "Hatta bazen sorunların özünü oluşturuyor. Genellikle de birbirini tetikliyor, sorunların tırmanmasına sebep oluyor."²²

Tüm bu araştırmalarda olduğu gibi mevcut araştırmada da AB algısının Türkiye örneklemini üzerinde milliyetçilik algısı ile ilişkili olduğu savı desteklenmiş ve bu bağlamda hipotez kurulmuştur.

²¹ Beril Dedeoğlu, Türkiye'de AB Karşıtlığı-Küreselleşme Karşıtlığı İlişkisi, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 7, Sayı 28, Kış 2011, s.85-109.

²² Umut Özkırmı, **Milliyetçilik ve Türkiye-AB İlişkileri**, İstanbul, Tesev Yayınları, 2008, s.57.

Alt hipotezler

H1.1.1: Türkiye'de milliyetçilik algısı, cinsiyet değişkeni temel alındığında anlamlı fark vardır.

H1.2.1: Türkiye'de milliyetçilik algısı, yaş değişkeni temel alındığında anlamlı fark vardır.

H1.3.1: Türkiye'de milliyetçilik algısı, eğitim durum değişkeni temel alındığında anlamlı fark vardır.

H1.4.1: Türkiye'de milliyetçilik algısı, sendikaya üyelik değişkeni temel alındığında anlamlı fark vardır.

H1.5.1: Türkiye'de milliyetçilik algısı, siyasal konulara yaklaşım tarzı değişkeni temel alındığında anlamlı fark vardır.

H1.6.1: Türkiye'de milliyetçilik algısı ile, kendinizi ne kadar milliyetçi görüyorsunuz? sorusuna katılımcıların verdikleri cevap temel alındığında anlamlı fark vardır.

H1.7.1: Türkiye'de milliyetçilik algısı ile, kendinizi nasıl tanımlarsınız? sorusuna katılımcıların verdikleri cevap temel alındığında anlamlı fark vardır.

H2.1.1: İç tehdit algısı, cinsiyet değişkeni temel alındığında anlamlı fark vardır.

H2.2.1: İç tehdit algısı, yaş değişkeni temel alındığında anlamlı fark vardır.

H2.3.1: İç tehdit algısı, eğitim durum değişkeni temel alındığında anlamlı fark vardır.

H2.4.1: İç tehdit algısı, sendikaya üyelik değişkeni temel alındığında anlamlı fark vardır.

H2.5.1: İç tehdit algısı, siyasal konulara yaklaşım tarzı değişkeni temel alındığında anlamlı fark vardır.

H2.6.1: İç tehdit algısı, kendinizi ne kadar milliyetçi görüyorsunuz? sorusuna katılımcıların verdikleri cevap temel alındığında anlamlı fark vardır.

H2.7.1: İç tehdit algısı, kendinizi nasıl tanımlarsınız? sorusuna katılımcıların verdikleri cevap temel alındığında anlamlı fark vardır.

H3.1.1: Dış tehdit algısı, cinsiyet değişkeni temel alındığında anlamlı fark vardır.

H3.2.1: Dış tehdit algısı, yaş değişkeni temel alındığında anlamlı fark vardır.

H3.3.1: Dış tehdit algısı, eğitim durum değişkeni temel alındığında anlamlı fark vardır.

H3.4.1: Dış tehdit algısı, sendikaya üyelik değişkeni temel alındığında anlamlı fark vardır.

H3.5.1: Dış tehdit algısı, siyasal konulara yaklaşım tarzı değişkeni temel alındığında anlamlı fark vardır.

H3.6.1: Dış tehdit algısı, kendinizi ne kadar milliyetçi görüyorsunuz? sorusuna katılımcıların verdikleri cevap temel alındığında anlamlı fark vardır.

H3.7.1: Dış tehdit algısı, kendinizi nasıl tanımlarsınız? sorusuna katılımcıların verdikleri cevap temel alındığında arada fark vardır.

H4.1.1: AB algısı, cinsiyet değişkeni temel alındığında anlamlı fark vardır.

H4.2.1: AB algısı, yaş değişkeni temel alındığında anlamlı fark vardır.

H4.3.1: AB algısı, eğitim durum değişkeni temel alındığında anlamlı fark vardır.

H4.4.1: AB algısı, sendikaya üyelik değişkeni temel alındığında anlamlı fark vardır.

H4.5.1: AB algısı, siyasal konulara yaklaşım tarzı değişkeni temel alındığında anlamlı fark vardır.

H4.6.1: AB algısı, kendinizi ne kadar milliyetçi görüyorsunuz? sorusuna katılımcıların verdikleri cevap temel alındığında anlamlı fark vardır.

H4.7.1: AB algısı, kendinizi nasıl tanımlarsınız? sorusuna katılımcıların verdikleri cevap temel alındığında anlamlı fark vardır.

Katılımcılar

Katılımcıları belirlemek için tabakalı örneklem yöntemi kullanılmıştır. Tabakalı örnekleme yöntemi, Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek'in ifadeleriyle, "sınırları belirlenmiş bir evrende alt tabakalar veya alt birim gruplarının var olduğu durumlarda kullanılır. Burada önemli olan, evren içindeki alt tabakaların varlığından yola çıkarak evren üzerinde çalışmaktır".²³

Yapılan araştırmanın evreni Türkiye'dir. Örneklem ise Milli Eğitim Bakanlığının verilerinden faydalanarak belirlenmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı okulları 3 hizmet alanı ve her hizmet alanını da kendi içerisinde 6 hizmet bölgesine ayırmıştır. Eğitim kurumlarının hangi hizmet alanları içerisinde yer alacağı "Zorunlu çalışma yükümlülüğü öngörülen eğitim kurumlarının belirlenmesi"²⁴ başlıklı ilgili yönetmeliğin 39. maddesinde şu şekilde ifade edilmektedir: "Zorunlu çalışma yükümlülüğü kapsamına alınacak eğitim kurumları, kurumun bulunduğu yerin nüfusu, coğrafi konumu, sosyo-ekonomik yönden gelişmişlik düzeyi, sağlık ve ulaşım şartları dikkate alınarak belirlenmektedir." Türkiye'nin 7 bölgesi içerisinde her bölgeden birer il olmak üzere, hizmet bölgeleri diğer şehirlere nazaran daha eşit orantılı dağılım gösteren İstanbul, Trabzon, Van, Mardin, Ankara, İzmir ve Antalya şehirleri seçilmiştir. İl seçimleri yapılırken genel olarak illerin bulundukları bölgelerde hizmet bölgeleri²⁵ diğer şehirlere nazaran daha normal dağılım gösteren yerler seçilmiştir. İlçeler belirlerken ise yine aynı şekilde hizmet bölgeleri ilin normal dağılımını bozmayacak şekilde üç alt kategoride gruplandırılarak gruplar içerisinde kura yöntemi ile her alt kategoriden iki veya üç ilçe seçilmiştir. Bu bağlamda örneğin: İstanbul ilinde yer alan Beşiktaş, Kadıköy, Bahçelievler, Gaziosmanpaşa,

²³ Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2005, s.105.

²⁴ MEB, Yönetmelik, **Resmi Gazete**, Sayı: 29329, 2015.

²⁵ MEB, **Tebliğler Dergisi**, Cilt: 80, Sayı: 2713, 2017.

Küçükçekmece, Sultanbeyli ve Esenler seçilmiştir. Aynı şekilde Ankara ilinde yer alan Haymana, Güdül, Keçiören, Çankaya, Nallıhan ve Polatlı seçilmiştir. Antalya ilinde yer alan Merkez, Akseki, Alanya, Demre, Gazipaşa ve Gündoğmuş seçilmiştir. Mardin ilinden Artuklu, Dargeit, Derik, Ömerli, Kızıltepe ve Midyat ilçeleri seçilmiştir. Van ilinden Bahcesaray, Çaldıran, Edremit, Erciş, İpekyolu ve Tuşba ilçeleri seçilmiştir. Trabzon ilinden Beşikdüzü, Çaykara, Dernekpazarı, Düzköy, Hayrat ve Maçka seçilmiştir. Son olarak İzmir ilinden Aliağa, Balçova, Kınık, Kiraz, Menderes ve Ödemiş ilçeleri seçilmiştir. Katılımcılar illere göre şu şekilde belirlenmiştir: *Katılımcı Sayısı/Seçilen Şehirlerin Toplam Nüfusu. Seçilen İlin Nüfusu*. Belirlenen illerin nüfus dağılımları şu şekildedir: İstanbul (15.067.724), Mardin (829.195), Ankara (5.503.985), Trabzon (807.903), Van (1.123.784), İzmir (4.320.519), Antalya (2.426.356).²⁶ Bu illerin toplam nüfusu 30.100.758 olarak tespit edilmiştir. Belirlenen illerin ülke geneli nüfusun (30.100.758/82.003.882.100) %36,70'i olduğu tespit edilmiştir. Ölçek 6 ay süre ile iki defa uygulanmıştır. İlk veriler İstanbul ilinde ikamet eden 280 kişiden toplanmıştır. İlk veriler ile ölçek güvenilirlik ve geçerlik analizleri yapılmıştır. Altı ay sonra veri toplamak için kullanılan anketler 3500 (Bu anketlerin illere göre dağılımı şu şekildedir: 1720'si İstanbul, 119'u Mardin, 106'sı Trabzon, 629'u Ankara, 130'u Van, 512'si İzmir ve 284'ü Antalya) kişiye dağıtılmış, gönüllülük esasına göre 1250 kişiden veri toplanmıştır. Yapılan inceleme sonucunda 1120 anketin inceleme için uygun olduğuna karar verilmiştir.

Veriler incelendiğinde katılımcıların %54,8'inin erkek, %45,2'sinin kadın olduğu görülmüştür. Medeni durum incelendiğinde %35,6'sının bekar, %64,4'ünün ise evli olduğu tespit edilmiştir. Yaş değişkeni incelendiğinde katılımcıların büyük kısmının (%40,5) 38-47 yaş aralığında olduğu görülmüştür. Katılımcıların %37,6'sının bir sendika üyesi olduğu, %23,5'inin sendika dışında sivil toplum kuruluşuna üye olduğu, %14,9'unun siyasi parti üyesi olduğu görülmüştür.

Siyasi konulara yaklaşım tarzı düşünüldüğünde kendini tamamen solcu hissedenlerin %7,5, sağcı hissedenlerin ise %14,9 olduğu tespit edilmiştir.

²⁶ TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, Erişim: 12.01.2019.

Kendinizi ne kadar milliyetçi görüyorsunuz? 1'in hiç milliyetçi olmayanları, 10'un ise en milliyetçi olanları gösterdiği cetvelde kendi yerinizi işaretler misiniz? adlı soruya katılımcıların %22,5'inin 10'u, %7,1'inin 1'i ve %8,5'inin 5'i işaretlediği görülmüştür.

Kendinizi nasıl tanımlarsınız? Sorusuna katılımcıların %19,9'u Sünni Müslüman, %19,2'si Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı, %15,7'si alevi, %12,1'i Türk, 12.1'i Kürt, 11.4'ü Müslüman Türk, vd. olarak ifade etmişlerdir.

Ölçek ile İlgili Bulgular

Araştırmanın bu kısmında ölçek hazırlık aşaması ile ilgili geçerlik ve güvenirliğe ait bulgulara yer verilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Geçerliliği kanıtlanmış bir ölçme aracı, temelde ölçtüğünü iddia ettiği olguyu diğer olgular ile karıştırmadan en iyi şekilde ayırtdebileceğini ifade eder. Bu bağlamda bir ölçme aracının geçerli olabilmesi için bazı uygulamalara tabi tutulması gerekmektedir. Bunlar,

a) Yapı geçerliği,

b) İçerik (kapsam geçerliği),

c)Uygulama, kriter geçerliği tekniklerinden yararlanılabilir (Cronbach,1960²⁷, Aiken,1979²⁸).²⁹ Eİ'nin (Ektiren-İstanbul Üniversitesi Ölçeği) geçerlik çalışmaları kapsamında, içerik, uygulama ve yapı geçerliğinin sınanmasına yönelik tüm bu tekniklerden yararlanılmıştır.

E-İ Ölçeği Geçerliğe Ait Bulgular

Yapılan bu çalışmanın amacına yönelik hazırlanan Ektiren-İstanbul Üniversitesi Ölçeği ile bilimsel araştırmalarla var olan milliyetçilik düzeyinin tespiti sağlanmıştır. Ölçeğin amaca uygun kullanılabilmesi için bir dizi testten

²⁷ Lee Joseph Cronbach, **Essentials of Psychological Testing**, (2. Edition), New York, Harper & Brothers Publishers, 1960, s. 103 (Akt.: Deniz, 1995).

²⁸ Lewis R. Aiken, **Psychological Testing and Assessment**, (3. Baskı), Boston, Allyn & Bacon, 1979, s.63 (Akt.: Deniz, 1995).

²⁹ Levent Deniz, **Bilgisayar Tutum Ölçeği-Marmara**, PDF, İstanbul, 1995

faydalanılmıştır. Ölçek başlangıçta 50 madde olarak hazırlanmıştır. Madde toplam korelasyonu çok düşük çıkan 20 madde ölçekten çıkarılmış ve ölçek soru sayısı 30'a indirilmiştir. Daha sonra ölçeğin faktör analizine uygun olup olmadığını test etmek amacıyla Kaiser-Meyer Olkin (KMO) ve Barlett Küresellik testi yapılmıştır.

Tablo 1: KMO ve Bartlett Testi

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)	0,639
Ki-Kare	104790,241
Sd	630
P	0

KMO, örneklem büyüklüğünün seçilen analiz için uygun olup olmadığını test etmek amacıyla kullanılan bir yöntemdir. KMO değeri 1'e yaklaştıkça verilerin analize uygun olduğu, sonucun 1 olması durumunda mükemmel düzeyde uygun olduğu sonucuna varılır.

KMO testi ölçüm sonucunun 0.60 ve daha üstü, Barlett küresellik testi sonucunun da istatistiksel olarak anlamlı olması gerekmektedir (Jeong, 2004³⁰, akt: Şan, Akyiğit; 2016³¹). Mevcut ölçekte KMO değeri ,639 bulunmuştur. Ayrıca yapılan analiz sonucu değerlendirildiğinde KMO ve Bartlett testinin amaca anlamlı düzeyde ($\chi^2=104790,241$, $p<0,01$) uygun olduğu görülmüştür.

³⁰ Jinchul Jeong, Analysis of The Factors and The Roles of Hrd In Organizational Learning Styles as Identified by Key Informants At Selected Corporations In The Republic of Korea, **Unpublished Doctoral Thesis**, Texas A&M University, Usa, 2004 (Akt.: Şan, Akyiğit, 2016).

³¹ Mustafa Kemal Şan ve Handan Akyiğit, Türkiye’de Ulusal Birlik Algısını Ölçmek: Sakarya Örneği. **Akademik İncelemeler Dergisi** (Journal of Academic Inquiries) Cilt/Volume: 11, Sayı/Issue: 2, Yıl/Year: 2016, s.143-168.

Yapı Geçerliği

Ölçeğin yapı geçerliğini belirlemek üzere AFA (Açıklayıcı Faktör Analizi) ve DFA (Doğrulayıcı Faktör Analizi) yapılmıştır.

Tablo 2: Açıklayıcı Faktör Analizi

FAK	TÖR	MADDE	1. Faktör Milliyetçilik	2. Faktör İç Tehdit	3. Faktör Dış Tehdit	4. Faktör AB Üyeliği
MİLLİYETÇİ	İLİK	E-İ 11	0,567			
		E-İ 21	0,74			
		E-İ 23	0,535			
		E-İ 25	0,428			
		E-İ 29	0,564			
İÇ TEHDİT		E-İ 3		0,666		
		E-İ 8		0,566		
		E-İ 12		0,687		
		E-İ 14		0,686		
		E-İ 17		0,877		
		E-İ 20		0,542		
		E-İ 24		0,895		
		E-İ 26		0,669		
		E-İ 27		0,859		
		E-İ 28		0,421		
		E-İ 30		0,462		
DIŞ TEHDİT		E-İ 1			0,944	
		E-İ 2			0,723	
		E-İ 4			0,8	
		E-İ 7			0,749	
		E-İ 10			0,981	
		E-İ 16			0,895	
		E-İ 18			1,012	
		E-İ 19			0,529	
		E-İ 22			0,778	
AB		E-İ 5				0,611
		E-İ 6				0,905
		E-İ 9				0,932
		E-İ 13				0,827
		E-İ 15				0,903

Tabloda açıklayıcı faktör analizi sonucunda oluşan boyutlar ve maddelerin diziliş biçimi görülmektedir. Bu bağlamda “Milliyetçilik” alt faktörü 5 maddeden (11, 21, 23, 25, 29), “İç Tehdit” alt faktörü 11 maddeden (3, 8, 12, 14, 17, 20, 24, 26, 27, 28, 30), “Dış Tehdit” alt faktörü 9 maddeden (1, 2, 4, 7, 10, 16, 18, 19, 22) ve

“AB Üyeliği” alt faktörü ise 5 maddeden (5, 6, 9, 13, 15) oluşmaktadır. Alt boyutların faktör yük değerleri incelendiğinde birinci alt faktör için ,42 - ,74 arası, ikinci alt faktör için ,42 - ,87 arası, üçüncü alt faktör için ,52 - 1,012 arası ve dördüncü alt faktör için ,61 - ,93 arası olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3: Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

FAKTÖR					
Uyum İndeksi	Milliyetçilik	İç Tehdit	Dış Tehdit	AB	Genel
CMİN/DF	3,24	2,95	3,12	3,36	3,45
P	,000	,003	,000	,005	,000
AGFI	,92	,91	,90	,92	,90
GFI	,89	0,91	,95	,89	0,91
CFI	,96	,95	,95	,96	,95
NFI	,92	,91	0,94	0,93	,95
RMSEA	0,083	0,078	0,086	0,071	0,080

Tabloda doğrulayıcı faktör analizi sonuçları verilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda tüm faktörlerin ve ölçeğin indeks değerlerinin kabul edilebilir sınırlar (Çokluk vd., 2010, Şimşek, 2007:44-49; Yılmaz ve Çelik, 2009:37-47)³² içerisinde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda bir başka ifade ile hazırlanan bu ölçeğin faktör yapısının doğrulandığı kabul edilmektedir.

³² Erkan T. Demirel vd., Seçilmişler Hükümdara Dönüşüyor Mu?: Yerel Siyasetçilere Yönelik Hükümdar Liderlik Ölçeği Geliştirme Çalışması, **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, Cilt: 4 Sayı:2, 2013, s.12.

Tablo 4: Faktörler Arası Korelasyon Katsayıları

FAKTÖR		Milliyetçilik	İç Tehdit	Dış Tehdit	AB	Toplam
Milliyetçilik	R	1	,171**	,410**	-,450**	,551**
	P		0	0	0	0
	N	1120	1120	1120	1120	1120
İç Tehdit	R		1	,204**	,299**	,706**
	P			0	0	0
	N		1120	1120	1120	1120
Dış Tehdit	R			1	,225**	,782**
	P				0	0
	N			1120	1120	1120
AB	R				1	,331**
	P					0
	N				1120	1120
Toplam	R					1
	P					
	N					1120

Ölçek ve alt faktörleri arasındaki ilişki tabloda incelenmiştir. Yapılan araştırma neticesinde ölçeğin tümü ile alt ölçeklerin tamamı arasında ilişki olduğu görülmüştür ($P<0,01$).

İçerik Geçerliği

İçerik geçerliğinin sağlanabilmesi için, herhangi bir ölçekte yer alan her bir maddenin, ölçeğin genel olarak amacına ne derecede uyduğunun belirlenmesini gerekmektedir. İçerik geçerliğinin hesaplanmasında her maddenin testin tümüyle olan ilişkisini ortaya koyması bakımından madde analizleri kullanılabilir.³³

³³ Jum C. Nunnally, **Psychometric Theory**, 2. Baskı, New York, Mc Graw- Hill, 1978, s.279 (Akt.: Deniz, 1995).

E-İ' nin içerik geçerliğinin sınanmasında hem uzman görüşlerinden hem de madde analizlerinden yararlanılmıştır.

Tablo 5: Madde – Toplam” Korelasyonu ve “Alt – Üst %27 Farkı”

FAKTÖR	MADDE	A	B
MİLLİYET ÇİLİK	11	,805 (**)	0,00
	21	,789 (**)	0,00
	23	,812 (**)	0,00
	25	,715 (**)	0,00
	29	,832 (**)	0,00
İÇ TEHDİT	3	,845 (**)	0,00
	8	,836 (**)	0,00
	12	,789 (**)	0,00
	14	,852 (**)	0,00
	17	,865 (**)	0,00
	20	,766 (**)	0,00
	27	,798 (**)	0,00
	29	,833 (**)	0,00
	27	,789(**)	0,00
	28	,866 (**)	0,00
	30	,801 (**)	0,00
DIŞ TEHDİT	1	,819 (**)	0,00
	2	,821 (**)	0,00
	4	,765 (**)	0,00
	7	,965 (**)	0,00
	10	,778 (**)	0,00
	16	,811 (**)	0,00
	18	,836 (**)	0,00
	19	,861 (**)	0,00
	22	,812 (**)	0,00
AB	5	,815 (**)	0,00
	6	,831 (**)	0,00
	9	,765 (**)	0,00
	13	,869 (**)	0,00
	15	,841 (**)	0,00

A: Madde - Alt ölçek Toplam Korelasyonu

B: Alt - Üst % 27 farkı (p) **: 0.01 düzeyinde manidar

Yapılan madde analizi sonucunda maddelerin tamamının ölçek için uygun ve tutarlı oldukları görülmüştür.

Uygulama Geçerliği

Uygulama geçerliği kapsamında geliştirilen E-İ ölçeği daha önce geliştirilen Ulusal Birlik Ölçeđi³⁴ ile karşılaştırılmıştır. Uygulama geçerliği kapsamında her iki ölçek arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir ($r=0,73$; $p<0,01$). Bu bağlamda her iki ölçeğin de aynı amaca hizmet ettiği söylenebilir.

Güvenirlilik

E-İ' nin bağımsız ölçümleri arasındaki kararlılığın sınanması amacıyla yürütülecek güvenirlik çalışmaları kapsamında zamana göre değişmezlik (test tekrar test) ve bölünmüş test çözümlemeleri yöntemleri kullanılmıştır.

Zamana Göre Değişmezlik

E-İ' nin farklı zaman aralıklarındaki ölçümlerin tutarlı olup olmadığının sınanması amacıyla zamana göre değişmezlik sınanmıştır.

Tablo 6: Uygulamalar Arası Zamana Göre Değişmezlik

Uygulamalar	X	Ss	R	T
1. Uygulama	110,4	18,29	,86*	1,09
2. Uygulama	111,09	18,35		

Zamana göre değişmezliği belirlemek için E-İ ölçeği 6 ay süre ile aynı gruba (N=110) iki defa uygulanmıştır. Her iki uygulama arasında anlamlı ve yüksek düzeyde ilişki ($p<0,01$, $r=,86$) bulunmuştur. Ayrıca yapılan t-testi sonucunda da iki grup arasında fark ($t=1,09$) bulunmamıştır. Bu bağlamda, E-İ'nin zaman göre değişmez olduğu tespit edilmiştir.

Bölünmüş Test Çözümlemeleri

Bölünmüş test çözümlemeleri yoluyla E-İ' nin tümünün ve alt ölçeklerin ayrı ayrı iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. İç tutarlılık katsayılarının hesaplanmasında Spearman Brown; Rulon; Cronbach α gibi farklı teknikler kullanılabilir (Cronbach, 1960³⁵, Aiken, 1979³⁶).³⁷

³⁴ Şan ve Akyiğit, **a.g.e.**, s.143-168.

³⁵ Cronbach, **a.g.e.**, s.141.

³⁶ Aiken, **a.g.e.**, s.60.

³⁷ Deniz, **a.g.e.**

Tablo 7: İç Tutarlık Katsayıları

İç Tutarlılık	Milliyetçilik	İç Tehdit	Dış Tehdit	AB
Spearman Brown	,937	0,737	,856	,805
Cronbach α	,946	,722	,840	,806

E-İ ölçeği alt faktörlerine ait iç tutarlık değerleri tabloda görülmektedir. Yapılan inceleme sonucunda İç Tehdit alt faktörü oldukça güvenilir ($0.60 \leq \alpha < 0.80$)³⁸, diğer alt faktörler ise yüksek düzeyde güvenilir olduğu tespit edilmiştir ($0.80 \leq \alpha < 1.00$).

E-İ Alt Faktörlerinin Tanıtılması

E-İ 30 önerme ve 4 alt faktörden oluşan 5’li Likert tipi bir ölçek olarak düzenlenmiştir. Bu bağlamda, önermelere “kesinlikle katılıyorum” ile “hiç katılmıyorum” arasında yapılan derecelendirme ile algı düzeyleri test edilmeye çalışılmıştır. E-İ’den alınan puanların hesaplanması dereceli ölçekte her önermeye verilen cevabın karşılığı olan puanların toplanması şeklinde olmaktadır. E-İ’de yer alan 5, 6, 9, 13, 24, 26, 27, 28, 30, numaralı önermeler ters ifade edilmiştir. Demografik bilgilere dair kişisel bilgilerin yer aldığı sorular için Boyraz (2012)’ın hazırladığı demografik bilgilere dönük sorulardan faydalanılmıştır. Ayrıca ölçekte yer alan s3, s4, s7, s16, s19 ve s28 numaralı maddeler için de Boyraz³⁹ (2012)’dan yararlanılmıştır. Ayrıca ölçekte yer alan s6, s8, s9, s13, s15, s21 ve s22 numaralı sorular için Cansabuncu⁴⁰ (2008)’nin ölçeğinden faydalanılmıştır.

Milliyetçilik Alt Faktörü

Milliyetçilik alt faktörü E-İ’nin alt faktörlerinden biridir. Toplumda meydana gelen milliyetçilik algısını test etmeye yönelik hazırlanmıştır. Bu bağlamda sorular yöneltilmiştir. Milliyetçilik alt faktörü ölçekte yer alan 11, 21, 23, 25 ve 29 numaralı 5 önermeden oluşmaktadır. Bu bağlamda alt faktörden alınabilecek en yüksek puan

³⁸Şener Kalaycı, *Spss Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, Ankara, Asil Yayın Dağıtım, 2009, s.405.

³⁹ Boyraz, *a.g.e.*, 2012.

⁴⁰ Cansabuncu, *a.g.e.*, 2008.

25, en düşük puan ise 5'tir. Alt faktörden alınacak puanların yüksek olması demek milliyetçilik algısının yüksek olması, puanın düşük olması ise algının düşük olması demektir.

İç Tehdit Alt Faktörü

İç tehdit algısı Türkiye sınırları içerisinde var olan kamu düzenini ve Kamu Güvenliğini bozacağı düşünülen tehdit unsurlarından meydana gelmektedir. 'İç Tehdit' de E-İ ölçeğinin alt faktörlerinden biridir. İç Tehdit alt faktörü 3, 8, 12, 14, 17, 20, 24, 26, 27, 28 ve 30 numaralı 11 önermeden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 11, en yüksek puan ise 55'tir. Puanın yüksek olması iç tehdide yönelik algının yüksek, düşük olması ise algının düşük olduğunu göstermektedir.

Dış Tehdit Alt Faktörü

İç tehdit algısı Türkiye sınırları dışından Türkiye'ye yönelik var olan tehdit unsurlarından meydana gelmektedir. 'Dış Tehdit' de E-İ ölçeğinin alt faktörlerinden biridir. Dış Tehdit alt faktörü 1, 2, 4, 7, 10, 16, 18, 19 ve 22 numaralı 9 önermeden oluşmaktadır. Bu alt faktörden alınabilecek en düşük puan 9, en yüksek puan ise 45'tir. Puanın yüksek olması dış tehdit algısının yüksek, düşük olması ise dış tehdit algısının düşük olduğunu gösterir.

AB Alt Faktörü

Bu alt faktör, katılımcıların Türkiye'nin AB üyeliğine bakış açısını göstermektedir. Bu bağlamda, alt faktörde "Türkiye'nin AB'ye üye olması gerektiğini düşünüyorum.", "Türkiye AB ve İslam ülkeleri arasında köprü olmalıdır.", "AB üyeliği Türkiye'yi daha demokratik bir ülke haline getirir.", "AB üyeliği Türkiye'yi ekonomik olarak kalkındırır.", "AB üyeliği Türkiye'yi böler." ve "Türkiye AB üyelik sürecinden gittikçe uzaklaşmaktadır." önermeleri yer almaktadır. AB Üyeliği alt faktörü 5, 6, 9, 13 ve 15 numaralı 5 önermeden oluşmaktadır. Bundan dolayı ölçekten alınacak en düşük puan 5, en yüksek puan ise 25'tir. Puan yüksek olması AB üyeliğine yönelik tutumun yüksek, düşük olması ise tutumun düşük olduğunu göstermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİYETÇİLİK ALGISI

1.1. Millet Kavramı ve Ortaya Çıkışı Üzerine Tartışmalar

Millet kelimesi tarihsel süreç içerisinde farklı şekillerde tanımlanmış ve üzerinde gerçek anlamda ortak bir tanıma varılamamıştır. Alman romantik düşüncesinin etnik tanımlama biçiminden Fransız'ların bölgesel millet tanımına kadar birçok biçim bulunmaktadır.

Hobsbawm, milleti tanımlarken başlangıçta 1884'ten önce *nacion* sözcüğünü kullanmış ve bu sözcüğü basitçe “bir eyalet, bir ülke ya da bir krallıkta oturanların toplamı” şeklinde tarif etmiştir. Ayrıca sözcüğü “bir yabancı” anlamına geldiğini ifade etmektedir. 1884 basımı sonrasında kavramda meydana gelen değişimle birlikte, artık “her şeyden üstün bir ortak yönetim merkezini tanıyan bir devlet ya da politik birim”, ifadesi kullanılmış ve bunun yanında ise “bir bütün sayılan bu devletin oluşturduğu topraklar ve bu topraklarda yaşayan insanlar” anlamı yüklendiğini ifade etmektedir.⁴¹ Daha yakın zamanlardaki ise Hobsbawm *Enciclopedia Brasileira Merito*'da ise, *nação*, “Bir devletin, aynı rejim ya da yönetimde yaşayan, ortak çıkarları olan yurttaşlar topluluğu; belirli bir toprak parçasında ortak gelenek, özlem ve çıkarları bulunan, grubun birliğini sürdürme sorumluluğunu üstlenen merkezi bir iktidara bağımlı olan insanların oluşturduğu kolektif; yönetim güçleri dışında, bir devlete bağlı halk” olarak tanımlanmaktadır.⁴²

Smith milleti tanımlarken “Ortak mitleri ve tarihî belleği, ortak bir kamu kültürü, tarihî bir toprağı, ortak bir ekonomisi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adı olarak ifade eder. Ona göre millet, çok boyutlu bir kavram, somut örneklerin çeşitli düzeylerde benzerlik arz ettiği bir standart ya da mihenk taşı oluşturan ideal bir tiptir.”⁴³ Kedourei, millet aileden büyük, aşiretten küçük ve doğuştan birtakım özelliklere sahip bir insan topluluğu olarak

⁴¹ Hobsbawm, *a.g.e.*, 2014, s.30.

⁴² *A.e.*

⁴³ Anthony, D. Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, Çev.: Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir, Ankara, Dost Yay., 2002.

tanımlanmaktadır. Connor’a göre millet tanımı bazen kültürel grupları ifade ederken, bazen de sadece bir devleti ya da devleti oluşturan toplam nüfusu işaret etmek için kullanılmaktadır.⁴⁴

Yine Smith’e göre "gerçekten, filolojinin iddia ettiği gibi, “nation” sözcüğünün ilk anlamı köken ya da soya işaret etmektedir ve köken ya da soy belirli bir insan grubuna bağlı olduğu sürece, bunların (eğer yönetenler ya da onlarla akrabalık bağı taşıyan söz konusu değilse) bir devlet oluşturan kişiler oldukları akla gelmez. Köken ya da soyun belli bir toprak parçasıyla bağlı olması halindeyse, bu toprak parçası yalnızca rastgele şekillenmiş ve asla çok geniş olmayan bir politik birimi oluşturmaktaydı. İspanya Akademisi Sözlüğü’nün 1726’daki (ilk) basımında patrid ya da halkın daha çok kullandığı tierra, “memleket”, sözcüğü; “bir insanın doğduğu yer, kasaba ya da toprak” veya “bir senyörlüğün ya da devletin bir bölge, eyalet ya da ilçesi” anlamını taşıyordu”.⁴⁵

Renan "milleti tanımlarken, aynı istikamete yönelen bir sürü olayın doğurduğu tarihi bir sonuçtur" ifadesini kullanır. Birlik, kâh Fransa’da olduğu gibi bir sülâle tarafından, kâh Felemenk’te, İsviçre’de ve Belçika’da olduğu gibi eyaletlerin kendi istekleriyle, kâh İtalya ve Almanya’da olduğu gibi derebeylik kalıntılarını yenen geniş görüşlü bir zekâ tarafından gerçekleştirildi.⁴⁶

Hollandaca sözlükte ifade edildiği üzere “millet” sözcüğü, aynı dili konuşmasalar bile bir devlete ait insanlar anlamındaki kullanımının Fransız ve İngilizlere özgül olduğu vurgulanmaktadır. Ansiklopedist Johann Heinrich Zedler’e göre millet kavramı, 1740’ta, kullanıldığı gibi gerçek ve özgün anlamıyla, ortak âdetleri, ahlâki gelenekleri ve yasaları paylaşan birleşmiş bir grup anlamına gelmektedir. Bu bağlamda incelendiğinde milletin toprak parçasıyla ilgili hiçbir anlamı olamazdı, zira farklı milletlerin fertleri aynı eyalette, hatta çok küçük bir devlette birlikte yaşayabilirlerdi.⁴⁷ Eğer milletlerin toprak parçasıyla özsel bir bağı

⁴⁴ Walker Connor (1978), A Nation Is A Nation, Is A State, Is An Ethnic Group Is A, **Ethnic And Racial Studies**, 1 (4), 1978, s.377-400.

⁴⁵ Hobsbawm, **a.g.e.**, s.31.

⁴⁶ Ernest Renan, **Nutuklar ve Konferanslar**, Çev.: Ziya İshan, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1946, s.105.

⁴⁷ Hobsbawm, **a.g.e.**, s.30.

olsaydı, Almanya'daki Wendlere Alman demek gerekirdi, ancak Wendlerin Alman olmadıkları çok bariz bir şekilde ortadadır. Örneğin, Almanca konuşulan bölgedeki son kalan bu Slav halkını yakından tanıyan Zedler onlara "milli azınlık" gibi muğlak bir etiket yapıştırmayı düşünmemiştir.⁴⁸

Millet kavramının üzerinde durulduğu tartışma konusu temel olarak milletin kadim mi olduğu (doğal ve eski çağlardan beri var olan), yoksa icat veya hayal edilmiş topluluklar olarak sonradan mı ortaya çıktığıdır.

Gellner'e göre milliyetçilik milletlerin olmadığı yerde onları icat eder. Benedict Anderson bu icat kavramının onu uydurma ile aynı anlama geleceğini ifade eder ve icat yerine milleti hayal sözcüğü ile tanımlar. Anderson milleti hayal edilmiş politik bir topluluk olarak ele alır. Aynı zamanda millet, Anderson'na göre hayal edilmiş bir cemaattir.

1.2. Milliyetçilik Kavramı

Milliyetçilik üzerine yapılan çoğu makale, kavramın tanımlanması gereken zihinsel durumları farklı olduğu için kavramın belirsiz olduğu iddiasıyla başlar. Haas tanımlamada meşhur fil problemini ortaya atar. Buna göre: hayvanın görünüşü, bir grup kör insan tarafından dokunduğu yere bağlı olarak farklılık gösterir. Haas'a göre araştırmacılar için de bu kural istisnası değildir. Dudley Seers için milliyetçilik belirli ekonomik politika türlerini ifade ederken, Benedict Anderson için ise üretilen dilsel kimliği ifade eder. Anthony Smith milliyetçiliği, endüstri öncesi köklere dayanan özel bir dayanışma ideolojisi olarak görüyor. Ernest Gellner, bu fenomeni, sosyal evrim ve sosyal örgütlenmenin belirgin bir endüstriyel ilkesi olarak görür.⁴⁹

Gellner "milliyetçilik, etnik sınırların siyasal sınırların ötesine taşmamasını ve özellikle - aslında genel ilkenin dışladığı bir rastlantı olarak - bir devletin içindeki etnik sınırların iktidar sahipleriyle yönetilenleri birbirinden ayırmamasını öngören bir siyasal meşruiyet kuramıdır" der.⁵⁰ Gellner, devletler milliyetçilikleri üretmiştir iddiasını ortaya atmaktadır. Ona göre "Eğer ortada devlet yoksa, sınırların

⁴⁸ A.e., s.33.

⁴⁹ Ernst B. Haas, What Is Nationalism and Why Should We Study It?, **International Organization**, Vol. 40, No. 3, 1986, s.707-744.

⁵⁰ Gellner, a.g.e., 1992, s.22

ulusun sınırlarıyla çakışıp çakışmaması diye bir sorun da olamaz. Devlet olmayınca yöneticiler de olmayacağından, yöneticilerin yönetilenlerle aynı ulustan olup olmadıkları da sorulamaz. Ne devlet ne de yöneticiler var olmadığından, milliyetçiliğin ilkesinin gereklerine uymamış olmalarına da kızıl原因amaz. İnsan bir devlete sahip olmadığından dolayı kederlenebilir ancak sorunumuz bu değil. Milliyetçiler genelde siyasal gücün dağılımına ve siyasal sınırların özelliğine karşı ateş püskürmüşlerdir. Bununla birlikte tümüyle siyasal güç ve sınırlardan yoksun kaldıkları için kederlendikleri nadir görülür. Genelde milliyetçiliğin ortaya çıktığı durumlarda, devletin yokluğu veya gerçekliğinin herhangi bir kuşku götürmesi söz konusu olmamıştır. Hatta devletin varlığı gerektiğinden de fazla bariz olmuştur. Milliyetçilerin kızgınlık duydukları husus devletin sınırları ve/veya olasılıkla diğer avantajlarla birlikte, devletin içindeki güç dağılımı olmuştur."⁵¹

Hobsbawm, eski ve yeni milliyetçilikler arasında fiili tarihsel sürekliliğin çok az olduğuna değinmiştir. Ona göre milliyetçilik örneği incelendiğinde geçmiş icat edilir. Hobsbawm "milliyetçilik" terimini, Gellner'ın tanımladığı gibi, yani "esasen politik birim ile milli birimin uyumlu olması gerektiğini savunan bir ilke" anlamında ifade etmiştir. Dahası, Gellner gibi Hobsbawm da, milletlerin ortaya çıkışını yapaylık, icat ve sosyal mühendislik olgularıyla vurgulamaktadır. "Milletlerin, insanları sınıflandırmasının doğal, tanrı vergisi bir yol olduğu, doğuştan gelen bir politik kader olduğu iddiası Hobsbawm'a göre bir mittir; ona göre milliyetçilik bazen önceden var olan kültürleri alıp onları milletlere çevirir, bazen de milletleri yoktan icat eder ve genellikle önceden var olan kültürleri tamamen yok eder. Bu bir gerçekliktir. Kısacası, Hobsbawm'a göre analitik düzlemde milliyetçilik, milletlerden önce gelir. Milletler devletleri ve milliyetçilikleri yaratmaz, doğru olan bunun tam tersidir. Son olarak, Hobsbawm millet ve milliyetçilik alanında çalışan ciddi tarihçilerin inançlı birer politik milliyetçi olamayacaklarını ifade etmekte ve Renan'ın dediği gibi, "Tarihi yanlış yazmak bir millet olmanın parçasıdır." demektedir."⁵²

Anderson göre ise millet, "hayal edilmiş" siyasi bir topluluktur. Bu topluluk doğası gereği sınırlı ve bağımsızdır. "Millet" hayal edilmiştir; çünkü toplumun bir

⁵¹ A.e., s.23.

⁵² Hobsbawm, a.g.e., s.33.

üyesi özü itibariyle bir diğerini tanımasa da kafalarında bir imaj vardır. Bireyin hayalinde bir topluluk imajı içerisinde bir millet yaşamaktadır. Anderson'a göre topluluklar Gellner'in fikrinden farklı olarak sınırlıdır, zira hiçbir topluluk kendisini insanlık ile eş değer tutamaz. Ayrıca Anderson "milliyetçilik milletleri olmadığı yerde icat" ifadesinden farklı olarak icat edilme durumuna sorunlu olarak bakmakta ve bunun yerine hayal edilme durumunun olmasını daha doğru bir yaklaşım olarak görmektedir.⁵³

Anthony Smith "Ulusların Etnik Kökenleri" adlı çalışmasında ulusal karakter ve milliyetçilik evrensel midir? veya "ulus" tamamen modern bir olgu ve kesinlikle modern toplumsal koşulların bir ürünü müdür? sorularını sorarak başlar. Temel amacının ve tartışma konusunun "ulusun" modern bir olgu olması veya olmamasıdır. Benedict Anderson ve Ernest Gellner'i savundukları görüşlerden ötürü onları modernist diye tanımlamakta (Kendisi de sonradan etno-sembolcü olarak anılacaktır) ve eleştirmektedir. Smith'e göre Anderson'un öne sürdüğü ve "Matbaa-kapitalizmi" olarak tanımladığı süreçte, özellikle teknolojik ilerleme ve matbaanın ortaya çıkışıyla birlikte basılı sözcükler aracılığıyla hayal edilen bir topluluğa ait olmak şartıyla, mekânlar veya fikirler yaşarmış gibi yapabilirler." görüşü ile, Gellner'in "Modern öncesi toplumlar da ulus ve milliyetçilik yoktu" görüşü tartışılması gerekmektedir. Gellner'e göre elitler ve yiyecek üreten kitleler her zaman kültürel çizgilerle birbirinden ayrılmışlardı. Bu tip bir toplum, bu bölünmüşlüğü üstesinden gelebilecek tarzda bir ideoloji yaratamazdı. Sanayileşme ve modernleşme Batıdaki yuvasından dışa doğru eşitlikçi olmayan bir şekilde ilerledikçe, geleneksel yapıları ve kültürler değerleri yıkarak, insanları yaşadıkları yerlerden atarak modern kent merkezlerine doğru sürüklemiştir. Sonuç, genellikle kentin uzun süreli yaşayan sakinleri ile yeni göç edenler arasında kıt kaynaklar konusunda mücadeleler başlamış ve sınıflar arasında kentteki kıt kaynaklardan dolayı sınıf çatışması yaşanmıştır. Gellner ve Anderson ortaya atığı bu iki örneğe Smith "bu yaklaşımların ortak paydası ulusun modernliğine ve milliyetçiliğin durumsallığına dair inançtır" demektedir. O, milletleri ve milliyetçiliği birer kültürel fenomen olarak ele alıp tarihsel sosyoloji

⁵³ Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler**, Çev.: İskender Savaşır, İstanbul, Metis Yay., 2006, s.6.

yapılması gerektiği savını ileri sürer. Yani modern öncesi milletlerin ne durumda olduğuna dair fikir sahibi olmamız gerektiğini düşünür⁵⁴

Anthony D. Smith milliyetçiliği, millet ve milli devletlerin bütün bir kurulma ve varlığını devam ettirme süreci olarak ifade etmektedir. Ona göre milliyetçilik olgusu “bir millete ait olma bilinci ve milletin güvenliği ve refahıyla ilgili özlem ve hissiyata sahip olmak, milletin amaçlarına ulaşacak ve milli iradeyi gerçekleştirecek bir toplumsal ve siyasi hareket” olarak tanımlanmıştır.⁵⁵ Anthony Smith'e göre "etnik kimlik" özü itibarıyla bünyesinde tarihi ve sembolik kültürel unsurları barındırır. Bu tarihi anılar sadece bir etnik kimliğin devamlılığı değil, bu etnik kimliği üreten tarihi dinamiklerdir. Modernist yaklaşıma göre milliyetçilik milletleri yaratmıştır. Smith ise milletin, etnik temellere dayandığını, güçlü ve geçmişten gelen topluluklar olduğunu ve sonradan 'icat edilemeyeceğini' iddia eder.⁵⁶

Smith, var olan etnik bir çekirdek yapının millete dönüşebilmesi için ortak bir tarihe, ortak kadere sahip olmasının milletler içerisindeki yerinin belirlenebileceğini ve böylece milli karakter şekillendirilebileceğini ifade eder. Ayrıca milliyetçiliğin henüz doğmadığı ilkel-primordial dönemlerde etnik olmanın var olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda Smith, ulusların modern siyasî topluluk olmalarına karşın tarihten kopuk olmadıklarını, modern öncesi dönemlerde tüm ulusların birleştirici ve kapsayıcı unsurlarla zaman içinde kurulmuş tarihi bir etnik merkeze sahip olduklarını vurgulamıştır.⁵⁷

1.3.Milliyetçiliğin Ortaya Çıkışı ve Avrupa Kıtası

Hans Khon'a (1946: 3) göre modern diye ifade edilen milliyetçilik, on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda Avrupa'da ortaya çıkmıştır. Milliyetçilik, on sekizinci yüzyılın sonunda, neredeyse birkaç ülkede aynı anda simultane olarak tezahür etmiştir. Zamanının evrimi ve Fransız Devrimi, güçlenmesinde ve yayılmasında en güçlü etkenlerden biri olmuştur. Tüm tarihsel hareketler gibi, milliyetçiliğin de kökleri geçmişin derinliklerindedir. Milliyetçiliği oluşturan unsurlar, ortaya çıkmadan evvel, çağın koşullarında, yüzyıllar boyunca olgunlaşmıştır. Bu politik,

⁵⁴ Smith, **a.g.e.**,2002, s.32-35.

⁵⁵ Smith, **a.g.e.**, 1994, s.119.

⁵⁶ **A.e.**, s.71-72.

⁵⁷ **A.e.**, s.61-65, 73.

ekonomik ve entelektüel gelişmelerin büyümeleri uzun zaman aldı ve çeşitli ülkelerde farklı bir hızda ilerledi. Bunları önem sırasına göre derecelendirmek veya bir başkasını bağımlı kılmak imkansızdır. Hepsi birbiriyle bağlantılı, her biri diğerlerine tepki vermiştir. Büyümeleri ayrı ayrı takip edilebilse de, etkileri ve sonuçları itibariyle farklı olarak birbirinin ayrılamaz birer parçasıdır. Milliyetçilik, öncül halk egemenliği fikirleri olmadan, yönetici ve yönetilenlerin, sınıfların ve kastların pozisyonunun tam bir revizyonu olmadan anlaşılmalıdır.⁵⁸

K.R. Minogue (1967:53) milliyetçiliği, hikaye olarak anlatılan ‘Uyuyan Güzel’ olarak başladığını ve Frankenstein’ın canavarı olarak bittiğini ifade etmektedir. Minogue’ye göre "Ulus" eserinde anlattığı model Almanya, yakışıklı bir prens tarafından değil, çeşitli seçkin hizmetkarlar tarafından uyandırıldı. Heine gibi romantik şairler nabız yarışını yaptı. Herder veya Fichte gibi filozoflar, bayanın kim olduğunu ve neden bu kadar uzun süre uyuduğunu açıkladı. Grimm kardeşler gibi filologlar, dillerinin saflığını araştırdılar. Schleiermacher gibi vaizler ona ilahi bir lütuf sundular. Politikacılara gelince, Bismarck ve Cavour her zamanki gibi yanlış bir sebepten doğru şeyi yaptıklarını sandılar. ‘Uyuyan Güzel’ sonsuza dek mutlu yaşayabilir mi? Yine de bu mücadele sırasında, ‘Uyuyan Güzel’ bazı sevimsiz gelişmelerle hayatına başladı" diye ifade etmiştir.⁵⁹

Hayes, çağdaş milliyetçiliğin onsekizinci, ondokuzuncu ve yirminci yüzyılların tarihi olaylarına atfedildiğini, siyasi demokrasinin, Sanayi Devrimi’nin ve felsefi romantizmin uzun süre filizlenen halkın milliyet bilinci ile temasının milliyetçi bir süreç ve milliyetçi bir doktrin ürettiğini açıklamıştır. Fransız Devrimi’nin arzu ettiği milliyetçilik, Eğitim Devrimi’nin pratik - propagandacı ajanslar aracılığıyla insanlığa kitlesel olarak uyguladığı ulusal yağma, ulusal militarizm ve ulusal gazetecilik ile yayılma alanı bulmuştur. Ancak bu açıklamalar tamamen tatmin edici değildir. *Milyonlar neden milliyetçilik için hayatlarını bırakmaya hazır ve isteklidir?* Geçmişteki birçok tarihsel süreç ve felsefi vaaz, milliyetçiliğin uyandırdığı gibi popüler bir tepkiye yol açamamıştır. Modern milliyetçiliğin felsefesinden, doktrininden, tarihsel bir süreçten daha fazlası olan bir

⁵⁸ Hans Khon, **The Idea of Nationalism**, New York, The Macmillan Company, 1946, s.3.

⁵⁹ R. Minogue Kenneth, **Nationalism**, New York, Publisher: Basic Books. Place of Publication, 1967, s.7.

şey olmalı. Hayes "Bu, açık bir şekilde bir duygu, ulusal devlet fikrine ya da gerçeğine duygusal bir bağlılıktır. Bu öyle yoğun bir duygusallık ki, her türlü insanı motive eder ve diğer tüm insan bağlılıklarını ulusal sadakat altına almasına neden olur." demektedir.⁶⁰

Kamenka'ya göre milliyetçilik, demokratik ya da otoriter, ileriye dönük ya da geriye dönük, sosyalist ya da gerici olabilir ve olmuştur. Bir ucunda vatanseverlik ya da ulusal bilinçle birleşmek, diğer yandan faşizm ve anti-bireycilik olabilir. Milliyetçilik, siyasal bir ideoloji olarak, her şeyden önce, vatanseverlik veya milli bilinçlilikten çok daha genel bir algı gibi ayırt edilmesi gereken bir tarihsel fenomendir. Milliyetçilik, oluştuğu, geliştiği ve kendisini yalnızca yurtseverlikten ya da ulusal bilinçten ayırt etmeye geldiği belirli koşulları inceleyerek anlaşılır. Milliyetçilik, tartışmalı, modern ve başlangıçta 1789 Fransız Devrimi tarafından ortaya çıkan ve sembolize edilen gelişmelerle en iyi anlaşılan Avrupalı bir fenomendir. Bu, siyasal milliyetçiliğin yükselişinin yaşandığı anlamına gelmez. Modern bir fenomen olarak hiçbir önkoşul yoktu. Yahudiler, halklarının tanrısı Yehova kavramında kabile birliklerini ve milli görevlerini sembolize ediyorlardı. Böylece modern bir milliyetçiliğe antik çağlardaki çoğu insandan çok daha yakınladılar. Kuşkusuz, tipik bir milliyetçi manifesto üretmekten gurur duyuyorlardı. Vietnamlılar ve Koreliler, Çin baskısından dolayı İncil'in öğretilerini milliyetçi politik bir propaganda malzeme olarak kullanarak tarihinin başlarında alışılmadık derecede güçlü bir ulusal duygu geliştirmişlerdir. Aşiret kabiliyetine daha yakın bir ulusal bilince sahip Yunanlılar, bir Hellas kavramına sahipti. Çinliler, yaşadıkları ve Dünya Merkezi olarak tanımladıkları Orta Kin'in onları başkalarının yaşadığı dış barbarlıklardan ayırt ettiğini belirtmektedirler. Bu tür kabile bağlılığı ya da ulusal bilinç, bu grup içi ve grup dışı olanları ayırt etme eğilimi, insanlık tarihi boyunca bulunabilir. Ulus kelimesini örgütsel bir birim olarak teknik bir ifadeyle kullanmaya başlayan orta çağ üniversiteleri ve orta çağ kilisesi, bu duygulara dayanıyordu.⁶¹

⁶⁰ Carlton J. H. Hayes, Nationalism as A Religion, **Panarchy**, 1926, (Çevirimiçi), <https://www.panarchy.org/hayes/nationalism.html>, 15 Ocak 2019.

⁶¹Eugene Kamenka, Political Nationalism The Evolution of The Idea, **Nationalism**, Editor Eugene Kamenka, Contributors Eugene Kamenka/John Plamenatz/George L. Mosse/ F.X. Martin/Wang Gungwu/Shlomo Aviner, Australian National University Press Canberra, 1973, s.3-20.

Plamenatz, kozmopolit ve laik bir kültürü paylaşan halklara özgü bir olgu olan milliyetçiliğin savunuculuğunu yapmakta, batı ve doğu milliyetçiliği diye iki kategoriye ayırmaktadır. Milliyetçiliğin açıkça iki kategoriye indirgenmesi veya birini seçmesi gerektiği düşüncesini önermemektedir. Ancak bu kadar önemli milliyetçilik türlerini ayırt etmenin başka yolları olduğunu inkar etmemektedir. Bu ayırım için, yalnızca aldıklarından daha fazla haberi hak eden önemli farklılıkları işaret ettiğini iddia etmektedir. Bu nedenle milliyetçilik öncelikle kültürel bir fenomendir, ancak politik bir biçim alabilir. Hem vatanseverlik hem de ulusal bilinçle ilgilidir, ancak bunlardan farklıdır. Ona göre milliyetçilik, bir halkın ulusal veya kültürel kimliğini tehdit ettiğinde koruma ya da arttırma arzusu ya da kimliğini tehdit ettiği zaman onu dönüştürme, hatta yaratma isteğidir. Patrlotizm ya da ait olduğu topluma adanmışlık, topluluklar olduğu sürece var olmuştur. Bu kelime on sekizinci yüzyıldan önce nadiren kullanılsa da, kendisinin eski ve aşina olduğu diğer isimlerle aşina olduğu gibi, 'ülke sevgisi ya da birinin kendi halkına sadakati' gibi kavramlar ile Plamenatz milliyetçiliği açıklamıştır. Aynı şekilde ulusal bilinç, kişinin kendi halkını diğer insanlardan ayıran, yalnızca canlı bir duygusu ve belki de gururu olan kültürel kimlik duygusu olarak da ifade edilmiştir.⁶²

Mosse Alman tarihçi Gottfried Gervinus'a atıfta bulunarak, 1852'de, zamanının siyasi hareketlerinin kitlelerin içgüdülerinden desteklendiğini ve Milliyetçiliğin bu dönüşümün bir parçası olduğunu ifade etmiştir. Milliyetçiliğin yükselişi ve kitlesel siyasetin yükselişi, on dokuzuncu yüzyılda, Napolyon'a karşı kurtuluş savaşlarının sonucuyla ilgili hayal kırıklığının ile aynı zamanda ortaya çıkmıştır. Milliyetçilik, insanları zamanlarının siyasetine dahil eden temel hareket haline geldi. Milliyetçilik, yüzyılın demokratik dürtüsüyle bağlantılı olarak düşünülmelidir. Bu, ayinsel biçimlerde yeni bir tür siyasetin yaratılmasına yol açan bağlantı olarak ortaya çıkabilmektedir. Milliyetçiliğin mitleri ve sembolleri, ayinleri, anıtları ve festivalleri, çok sayıda insanın özlemlerine hitap etti. Onları yörüngelerine çekerek, yapışkan ve bazen disiplinli bir kitle hareketini rastgele bir kitle hareketine dönüştürdü. Laik bir teolojiye ve ayine dayanarak yeni bir siyaset tarzı gelişti. Böyle

⁶² John Plamenatz, Two Types of Nationalism, **Nationalism**, Editor Eugene Kamenka, Contributors Eugene Kamenka/John Plamenatz/George L. Mosse/ F.X. Martin/Wang Gungwu/Shlomo Aviner, Australian National University Press Canberra, 1973, s.23-36.

bir teoloji, halkın kendi iradesine itiraz ettiği şekilde ulusun öz temsilini belirlemiştir. Bu sekülerize edilmiş din, kalabalığın politik ayin başlığını harekete geçiren disiplinli bir kitle haline gelinceye kadar on dokuzuncu yüzyıl boyunca gelişti. Bu tür bir siyasi katılım, çoğu kişi tarafından gerçek demokrasi olarak görülüyordu. Ulusal Sosyalizm, bu kalkınmanın doruk noktasıydı. Milliyetçilik tarihinde bir kitle hareketi olarak anlaşılamaz. Ancak, milliyetçilik, kendisini birçok insana kabul ettirip onları kendine çekse de, ekonomik ya da pratik taleplerle tanımlanmadı. Bunun yerine milliyetçilik, siyasal bir teoloji ile yakından bağlantılı olan şimdiki bir siyaset tarzıyla kendisini ifade etti.⁶³

I. Dünya Savaşı'ndan akabinde radikalleşen bazı milliyetçilikler faşizme evrilmiştir. Ancak burada var olan milliyetçilik ile faşizmi bazı temel özellikler bakımından ayırmakta fayda görülmektedir. Özü itibarıyla incelendiğinde, aydınlanma düşünürleri Avrupa'ya egemen olan çok uluslu imparatorlukların tiranlığın özü olduğunu görmüşlerdir. Onları yok etmek, ulus devletlerle değiştirmek demektir. Hem Amerikan ve Fransız devrimleri milliyetçi yükselişlerdi, hem de 1848'de Avrupa'yı süpüren İngiliz Devrimi milliyetçi yükselişlerdi. Liberal devrimler tanım olarak milliyetçiydi, çünkü çok uluslu imparatorluklara karşı yükseliyorlardı. Faşizm milliyetçiliğinden iki farklı şekilde ayrılmıştır. Kendi kaderini tayin etme, başlarda faşistler tarafından evrensel bir hak olarak görülmedi. Diğer milletlerin kendi ulus devletleri üzerindeki hakları faşistlerin en iyi şekilde belirleyebileceği bir şey değildi. Ancak daha derin olan fark, içsel şov anlayışıydı. Burada önemli bir detay da şudur; halk kendi kendini yönetme hakkına sahiptir ancak liderlik etmek için seçilenlerin halk adına halkı yönetmesi gerektiğini kabul eder. Liderlerin yönetmelerine de izin verilmelidir. Hukuki düzenlemeler, hükümeti felç etmek için kullanılamaz. Devlet muhalif faşizmi bastırma hakkına sahiptir. Hitler veya Mussolini'nin insanları temsil ettiği, ancak kendilerine cevap verilemeyeceği iddiasındadır. Faşizm kendi iradesiyle ortaya çıkan diktatörün fikridir. Faşizm'de insanlara ihanet etmeden lidere itiraz edilemez. Bu nedenle, serbest konuşma ve muhalefet partileri yasaklandı. Rejime karşı çıkmaya çalışanlar suçlu kabul edildi.

⁶³ George L Mosse, Mass Politics and The Political Liturgy of Nationalism, **Nationalism**, Editor Eugene Kamenka, Contributors Eugene Kamenka/John Plamenatz/George L. Mosse/ F.X. Martin/Wang Gungwu/Shlomo Aviner, Australian National University Press Canberra, 1973, s.37-54.

Diktatörü olmayan, seçimlerin ortadan kaldırmayan, özgür konuşmayı ve toplanma hakkını bastırmayan faşizm, faşizm değildir.⁶⁴

Faşizm özü itibariyle geçmişe ve arkeolojik bulgulara çok önem vermiştir. Literatür incelendiğinde, Rönesans'tan bu yana 'geçmiş', siyasi fikirleri desteklemek için, eski nesnelere ve sanat eserlerine sahip olarak yaşamdaki konumlarını haklı çıkarmak için ihtiyaç duyduklarını düşünen soylular ve rahipler tarafından kullanılmıştır⁶⁵ Fransız Devrimi gerçekleştiğinde, ulus-devlet fikri ortaya çıktı ve geçmişin politik manipülasyonu öncekinden çok daha büyük bir ölçekte kullanılmaya başlanmıştır. 1870'lerin başlarında, İtalya ve Almanya'nın birleşmeleri bu ulusal köken arayışını etnik ve dilsel kanıtlarla yoğunlaştırdı.⁶⁶

Mussolini, faşizmin mucitlerinden biri olarak kabul edilir ve faşist Nazi Almanya'sını desteklediği İkinci Dünya Savaşı'ndaki rolü ile muhtemelen en iyi şekilde bilinir. Faşizm, kesin olarak tanımlanması imkansız görünen bir ideolojidir, ancak milliyetçilikle bağlantılı olduğu konusunda fikir birliği vardır (bkz. Payne, 1983; Griffiths, 2001 ve Paxton, 2004). Bu nedenle, Mussolini'nin hayatının büyük bir kısmı milliyetçilikle karakterize olmuştur.⁶⁷ Faşist propagandanın, II. Dünya Savaşı'nın başında ve sırasında, çoğulcu "büyük güçlere ve özellikle Büyük Britanya'ya karşı eşzamanlı bir şekilde artması öngörüldü. Yaklaşmakta olan ihtilaf, Mussolini tarafından "Dördüncü Pön savaşı "olarak tanımlandı. Faşist propaganda yirminci yüzyıl boyunca, milliyetçi propagandaya ekstra bir atılım vermek için ortaya çıkarıldı.⁶⁸

Mussolini, İtalya'nın geleceğinin geçmişte, özellikle de Roma İmparatorluğu'ndan geçtiğine inanıyordu. Yine de Mussolini, böyle bir eylem için ortaya çıkan, ilk iyi bilinen İtalyan değildi. Modern zamanların ilk İtalyan

⁶⁴ George Friedman, Nationalism Is Rising, Not Fascism, **Geopolitical Futures**, 2016, (Çevirimiçi), <https://geopoliticalfutures.com>, 12 Şubat 2019.

⁶⁵ Margarita Díaz-Andreu ve Timothy Champion, **Nationalism and Archaeology In Europe: An Introduction. In Nationalism and Archaeology In Europe**, Colorado, Westview Press, Inc., Boulder, 1996, s.1-23.

⁶⁶ Díaz-Andreu ve Champion, **a.g.e.**, s.5-8.

⁶⁷ Thomas Bil (Ed). Dictators ve Nationalism: European Dictators In The 20th Century. Honours Programme Course: **National and Regional Identities In An Age of Globalization**, Prof. Dr. A.J.A. Bijsterveld, Tilburg University, s.2.

⁶⁸ Giardina Andrea, The Fascist Myth of Romanity, **Estudos Avançados**, 22 (62), 2008, s.65-67.

propagandacısı olarak görülen milliyetçi ve şair Gabriele D'Annunzio, La Nave⁶⁹ adlı oyununda, 1912 gibi erken bir tarihte Roma İmparatorluğu'nun canlanmasını istedi. Mussolini, D'Annunzio'nun on dokuzuncu yüzyılın sonları ve yirminci yüzyılın başındaki liberal İtalya'ya duyduğu iğrençliği paylaştı. D'Annunzio, Mussolini'nin kamuoyu duyarlılığını oynayarak ve Roma İmparatorluğu'nun şanlı geçmişi için bir özlem duygusu yaratarak önünü açtı. Mussolini, Milliyetçiliği artırmak ve Faşist partiye destek sağlamanın eski Roma'yı dirilteceğini, aynı zamanda değişen teknolojik dünyanın ortasında İtalya'yı korumanın bir yolunu sunan mükemmel bir güç aracı olacağına inanıyordu.⁷⁰ Partisinin adı olarak seçilen Faşist kelimesi, bir ucundan çıkıntı yapan bir baltayla fascies, huş ağacı demetleri veya karaçam çubuklarından türemiştir. Fascies, hakimın antik Roma'da sahip olduğu gücü sembolize ederken, aynı zamanda resmi otoritenin sembolü olarak görev yaptı. Eski Roma'daki hakimler, bir ehliyetçi olarak bilinenlerin hakimın gücünün görsel bir hatırlatıcısı olarak etrafını sardı. Mussolini, 1919'da bu kelimeyi ilk kez kullanmaya başladığında, onu "savaş demetleri" anlamına gelen fasci di combattimento grubuna dahil etti.⁷¹ Mussolini, İtalyan ırkının diğer ırklardan daha üstün olduğuna inanıyordu, ancak bu üstünlük biyolojiye değil kültürel tarihe dayanıyordu. İtalyanları diğer insanlara kültür ve eğitim getirici olarak gördü.⁷²

Mussolini gibi, Hitler de faşizmi benimsedi. Hatta Mussolini'den ilham aldı ve onun pek çok politik tercihinin örnek olarak kullandı. Hitler, Mussolini'ye göre daha erken bir yaşta milliyetçilikten etkilendi. Avusturya-Macaristan imparatorluğunda doğdu, ancak Avusturya vatandaşlığını reddetti. Bunun yerine Alman geçmişini benimsedi. Alman üstünlüğüne olan inancında olduğu gibi, Birinci Dünya Savaşı'nda milliyetçiliğe olan bağı da arttı. Milliyetçi Deutsche Arbeiter Partei'ye (DAP) katıldı. Hitler, bu Nazi Partisindeki en önemli figürlerinden biri oldu. Hitler'in milliyetçilik etrafında inşa edilen görüşleri, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Almanya'nın ulusal devleti yeniden kurma düşüncesi ile Alman kitlelerini

⁶⁹ Anthony R. E. Rhodes, **Propaganda: The Art of Persuasion: World War II.**, New York, Chelsea House Publishers, 1976, (Akt.: Andrew, 2007).

⁷⁰ Rhodes, **a.g.e.**

⁷¹ Andrew P. Mcfeaters, The Past Is How We Present It: Nationalism And Archaeology In Italy From Unific Ation To WWII, **Nebraska Anthropologist.** 33, 2007, s.39-62.

⁷² Bil, **a.g.e.**, s.3.

büyülemeye yardımcı oldu. Yeniden doğuşun önemini vurgulamak için Almanya tarihinin geçmişine atıf yaptı ve sembollerini kullandı. Bunun bir örneği kırmızı siyah ve beyaz renklerin, (emperyal Almanya'nın renklerinin) kullanılması olarak ifade edilebilir.⁷³

Anthony Smith, ortak ataların mitleri ile adlandırılmış bir insan nüfusu olan bir Ethnie'nin varlığını iddia eder. Tarihî hatıraları ve bir anavatan ile bir birliktelik de dahil olmak üzere bir veya daha fazla ortak kültür unsurunu ve en azından aralarında bir dayanışma derecesini paylaşır. Hitler'in Millet anlayışına göre, Ethnie Alman Volk'udur: duygusal gücü olan kültür, çeviri ya da ırk olarak tercüme ile yeterince aktarılmadı. Volk'un özü saf ırkın cinsini temsil eden Aryan çekirdekleriydi. Almanlar, ilkel ormanların ve kara kabile içgüdülerinin mistik taşlarıyla bu dönem volk, etnosentrik, ulusal ve ırksal çağrışımları birleştirir⁷⁴. “Kavgam” kelimesi ilk konuşmaları (hitap) boyunca tekrarlanır ve özellikle milliyetçi söyleminin özüdür. Hitler’in milletin etnik yapısı hakkında çok net bir fikri vardı; onun için “Devlet, ekonomik bir örgüt değil; bu bir 'volkie' organizmadır, yani insanlığın ırksal özelliklerini 'korumak için var olan devlettir”. Bu prensibe dayanarak Hitler, volkie kavramının insanlığı üstün ve düşük kaliteli ırklara ayırdığına inanıyordu. Hitler'in Etnik milliyetçiliğinde inanılmaz derecede önemli olan “biz ve onlar” söylemi yarattığı bu ırksal hiyerarşiye dayanıyordu. Bu milliyetçilik biçimi, kan bağlarına ve ırklara dayanıyordu. Bu nedenle üyeliği ortak değerler ve inançlara dayanan kapsayıcı bir sivil milliyetçiliği biçimine zıt kıldığı zaman münhasır olarak görülüyor.⁷⁵

Hem Hitler hem de Mussolini, neo-klasik hükümet binaları inşa ederek ve antik eserlerden semboller kullanarak, antik dönemdeki diktatörlerle olan bağlantılarını vurguladılar. Hitler'e göre, kan ancak Alman ırkının bir parçası olabilirdi. Tüm Almanları liderliği altında tek bir eyalette bir araya getirme sözü verdi (ünlü ein Volk, ein Reich, ein Führer). Hitler, Almanya'yı yalnızca eski

⁷³ A.e.

⁷⁴ Anthony Smith, **Nationalism In The Twentieth Century**, Oxford, Martin Robertson & Co. Ltd., 1979, s.69.

⁷⁵ John Cai Benjamin Weaver, Adolf Hitler's Account of The 'Nation' And 'Nationalism. **E-International Relations**, 2010, (Çevirimiçi), <https://www.e-ir.info/2011/05/16/adolf-hitlers-account-of-the-%e2%80%98nation%e2%80%99-and-%e2%80%98nationalism%e2%80%99/>, 12 Aralık 2018.

büyüklüğüne nasıl geri getireceğini değil, başkalarının da Almanya'nın bu büyüklüğe ulaşmasını nasıl engellediğini vurguladı. Hitler, diğer ülkelerin Versailles Antlaşması'nı onlara dayatarak Almanya'yı küçük düşürdüğünü vurguladı. Hitler, yarattığı düşmanlara karşı saldırgan bir dil kullanarak bu duyguyu geliştirdi.⁷⁶

1.4.Türkiye'de Milliyetçilik

1.4.1.Osmanlı Dönemi

1.4.1.1. II. Mahmud Dönemi

Osmanlı döneminde Türk milliyetçi canlanmasının ilk belirtileri II. Mahmud devrinden itibaren görülür. II. Mahmud döneminde yaşayan Raşid el Din tarafından yazılan Türk aşiretlerinin ilk tarihini ele alan birinci kitabı, Farsçadan Türkçeye çevrildi ve Türklerin ilk çağları ile ilgili diğer eserler adapte veya telif edildi. Osmanlı döneminde yazılan bu eser ile Orta Asya Türk efsane ve gelenekleriyle bağlantı kuran ve Osmanlı Hanedanına efsanevi kahraman Oğuz Han'dan gelen bir soy çizgisi veren hikayeler, hanedanın tarihi gelenekleri arasına girdi.⁷⁷

Ondokuzuncu yüzyıl ortalarına kadar Osmanlı yazılarında ve ondan sonraki dönemde, "Türkiye" sözcüğü kullanılmamıştır. Bu sözcük, Türklerin kendilerini genel olarak "Memalik-i İslam", "Memalik-i Şahane", "Memalik-i Mahrusa", veya daha sonra "Diyar-ı Rum" dedikleri bir ülkeyi belirtmek için Batılılarca kullanılan bir Batılı deyim olarak ifade edilmiştir. Nispeten modern zamanlara kadar, Osmanlı İmparatorluğu için Diyar-ı Rum ismi kullanılmıştır. Bütün bu söylemler, sadece Türk ulusunun oturduğu alanı değil, bütün imparatorluğu kapsar şekilde ifade edilmekteydi.⁷⁸

1.4.1.2. Yeni Osmanlılar ve Vatanseverlik

Tanzimatla beraber yapılan reformlar istenildiği düzeyde başarı sağlayamayınca buna tepki olarak yeni bir muhalefet ortaya çıkmıştır. Bu yeni muhalefet grubu savundukları politika biçimi ile Yeni Osmanlar diye anılmıştır. Bu

⁷⁶ Bil, **a.g.e.**, s.3.

⁷⁷ Paul Wittek, "**De La Defaite D'ankara a La Prise De Constantinople**", R. Et. Isl. (1928), s. 27 ve "Yazıioğlu All", Bsoas, Xiv (1952), 644 D. (Akt.: Lewis, 1993, s. 329).

⁷⁸ Lewis, **a.g.e.**, 1993, s.330.

grubun öncülüğünü Şinasi, Namık Kemal, Ali Suavi ve Ziya Paşa gibi döneme damgasını vuran yazar ve düşünce adamları yapmıştır. Daha sonra 1865 yılında Mehmet Bey, Namık Kemal, Mustafa Fazıl Paşa, Reşat Bey, Ayetullah Bey ve Âgah Efendi'nin öncülüğünde "İttifak-ı Hamiyet" isimli cemiyet oluşturulmuştur.

Ondokuzuncu yüzyıl ortalarında Yeni Osmanlılar, Avrupa'nın etkisi ile kendi ülkelerinden "Türkiye" olarak söz etmek istediklerinde, bu isme bir Türkçe karşılık bulmakta güçlük duydular. Önce, Türk ülkesi anlamına gelen Farsça Türkistan sözcüğünü kullanılmıştır. Daha sonra, muhtemelen bu deyim Orta Asya'da yer alan Türkmenistan ile çağrışım yapınca 1923 kurulan Cumhuriyetin resmi adına Türkiye olarak karar verildi.⁷⁹

Modern vatancılık anlayışı, başlangıçta İngiltere'de, daha sonra Fransa'da ortaya çıkmış, halk veya vatanla özdeşleşmiştir. Rönesans ve Reform hareketleri döneminde devletle kilisenin ve kilise ile kilisenin çatışmaları arasında kalan Yunan Polis'inin ve Roma Patria'sının yankıları, Akıl Çağında da kendisini göstermiştir. Başlangıçta yeni millet ve ülke arzusu, bağımsız Batılı ulusların arasında kendini göstermiştir. Batıda egemenlik ve milliyet zaten bilinen olgulardı ve "iyi tanımlanmış ulusal topraklarıyla millet-devlet'ler, daha millet - devlet (milli devlet) fikri doğmadan mevcut bulunuyordu." Batının bu toprakları üzerinde ülkelerin kazanmaya çalıştıkları hürriyet, bir grubun başka bir gruba karşı haklarından çok, otorite hakimiyetine karşı kişinin haklarını teyit etmekle ilişkiliydi.⁸⁰ Kavram Osmanlı'ya "Yeni Osmanlılar" hareketiyle birlikte gelmiş ve döneminde ciddi yer edinmiştir.

Özü itibarıyla incelendiğinde Namık Kemal ve Yeni Osmanlılar'ın liberal meşrutiyeti ve temsilî demokrasiyi destekledikleri söylenebilir. Yeni Osmanlılar grubu ile doğrudan doğruya temasta bulunan Ali Suavi ve bunlarla ilişkileri daha silik olan Ahmed Midhat da bir zamanlar, bu grupla aynı politik görüşe sahiptiler. Fakat gruptan sonradan koptuğu bilinen bu ikilinin kopmaları tesadüf eseridir. Ali Suavi, fikir hayatı incelendiğinde görüldüğü gibi sert fakat koruyucu bir padişahın himayesinde işleyecek olan, halkçı, vasıtasız demokrasiyi benimsedi. Ahmed Midhat ise halkçılığını ansiklopedistliğe ve Samuel Smiles ideolojisine entegre etti. Aynı

⁷⁹ A.e.

⁸⁰ Lewis, a.g.e., 1993, s.331-332.

zamanda da Abdülhamid taraftarı oldu. Daha sonra ikisi de Yeni Osmanlılar tarafından yanlış yola sürüklenmek istendiklerini ifade ettiler.⁸¹

Osmanlıyı ve özünde İslam alemini başlangıçta etkileyen ve sonrasında başarılı olamayıp Osmanlı vatanını belirsizce Osmanlı milleti adı altında toplamaya çalışan bu batı tipi vatancılıktı. Türkçe dilinde kullanılan vatan ve millet kavramları bu bağlamda incelemek bizlere yol açıcı olacaktır. Zira vatan, doğum veya İkamet yeri anlamına gelen klasik bir Arapça sözcüğün Türkçeleştirilmiş halidir. "Bir kimsenin vatanı, kullanıldığı anlama göre, bir ülke, il, kent veya köy olabilir." Bu bağlamda vatan, duygu ve bağlılık anlamında klasik edebiyatta çok fazla yer edinmiştir. Bu özü itibariyle sözcüğün İngilizce "home" sözcüğünden daha fazla bir siyasal anlamı olmadığı bilinmektedir.⁸²

Ondokuzuncu yüzyılın ortasına doğru gelindiğinde artık vatan kavramı siyasal bir anlamda kullanılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda 1866 yılında halihazırda yayın yapan Ayine-i Vatan (Vatanın Aynası) adında bir gazete dahi çıkmaktaydı. Millet kavramı incelendiğinde ise Arapça Milla'dan gelen ve Kuran'da din anlamıyla kullanılırdı. Daha sonra dini cemaatleri, özellikle İslam ümmetini ifade edecek biçimde genişledi. "Osmanlı imparatorluğunda, Rum ve Ermeni Hristiyanları ile Yahudiler gibi örgütlü ve kanunen tanınmış dini cemaatlara, daha da genişletilerek, Frenklerio farklı milletleri için kullanılır oldu. Frenk milletleri için kullanılırken bile, deyimim başlangıçta esas itibariyle dini bir anlamı vardı. Nitekim onaltıncı yüzyılda İngilizler "Luther milleti" diye biliniyor ve İngiliz olmayan Protestanlar, onların himayesi altındaki kimseler olarak görülüyordu. İmparatorlukta bir Müslüman millet vardı, fakat Türk, Arap veya Kürt milletleri yoktu. Rum, Ermeni ve Yahudi milletleri vardı; fakat etnik milletler olarak değil, dini cemaatlar olarak bilinirdi. Ondokuzuncu yüzyıl sonlarına kadar, Gregoriyen ve Katalik Ermeniler ayrı milletler teşkil ederken, öte yandan Rumlar ve Slavlar, Rum Ortodoks milletinin birbirinin aynı birer parçası oluyorlardı. Nispeten geç bir tarihe kadar ulusal varlıklar fikrinin, dini ayrımlar üstüne çıkışına raslanmaz."⁸³

⁸¹Şerif Mardin, **Türk Modernleşmesi**, 19. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009a, s.61, 95-96.

⁸² Lewis, **a.g.e.**, 1993, s.332.

⁸³ **A.e.**, s.333.

Âli Paşa temsili hükümet ve yeni meşrutiyetçilik ile ilgili her türlü teklife şiddetle karşı çıkmaktaydı. Özünde Osmanlının çok milliyetli yapısı münasebetiyle ortaya çıkacak milletlerin ayrılma eğilimi gösterebileceği düşüncesiyle bu fikre karşı tepkiliydi. Onun ifadesi ile Osmanlı Devleti on iki veya on dört millettten meydana gelir. Hristiyan halklarının birbirini ayıran ve husumete yöneltten mezhep farklılıklarından dolayı bu gruplar imtiyaz elde etme konusunda bir girişimde bulunmamaktadır. Zira Ali Paşa'ya göre seçimler sebebiyle böyle kitleler bir araya gelirse bu meclisin kendi eliyle skandala imza atması anlamına gelecektir. Bu tavra paralel olarak gerek Müslüman olsun gerekse de Hristiyan olsun daha böyle bir sisteme hazır olmadıkları inancındaydı.⁸⁴

"Batı Avrupa'da XIX. yüzyılın başından itibaren gelişmeye başlayan Batı milliyetçiliğinin kuramcıları, her "millet'in kendi "devlet'ine sahip olması gerektiği fikriyle taraftar toplamaya çalışmışlardı. Muhtelif etnik, dil ve din gruplarından teşekkül ettiği için Osmanlı İmparatorluğunun bu ideale yaklaşması söz konusu olamazdı. Namık Kemal, Osmanlı İmparatorluğunu oluşturan karışımın devam etmesini ve her grubun ayrı bir devleti olamayacağına göre hepsinin Osmanlı devletine bağlanması fikrine dayanan "Osmanlılık" idealini ortaya atmıştı. Hatta Osmanlı devletinin kurtarılmasını ve yüceltilmesini sağlayacak bir Osmanlı "Patriyotluğu"nu kendine rehber etmişti. "Vatan", onun için Osmanlı camiasıydı. Fakat Türk, Arap, Arnavut, Ulah ve Rum, Müslüman, Gregoryen, Katolik ve Yahudi'den teşekkül eden, her dil ve dialekt'in geçerli olduğu Osmanlı İmparatorluğunda bu idealin biraz da suni olduğu zamanla ortaya çıkacaktı. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Rumeli'deki Osmanlı topraklarının önemli bir kısmını kaybetmesiyle ilk defa olarak Arap ve Müslüman unsur eskisine nazaran daha çok ağırlık kazanıyordu. Milliyet bağının yerine Müslümanlığın geçebileceği fikri o zaman güç kazanmaya başlamıştır."⁸⁵

Şinasi Tercüman-ı Ahval'in 1860 yılında yazdığı ilk yazısında, vatan'ın çıkarlarını tartışır ve imparatorluğun gayrimüslim halkının kendi gazeteleri var iken, "hakim millet" in hiç bir mensubu bir gazete çıkarmak isteği duymadığından yakınır.

⁸⁴ Şerif Mardin, **Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu**, İstanbul, İletişim Yay., 2009b., s.27-28

⁸⁵ Mardin, 2009a, **a.g.e.**, s.95-96.

İsteği duymadığından, hiçbir "hakiki Osmanlı" gazetesinin bulunmadığını belirtir.⁸⁶ Aynı görüşle Namık Kemal, 1862 de Tasvir-i Efkar'da bir makalede "memleketin sahibi ve efendisi Osmanlı milletinden söz eder ve daha ılımlı ifadeler kullanır. Namık Kemal da vatanseverce yazdığı yazılarında, Osmanlı ile İslam arasında hiçbir zaman gerçek bir ayırım yapmadığını gösterir. Osmanlılar tarafından sürgünde çıkarılan gazetelerinden biri olan Hürriyet'te vatanseverlik hakkında Namık Kemal'in 1868'de yayınlanan, ünlü bir baş yazısı buna örnek gösterilebilir. Namık Kemal bu eserinde *Kanuni Sultan Süleyman ve Halife Ömer gibi büyük hükümdarlar, Farabi, İbn i Sina, Gazali ve Zamalışeri gibi bilginler yetiştirdiğini hatırlatır*. Daha sonraki bir makalede şöyle der⁸⁷ : "... vatan öyle bir galibin şimşiri veya bir katibin kalemiyle çizilen mevhum hatlardan ibaret değil, millet, hürriyet, menfaat, uhuvvet, tasarruf, hakimiyet, ecdada hürmet, aileye muhabbet, yadı şebabet gibi bir çok hissiyatı ulviyenin içtimasından hasıl olmuş bir fikri mukaddestir."⁸⁸

Namık Kemal, okuyucularına, bir takım teminatlar sunuyordu. Özünde çeşitlilik muhakkak zayıflık demek değildi; çeşitlilik doğru bir politikayla bir ilerleme etkeni bile olabilirdi. Osmanlıda, çeşitli ırklar ve dinler o kadar birbiri içine karışmıştı ki, istisnalar dışında Osmanlı İmparatorluğunun ayrı bir hükümet teşkil edebilecek veya başka bir devlete katılabilecek hiçbir eyaleti yoktu; çünkü bu kavimler, Osmanlı İmparatorluğundaki kadar hürriyet ve hoşgörüyü nerede bulabileceklerini ümit edebilirlerdi? İstisna Arap ülkeleriydi. Oralarda, ayrı bir dil konuşan ve ayrı bir ırka mensup olduğunu hisseden milyonlarca insan yaşıyordu. Fakat Araplar İslam kardeşliği ve Hilafete o dönemki düşünceye göre bağlılıklarından mütevellit ayrılıklarından korkulmamalıydı.⁸⁹

Ahmet Mithat, "yeni bir Osmanlı milleti var ... ve *Osmanlılık, temel bir siyasi bağlılık olarak, Padişahın tebaalığını kabul etmekten ibarettir*" demektedir. Daha sonra aynı ilke, İttihat ve Terakki Cemiyetinin programında da kendini göstermiştir. Özü itibariyle bu düşünce Türk hükümetinin o zaman temel politikasını teşkil etmiştir. Fakat bu ümitsiz bir davaydı. Milliyetçilik diğer milletleri sarınca,

⁸⁶ Tercüman-ı Ahval, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi** (1941), 419-20 Şinasi Cildinde, s.72-74 (Akt.: Lewis, 1993).

⁸⁷ Lewis, **a.g.e.**, 1993, s.334.

⁸⁸ Tasvir-i Efkar, **a.g.e.**, s.74.

⁸⁹ Lewis, **a.g.e.**, 1993, s.335.

kendilerini Osmanlı değil, Yunanlı, Sırp, Bulgar ve Ermeni olarak görmeye başlamışlardı. Bu baş döndürücü ilhamlara karşı, Osmanlıcılık fikrinin başarılı olma şansı çok zayıflamıştı. Bu bağlamda bundan sonraki süreçlerde halkların ulusal bağımsızlık mücadelesi ve ona karşı Osmanlı tepkisi - silahlı ayaklanma ve silahlı baskın - Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında yeni bir nefret yarattı.⁹⁰ Bu süreçten sonra Osmanlıcılık doktrininin artık işlevsel olmadığı herkes tarafından yavaş yavaş anlaşılmaya başlanmıştır.

1.4.1.3. Jöntürkler ve Türkçülük Akımı

Yeni Osmanlılar hareketinden sonra bir başka büyük etki yaratan grup “Jön Türk” hareketiydi. Kendisini hedefe alan fikir hareketleri ve amcası Abdülaziz’in ölümünün yarattığı şüphe, Sultan Abdülhamid’i aşırı tedbir almaya itiyordu. Sağlam ve etkili bir istihbarat ağı oluşturdu. Ancak bu uygulaması nispeten etkili olsa da Padişahın sansür ve baskıları ters tepmeye başladı. Kendisine öfke duyan bir gençlik yetişiyordu. Bu dönemin en etkin muhalefeti Yeni Osmanlılar hareketinin devamı sayılabilecek “Jön Türk” (Genç Türk) hareketiydi. Namık Kemal’in ölümü (1888) ve Ahmet Rıza’nın Paris’e giderek geri dönmeyeceğini ilan etmesi (1889) ile Jön Türk dönemi başlamıştı. Abdullah Cevdet, Ahmet Rıza, Hoca Kadri Efendi, Halil Ganem, İsmail Kemal, Derviş Hima, Tunalı Hilmi, Sabahattin Bey, Bahriyeli Rıza gibi kişiler Jön Türk hareketinin üyeleri. İçlerinde her görüşten insan mevcuttu. Din alimlerinden, biyolojik materyalistlere, pozitivistlerden azınlık ayrılcılığı peşinde koşanlara, aşırı milliyetçilerden hümanistlere kadar çok değişik eğilimler, Jön Türk hareketinin içindeydi.⁹¹

1890'larda Genç Osmanlıları harekete geçiren temel etken Mardin'e göre tanımladıkları "ideal" toplulukla ile II. Abdülhamit döneminin sunduğu topluluk arasındaki değer uyumsuzluğu. Mardin'e göre Avrupa'nın Aydınlanma Çağı fikirlerinin etkisi, Türkiye'ye, bu çağın büyük düşünürleri yoluyla değil, ancak batıdan alınan kurumların getirdiği yeni yaşam değerleri ile olmuştur. "Jön Türklerde görülen yeni milliyetçilik-öncesi düşüncenin de etkisini buna benzer bir kanalda aramak gerekir. Bu düşünce, ancak imparatorluk'taki yeni, "tümücü" yönetim düzenlemeleri

⁹⁰ A.e., s.332.

⁹¹ M. Şükrü Hanoğlu, **Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi**, İstanbul, Üçdal Neşriyat, 1981, s.274.

ve vilayet idaresi örgütü yoluyla, bunların sağladığı iletişim ortamında gelişebilirdi. Böylece, görülüyor ki, bir bakıma, Jön Türklerde görünen milliyetçilik-öncesi bir milliyetçilik (prota-nationalism), yeni bir iletişim yapısının sonucu olarak şekillenmiştir. Burada da derin etken, Mazzini veya Fichte değil, yapı değişikliğidir."⁹²

Özüne bakıldığında Genç Osmanlılarda öne çıkan iki düşünce ekolü bulunmaktadır. Bunlardan ilki Ahmet Rıza, diğeri de Prens Sabahattin ekolüydü. Ahmet Rıza; merkeziyetçilik taraftarıydı. Osmanlının tüm unsurlarının birlikteliği fikrini öne sürmekteydi. Ancak Ahmet Rıza, Pozivist bir düşünceye sahipti. Ahmet Rıza, toplumsal ve siyasi olayları doğadaki yasalar gibi belirli kurallara tabi olarak görmekte ve bu yasaları anlayacak uzmanlara ihtiyaç olduğu fikrini savunmaktaydı. Prens Sabahattin ise liberal fikirleri savunmaktaydı. Ayrıca Prens Sabahattin 'Adem-i merkeziyetçilik' yanlısı ve devleti değil bireyi merkeze almaktaydı. Toplumsal kurtuluşun ancak yeni bir insan anlayışı ile mümkün olabileceğini düşünmekteydi. Prens Sabahattin'in fikirleri; toplumu çözümlemeye yarayacak yeni bir toplumsal teori ve bu toplumsal teori uygun bir insan düşüncesine dayanmaktaydı. Her olgunun devlet merkezli olduğu ve devletin izni ile yapıldığı bir toplumda kişilerin bireysel yeteneklerini göstermesi özünde kolay değildi. Bu bağlamda Prens Sabahattin'e göre ülkedeki çeşitli unsurların birbirine bağlanması da mümkün değildi.⁹³

Osmanlı İmparatorluğu, Avrupanın diğer imparatorlukları gibi, "milliyetler" sorunuyla 19. yüzyılda karşı karşıya gelir. Özü itibarıyla Balkanlar'ın Hristiyan halkları ortaya çıkan milliyetçi dalganın etkisi ile giderek kendi "milliyet"lerinin bilincine varır ve o dönemden itibaren Osmanlı devletinin temsil ettiği merkezi otoriteye karşı ayaklanmaya başlarlar. Bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğunda ilk isyan bayrağını Yunanlılar ve Sırlar açmıştır. Onları takiben, yüzyılın ortasına doğru, Bulgar, Makedon, Ermeni milliyetçilikleri ortaya çıkar. Özüne bakıldığında, bu ulusal hareketlerin çarpıcı ortak özellikleri vardır: Kendi tarihi ve milliyetiyle ilgili bilincini korumuş olmaları ve önderliği ise kültürel özerklik ya da bağımsızlık talep eden ulusal burjuvazileri tarafından üstlenmeleridir. 19. yüzyılın sonlarına doğru, milliyetçi hummaya yakalanma sırası bu kez imparatorluğun bünyesinde

⁹² Şerif Mardin, **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri**, İstanbul, İletişim Yay., 2008, s.19-20.

⁹³ Mardin, **a.g.e.**, s.21.

yaşayan Müslüman halklarına gelir: Bu bağlamda önce Arnavutlar, sonra Araplar ve Kürtler, en sonunda da Türkler...⁹⁴

"Ancak, Türk milliyetçiliği ile diğer Avrupa milliyetçilikleri arasındaki fark sadece kültürel değil, aynı zamanda toplumsal düzeydedir. Türk örneğinde milliyetçilik, ulusal gelenekleri sürdürmüş bir ruhban kesiminden ya da bir kiliseden destek alamamıştır; tam tersine, Türk milliyetçiliği bir ölçüde dine ve özellikle de ulemanın Müslüman ümmetinin birliğini sürdürme iddiasına karşı çıkarak şekillenmek zorunda kalmıştır. Başka yerlerde, ulusal burjuvazi milliyetçiliklerin gelişiminde belirleyici bir rol oynarken, Türk örneğinde bir "ulusal burjuvazi"nin varlığı bile tartışmalıdır. "Türk milliyeti" tasarısını destekleyenler, görelî olarak tecrit olmuş ve kitleden kopuk bir avuç bilgin ve aydındır sadece."⁹⁵

Osmanlı-Yunan savaşı ve Osmanlı Devletinden yavaş yavaş bağımsızlıklarını kazanan devletlerin sayısının artması ile Osmanlılık ilkesinin çöktüğü anlaşılmış ve onun yerine daha etkili olabilecek bir akımın arayışına girilmiştir.

Osmanlılık fikri ana akım haline geldiği dönemlerde dahi İslamcılık, kültürel ve geleneksel duygulara hala hakimdi. Ancak İslamcılığın modern siyasal modeli olan Panislamizm, çok sınırlı düzeyde başarı sağlamıştır. Batıda eğitim gören ve oraların görgüsü ile büyüyen genç aydınlar nezdinde Panislamizm cazibesini gittikçe yitirmekteydi. Bununla beraber Avrupa'da Osmanlı halkı üzerinde daha ciddi etki yaratacak bir akım ortaya çıkmaktaydı. Batı Avrupa'nın vatancılığı yerine, farklı bir duygu uyanmıştı. Bu yeni fikir akımı romantik ve sübjektif, bütünüyle de çok kez dar fikirli, şoven ifadeli milliyetçilikti. Bu çeşit milliyet duygusu, din ve hısımlık gibi elle dokunulmaz bir ölçüye göre gruplanmış karmaşık nüfusuyla, Osmanlı İmparatorluğunun etnik karışıklığına daha uygun geldi.⁹⁶

Milliyet Çağı'nın başlangıcında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Türkler, Musil'in dediği gibi, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndaki Almanlar ile aynı pozisyondaydılar: Bu girişimi "İmparatorluk" diye adlandırıyorlardı. Başlangıçta "Etnik köken"lerini duyurmak konusunda çekingen davrandılar. Ancak, diğer

⁹⁴ François Georgeon, **Osmanlı-Türk Modernleşmesi 1900-1930**, Çev.: Ali Berktaş, İstanbul, YKY Yayınları, 2006, s.2-3.

⁹⁵ Georgeon, **a.g.e.**, s.4-5.

⁹⁶ **A.e.**, s.341-342.

İmparatorluklar bunu yüksek sesle ve utanç duymadan yaptı. Aynı zamanda, Türkler uzun süre “Osmanlı” milletine atıfta bulundu ve Türklüğü vurgulamaktan kaçındı. Türk aydınları, Türk etnikliğini, Osmanlı milletini oluşturmak için bir araya gelen Arnavut, Arap, Kürt, Ermeni etnik kökenlerden biri olarak görüyorlardı. Bu 'kimlik' düşünceleri, Osmanlı İmparatorluğu'nda, 19. yüzyıl boyunca, dünyanın birçok yerinde olduğu gibi şiddetlendi. ⁹⁷

Bu dönem sonrasında özellikle Türk kimliğine alt yapı hazırlama çalışmaları başlamıştır. Özellikle Türklerin İslamiyeti kabul edişlerinden önceki evre üzerine yoğun çalışmalar yapılmıştır. Çin kaynaklarına ulaşılmış ve Türklerin orta Asya'daki rolleri ve diğer bütün çalışmalar aydınlatılmıştır. Bu durum Türk kimliğinin tarihi ve felsefi alt yapısının inşası konusunda oldukça etkili olmuştur.

Türk milliyetçiliği, özünde Anglo-sakson düşünürlerin panamerikanizm, pancermenizm, panslavizm gibi toplumsal hareketleri ifade etmek için kullandıkları "pan-movement" terimine de yakın görünmektedir. Zira sayılan bu tarz hareketler "bir coğrafi bölge, bir ulus, bir dil grubu, bir ırk ya da bir din içinde birlik sağlanmasını" hedeflemektedirler. Tarihsel veriler incelendiğinde görüleceği gibi Osmanlı İmparatorluğu'nda Türk milliyetçiliğinin gelişimi, siyasal bir birlik yaratmayı hedefleyen pantürkizmden ayrı tutulamaz. Üstelik, pantürkist milliyetçiliği savunanlar, özerlikle de Rusya asıllı Türk göçmenler, Türk ulusal hareketi içinde önemli bir rol oynamışlardır. Bu hareket özünde Rusların Kafkasya ve Orta Asya'da giriştikleri fetih siyasetine bir tepki ve panslavizme karşı bir muhalefet hareketi olarak ortaya çıkmıştır. Pantürkist hareketin başında büyük Tatar burjuvaszisi olduğunu ve girişimlerin çoğunun İsmail Gasprinski'den kaynaklandığı görüyoruz. Gasprinski hedefini şu formülle özetliyordu: "Dil birliği; eylem birliği; düşünce birliği. Bu milliyetçi etki özellikle 1908'deki Jön Türk ayaklanmasından sonra Rus Çarlık baskısından kaçıp Türkiye'ye sığınan göçmenler aracılığıyla kendini hissettirmiştir. Bu göçmenlerin en tanınmışları, Türklerin birliği idealini Osmanlı gençliği içinde ilk yayan Hüseyinzade Ali, Yusuf Akçura ve Ahmed Ağaoğlu'dur. ⁹⁸

⁹⁷ Murat Belge, Genç Kalemler And Turkish Nationalism, **Palgrave Macmillan**, 2010, s.27-37.

⁹⁸ Georgeon, **a.g.e.**, s.5-6.

Ayrıca özellikle Osmanlı döneminde milliyetçilik akımının gelişmesinde yurt dışına giden öğrencilerin önemli rolleri olmuştur. Öğrenci sayısının gittikçe artması ve Avrupa'da gelişen milliyetçi akımlardan etkilenmeleri kaçınılmaz olarak aynı fikirlerin dönüşte kendi ülkelerine yansımaları oluyordu. Ayrıca 1848 devrimlerinden sonra Türkiye'ye gelip yerleşen ve kendileriyle birlikte Orta Avrupa'nın romantik milliyetçiliğini de getiren Macar ve Polonyalı sürgünler de fikrin yayınlamasında önemli etkileri olmuştur. İslam dinini kabul eden ve bu sürgünlüklerin bir çoğu Osmanlı'nın yeni fikirlerin etkisi altına girmesinde önemli rol oynadılar. Terakki ve Basiret gazetelerine birçok makale yazan ve Galatasaray okulunun kuruluşunda rol oynayan Polonyalı Hayreddin buna bir örnekti.⁹⁹

Buna bir diğer örnek de 1869'da İstanbul'da yayınlanan *Les Turcs anciens et modernes* (Eski ve Çağdaş Türkler) adlı Fransızca kitabın yazarı, Constantine Borzecki olan, esas adı Mustafa Celaleddin Paşa idi. Bu eserde Türklerin etnik olarak Avrupa halklarıyla hısımlı olduklarını ve "Touro - Aryan" dediği bir Ari ırkının Turan koluna mensup olduklarını ileri sürüyordu. Özünde bu söylemlerin amacı, Türklerin Avrupalı olduklarını ispat etmek ve Avrupalı topluluklardan ayıran farklılıkların önemini azaltmaktı. Kitabın tarih bölümü incelendiğinde görüleceği üzere, birçok Avrupalı Türkoloji bilgininin eserlerinden etkilenen, eski Türk tarihinin bir incelemesini içine alır ve insanlık tarihinde Türk budunlarının büyük rolünü önemle belirtir.¹⁰⁰

Moliere'i çeviren Osmanlı Meclisinin ilk başkanı Ahmet Vefik Paşa, Türklerin ve dillerinin Osmanlı'dan ibaret olmadığını ifade etmiştir. Yaptığı ifadenin devamında Türklerin ve Dilinin Pasifik'e kadar bütün Asya'da uzanan büyük ve eski bir ailenin Batı kolu olduğunu önemle belirten ilk kişi sayılır. Şemseddin Sami Fraşeri (1850 - 1904), uğraşlarının hikayesi o zaman Batı etkilerine açık Balkan uluslarının nasıl yeni fikirlerin taşıyıcısı olduğunu ifade eden bir Arnavut'tu. Tarihçiden çok bir dilci olmakla beraber, Şemseddin Sami, ansiklopedik sözlük (kamus) çalışmalarıyla, yeni Türk benliği duygusunun gelişmesine çok yardım etti. Belki de kimliğin oluşmasındaki en önemli kişi Türkiye'de gerçek ilk Türkolog olan

⁹⁹ İhsan Sungu, *Galatasaray Lisesi'nin Kuruluşu*, Beli., No 28, 1943, s.315 (Akt.: Lewis, 1993).

¹⁰⁰ Yusuf Akçuraoglu, *Türk Yılı*, I, s. 290 - 455, Karpaz; Rossi, In Om, Xxiii, 1928, s.381 (Akt.: Lewis, 1993).

Necip Asım'dır (1861 -1935). Eserlerini Türkçeye çevirdiği Cahun'dan ve ayrıca kişisel bağıntılar kurduğu Avrupa'daki, özellikle Macaristan'daki Türkoloji bulgularından ve yayınlarından çok etkilenmiştir.¹⁰¹

Arnavut ve Arap ayaklanmaları içeride Türkçülük ekolünün refleks göstermesine neden olmuştur. Edebiyatçıların etkisi ile canlı bir gazete ve dergi edebiyatı ve Türkçü kulüpler ağı ile, kültürel ve daha az ölçüde siyasal Pantürkist faaliyetlerinin yükselen dalgası vardı. Bu dalgalara gelen ilk atak 24 Aralık 1908'de İstanbul'da kurulan Türk Derneği idi. İlan edilme amacı "*Türk diye anılan bütün Türk kavimlerinin mazi ve haldeki asar, e'fal, ahval ve muhitini öğrenmeğe ve öğretmeye çalışmak*" olan bu dernek ile, "Türk" adı gizli olmaktan çıktı ve Türkçü akım Türkiye'de ilk kürsüsünü kazanmış oldu.¹⁰² Türk Derneği, yedi sayısı ancak çıkabilmiş aynı adlı bir aylık dergi çıkarttı. Aylık Türk Derneği çok kısa süre sonra kapandı ve Türkçülüğün daha sistematik ve siyasal biçimde bir organı haline gelen Türk Yurdu adlı yeni bir dergi çıktı. Türk Yurdu dergisinin kurucuları, ozan Mehmet Emin, yazar Ahmet Hikmet, Dr. Akil Muhtar, Ağaoğlu Ahmet, Hüseyinzade Ali ve Akçuraoğlu Yusuf idi. Son üçü Rusya Türkleriydi; Akçuraoğlu Yusuf derginin baş yazarlığını yapmaktaydı.¹⁰³

Ahmet Hikmet Viyana'ya konsolosluk görevine gidince, Türk Yurdu dergisinde onun yerini Türkçülük akımının önemli kurucularından Ziya Gökalp aldı. Türk Yurdu bu aşama ve sonrasında kültürel ve siyasal Türkçülüğün büyük teorik konularının tartışılıp işlendiği önemli ve etkili bir organ ve kürsü haline geldi.¹⁰⁴ 1912 de kurulmuş Türk Ocağı da Türk Yurdu ile yakın iş birliği halindeydi. Ocak, kendini sadece ulusal ve toplumsal amaçlara adayacağını, politikaya karışmadığı gibi, hiçbir siyasi partiyle de ilişki kurmayacağını açıklamıştır. İlerleyen aşamalarda Türk Yurdu, onun başlıca organı olmuştur.¹⁰⁵

1908'de İkinci Meşrutiyetin ilan edilmesinin ardından Osmanlı İmparatorluğu'ndaki tüm etnik gruplar örgütlenip ve siyasi çalışma programlarını ortaya koymuşlardı. İttihat ve Terakki Cemiyeti de bu bağlamda Türk etnik kökeni

¹⁰¹ Lewis, **a.g.e.**, 1993, s.345.

¹⁰² Akçuraoğlu, **a.g.e.**, s.435.

¹⁰³ Lewis, **a.g.e.**, 1993, s.347-348.

¹⁰⁴ **A.e.**, s.348.

¹⁰⁵ Akçuraoğlu, **a.g.e.**, s.439.

etrafında bir milli devlet kurmayı hedeflemişti. Kendi içinde özünde Osmanlıcılık öğretisine sadık kalarak ve tüm unsurların birlikteliğini hedef alan bir politika izledi. 1911'de terk edilen bu politikanın yerini seküler milliyetçi bir politika aldı. 1911 ve sonrasında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Türkçü kimliği daha da belirginleşmeye başladı. Bu bağlamda Türkçe, okullarda zorunlu ders haline getirildi.¹⁰⁶

İttihat ve Terakki hareketinin Türkçü eğilimin etkisi çok geçmeden belirdi ve 1911 de kurulan Genç Kalemler dergisinde bu akım kendine yer edindi. Derginin sürekli ve önemli yazarlarından biri de Ziya Gökalp'ti. Gökalp 1911'de yayınlanan "Turan" adlı şiirinde şöyle demektedir (Oa1,1924, s. 576; Heyd, Foundations, s. 126; Ross, s. 378)¹⁰⁷:

*Vatan ne Türkiye'dir, Türklere, ne Türkistan
Vatan büyük ve müebbed bir ülkedir: Turan*

Ziya Gökalp'in katkıları, yalnızca şiirlerinde değil, yazılarında da güçlü bir milliyetçiliğe sahipti. Ünlü şiir Turan altıncı sayısında "Yeni Dil" başlıklı uzun bir makalede ortaya çıkıyor, ancak edebiyat konusuyla daha fazla ilgilenen Gökalp, Bekir Fıhri'nin edebiyatın temyizinde uluslararası olması gerektiği yönündeki iddiasına karşı çıkıyor. Onun için sadece bilim uluslararası olabilir; ve dil ve edebiyat olamaz -sadece etnik olabilir-. Gökalp 'felsefe' üzerine birkaç makaleye katkıda bulundu. Bunlardan birinin sonunda: 'Türk ırkı, alkol ve diğer küfürlerle yozlaşmış diğer ırklar gibi değildir. Türk kanı şanlı savaşlarda daha da gençleşmişti ve çelik gibi olmuştur. Türk zekası, diğer ulusların zekâsı gibi düşüşe geçmiyor. Diğer duyarlılıklarda olduğu gibi, Türkiye'nin duyarlılığı da artmadı. Türk irade gücü, diğer irade güçleri gibi zayıflamamıştır. Geleceğin hegemonyası Türkiye'nin dayanıklılığında yatmaktadır. Alman filozof Nietzsche tarafından hayal edilen süpermenler Türklere'dir.'¹⁰⁸

Anlaşılr bir şekilde, Türk dili ana kaygısıydı. İlk konular uzun zamandır devam eden edebiyat tartışmasının başlamasını ve 'ulusal edebiyat' kavramının araştırılmasını içeriyordu. Bununla birlikte, bu arayış bile 'ulusal dil' hakkında söylenebilecek ulusal bir literatürün olası veya istenen içeriğinden daha fazlasını

¹⁰⁶ Tarık Zafer Tunaya, **Türk Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 1952, s.188.

¹⁰⁷ Lewis, **a.g.e.**, 1993, s.350.

¹⁰⁸ İsmail Parlatır ve Nurullah Çetin, **Genç Kalemler Dergisi**, Ankara, 1999 (Akt.: Belge, 2010).

ifade eder. Mesela Ali Canip'in bir makalesine, çeşitli genç yazarların, önceki neslin dört yazarının Tevfik Fikret, Cenab Şahabeddin, Halid Ziya ve Mehmed Rauf'un edebi değerleri ile ilgili bir soruya cevapları eşlik ediyordu.¹⁰⁹

Ali Canip'in göreceli olarak “Asker” başlıklı şiiri de, “asker” imajının çok önemli olduğu bazı Türk milliyetçiliğinin temel temalarını içerdiğinden ilginçtir. Gelecekte, bu ilişki tersine dönecek, asker her şeyin kaynağı olarak poz veriecektir. Fakat bu noktada milletin zaferini bulmak zor olduğunda, şair, geçmişin zafer askerlerini hatırlatıyor ve ona bellekte sevinç duymasını söylüyor. 'Sen büsbütün uyan ki uyansın bütün vatan, hem ordu hem de ulusun lideri olarak görme arzusu... Ömer Seyfeddin çoğunlukla dilsel meselelerle meşgul oldu, ancak aynı zamanda bazı kısa öyküler yayınladı. Bu dönemde en çok bilinen eseri, Bulgar köylüleri terörize eden Bulgar "komitaci" güçlerinin hikayesi 'Bomba' dır. Bu sert bir hikaye, ama en azından sosyalist Bulgarları, daha sonraki çalışmalarda belirleyici özelliği olmayan bir görüş olarak kabul edilmiştir.¹¹⁰

Birinci Dünya Savaşı 30 Ekim 1918'de Limni Adası'nda Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanması ile fiilen sona ermişti. Antlaşma şartları Osmanlı aleyhineydi ve oldukça ağırdı. Haberleşme araçları, demiryolları, limanlar, boğazlar İtilaf Devletleri'nin kontrolüne bırakılmıştı. Başlatılan işgaller milliyetçilik duygusunu da canlandırmış, işgallere karşı yerel direnişler başlamıştır. Bu direnişlerde daha çok ulusal vatan kavramı dile getirilmekteydi. Vatan kavramı bu dönemde de işlevsel hale gelmiştir. Vatanseverlik bu dönemin de ana temalarından biridir. Hareket içinde özellikle subay, öğretmen, memur, eşraf, ulema, tüccar ve esnaf kesimlerinden insanlar yer alıyordu.¹¹¹

Mebusan Meclisi'nin kapatılması ve İstanbul'un işgal edilmesiyle beraber savaşın yönü ve mücadelenin de yönü tamamen Anadolu'ya çevirilmişti. Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a hareket etmesi ve ardından başlayan Kurtuluş Savaşı'yla birlikte yeni bir döneme girilmiştir. Anadolu'da yapılan seçimler sonunda, Ankara'da 23 Nisan 1920'de Meclis açılmıştır. Meclis, yürütülecek Kurtuluş

¹⁰⁹ Belge, **a.g.e.**, s.27-37.

¹¹⁰ Parlatır ve Çetin, **a.g.e.**, s.152.

¹¹¹ Bülent Tanör, **Türkiye'de Yerel Kongre İktidarları**, İstanbul Yapı Kredi Yayınları, 1998, s.22.

Savaşı'nın tamamen milli iradeye dayanacağını göstermiştir. Meclisin içeriğine bakıldığında milli harekete destek verenlerin; başta taşradaki eşraf, meslek temsilcileri, din adamları, memurlar ve subaylar olmak üzere toplumun her kesiminden insanlar olduğu görülmektedir.¹¹²

1.4.2. Cumhuriyetin Kuruluşundan Sonra Milliyetçilik

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde batının etkisi ile ortaya çıkan milliyetçilik düşüncesi imparatorluğun çökmesi ile yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin pek çok alanında kendini göstermiştir. Özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nde yer alan azınlıkların değişimi sonrasında tarihte ilk defa neredeyse tamamı Müslümanlardan oluşan bir ülke üzerinde, ulus sisteminin üzerine oturduğu “millet-i hâkime” anlayışının seküler versiyonuna dayalı, siyasal meşruiyeti seküler temeller üzerine kurulmuştur.¹¹³ Kurulan yeni ulus devlet laik temeller üzerine inşa edilmiş ve din ile devlet teoride birbirinden ayrılmıştır.

Aslında Türk ulusal kimliğinin Atatürkçülüğü inşa süreci 3 aşamada görebiliriz. 1919'dan 1923'e kadar olan dönemde baskın bir dini karakter vardır, milliyet Müslümanlıkla tanımlanmıştır ve etnik çoğulculuk benimsenmiştir. Burada daha çok pragmatik bir yaklaşım benimsendiği, inşa sürecinin daha sonraki aşamalarına bakınca net bir şekilde görülmektedir.¹¹⁴ Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı sonrasında halifeliğin kaldırılması ve sonrasında laikliğin benimsenmesi ile kimlik sürecindeki dini unsurlar bir nevi ortadan kaldırılmış olur.

1929-1938 döneminde ise milli topluluk etnik köken ekseninde tanımlanır. Birleştirici duygu olarak ortak köken alınır. Bir önceki dönemde yer alan ortak dil ve ortak kültür ölçütlerine ek olarak kanda birlik de aranır. Cumhuriyet ülküsü bir ideal olarak zayıf kaldığından efsanevi bir geçmiş yaratılır. Mitsel ve sözde-bilimsel soya dayalı ulusal süreklilik tezi Türk milli kimliği içinde yapısal bir değer kazanır.¹¹⁵

¹¹² Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Çev. Yavuz Alogan, 2. Baskı, İstanbul, Doruk Yayınları, 2002, s.73.

¹¹³ Ahmet Yıldız, “Kemalist Milliyetçilik”. **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm**, İstanbul, İletişim, 2001a, s.210-234.

¹¹⁴ Mete Tunçay, İkna (İnandırma) Yerine, Tecebbür (Zorlama), (Editör: Ahmet İnsel), **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm**, Cilt: 2, İstanbul, İletişim, 2011, s.92-97.

¹¹⁵ Ahmet Yıldız, **Ne Mutlu Türküm Diyebilene**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001b, s.16.

Osmanlı kavramına dayanan tarih anlayışının yerine Türk kavramına dayalı bir tarih kurulması da yine bu döneme denk düşmektedir. Böylece yeni kurulan ulus-devletin kendisi de söylem olarak sağlam temellere dayanacaktır. Bu anlamda 1930'da kurulan Türk Tarih Kurumu tarafından ve bizzat Atatürk'ün ve bazı Avrupalı Türkologların çalışmaları ile Türk Tarih Tezi olarak adlandırılan bir tez hazırlanmıştır. Bu teze göre, dünyadaki uygarlıkların temeli, Orta Asya'dan yani anayurttan göç etmek zorunda kalmış Türklerin taşıdığı Türk uygarlığıdır. Ayrıca dönemsel olarak önemli olan bir başka nokta da bu uzak ata bağlantısının bir şekilde Anadolu'ya bağlanması gerekliliği idi. Ancak bu şekilde Anadolu'nun her zaman Türk olduğu söylenebilecek ve Ermenistan ya da Yunanistan'ın toprak taleplerinin dayanaklarını bilimsel olarak ortadan kaldırılarak milletin milliyetçilik duygularının güçlenmesi sağlanacaktır.¹¹⁶

"İyi bilinen dil reformları dışında, Kemalistlerin çabaları tarih tezlerinin doğruluğunu dilbilimle "kanıtlamaya" çalışan Güneş-Dil Teorisi'ne yöneldi. Bu teoriye ilişkin çalışmalar, 1935'te Türk Dil Kurumu (TDK) ve Ankara Fakültesi çerçevesinde başladı. Teoriyi üretenler arasında Hasan Reşit Tankut, Başkır Abdülkadir İnan ve Yusuf Akçura görülmektedir: Rusya'dan gelen Türkdillerin etkisi bu alanda da kendini göstermiştir. Teori, Ağustos 1936'daki Üçüncü Dil Kurultayı'nda açıklandı. Şöyle özetlenebilir: ilk ve doğal dil, ilk insanların doğaya yansıyan seslerinden doğmuştur; bu insanların içinde bir dilin gerekliliğini ilk hissedenler Türkler olmuş ve ilk sözcüklerini güneşi anlatmak için üretmişlerdir; tüm dünya dilleri, Orta Asya halklarının göçleri sayesinde bu anadilden çıkmıştır."¹¹⁷ Bu tarz teoriler uzun zaman gündemde yer edinmiş ve milliyetçiliği tetikleyici vazife görmüştür.

1940'lı yıllarla beraber Türkiye'de "batıcı – milliyetçi" ve "muhafazakâr – milliyetçi" gibi kavramlarla ifade edilebilecek bir yol ayrımına gidilmiştir. Bu yol ayrımında 1940'lı yıllarda devlet yönetiminde yer almış ve batıcı / pozitivist tarafta kendine yer edinmiştir. Bu dönemde Muhafazakâr / Milliyetçi aydınlar da çıkarmaya başladıkları dergiler veya kurdukları örgütlerle milliyetçi tepkinin ve refleksin

116 Etienne Copeaux, **Tarih Ders Kitaplarında (1931–1993) Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine**, Çev., Ali Berktaş, 2. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s.49.

117 Copeaux, **a.g.e.**, s.49-50.

öncülüğünü yapmışlardır. O dönem milliyetçi muhafazakar aydınların başında Nihal Atsız gelmekteydi. Bu milliyetçi tepki devlete karşı olmaktan ziyade, zamanın hükümetine karşı etkili bir muhalefet ile kendini göstermiştir.¹¹⁸

"İrkçılık, Türkiye’de Batı’nın ideolojik görüşlerine erişemeyenlerin, ezildiklerine inananların, zamanımıza kadar devam ettiği hiç şüphe götürmeyen bir bürokratik aristokrasi tarafından "adam yerine" konmadıklarını hissedenlerin, İslam’a paralel olarak çalışan, iman kaynağıdır. Bu bakımdan Atsız’ın ilk neşriyatında ırkçı gruplarının kendilerinden Birinci Dünya Harbi’nde "süpürge tohumları" ile beslenerek büyümüş bir nesil olarak bahsetmeleri bir tesadüf eseri değildir. İrkçılığın bir kimlik çerçevesi ve bir îmân kaynağı olarak çalışmasını önlemenin tek yolu Türkiye’de kuvvetli bir müşterek kültür kurmak olacaktı. Fakat ne yazık ki derin manada, insanın günlük yaşayışına nüfuz eden değerlerin kabul edilmesi anlamında Türkiye’de ne bundan yirmi yıl önce ne de bugün homojen bir kültürden bahsetmek mümkün değildir. Bu yönden Atatürk devrimleri istenen şekilde çalışmamıştır. Bunda kentlinin ve cumhuriyet kentlisinin ve devrimcisinin köylüye yaklaşımda otoriter bir tutumu olmasının çok büyük rolü vardır (Fakat son paragrafımızda görüleceği üzere en derin sorun bu değildir). Köylü-kentli ayrımının asırlarca yara açtığı bir ülkede, sağduyu, "Köylü efendimizdir" şeklindeki sloganların tatbik alanına geçirilmesini icap ettirmiştir"

119

1960'lara gelindiğinde Alpaslan Türkeş darbe sonrası siyasal hayatın içine dahil olmuş ve çeşitli siyasi atılımlar sonrasında 1960'ların sonunda MHP'yi kurmuştur. Alpaslan Türkeş, Milliyetçilik anlayışını Dokuz Işık Doktrini ile tanımlanmıştır. Türkeş; milliyetçilik, ülkücülük, ahlakçılık, ilimcilik, toplumculuk, köycülük, hürriyetçilik ve şahsiyetçilik, gelişmecilik ve halkçılık, endüstricilik ve teknikçilik ilkelerini benimsemiştir. 9 ışık doktrini özünde ekonomi, siyaset ve kültür alanlarında ulusal ve evrensel sorunlara değinmektedir. Bu doktrin sonradan gerek MHP’nin gerekse de ülkücü hareketin temel düşünce sistemini belirleyen unsur

¹¹⁸ Kemal Karpaz, **Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, İstanbul, Afa Yayınları, 1996, s.25.

¹¹⁹ Mardin, 2009a, **a.g.e.**, s.347-355.

olmuştur. Türkes bu eserinde Türklük onurunu taşıyan ve kendini Türk olarak kabul eden herkesi Türk saymıştır.¹²⁰

1.4.3.1980 Sonrası Türkiye'de Milliyetçilik

Türkiye'de de Milliyetçilik 1980'li yıllarla beraber bir yükseliş içinde olmuştur. Bu dönemde Türk Milliyetçiliğinin özellikle içerde Kürt sorunundan kaynaklanan iç karışıklıkların yavaş yavaş başlaması ve ayrıca dışarıda Balkanlar-Ortadoğu-Kafkasya üçgeninde yoğunlaşan milliyetçi yönelmeye paralel olarak geliştiği söylenebilir. Diğer bir taraftan küreselleşme sürecinin de milliyetçiliği tetikleyen bir unsur olduğu söylenebilir. Özellikle SSCB'nin dağılması, Berlin duvarının yıkılması ve İki kutupluluğun çöküşüyle birlikte sınır değişiklikleri sorununun ortaya çıkması, Türkiye'de milliyetçiliği tetikleyen durumlar olarak sıralanabilir.

1980'de yapılan askeri darbe sonrasında Türkiye'de siyasal düzen değişmiştir. 1980 darbesini gerçekleştiren cuntacıların darbe metni ve sonraki söylemleri Atatürkçülüğün ülkede gittikçe zayıfladığı ve tekrar canlandırmasına yönelikti. Özellikle 1980'lerin başlarında Atatürkçülük ve Atatürk Milliyetçiliğine yönelik söylem zenginliğinin ve uygulamalarının ortaya çıktığı görülmektedir. Bununla beraber Türkiye'de Milliyetçilik adı altında siyaset yapan örgütler ve Ülkücü hareket bu dönemden sonra özü itibarıyla İslam ile bağlarını kuvvetlendirmiş ve Türk-İslam Sentezi, Türk-İslam Ülküsü gibi söylemleri tekrar ön plana çıkarmıştır. Ülkücü Hareket bu dönemde ideolojisinin ana ekseninin İslamlaşma olduğunu ifade edilmektedir. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla Türki Cumhuriyetlerin bağımsızlıklarına kavuşması akabinde Türkiye'de Turancılık yeniden gündem olmaya başlamış ve politikalar bu bağlamda şekillenmiştir.¹²¹

Baskın Oran 1980 öncesinde Türkiye'de ümmetçi akımın "milliyetçilik" kılıfına bürünerek ortaya çıktığını ifade etmektedir. Ancak 1980 sonrasında bu hareket kendi özü ile ortaya çıkabilecek ortama kavuşmuştur. 1980'lerin sonrasında Oran'a göre Türk-İslam sentezi Atatürk Milliyetçiliğinin direk antitezi haline

¹²⁰ Alpaslan Türkes, **Dokuz Işık**, İstanbul, Sulhi Garan, 1967, s.6.

¹²¹ Tanıl Bora ve Kemal Can, **Devlet Ocak Dergâh 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket** İstanbul, İletişim, 1991, s.514-515.

gelmiştir. 1980 darbesi her ne kadar işçi ve aydınların hareket alanını kısıtlamış olsa da sağ kesime düşünce ve eylem özgürlüğü getirdiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda Oran, 1980'de Atatürkçülük söylemini kullanarak darbe yapan cuntacıların özünde Atatürkçü olmalarının zor olduğunu ifade etmektedir.¹²²

‘Atatürk Milliyetçiliği’ Türkiye’de 1980 sonrasında resmî söylem olmuştur. Buna bağlı olarak ‘Türk-İslâm Sentezi’ görüşü de geniş perspektifli etkinlik alanı kazanmıştır. Bu bağlamda incelendiğinde Türk-İslâm Ülküsü ya da Türk-İslâm Sentezi 1980’den sonra özellikle milliyetçilik akımının hem kuram hem de pratik olarak ana gövdesini oluşturmaya başlamıştır. Bu söylemlerin tektikleyici unsurlarından birkaçı darbe, kriz ve sosyal hareketler olduysa da, A.B.D.’de Reagan, İngiltere’de Thatcher başta olmak üzere ‘yeni muhafazakârlık’ akımının da büyük katkısı olmuştur¹²³ Ayrıca Küreselleşme bölümünde değinildiği üzere 1990’lı yıllarda meydana gelen küreselleşme sürecinin de Türkiye’de milliyetçi düşüncede pozisyon değiştirmesine sebebiyet verdiği söylenebilir.

"12 Eylül sonrası Atatürk milliyetçiliği ve demokratik-sol çizgi arasında din unsurunu da ihmal etmeyen, kendisine has bir ‘milliyetçi sentez’ üretip siyasetin ve toplumun gündemine taşıyan hem düşünür kimliği, hem şairliği, hem de siyasetçiliği ile özgün bir isim olan ve de Türkiye’de devletin en üst düzey konumlarına da gelerek görev yapmış olan Mustafa Bülent Ecevit’in de ayrı bir pozisyonu bulunmaktadır. Öncelikle ilk dönemlerde solculukla milliyetçilik arasında bir bağın kurulamayacağı noktasında eleştiriler alan Ecevit 1990 sonrası gelişmelerle birlikte yeniden popülerliğini ve siyasal meşruiyetini öne çıkartmayı başarmıştır. Ecevit 1980 öncesinde de Halkçılığıyla dikkatleri çekmiş bir liderdi. O, Kemalist kadroların ‘Halka rağmen halk için’ yaklaşımını ‘Halk için halkla birlikte’ biçimine dönüştürmüştü. Sosyal adalet, insanca ve hakça bir düzen, demokratik-sol bir projenin parçası haline getirilerek, sağın milliyetçiliğiyle solun yurtseverliği Ecevit’in şahsında halkçı bir modernleşmeye dönüştürülecektir. Ecevit; Atatürkçülük, Türklük ve Türkiyelilik yaklaşımlarıyla ve de özellikle ekonomik milliyetçiliğiyle ön plana çıkmıştır. O MHP’nin

¹²² Baskın Oran, **Atatürk Milliyetçiliği**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1999, s.15.

¹²³ Hasan Şimşek, **Kaostaki Türkiye, 21. Yüzyılın Eşiğinde Paradigmalar Savaşı**, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 1997, s.161, 164, 168.

milliyetçilik anlayışına eleştirilerini de ihmal etmemiştir. 28 Şubat'ın gergin atmosferinde kendince bir yeni uzlaşma tavrı geliştirmiştir. Devletin ve milletin bölünmez bütünlüğü paradigmasına katkıda bulunmuştur."¹²⁴

1.5. İlgili Araştırmalar

Çalışmanın bu kısmında yapılan araştırmaya benzer yöntem veya içerik ile yerel (Türkiye'de yapılan) ve yabancı (Türkiye dışında yapılan) nitel ve nicel çalışmalara yer verilmiştir.

1.5.1.Konu İle İlgili Yapılan Nitel Araştırmalar

1.5.1.1. Yabancı Araştırmalar

1990 yılı ve sonrasında yapılan yabancı araştırmalar incelendiğinde milliyetçiliğin neden hala günümüzde önem kazandığı, yükselişinin nedenleri, yükselişe sebep veren dinamikler üzerinde yoğun olarak çalışma yapıldığı görülmektedir. Örneğin milliyetçiliğin yükselişi temel alındığında aşağıdaki nitel araştırmaların yapıldığı görülmektedir:

Haddad (1994)'ın yaptığı "*The Rise of Arab Nationalism Reconsidered*" adlı araştırmasında Arap milliyetçiliğin yükselişi incelenmiştir. Bu çalışmada özellikle Osmanlı'nın son döneminde meydana gelen Arap milliyetçiliğinin yükselişinin nedenleri üzerinde durulmuştur.¹²⁵ Duggan (2006)'ın "*The Rise of Chinese Nationalism since 1982 Reflected in Chinese Cinema*" adlı çalışmasında 1982'den günümüze Çin milliyetçiliğinin yükselişinin, Çin sinemasına yansısı ele alınmıştır. Bu çalışmadaki çıkış noktası yazara göre şöyle ifade edilmiştir: Eğer milliyetçilik bir sanat, kültür ve milliyetçiliğin siyasallaşması ise milliyetçilikteki artışın sanat, kültür ve geleneklere de yansısı gerekir. Bu bağlamda Çin milliyetçiliğinin artışı araştırmacı tarafından Çin sinemasındaki yansısında aranmıştır. Çalışma sonucunda, milliyetçiliğin Çin film endüstrisi tarafından üretilen

¹²⁴ Yeliz Dönmez ve Cem Bico, "Bülent Ecevit". Tanıl Bora (Ed.). **Milliyetçilik** (Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce Cilt 4). 3.Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s.448-461. (Akt.: Korkusuz, 2010).

¹²⁵ Mahmoud Haddad, *The Rise Of Arab Nationalism Reconsidered*, International, **Journal of Middle East Studies**, Vol. 26, No. 2, 1994, S. 201-222, Online: <https://www.jstor.org/stable/164733?origin=Jstor-Pdf>, Erişim:12.06.2019.

tarihi filmlere yansıdığını ve toplumda bir dereceye kadar milliyetçiliğin bu bağlamda yükselmekte olduğu görülmektedir.¹²⁶

Hussain ve Khan (2012) tarafından yapılan "*Rising Nationalism in Pakistan as a Tool of Public Administration*" adlı çalışmada Pakistan'da milliyetçiliğin yükselişi değerlendirilmekte ve ayrıca yükselen milliyetçiliğin kamu yönetimi aracı olarak kullanılabileceğini önermektedir. Yazara göre Pakistan milliyetçiliği artıyor, Pakistan daha fazla entegrasyona doğru ilerliyor, Pakistanlıların çoğu milletlerinden gurur duyuyor ve "hayatımız Pakistan'da başlıyor ve Pakistan'da sona eriyor" diyor. Bugün ülkede tek bir ayrılıkçı hareket yok. Siyasi partilerin karakteri, bölgeselcilikten milliyetçiliğe doğru değişiyor. Yükselen milliyetçiliğin bu trendi, farkındalık ve eğitim düzeyi ile pozitif bir ilişkiye sahiptir.¹²⁷

Souleimanov, Pikal ve Kraus (2013) tarafından yapılan "*The Rise of Nationalism Among Iranian Azerbaijanis: A Step Toward Iran's Disintegration?*" adlı çalışmada İran'daki Azerbaycanlı azınlığın ülkenin içişleri ve Hazar bölgesinin tamamı için potansiyel ve gerçek güvenlik tehdidi olup olmadığı ile ilgili problem ile yola çıkmıştır. Yazara göre "silahlı direniş unsurlarının ortaya çıkması ve gelişmesiyle birlikte Azerbaycan milliyetçiliği için bir yol görünmekle birlikte, güçlü, kısıtlayıcı İran rejimi bunu gerçekleştirmeyi çok zorlaştırdı. Her şeyden önce, futbol Azerbaycan-İran gerginliklerinde önemli bir rol oynadı ve Azerbaycan milliyetçiliğinin yanı sıra Pers karşıtı hoşgörüsüzlük, milliyetçilik ifadeleri için bir çıkış noktası olarak hizmet etti."¹²⁸

Rudling (2015)'in yaptığı "*The Rise and Fall of Belarusian Nationalism, 1906-1931*" adlı çalışmada 1906-1931 yılları arasında Beyaz Rusya'daki milliyetçiliğin yükselişi ve düşüşü incelenmiştir. Yazara göre: Beyaz Rusya

¹²⁶ Niall Duggan, "The Rise Of Chinese Nationalism Since 1982 Reflected In Chinese Cinema, Lund University Centre For East And South-East Asian Studies Masters Programme In Asian Studies, **Masters Thesis**, 2006

¹²⁷ Mujahid Hussain Ve Ayaz Khan, Rising Nationalism In Pakistan As A Tool Of Public Administration, **The Dialogue**, 2012, S.186-202. Online: http://Www.Qurtuba.Edu.Pk/TheDialogue/The%20dialogue/7_2/Dialogue_April_June2012_186-202.Pdf, Erişim: 12.07.2019 .

¹²⁸ Emil Souleimanov, Kamil Pikal ve Josef Kraus, The Rise of Nationalism Among Iranian Azerbaijanis: A Step Toward Iran's Disintegration?, **Middle East Review of International Affairs**, Vol. 17, No. 1, 2013, s.71-91.

milliyetçiliği, Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanların Rus İmparatorluğu'nun batı kesimini işgal etmesiyle ortaya çıktı. O zamandan sonra, milliyetçiler daha büyük bir jeopolitik oyunda yer aldı. 1929 yılına kadar Sovyet hükümeti, Beyaz Rusya sakinlerine, bazen kendi premodern kimliklerini saran ya da kendilerini Ruslaştırmak isteyen çoğunluğun pasif bir muhalefetine karşı, ulusal kimlik siyaseti ile cevap verdi ve bu muhalefeti ulusal kimlik siyaseti ile bastırmaya çalıştı.¹²⁹

Soliman (2015) tarafından yapılan "*The Rise of Egyptian Nationalism and The Perception of Foreigners in Egypt 1914–1923*" adlı çalışmada Mısır milliyetçiliğinin yükselişi ve Mısır'da yabancıların algısı incelenmiştir. Soliman bu çalışmada Mısır'daki yabancıların algılanmasının Mısır milliyetçiliğinin yükselişinden etkilendiğini savunuyor. "Yabancıların Britanya'daki dernekler tarafından korunması ve kapitülasyonların uzun süre devam eden ayrıcalıkları, Mısırlı bağımsız ulus devletinin çoğu milliyetçi aktivist için ümit edilenlere karşı büyük bir endişe haline getirdi. Bu durumun da özü itibari ile milliyetçiliği yükselttiğine vurgu yapmaktadır.¹³⁰

Kwan (2016)'ın yaptığı "*The Rise of Civic Nationalism: Shifting Identities in Hong Kong and Taiwan*" adlı çalışmasında sivil milliyetçiliğin yükselişinin Hong Kong ve Tayvan kimlikleri için ulus oluşturma projesini nasıl ilerlettiğini incelemektedir. Araştırmada Hong Kong'daki 2014 Şemsiye Hareketi ve Tayvan'daki Ayçiçeği Hareketi örnek olay incelemeleri olarak kullanılmıştır. "Şemsiye Hareketi ve Ayçiçeği Hareketi arasındaki olayların sıralaması açısından bir karşılaştırmanın ardından, makale, her bir hareketin başarı ve başarısızlıklarını, yeni siyasi güçlerin ve partilerin yükselişini inceleyerek, hareketlerin her iki toplum üzerindeki etkisini tespit etmeye çalışmıştır".¹³¹

¹²⁹ Anders Rudling, *The Rise And Fall Of Belarusian Nationalism, 1906-1931*, **University Of Pittsburgh Press**, 2015

¹³⁰ Amany Soliman, *The Rise Of Egyptian Nationalism And The Perception Of Foreigners In Egypt 1914–1923*, **Ginkgo Library**, Editors: Tg Fraser, 2015, s.19-39

¹³¹ Justin P. Kwan, *The Rise of Civic Nationalism: Shifting Identities In Hong Kong And Taiwan*, *Contemporary Chinese Political Economy and Strategic Relations: An International Journal*, Vol 2, No 2, 2016, s.941-973

Lila (2017) tarafından yapılan "*Rising Nationalism in the Balkans*" adlı araştırmada Balkan milliyetçiliğinin yükselişi konu edinmiştir. Yazara göre "Balkanlar'da milliyetçi hareketlerin ve devletin gelişmesi süreci, Osmanlı İmparatorluğu içindeki özerk hareketlerden başlayarak, Sırların, Yunanlıların, Bulgarların, Rumenlerin ve Arnavutların hareketlerini içerir. 1815'deki Bonaparte'nın düşüşüne, ile bölgede milliyetçi hareket yaşandı."¹³²

Ayrıca milliyetçiliğin yükselişi ile ilgili yapılan bu çalışmaların dışında: Druckman (1994) tarafından "*Nationalism, Patriotism, and Group Loyalty: A Social Psychological Perspective*" adlı araştırma yapılmıştır. Araştırmada milliyetçilik, vatanseverlik ve grup sadakati incelenmiştir. Bireylerin duygularını kalplerinde nasıl geliştirdikleri ve gruplara nasıl bağlandıkları açıklanmaktadır. Ayrıca diğer gruplara nasıl düşmanca tepki verebileceğini incelenmiştir. Araştırma sonucunda yazar araştırmayı şu şekilde toparlamaktadır: Özellikle milletler, vatanlarına duygusal olarak bağlandıklarında, ülkelerine yardım etmek için motive olmuş olurlar. Sadakatle birlikte gelen kendi grubuna karşı önyargılı olmamak, kimi kooperatif ve rekabetçi gruplar arası durumlarda kim olduğunu ve ne olduğunu tanımlamak için kritik görünmektedir. Aslında, insanların bu süreçte büyük ölçüde kaybedebilecekleri bilseler bile kendi gruplarını tercih ettikleri görülmüştür. Bununla birlikte, bu grup içi önyargı, genellikle, kendi grubunun lehine teşvik edici olduğu rekabetçi durumlarda daha aşırıdır. Ayrıca, grup üyeleri arasında hedefleri ve stratejileri konusunda fikir birliği olduğunda, sadece gruba sadık kalmayıp aynı zamanda problemi, ne yapmak istediklerini ve benzer şekilde nasıl yapmak istediklerini de belirlediklerinde artmaktadır."¹³³

Marinova (2007)'nın yaptığı "*The Rebirth of Nationalism in The Balkans in The 1990s: Causes, Consequences and Possible Solutions*" adlı çalışmada 1990 yılında tekrar ortaya çıkan milliyetçiliğin nedenleri, sonuçları ve olası çözümleri üzerine analizlerden oluşmaktadır. Yazar yazdığı makalede Doğu Avrupa

¹³² Fejzi Lila, Rising Nationalism İn The Balkans, **European Journal of Multidisciplinary Studies**, Volume 2, Issue 4, 2017, s.31-35

¹³³ Daniel Druckman, Nationalism, Patriotism, And Group Loyalty: A Social Psychological Perspective, **Mershon International Studies Review**, Vol. 38, No. 1, 1994, S. 43-68, Online: <http://www.jstor.org/stable/222610>, Erişim: 12.16.2019

milliyetçiliğinin geniş çaplı eğiliminin bir parçası olarak görülen, ancak kendine özgü bazı özellikleri olan Balkanlardaki milliyetçilik sorununa daha fazla ışık tutmayı amaçlamaktadır. Milliyetçiliğin yeniden doğuşu 1990'lı yıllardaki Balkanlarda, büyük ölçüde geçmişteki tarihi gelişimi ve sonuç olarak etnik gerilimlere ve şikayetlere yol açan demokratikliğe geçiş süreci ile daha da şiddetlendiğine yazar sonuç bölümünde değinmektedir.¹³⁴

Conversi (2012) "*Modernism and nationalism*" adlı makalesinde modernizm ile milliyetçiliğin birbirinin eşlikçisi olarak tanımlanıp tanımlanamayacağını tartışıyor. Conversi'ye göre "Çeşitli bilim adamları, milliyetçiliği kendine özgü bir politik ideoloji olarak ele almıştır. Bunların çoğu, onu modernitenin bir ürünü olarak kabul ediyor ve ondan ayıramaz olarak değerlendirmektedir (Conversi makalesine milliyetçiliğin daha geniş bir Batılılaşma sürecinin bir parçası olarak yayılmasını tanımlayan bu görüşü kabul ederek başlar). Bununla birlikte, her şeyi kapsayan ideolojik boyut ve milliyetçiliği aşan ortak konu, burada modernizm olarak tanımlanmaktadır. Yani, ideolojik söylemlerin, sanatsal ifadelerin ve "modern olma ihtiyacı etrafında dolanan" politik uygulamaların toplamıdır. 'İlerleme', 'büyüme', 'ilerleme' ve 'gelişme' gibi modernist kavramlar, büyük ölçüde ulusal çerçeveler içerisinde düşünülmüş ve bir 'ulus-devletler' dünyasında uygulanmıştır." Conversi Milliyetçiliğin, modernitenin genişlemesine tamamen eşlik eden bir söylem olduğu sonucuna varmıştır.¹³⁵

Aitymbetov, Toktarov ve Ormakhanova (2015) "*Nation-Building in Kazakhstan: Kazakh and Kazakhstani Identities Controversy*" adlı araştırmayı yapmışlardır. Araştırmada "Kazakistan'da Millet İnşası: Kazak ve Kazakistan Kimlikleri" tartışılmıştır. Yazarlar, "millet kavramının yeniden doğuşu, millet inşasında sivil ve etnik yaklaşımların rekabeti ve modern Kazakistan'da milli kimliğin oluşumunda Kazak ve Rus dillerinin çelişmesi gibi konulara değinmektedirler. Yazıda, Kazakistan'daki etnik kültürel sembolizmin en temel

¹³⁴ Boriana Marinova, The Rebirth of Nationalism In The Balkans In The 1990s: Causes, Consequences And Possible Solutions, **International Relations And Security Network**, 2007, s.4-18.

¹³⁵ Daniele Conversi, Modernism And Nationalism, **Journal Of Political Ideologies**, 17:1,2012, s.13-34, Doi: 10.1080/13569317.2012.644982

niteliği olmayı hedefleyen Kazak diline ayrıca önem verilmektedir. Ayrıca, Kazaklaşma politikasının özellikleri tartışılmakta ve bunun, Kazakistan'daki milli ve etnik gruplar arası ilişkilerin çözümünde etkin bir araç olacağı vurgulanmaktadır."¹³⁶

1990'lerden günümüze dünya literatüründe nitel araştırmalardaki genel yönelim incelendiğinde milliyetçiliğin yükselişinin nedenleri, neden hala önemli olduğu, milliyetçiliği yükselten dinamikler, küreselleşme ve modernizm ile ilişkisi gibi araştırma alanlarının yoğun bir yer kapladığı görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye'deki araştırmalar incelenmiş ve yönelimler karşılaştırılmıştır.

1.5.1.2.Yerel Araştırmalar

Atasoy (2003) tarafından yapılan araştırmada "*Küreselleşme Karşısında Milliyetçilik ve Etnisite Problemi*" incelenmiştir. Atasoy özellikle milliyetçiliğe dair evrenselci teoriler ile kültürel farklılığa dair teorileri karşılaştırıp, bu karşılaştırmayı anlamlandırarak açıklamaya çalışmıştır. Bu bağlamda Atasoy özellikle iki ana çizgiyi temel dayanak noktası olarak kullanmıştır. Bu ana çizgiler özellikle küreselleşme süreci ile benzerlik taşıdığını düşündüğü için evrenselci ve kültürel teoriler net olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bunun dışında Sanayi Devrimi ve İkinci Dünya Savaşı sonrası süreç ve bilişim devrimi ile yaşanan sosyal değişimler ele alınmıştır. Bu sosyal değişimlerin milliyetçilik ve etnisite problemlerini ne düzeyde etkilediği çalışmanın içerisinde yer almıştır. Özellikle küreselleşme süreci ile toplumların sürüklenmeye çalışıldığı tek renklilik sonucunda oluşan milliyetçilik ve etnisite problemine araştırma sonucunda değinilmiştir.¹³⁷ Şen (2004) tarafından yapılan incelemede "*Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik ve Ulus Devletin Konumu*" incelenmiştir. Araştırmanın başlangıç bölümünde Ulus, Ulus Devlet ve Milliyetçilik kavramları ve alt kavramları açıklanmaya çalışılmış ve sonrasında Globalleşmenin Ulus Devlet ve Milliyetçilik üzerindeki etkilerine değinilmiştir. Araştırmada özellikle 1990 sonrasında araştırmacının üçüncü dalga globalleşme olarak değindiği noktada incelenen referanslar baz alınarak olumlu ve olumsuz görüşler değerlendirilmiş ve bu

¹³⁶ Nurken Aitymbetov, Ermek Toktarov ve Yenlik Ormakhanova, Nation-Building İn Kazakhstan: Kazakh and Kazakhstani Identities Controversy, **Bilig**, 2015, Online, <http://Bilig.Yesevi.Edu.Tr/Yonetim/Icerik/Makaleler/514-Published.Pdf>, Erişim: 12.06.2019

¹³⁷ Fahri Atasoy, Küreselleşme Karşısında Milliyetçilik ve Etnisite Problemi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2003.

bağlamda tartışılmıştır. Araştırmanın sonuç bölümünde araştırmacı globalleşme süreciyle birlikte ulus devlet ve milliyetçiliği kültürel ve ekonomik etkilenme olarak ikiye ayırmıştır. Ekonomik olarak yapılan incelemede ulus aşırı güçlerin ulus devletin gücünü bastırdığını ve bundan dolayı bu güçlerin ulus devletlerin denetiminden çıktığına değinmiştir. Kültürel konuda ise özellikle batının kendi kültürel değerlerini evrenselleştirme çabalarına değinilmiştir.¹³⁸

Çağlar (2007)'in yaptığı "*Milliyetçilik ve Türkiye'de Milliyetçi Akımlar*" adlı çalışmasında, resmi milliyetçiliğe yönelik literatür çalışması yapılmış ve resmi milliyetçiliğin sivil ve askeri yönleri ele alınmıştır. Özellikle araştırmanın sonucunda Türkiye'de küreselleşme süreciyle beraber milliyetçi akımlarda meydana gelen süreçlerden bahsedilmiştir. Bu bağlamda SSCB'nin dağılmasıyla beraber Pan-Türkist eğilimin güçlendiğine vurgu yapılmıştır. Bunun yanında araştırmacıya göre Türkiye'de milliyetçiliğin esas güçlendiği ve kamuoyunun gündemini meşgul etmesinde dönüm noktası, 1999 yılında yapılan seçim ve sonrasında MHP'nin elde ettiği zafer olduğunu ifade etmiştir. Milliyetçiliğin yükselişindeki ana etkilerden birinin de 1990'lar itibari ile meydana gelen hızlı sınır değişiklikleri olduğu üzerinde durulmuştur.¹³⁹

Hoşgeldi (2008) tarafından gerçekleştirilen "*Atatürk İlkeleri: Milliyetçilik*" adlı çalışmada özü itibariyle Milliyetçilik ilkesi incelenmiştir. Araştırmacı konu ile ilgili yerli ve yabancı kaynaklardan, dönemin gazete ve mecmualarından ve konu ile ilgili arşiv çalışmalarından yararlanmıştır. Çalışma sonucunda araştırmacı milliyetçilik ilkesinin önemine değinmiştir.¹⁴⁰

Yapıcı (2009) tarafından yapılan çalışmada "*Sovyet Sonrası Coğrafyada Devlet ve Milliyetçilik: Estonya, Ukrayna ve Kazakistan Örnekleri*" incelenmiştir. Araştırmacının ifadesi ile bu üç devlet de ana hatlarıyla millileştirici olmakla birlikte, bu devletlerin "millileştiricilik düzeylerinde" derin farklılıklar vardır.

¹³⁸Y. Furkan Şen, Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik ve Ulus Devletin Konumu, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yüksek Lisans Tezi**, 2004.

¹³⁹Ozan Çağlar, Milliyetçilik ve Türkiye'de Milliyetçi Akımlar, Ankara, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yüksek Lisans Tezi**, 2007.

¹⁴⁰ Serkan Hoşgeldi, Atatürk İlkeleri: Milliyetçilik, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yüksek Lisans Tezi**, 2008

Ayrıca araştırmacıya göre "Ukrayna'da ise devlete hâkim olan milliyetçilik anlayışı dönemsel değişimlere uğramıştır. 2005 yılında Viktor Yuşçenko'nun iktidara gelmesinin ardından yurttaşlığa dayalı milliyetçilik, yerini etnik milliyetçi söylem ve uygulamaları ön plana alan bir anlayışa bırakmıştır."¹⁴¹

Jeong (2010) tarafından yapılan araştırmada "*Türkiye ve Kore'de Milliyetçilik Anlayışlarının Gelişme Süreçlerinin Mukayesesi (1910–1945)*" yapılmıştır. Araştırmacı her iki ülke milliyetçiliğinin gelişiminin arasındaki bağlantıya değinmiştir. Bağlantılar incelenirken coğrafi konumlar, milliyetçi düşünürler, Wilson prensibinin her iki ülkeye etkileri, ülkelerin milli mücadeleleri döneminde var olan milliyetçi ekoller, kadın hareketleri, cumhuriyete giden süreçte milliyetçilikler, cumhuriyet kurulduktan sonraki süreçler vb. alanlar kıyaslamalı olarak incelenmiştir.¹⁴²

Korkusuz (2010) tarafından "*1980 Sonrası Milliyetçilik Akımlarının İbn-i Haldun'un Asabiye Modeli Bağlamında Değerlendirilmesi*" adlı araştırma yapılmıştır. Araştırmada özellikle teorik ve de daha önce yapılmış olan ampirik araştırmaların sonuçlarını dikkate alınıp değerlendirilmiştir. Yerel ve uluslararası alanda yer alan kaynaklar incelenmiş ve kuramsal alt yapı oluşturulmuştur. Araştırmada kendi ifadesi ile "Tarihsel neden sonuç ilişkilerine premodern, modern ve postmodern yaklaşımlarla çok boyutlu açıklayıcı ve anlamlandırıcı yeni bir bağlantı ve referans çerçevesi geliştirecek bir su-i generis (nev-i şahsına münhasır) eleştirel bir yaklaşım getirilmeye çalışmıştır".¹⁴³

Yesevi (2012)'nin "*Definition And Classification of Turkish Nationalism*" isimli araştırmasında Türk milliyetinin doğuşu, sınıflandırılması ve gelişimini analiz etmeye çalışmıştır. Araştırmacı çalışmanın ilk bölümünde politik teori ve politik tarihte milliyetçiliğin kökenleri ile özel olarak ilgilenmiştir. Çalışmanın ikinci

¹⁴¹ Utku Yapıcı, Sovyet Sonrası Coğrafyada Devlet ve Milliyetçilik: Estonya, Ukrayna ve Kazakistan Örnekleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2009

¹⁴² Eun Kyung Jeong, Türkiye ve Kore'de Milliyetçilik Anlayışlarının Gelişme Süreçlerinin Mukayesesi (1910–1945), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2010.

¹⁴³ Mehmet Hişyar Korkusuz, 1980 Sonrası Milliyetçilik Akımlarının İbn-i Haldun'un Asabiye Modeli Bağlamında Değerlendirilmesi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2010.

bölümünde ise tezin hipotezinin tartışılması gereken problemi ve doğal olarak ortaya çıkaran bir arka planını sunmuştur. Üçüncü bölümde ise milliyetçilik teorilerine bakarak bu çalışmanın metodolojisi araştırmacı tarafından verilmiştir. Dördüncü bölümde de Osmanlı modernleşme sürecinin araştırılması yapılmıştır. Beşinci bölümde Genç Türklerin politik düşüncesine vurgu yapılmış, altıncı bölümde ise Cumhuriyet döneminde Türk milliyetçiliği incelenmiştir. Bu bağlamda araştırmacı Türk milliyetçiliğini tanımlayıp sınıflandırmasını yapmıştır.¹⁴⁴

Ertugay (2012) "*Cumhuriyet Dönemi Siyasal Düşüncesinde Devlet Algısı: Kemalizm, Milliyetçilik, İslamcılık ve Sosyalizm*" adlı çalışmasını Türk siyasal düşüncesindeki devlet algısı çerçevesinde modern Türkiye Cumhuriyeti dönemindeki başlıca siyasal ideolojilerin devlete bakış açılarını analiz etmek amacıyla yapmıştır. Araştırmanın sonucunda ise Kemalizm, Milliyetçilik, İslamcılık ve Sosyalizm ideolojilerinin devlet algılarına tek tek değinilmiştir.¹⁴⁵

Çakır (2012) tarafından yapılan araştırmada "*Cinsiyetçi Milliyetçilik: Osmanlı ve Britanya İmparatorlukları'nın Milliyetçilik Algısında Modern Kadın Söylemi (1860-1930)*" incelenmiştir. Araştırmacı Benedict Anderson'ın "hayali cemaat" olarak kavramsallaştırdığı millet tanımından yola çıkarak kadın ve erkek eşitliğini anlatmaya çalışmış, hayal edilme durumunu her bir bireyinin erkek ya da kadın özne ve/veya kimlik olarak kurgulandığı savını ortaya atmıştır. Bu bağlamda araştırmacı, "kadın ve erkek olma durumu hem Batı hem de Doğu kültürlerinde "hayali cemaate" ait olma biçimini etkiler" demektedir. Bu bağlamda öncelikle Osmanlı ve İngiliz kadını ele alan arşiv araştırmalarını incelemiş ve bunun üzerine sonuç bölümünde tarihsel süreç içerisinde ortaya çıkan kadın söylemini karşılaştırmalı olarak ele almıştır.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Çağla Gül Yesevi, Definition And Classification of Turkish Nationalism, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2012.

¹⁴⁵ Fatih Ertugay, Cumhuriyet Dönemi Siyasal Düşüncesinde Devlet Algısı: Kemalizm, Milliyetçilik, İslamcılık ve Sosyalizm, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2012.

¹⁴⁶ Burçin Çakır, Cinsiyetçi Milliyetçilik: Osmanlı Ve Britanya İmparatorlukları'nın Milliyetçilik Algısında Modern Kadın Söylemi (1860-1930), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2012.

Ölçekçi (2013) tarafından yapılan araştırmada "*Türkiye'deki Milliyetçi Fikir Hareketlerinin Dönüşünü (Milliyetçi Basın Üzerine Bir İnceleme)*" analiz edilmiştir. Araştırmada söylem analizi tekniği kullanılmıştır. Bu bağlamda Genç Kalemler, Türk Yurdu, Dergah, Atsız Mecmua, Çınaraltı, Millet Mecmuası, Serdengeçti, Düşünen Adam Dergisi, Devlet Gazetesi, Töre Dergisi vb. dönemin milliyetçi basın ve yazarları incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda milliyetçiliğinin dönüşümünün milliyetçi basın bağlamında değerlendirilmesi yapılmıştır.¹⁴⁷

Korkmaz (2014) "*Erken Cumhuriyet Döneminde Farklı Bir Milliyetçilik Anlayışı Olarak Anadoluçuluk: Tipoloji ve Kuramlar Bağlamında Bir Değerlendirme*" adlı çalışma yapılmıştır. Araştırmacı kendi deyimi ile teorik ve kavramsal bölümde eleştirel literatür taraması yapmış, erken dönem Anadoluçuluk kavramına dair ise literatür taramasına ek olarak kalitatif (nitel) içerik analizi yapmıştır. Araştırmanın sonucunda yazar şöyle değerlendirmede bulunmuştur: "Anadoluçuluğun tipolojik olarak muhafazakar ve liberal milliyetçiliklerden unsurlar barındırmakla birlikte anti-kolonyal milliyetçiliğe daha yakın bir milliyetçilik türü olduğu görülmüştür."¹⁴⁸

Şenses (2014) tarafından yapılan "*Nationalism And Territoriality: The Conception of Homeland In The Communities of Turkish Origin In Bulgaria and The Netherlands*" adlı araştırmada Bulgaristan ve Hollanda'da yaşayan Türkiye kökenli toplulukların vatan kavramını nasıl algıladıkları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Araştırmada açık uçlu görüşme formları kullanılmış ve vatan kavramına dönük derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Bu bağlamda Türkiye kökenli toplulukların teritoryal ilişkiler ve vatan algısı bakımından farklılıkları ve benzerlikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmacıya göre "bu iki topluluğun görüşülen üyelerinin, teritoryal ilişki biçimleri ve algılarındaki bazı farklara rağmen, kendi dar etnik-kültürel kimliklerini ve köken toplumlarıyla olan milli-teritoryal bağlarını

¹⁴⁷Haluk Ölçekçi, Türkiye'deki Milliyetçi Fikir Hareketlerinin Dönüşünü (Milliyetçi Basın Üzerine Bir İnceleme), Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2013.

¹⁴⁸ Tuğrul Korkmaz, Erken Cumhuriyet Döneminde Farklı Bir Milliyetçilik Anlayışı Olarak Anadoluçuluk: Tipoloji ve Kuramlar Bağlamında Bir Değerlendirme, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2014.

aşarak ulus-ötesi faaliyetlerin ve araçların özgürleştirici ve mekansallıktan bağımsızlaştırıcı etkilerini henüz içselleştiremedikleri sonucuna varılmıştır."¹⁴⁹

Yıldırım (2014) "*Modernite ve Milliyetçilik: Modern Milliyetçilik Kuramları Üzerine*" inceleme yapmıştır. Araştırmacı başlangıçta millet ve milliyetçiliğe dair tanımları ele almış, modern kuram tanımlarının tarihsel süreç içerisinde meydana gelen gelişimlerinden hareket ederek karşılaştırmalı bir analiz yapmıştır. Ondan sonraki aşamada Modernite'nin kavramsal çerçevesi çizilmiş ve ardından Smith'in de ifadesi ile modernist milliyetçilik kuramlarının ana aktörleri olan Ernest Gellner, Karl Deutsch, Miroslav Hroch, Eric Hobsbawm ve Benedict Anderson'un temel tezleri incelenmiştir. Arından Anthony D. Smith'in yaklaşımına değinilmiştir. Araştırma sonucunda ise Modernist ve Etno Sembolcü yaklaşımlar beraber ele alınarak modern milliyetçi kuramlar analiz edilmiştir.¹⁵⁰

Güzel (2018)'in yaptığı araştırmada "*Ulusalci ve Ülkücü İdeolojilerin Milliyetçilik Anlayışlarının Karşılaştırılması: Aydınlık ve Ortadoğu Gazetesi Örnekleri (2005-2017)*" incelenmiştir. Araştırmada ulusalcılık ile ülkücü düşünceler karşılaştırılmıştır. Yazara göre "soğuk savaş koşullarında iki "düşman kampta" konumlanan bu iki akım, ulus devleti ve müesses nizamı tehdit eden küreselleşme sürecinde zaman zaman aynı söylemde buluşabilmiştir. Ancak bu "zorunlu ittifak", her iki ideolojinin varoluşsal farkları dolayısıyla zaman zaman akamete uğramıştır. Nitekim ulusalcılığın "vesayetçi katı laik" tutumu ve ülkücülüğün "milliyetçi mukaddesatçı" ontolojisi, söz konusu ittifakın kurumsallaşması karşısındaki en büyük engeldir. Bu bağlamda Ülkücü Hareket'in, geleneksel milliyetçi muhafazakâr tabanı dolayısıyla; vesayetçi ve laik yaklaşımıyla ön plana çıkan resmi ideolojiye bütünüyle eklemelenemeyeceği söylenebilir."¹⁵¹

¹⁴⁹ Ahu Şenses, Nationalism And Territoriality: The Conception of Homeland In The Communities of Turkish Origin In Bulgaria and The Netherlands, Ankara, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2014.

¹⁵⁰ Emre Yıldırım, Modernite ve Milliyetçilik: Modern Milliyetçilik Kuramları Üzerine, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 6, Eylül 2014, S. 23-37.

¹⁵¹ Süleyman Çağrı Güzel, Ulusalci ve Ülkücü İdeolojilerin Milliyetçilik Anlayışlarının Karşılaştırılması: Aydınlık Ve Ortadoğu Gazetesi Örnekleri (2005-2017), Ankara, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2018.

Günümüzde geldiğimiz noktada Türkiye’de genel anlamda nitel araştırmalarda milliyetçiliğin ne anlama geldiği, tarihel süreç içerisinde aldığı pozisyon, modernizm ile ilişkisi, küreselleşmenin etkileri, kültür milliyetçilik ilişkisi, etnisite, kimlik ve milliyetçilik, milliyetçi akımlar vb. incelenmektedir. Milliyetçiliğin batıda ilkçiler, modernistler, etno-sembolcüler ve 1990 sonrası onu yeniden konumlandırmaya çalışan düşünürlerin eliyle belirli bir kronoloji ve konsepte tartışıldığı (tez-antitez) görülmektedir. Türkiye’de bu kronolojik yapı olmadığından milliyetçiliğin belirli bir dönemde bir konsept dahilinde çalışılması da söz konusu olmamıştır. Bu bağlamda günümüzde de çalışmaların dağınık bir görüntü sergiledikleri söylenebilir. Ayrıca günümüzde batıda son dönemlerde yoğun olarak tartışılan milliyetçiliği etkileyen dinamikler, neden milliyetçiliğin yükseldiği veya etkisini azalttığı gibi konuların yeterli düzeyde çalışılmadığı görülmektedir.

1.5.2.Konu İle İlgili Yapılan Nicel Araştırmalar

1.5.2.1.Yabancı Araştırmalar

Smith ve Jarkko (1998) tarafından "*National Pride: A Cross-national Analysis*" adlı araştırma yapılmıştır. Araştırmacı, ulusal gururu "halkın kendi ulusal kimliği nedeniyle ülkesine karşı hissettiği olumlu etki" olarak tanımlamıştır. Ulusal gurur, vatanseverlik ve milliyetçilik duygularıyla ilgilidir. Vatanseverlik, bir ülkenin sevgisidir veya bağlılıktır. Milliyetçilik, bir ülkenin kendi ülkesini diğerlerinin üzerinde tutan güçlü bir ulusal bağlılıktır. Araştırmacı makalede hem ülke genelinde hem de kamuoyunda ulusal gurura katkı sağlayan faktörleri incelemiştir. Bunu da hazırladığı ölçek ile saptamaya çalışmıştır. Ölçeklerden elde edilen veriler incelendiğinde Birleşik Devletlerin katılımcılarının ulusal gururu en yüksek oranlara sahiptir. Yapılan incelemede katılımcılar ABD'yi süper güç ve dünyanın en büyük ekonomisi olarak gurur kaynağı olarak görmüşlerdir. İtalya'nın Sanata ve Edebiyata katkıları konusundaki gururu olumludur, ancak siyasi başarılar konusunda olumsuzdur.¹⁵²

¹⁵² Tom W. Smith ve Lars Jarkko, **National Pride: A Cross-National Analysis**, National Opinion Research Center University Of Chicago, 1998.

Coenders (2001)'in "*Nationalistic Attitudes and Ethnic Exclusionism in a Comparative Perspective*" adlı araştırmasında karşılaştırmalı bir perspektif ile milliyetçi tutumlar ve etnik dışlayıcılık incelenmiştir. Bu bağlamda 22 ülkede yapılan çalışmada göçmenlere yönelik tutumların test edilmesi amacıyla nicel bir araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmacı, verileri toplamak amacıyla milliyetçi tutum ve etnik dışlayıcılık ile ilgili ölçek hazırlamış ve katılımcılara uygulamıştır. Bulgular, milliyetçi tutumların iki farklı boyutu içerdiğini belirten hipotezi desteklemiştir. Şovenizm ve vatanseverlik boyutlarının pozitif olarak ilişkili oldukları görülmektedir. İkinci araştırma sorusu, milliyetçi tutum (boyutlar) ve etnik dışlanmacılık arasındaki ilişkilerle ilgilidir. Milliyetçi tutumların her iki boyutunun da, göçmenlerin ve siyasi mültecilerin dışlanmasına dair farklılıklar olduğu ortaya çıkmıştır. İlk olarak, şovenizmin etnik dışlayıcılığın tüm boyutlarıyla (sadece birkaç istisna dışında) pozitif olarak ilişkili olduğu görülmüştür. İkincisi, şovenizm, etnik dışlayıcılıkla ilgili olarak vatanseverlikten daha güçlü ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹⁵³

Blank, Schmidt ve Westle (2001) tarafından hazırlanan "*Patriotism A Contradiction, A Possibility or An Empirical Reality?*" adlı araştırma, ulusal kimliğe ilişkin iki önemli soru ile ilgilidir. Katılımcıların ulusuna olan duygusal bağını temsil etmek için, bir kişinin ülkesine yakınlık hissi hakkında sorular hazırlanmıştır. Milliyetçilik ve yurtseverlik arasındaki ilişkiyi ayırt etmek için, farklı ulusal mallardaki (Ekonomik, üretim vb.) gururla ilgili sorular hazırlanmıştır. Milliyetçiliğin, yabancıların tehdit ettiği güçlü bir duyguya yol açması ve bu nedenle ulusal dışlanmayı desteklemesi gerektiği araştırmacılar tarafından düşünülmüştür. Buna karşılık, araştırmacılara göre vatanseverlik tehdit duygularını azaltmalı ve dışlayıcılıkla sonuçlanmamalıdır. Analizlerin ilk önemli sonucu, ulusal kimlik, milliyetçilik ve yurtseverliği teorik olarak ayırt etmenin mümkün olduğudur. Bu üç kavramı ampirik olarak ayırt etmek de mümkündür. Ulusal kimliğin daha genel bir kavram olduğu gösterilmiştir. Bu da ulusun duygusal desteğinin, milliyetçiliğin yanı sıra vatanseverliğin önkoşulu olduğu sonucuna ulaştığını göstermektedir.

¹⁵³ Marcel Coenders, *Nationalistic Attitudes And Ethnic Exclusionism In A Comparative Perspective*, Amsterdam, 2001.

Milliyetçilik, yabancılar tarafından tehdit edilme duyguları ile bağlantılıdır ve bu tehdit duyguları dışlayıcılıkla sonuçlanır. Bunun karşısında vatanseverlik tehdit edilme duygularıyla bağlantılı değil.¹⁵⁴

Todosijević (2001) "*Dimensions of Nationalism: Structure of Nationalist Attitudes in Hungary and Yugoslavia*" adlı araştırmada Macaristan ve Yugoslavya'daki milliyetçi tutumların yapısı incelenmiştir. Ampirik analiz, Macaristan ile Yugoslavya arasındaki milliyetçi tutum boyutlarının sayısı, içeriği ve karşılıklı ilişkilerinin karşılaştırılmasıyla ilgilidir. Sonuçlar, ulusallığın çok boyutlu olduğunu, ancak boyutların sayısının ve içeriğinin iki ülkede değiştiğini göstermiştir. Yugoslavya örneğinde, romantik ve etnik merkezli milliyetçiliğin boyutları, tutumların tek bir milliyetçi-etnik merkezli boyuta yaklaşma eğilimindedir. Macaristan'daki ulusal tutumlar üç boyutta tanımlanabilir: ulusal ayrımcılık, romantik milliyetçilik ve ulusal kapalılık.¹⁵⁵

Fox (2004)'un "*The Rise of Religious Nationalism and Conflict: Ethnic Conflict and Revolutionary Wars, 1945–2001*" adlı çalışmasında 1945-2001 yılları arasında meydana gelen dini milliyetçiliğin ve çatışmaların yükselişi konu alınmıştır. Bu çalışmada temel olarak dinin etnik milliyetçilik ve devrimci rolü, Minorities at Risk (MAR) ve State Failure (SF) veri setleri kullanılarak incelenmiştir. "MAR veri seti, 1980 yılına kadar dini olan ve dini olmayan etnik milliyetçiliğin, neredeyse aynı miktarda çatışmaya neden olduğunu göstermektedir; SF veri setinin analizi, 1965'te başlayan dini şiddette bir artış olduğunu göstermektedir. Genel olarak, bu çalışmanın sonuçları dinin çatışma üzerinde önemli bir etkisi olabileceğini göstermektedir."¹⁵⁶

Skitk (2005) tarafından "*Patriotism or Nationalism? Understanding Post-September 11, 2001, Flag-Display Behavior*" adlı araştırma yapılmıştır. Araştırma özü itibari ile bayrak gösterme davranışının vatanseverlikle mi, yoksa milliyetçilikle

¹⁵⁴ Thomas Blank, Peter Schmidt, Bettina Westle, "Patriotism" A Contradiction, A Possibility Or An Empirical Reality?, **Paper To Be Presented At The Ecpr Joint Sessions Of Workshops** "Ecpr Workshop 26: National Identity In Europe", Grenoble (France), 2001.

¹⁵⁵ Bojan Todosijević, Dimensions Of Nationalism: Structure Of Nationalist Attitudes In Hungary And Yugoslavia, **Central European Political Science Review**, Vol.2 (2001), No. 6, s. 170-186

¹⁵⁶ Jonathan Fox, The Rise Of Religious Nationalism And Conflict: Ethnic Conflict And Revolutionary Wars, 1945–2001, **Journal Of Peace Research**, Vol. 41, No. 6, 2004, s. 715–731

mi ilgili bir davranış olduğuna dönüktür. Yazara göre ABD'de insanlar 11 Eylül 2001'de gerçekleştirilen terörist saldırılara çeşitli şekillerde tepki gösterdiler. Tepkilerden biri Amerikan bayrağının kişinin evinde ve arabasında göstermesiydi. Araştırmacı bu yaygın davranışa yol açan temel motivasyonları anlamak adına çalışmasına başladığını ifade etmiştir. Araştırmacı bu bağlamda ölçek hazırlayarak verilerini toplamıştır. 28 Aralık 2001 ve 14 Ocak 2002 tarihleri arasında 605 katılımcı ile gerçekleştirilen araştırmanın sonucunda: Amerikalıların Amerikan bayrağını göstermesinin, milliyetçi bir arzu yerine vatanseverlik dürtülerle daha yakından bağlantılı bir olgu olduğunu göstermiştir.¹⁵⁷

Huddy ve Khatib (2007) tarafından yapılan "*American Patriotism, National Identity, and Political Involvement*" adlı çalışmada Amerikan vatanseverliği, milli kimlik ve siyasi katılım konuları incelenmiştir. Bu çalışmada bu başlıkları test etmek amacıyla ölçekler hazırlanmış ve katılımcılara uygulanmıştır. Araştırmacı bu çalışmada, "sosyal tutarlılık teorisinin, genellikle tutarlı bir teorik odaktan yoksun olan bir araştırma alanı olan vatanseverlik meselesine katkısını vurgulamaktadır. Sosyal kimlik kuramı ayrıca, Amerikan kimliği durumunda güçlü ulusal tanımlayıcılar arasında daha büyük bir sivil katılım anlamına gelen güçlü grup tanımlayıcıları arasındaki grup normlarına daha fazla uyumu öngörmektedir. Bu tahmin, araştırmacının verilerinde etkileyici bir destek almıştır. Araştırmaya göre güçlü bir ulusal kimliği olan Amerikalılar siyasete daha fazla dikkat etmektedir. Mevcut olaylar hakkında daha fazla şey bilmekte ve oy kullanma olasılıkları daha fazla olmaktadır."¹⁵⁸

Davidov (2009)'un "*Measurement Equivalence of Nationalism and Constructive Patriotism in the ISSP: 34 Countries in a Comparative Perspective*" adlı çalışmasında milliyetçilik ve yapıcı yurtseverlik ölçeğini hazırlamıştır. Araştırmacı kısa bir teorik literatürden sonra, aşağıdaki soruları incelemiştir: (1) Milliyetçilik ve yurtseverlik, ampirik olarak iki ayrı kavram olarak tanımlanabilir mi? (2) Anlamları ülkeler arasında tamamen veya kısmen değişebilir mi? ve (3) Araçlarını ülkeler

¹⁵⁷ Linda J. Skitk, Patriotism or Nationalism? Understanding Post-September 11, 2001, Flag-Display Behavior, **Journal of Applied Social Psychology**, 2005, s. 1995-2011.

¹⁵⁸ Leonie Huddy ve Nadia Khatib, American Patriotism, National Identity, and Political Involvement, **American Journal of Political Science**, Vol. 51, No. 1 (Jan., 2007), s. 63-77

arasında karşılaştırmak mümkün mü? Bu sorular 34 ülkenin örnekleminde cevaplanmak için kullanılmıştır. Bulgular, milliyetçiliğin ve yurtseverliğin iki ayrı yapı olarak ortaya çıktığını vurgulamaktadır.¹⁵⁹

Latcheva (2010)'nin yaptığı "*Nationalism versus patriotism, or the floating border? National identification and ethnic exclusion in post-communist Bulgaria*" adlı araştırmasında komünizm sonrası Bulgaristan'da ulusal kimlik ve etnik dışlanma konuları ele alınmıştır. Araştırma temel olarak, ulusal kimliğin farklı yönlerini ve komünizm sonrası Bulgaristan'da etnik dışlanma ile ilişkilerini ele almıştır. Araştırmada milliyetçiliği sosyal bir kimlik olarak niteleyen teorik yaklaşımlar, bunun özel dışlayıcı uygulamalar ve bireysel tutumlar üzerindeki etkileri ile ilgili hipotezler inşa edilmiştir. Bu özel teorik çerçevede daha sonra Bulgaristan için ölçek hazırlanmıştır. Hem milliyetçi hem de vatanseverlik duyguları, şiirsel tavırlarla olumlu yönde ilişkilidir.¹⁶⁰

Shah (2011) "*The Effect of Patriotism and Consumer Ethnocentrism on Consumer Attitudes*" adlı araştırmayı yapmıştır. Araştırmada Vatanseverlik ve Tüketici Etnokentizminin Tüketici Tutumları Üzerine Etkisi incelenmiştir. Araştırmacıya göre bir ülkedeki tüketicilerin tutumu, yabancı ülkelere gelen ürünlerin satın alma niyetini etkileyecektir. Bu nedenle bu çalışma, gelişmekte olan ülkedeki, yani Malezya'daki tüketicilerin yabancı ürünlere yönelik olumsuz tutumlarının satın alma istekliliği ve fiili satın alma alışkanlığı davranışları üzerinde bir etkisinin olup olmayacağını belirlemeye çalışmıştır. Araştırmada nicel yöntem kullanılmış ve tutumların test edilmesi amacıyla ölçek geliştirilmiştir. "Malezya'nın toplam nüfusu genellikle 3 ana etnik gruptan oluşur; yani Malay (% 60), Çince (% 30) ve Hint (% 10). Malaylar normal Müslüman, Çinli normal Budist ve Hintliler normal Hindu'dur. Tüketiciler arasındaki vatanseverlik için, Malezya'daki Müslüman tüketiciler arasındaki vatanseverlik duygularının, özellikle bu çalışmada yapılan

¹⁵⁹ Eldad Davidov, Measurement Equivalence of Nationalism and Constructive Patriotism In The Issp: 34 Countriesin A Comparative Perspective, **Political Analysis Advance Access Published**, January 6, 2009.

¹⁶⁰ Rossalina Latcheva, Nationalism Versus Patriotism, Or The Floating Border? National Identification And Ethnic Exclusion In Post-Communist Bulgaria, **Journal Of Comparative Research In Anthropology And Sociology**, Volume 1, Number 2, 2010.

ABD ürünleri olan yabancı ürünlere yönelik tutumlarını etkilemediğini göstermiştir.¹⁶¹

Grigoryan (2015) tarafından yapılan "*National Identity and Anti-Immigrant Attitudes: The Case of Russia*" adlı araştırmada Rusya örneği üzerinden ulusal kimlik ve göçmen karşıtı tutumlar incelenmiştir. DFA modelini birbiriyle ilişkili üç gizli faktörle (milliyetçilik [beş madde], kültürel vatanseverlik [dört madde] ve politik vatanseverlik [beş madde]) ile test edilmiş ve ölçek kullanıma uygun hale getirilmiştir. Ulusal kimliğin üç bileşeni birbiriyle anlamlı şekilde ilişkilidir: milliyetçilik kültürel vatanseverlikle ($r = 0.495$, $p < 0.001$), politik vatanseverlikle ($r = 0.397$, $p < 0.001$) ve iki vatanseverliğin birbiriyle korele olduğu ile ilişkilidir ($r = 0.611$, $p < 0.001$).¹⁶²

Qian, Xu ve Chen (2016) tarafından yapılan "*Does History Education Promote Nationalism in China? A 'Limited Effect' Explanation*" adlı araştırmada tarih dersinin Çin'de milliyetçiliğe teşvik edip etmediğine dönük etki araştırması yapılmıştır. Araştırmacılara göre Çin milliyetçiliği çalışmalarının çoğu, Çin okullarındaki tarih eğitiminin Japon karşıtı savaşın resmi hafızasını öğrencilere etkili bir şekilde sokabileceği konusundaki belirsiz ve incelemesiz bir varsayım üzerine kuruludur. Araştırmacılar bu makalenin de bu varsayımı bir anket, bir metin analizi ve lise öğrencileri ve öğretmenleriyle yapılan kalitatif görüşmelere dayalı çok yöntemli bir çalışma ile test ettiğini ifade etmişlerdir. Bulgular, "tarih eğitiminin, Çinli lise öğrencileri arasında milliyetçilik üzerinde sınırlı etkileri olduğunu göstermektedir."¹⁶³

Alastair Iain Johnston (2017)'un yaptığı "*Is Chinese Nationalism Rising? Evidence from Beijing*" adlı çalışmada Çin'de milliyetçiliğin yükselişi Pekin örneği üzerinden incelenmiştir. Araştırmada 2002 ile 2015 yılları arasında meydana gelen

¹⁶¹ Khairul Anuar Mohammad Shah, The Effect Of Patriotism And Consumer Ethnocentrism On Consumer Attitudes, **International Journal Of Business Nd Technopreneurship**, 2011, s. 449-465.

¹⁶² Lusine K. Grigoryan, National Identity and Anti- Immigrant Attitudes: The Case Of Russia, **Dynamics of National Identity**, 2016.

¹⁶³ Licheng Qian, Bin Xu ve Dingding Chen, Does History Education Promote Nationalism In China? A 'Limited Effect' Explanation, **Journal of Contemporary China**, Doi: 10.1080/10670564.2016.1223103, 2016

algı değişimlerine de anketler yardımı ile değinilmiştir. Araştırmacıya göre "Yükselen milliyetçiliğin ampirik geçerliliğinin test edilmesinin üç gereksinimi vardır: kavramsal olarak geçerli, tutarlı ve gözlenebilir veya ölçülebilir bir milliyetçilik göstergesi; milliyetçiliğin yükselip yükselmediğini gözlemlemek için bir ölçüm; ve zaman içinde milliyetçiliği gözlemlemek için bir başlangıç noktası". Pekin Belediye Çalışması (BAS), 1990'ların sonlarından itibaren, sürekli olarak milliyetçiliğin yükselişine dönük standart soruları içeren bir anket çalışması yapmaktadır. Araştırmacı kendi verileri ile bu anket çalışmalarından elde edilen verileri karşılaştırıp milliyetçiliğin yükselişine dair verileri analiz etmiştir. Araştırmada özellikle şu sorulara yer verilmiştir: Başka bir ülkeden ziyade Çin vatandaşı olmayı tercih ederim; genel olarak Çin, diğerlerinden daha iyi bir ülkedir; ve herkes yanlış yaptığını bilse bile hükümetini desteklemelidir. Bu tarz sorular düzenli aralıklar ile sorulmaya devam etmektedir. Bunun yanı sıra araştırmada, 2000 yılından sonra BAS, Çinliler ile bir yandan da Japonlar ve Amerikalılar arasındaki algılanan etnik kimlik farklılıkları hakkında sorular sormuştur. Makale, geleneksel verilerin aksine, 2000'li yılların başından beri Çin milliyetçiliği ölçütünde göreceli bir istikrarın var gibi görüldüğünü, ancak muhtemelen Pekin'deki 2008 Olimpiyat Oyunlarına cevaben geçici bir yükselişe geçtiğini ifade etmektedir. 2009'dan beri (ve 2007'den beri bazı durumlarda), milliyetçilik önlemlerinin çoğunda, bazı durumlarda 2000'lerin başlarındakinden daha düşük seviyelerde azalma olduğu görülüyor."¹⁶⁴

1990'lardan günümüze dünya literatüründe nicel araştırmalar incelendiğinde özellikle milliyetçilik alanında saha araştırmalarının yapıldığı görülmektedir. Bu saha araştırmaları kapsamında göçmen krizi ve milliyetçiliğe etkileri, eğitim milliyetçilik ilişkisi, gurur kaynakları ve milliyetçilik, bayrak ve milliyetçilik, tehdit ve milliyetçilik, tüketici davranışları ve milliyetçilik, dışlanma ve milliyetçilik, siyasi katılım ve milliyetçilik, çatışma teorileri ve milliyetçilik, rekabet ve milliyetçilik vb. konuların yoğun olarak işlendiği görülmektedir.

¹⁶⁴ Alastair Iain Johnston, Is Chinese Nationalism Rising? Evidence From Beijing, **International Security**, Vol. 41, No. 3 (Winter 2016/17), S. 7–43, Doi:10.1162/Isec_A_00265, 2017

1.5.2.2.Yerli Araştırmalar

Şen (2008) tarafından "*Türk Siyasal Kültüründe Millet Algısı ve Milliyetçilik*" adlı çalışma yapılmıştır. Araştırmada millet ve milliyetçilik kavramının katılımcılar tarafından ne düzeyde algılandığı ve algı farklılıkları test edilmiştir. Araştırma sonucunda, "toplumdaki bireylerin %40'lık kesimi "Türk" olmayı, vatandaşlığa, siyasî bir yapıya ya da iradi bir özelliğe bağlarken, %60'lık bir kesim Türklüğü etnik-soy temelli algılamaktadır."¹⁶⁵

Cansabuncu (2008) tarafından yapılan araştırmada "*Ortaöğretim Öğrencilerinin Milliyetçilik Algısı: Zeytinburnu Örneği*" incelenmiştir. Araştırma verilerinin toplanması amacıyla ölçek hazırlanmış ve katılımcılara uygulanmıştır. 548 ortaöğretim öğrencisinin katıldığı araştırmada katılımcıların "mevcut milliyetçi değer yapıları ve bu olguların etrafında toplumda önemli görülen konuları değerlendirme biçimleri ortaya konulmaya çalışılmıştır." Araştırma sonucunda, gençlerin Türklük, Etnisite, Vatandaşlık, Müslümanlık, Devletçilik, Aidiyet ve Avrupa Birliği gibi konularda, heterojen bir dağılım sergiledikleri, sınıf düzeyi, cinsiyet ve notlarına göre çeşitli farklılıklar arz ettiği ortaya çıkmıştır.¹⁶⁶

Boyras (2012) tarafından yapılan "*Class And Nationalism In The Age Of Global Capitalism: Post-1980 Privatization Process In Turkey*" adlı araştırmada "Türkiye'de 1980 sonrası özelleştirme deneyimi özelinde, ilk olarak işçiler tarafından küresel kapitalizmin 1980 sonrası yapısal dönüşümünün öznel olarak nasıl deneyimlendiği ve algılandığı incelemekte; ikinci olarak sermayenin sınır tanımaksızın artan akışkanlığı olarak düşünülebilecek uluslararasılaşması sürecinin, işçi sendikalarının neoliberal küreselleşme karşısında verdiği kolektif mücadele üzerinde yarattığı yeni zorlukları tartışmakta ve üçüncü olarak da Türkiye örneğinde emek hareketinde ve sol siyasette söz konusu siyasi-iktisadi

¹⁶⁵ Y. Furkan Şen, *Türk Siyasal Kültüründe Millet Algısı ve Milliyetçilik*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2008.

¹⁶⁶ Sinan Cansabuncu, *Ortaöğretim Öğrencilerinin Milliyetçilik Algısı: Zeytinburnu Örneği*, Ankara, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yüksek Lisans Tezi**, 2008.

sürecin nasıl kuramsallaştırıldığı ve ne türden karşı söylemler inşa edildiğini ele almaktadır." ¹⁶⁷

Yılmaz, Sütütemiz, Altunışık (2013) tarafından yapılan araştırmada "*Milli Kimlik ve Tüketici Aşinalığının Menşe Ülke İmajı Üzerine Etkilerinin İncelenmesi: Bulgaristan Örneği*" incelenmiştir. Yabancı menşeli ürünlere karşı tüketicilerin geliştirdikleri tutumları incelenmiştir. Kullanılan veri toplama araçlarından elde edilen bilgiler incelendiğinde temelde iki yaklaşımın ele alındığı görülmektedir. "Araştırmada Bulgar tüketicilerinin Beko marka televizyonlara aşinalıkları ve milli kimliklilerinin menşe ülke imajı üzerine etkisi incelenmiştir. Bulgular, milli kimliğin menşe ülke imajı üzerine olumsuz etkisinin olduğu, tüketici aşinalığının ise olumlu etkisi olduğunu göstermektedir."¹⁶⁸

Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu (2014) tarafından "*Türkiye’de ve Dünya’da Vatandaşlık*" adlı nicel araştırma yapılmıştır. 58 ilden 3460 adrese Şubat – Nisan 2015 ayları arasında 1509 hanede anketleri uygulamışlardır. Araştırmanın sonunda: "Vatandaşlık olgusunun siyasetteki temel yansıması olan siyasal katılma etkinlikleri açısından daha yakından bakıldığında, Türkiye’de doğrudan ve olağandışı katılma içeriğini belirleyen toplu dilekçe vermek, toplantı ve gösteriye katılmak gibi protesto içerikli katılma eğilimi fevkalade düşüktür. Olağan siyasal katılma eylemleri içinde sadece oy kullanma pratiğinin yaygın olduğu diğer siyasal katılma türlerinin ise Türkiye’de yerleşik demokrasilere göre oldukça düşük bir düzeyde seyrettiği görülmektedir. Sivil toplum etkinliklerini oluşturmakta kritik rol oynayan dernekleşme ve genelleştirilmiş kişisel güven (generalized interpersonal trust) gibi olgular konusundaki bulgularımız da Türkiye’de bu tutum ve davranışların yerleşik demokrasilere oranla son derecede düşük düzeyde olduğunu göstermektedir. Siyasal katılma büyük ölçüde sadece düzenli olarak seçimlere katılma düzeyinde kalmış olsa

¹⁶⁷ Cemil Boyraz, Class and Nationalism In The Age of Global Capitalism: Post-1980 Privatization Process In Turkey, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2012.

¹⁶⁸ Mustafa Yılmaz, Nihal Sütütemiz ve Remzi Altunışık, Milli Kimlik ve Tüketici Aşinalığının Menşe Ülke İmajı Üzerine Etkilerinin İncelenmesi: Bulgaristan Örneği, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, Cilt 9, Sayı 20, 2013, s.19-36.

bile Türkiye'deki seçmenin siyasal etkinlik duygusunun oldukça yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.”¹⁶⁹

Elban (2015)'ın yaptığı araştırmada "*Ortaöğretim Öğrencilerinin Vatanseverlik Tutumları: Ankara İli Kazan İlçesi Örneği*" incelenmiştir. Yapılan araştırmada 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Ankara-Kazan ilçesinde bulunan 5 ortaöğretim okulu arasından tesadüfi (random) yöntem ile seçilen 3 ortaöğretim okulunun 11. sınıf öğrenimine devam eden, 131'i kız ve 109'u erkek toplam 240 öğrenciye uygulanan Vatanseverlik Tutum Ölçeği Ölçeği ile veriler toplanmış ve öğrencilerin Vatanseverlik tutumları test edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonuçları incelendiğinde katılımcıların yüksek düzeyde yapıcı vatansever tutumlara, orta düzeyde kör vatansever tutumlara sahip olduğu görülmüştür.¹⁷⁰

Şan ve Akyiğit (2016) tarafından hazırlanan "*Türkiye'de Ulusal Birlik Algısını Ölçmek: Sakarya Örneği*" ile bireylerin toplumsal birlik ve beraberliğe yönelik bakış açılarının ortaya çıkarılabilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda bireylerin ulusal birliğe yönelik bakış açılarını ortaya çıkarıcı 43 madde yazılmıştır. Daha sonra hazırlanan ölçek ile ilgili güvenilirlik ve geçerlik çalışması yapılarak ölçek uygun hale getirilmiştir. Ölçek açımlayıcı faktör analizleriyle (AFA) toplamda 35 maddeden oluşan bir yapıya ulaştırılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi de AFA sonuçlarını doğrulamıştır. Ölçeğin tümü için iç tutarlılık katsayısı ise .86 olarak belirlenmiştir.¹⁷¹

Altıkulaç (2016) tarafından "*Patriotism and Global Citizenship as Values: A Research on Social Studies Teacher Candidates*" adlı araştırma yapılmıştır. Araştırmada Sosyal Bilgiler dersi öğretmen adaylarına dönük değer olarak vatanseverlik ve kültürel vatandaşlık üzerine araştırma yapılmıştır. Araştırma, örnek olay incelemesidir. "Patriktiy Vatanseverlik Tutum Ölçeği (PAS) adı verilen ve

¹⁶⁹ Ali Çarkoğlu ve Ersin Kalaycıoğlu, **Türkiye’de ve Dünya’da Vatandaşlık**, 2015, (çevirimiçi) <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2015/12/T%C3%BCrkiyede-ve-Dunyada-Vatandaslik-2014-1.pdf>, Erişim:12 Mart 2020.

¹⁷⁰ Mehmet Elban, Ortaöğretim Öğrencilerinin Vatanseverlik Tutumları: Ankara İli Kazan İlçesi Örneği, **International Journal Of Social Science** Doi Number:Http://Dx.Doi.Org/10.9761/Jasss2776 Number: 35, 2015, s.451-462.

¹⁷¹ Şan ve Akyiğit, **a.g.e.**, 2016, s.143-168.

diğer yandan küresel vatandaşlıkla ilgili veriler Morais ve Ogden (2011) tarafından Global Vatandaş olarak adlandırılan ölçekle toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda, katılımcıların küresel vatandaşlığa karşı vatanseverliği, kör vatanseverliğe karşı yapıcı vatanseverliği tercih ettiklerini göstermektedir."¹⁷²

Kabaklı Çimen (2017) tarafından "*Üniversite Öğrencilerinin Vatanseverlik Tutumları ile Benlik Kurguları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*" adlı çalışma yapılmıştır. Bu araştırmadaki veriler 2016-2017 eğitim-öğretim döneminde İstanbul'da bir vakıf üniversitesinin farklı fakültelerinde öğrenim gören 439 öğrenciden elde edilmiştir. Kişisel Bilgi Formu, Yurtseverlik Ölçeği ve "İlişkisel-Bireyci-Toplulukçu Benlik Ölçeği" kullanılarak veriler elde edilmiştir. "Araştırma sonucuna göre; üniversite öğrencilerinin kör vatanseverlik tutumları, yapıcı vatanseverlik tutumlarından daha yüksektir. Üniversite öğrencilerinin benlik kurguları en yüksekten en düşüğe sırasıyla; bireycilik, ilişkisellik ve toplulukçuluk olarak bulunmuştur. Vatanseverlik tutumu ile benlik kurguları düşük ancak anlamlı ilişkiler göstermektedir. En yüksek ilişki vatanseverlik ile ilişkisellik arasında gözlenmiştir. Üniversite öğrencilerinin vatanseverlik tutumları cinsiyet, öğrenim görülen fakülte, sosyo ekonomik düzey ve kendini tanımladığı dindarlık düzeyi ile anlamlı farklılık göstermektedir." ¹⁷³

Acar (2018)'ın yaptığı çalışmada "*Türkiye'de Milliyetçi Hareket Düşüncesinin Gençlik Teşkilatlarına Etkisi: Ülkü Ocakları Örneği*" incelenmiştir. Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, millet kavramı ve milliyetçilik kavramları açıklanmaya çalışılmış, ortaya çıkış serüvenleri incelenmiş ve açıklanmıştır. Daha sonra Türkiye'de milliyetçilik düşüncesinin gelişimi üzerinde durulmuş ve alanda öncü düşünce insanların çalışmalarına değinilmiştir. ikinci bölümünde, milliyetçi hareketlerin etkisi ile ortaya çıkan ülkücü hareket incelenmiş ve ülkü ocaklarının kuruluş ve gelişimi açıklanmıştır. "Son bölümde ise Ülkü Ocakları'nın bugününe ilişkin amacı ve teşkilat yapısı ile yürütülen sosyal

¹⁷² Ali Altıkulaç, Patriotism And Global Citizenship As Values: A Research On Social Studies Teacher Candidates, **Journal Of Education And Practice**, Issn 2222-1735 (Paper) Issn 2222-288x (Online) Vol.7, No.36, 2016.

¹⁷³ Latife Kabaklı Çimen, Üniversite Öğrencilerinin Vatanseverlik Tutumları İle Benlik Kurguları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, Cilt / Vol: 6, Sayı/Issue: 3, 2017, s.1950-1975

sorumluluk projeleri anlatılmıştır. Son olarak, ülkücü hareketin dün, bugün ve geleceği arasında bir köprü vazifesi gören “Ülkücü Hareket Araştırması” yoluyla, hareketin ülkücüler açısından ne ifade ettiği açıklanmış ve harekete gönül verenlerin ülkücülük bilinci, örgütsel bağlılık düzeyi ile gelecek tasavvurları ortaya konulmuştur.”¹⁷⁴

Türkiye’de milliyetçilik ile ilgili yeterli düzeyde nicel çalışmanın var olmadığı görülmektedir. Zira Yök’ün veri sisteminde milliyetçilik ile ilgili yazılmış 48 doktora tezi incelendiğinde bunun sadece dördünün nicel araştırma olduğu görülmektedir. Ayrıca yüksek lisans tezleri ve çeşitli makaleler incelendiğinde milliyetçilik ile ilgili genelde tutum ve algı çalışmalarının yapıldığı gözlemlenmektedir. Bu araştırmanın bu bağlamda literatüre farklı bir perspektif katacağı düşünülmektedir.

1.6. Araştırmaya Yönelik Bulgular

Araştırmanın bu kısmında Türkiye’de milliyetçilik algısına yönelik bulgular yer almaktadır. Araştırma için hazırlanan ölçekten elde edilen veriler incelenmiş ve bu bölümde sunulmuştur.

Tablo 8: Katılımcıların E-İ Ölçeği Milliyetçilik Alt Faktörüne Dönük Toplam Puan Değeri

BOYUT	N	Min	Max	X	Sd
MİLLİYETÇİLİK	1120	6	30	20,03	7,47
TOPLAM	1120	82	156	113,19	18,98

Tablo 8’de E-İ ölçeği “Milliyetçilik” alt faktörüne dönük toplam puan değerleri verilmiştir. Yapılan analiz sonucunda katılımcıların milliyetçilik algısının yüksek (X=20,03) olduğu görülmüştür.

¹⁷⁴ Hasan Acar, Türkiye’de Milliyetçi Hareket Düşüncesinin Gençlik Teşkilatlarına Etkisi: Ülkü Ocakları Örneği, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2018.

Tablo 9: Milliyetçilik Alt Faktöründe Yer Alan Maddelerin Ortalama ve Standart Sapmaları

BOYUT	MADDE	N	X	sd
MİLLİYETÇİLİK	E-İ 11	1120	2,83	1,28
	E-İ 21	1120	3,11	1,35
	E-İ 23	1120	3,64	1,54
	E-İ 25	1120	3,86	1,21
	E-İ 29	1120	3,16	1,48

Tablo 9’da Milliyetçilik alt faktöründe yer alan maddelerin ortalama ve standart sapmaları görülmektedir. Yapılan bu araştırma için (Tekin, 1996)¹⁷⁵ tarafından geliştirilen aralık genişliğinin, “dizi genişliği/yapılacak grup sayısı” formül ile hesaplanmıştır. Tekin tarafından geliştirilen formüle göre aritmetik ortalama aralıkları; “1,00-1,79= Kesinlikle Katılmıyorum”, “1,80-2,59=Katılmıyorum”, “2,60-3,39=Kararsızım”, “3,40- 4,19=Katılıyorum” ve “4,20-5,00=Kesinlikle Katılıyorum” şeklindedir. Ölçekte yer alan puanlar, 1,00 ile 5,00 arasında olduğundan, puanlar 5,00’e yaklaştıkça katılımcıların milliyetçiliğe yönelik algı düzeylerinin yüksek olduğu, 1,00’e yaklaştıkça ise düşük olduğu kabul edilmiştir.

Milliyetçilik alt faktöründe yer alan “Milliyetçi söylemlerin her geçen gün arttığını düşünüyorum.” Sorusuna katılımcıların verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde kararsızım (2,60-3,39=Kararsızım) düzeyinde cevap verdikleri görülmektedir. “Bir etnik gruba ait bayrak, resim ve rozet gibi simgelerin günlük hayatta kullanımının arttığını gözlemlemekteyim.” Ve “Milliyetçilik gittikçe daha etnik grup temelli yapılar hale geldi.” Soruları için de verilen cevapların kararsızım (2,60-3,39=Kararsızım) düzeyinde kaldığı görülmektedir. Ancak “Farklı etnik gruptan olanların birbirine tahammülü her geçen gün azalmaktadır.”, “Güvenlik kaygısı, terör ve nefret söyleminin yaygınlaşması ile beraber farklı etnik gruplar

¹⁷⁵ Halil Tekin, *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*, (9.Baskı), Ankara, Yargı Yayınları, 1996.

arasında ciddi kutuplaşmalar meydana gelmektedir.” Sorularına katılımcıların katılıyorum (3,40- 4,19=Katılıyorum) düzeyinde cevap verdikleri görülmektedir.

Tablo 10: Katılımcıların E-İ Ölçeği Milliyetçilik Alt Faktörünün Cinsiyet Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve T-Testi Sonucu

BOYUT	Grup	N	X	Ss	T	p
MİLLİYETÇİLİK	Kadın	500	22,08	7,18	8,51	0,00*
	Erkek	620	18,37	7,30		

E-İ ölçeği “Milliyetçilik” alt faktörünün cinsiyet değişkenine göre toplam puan değeri tablo 10’da verilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda kadınların ortalamasının (X=22,08) erkeklerin ortalamasından yüksek (X=18,37) olduğu görülmüştür. Ayrıca yapılan T-testi sonucunda kadınlar ile erkekler arasında anlamlı düzeyde farkın var olduğu görülmüştür ($t=8,51$, $p<0,05$). Ayrıca kendinizi ne kadar milliyetçi hissediyorsunuz? sorusuna verilen cevaplar dikkate alındığında kadınların erkeklerden daha az kendilerini milliyetçi hissettikleri görülmektedir.

Tablo 11: Katılımcıların E-İ Ölçeği Milliyetçilik Alt Faktörünün Yaş Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu

BOYUT	Grup	N	X	Ss	F	p	Fark LSD
MİLLİYETÇİLİK	18-27 (A)	252	19,14	7,73	32,79	0,00*	A-B,
	28-37 (B)	311	23,75	5,91			A-D,
	38-47 (C)	366	19,02	7,39			A-E,
	48-57 (D)	128	17,37	7,02			B-C,
							B-D,
	58+ (E)	63	16,47	7,94			B-E,
							C-E

Tablo 11’de katılımcıların E-İ Ölçeği Milliyetçilik alt faktörünün yaş değişkenine göre toplam puan değerine ait ANOVA sonucu verilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda yaş değişkenleri arasında anlamlı düzeyde farkın olduğu görülmüştür ($F=32,79$, $p<0,05$). Ayrıca gruplar arası farklılığı tespit etmek amacıyla yapılan LSD analizi sonucunda 18-27 yaş grubu ile 28-37 yaş grubu arasında 28-37

yaş grubunun lehine anlamlı sonuç bulunmuştur. Bu bağlamda 28-37 yaş grubunda yer alan katılımcıların milliyetçilik algısının 18-27 yaş grubuna nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 18-27 yaş grubunda yer alan katılımcılar ile 48-57 yaş grubu ve 58 ve üstü yaş gruplarında yer alan gruplar arasında da 18-27 yaş grubu lehine anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Bu bağlamda 18-27 yaş grubunda yer alan katılımcıların milliyetçilik algısının 48-57 ve 58 ve üstü yaş gruplarında yer alanlara nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. 28-37 yaş grubunda yer alan katılımcıların milliyetçilik algısının da ayrıca 38-47, 48-57 ve 58 yaş ve üstünde yer alan katılımcılara nazaran daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Son olarak 38-47 yaş grubunda yer alan katılımcıların da 58 ve üstü yaş grubunda yer alanlara nazaran daha yüksek düzeyde bir milliyetçilik algısının var olduğu görülmüştür.

Tablo 12: Katılımcıların E-İ Ölçeği Milliyetçilik Alt Faktörünün Eğitim Durum Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu

BOYUT	Grup	N	X	Ss	F	p	Fark LSD
MİLLİYETÇİLİK	Ortaokul(A)	396	20,36	8,08	4,88	0,00*	A-C, B-C
	Lise (B)	371	20,76	7,62			
	Fakülte (C)	341	18,78	6,36			
	Lisansüstü (D)	12	21,91	7,48			

Tablo 12’de katılımcıların E-İ Ölçeği milliyetçilik alt faktörünün eğitim düzeyi değişkenine göre toplam puan değerine ait ANOVA sonucu görülmektedir. Yapılan inceleme sonucunda eğitim düzey değişkenleri arasında anlamlı düzeyde farkın olduğu görülmüştür ($F=4,88$, $p<0,05$). Düzeyler arası farklılığın ana kaynağının tespit edilmesi amacıyla yapılan LSD analizi sonucunda ortaokul ile fakülte mezunları arasında ortaokul mezunları lehine, lise ve fakülte mezunları arasında da lise mezunları lehine anlamlı fark bulunmuştur. Bu bağlamda ortaokul ve lise mezunlarının milliyetçilik algısının fakülte mezunlarından daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 13: Katılımcıların E-İ Ölçeği Milliyetçilik Alt Faktörünün Sendikaya Üyelik Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve T-Testi Sonucu

BOYUT	Grup	N	X	Ss	T	p
MİLLİYETÇİLİK	Evet	225	19,14	5,94	1,99	0,04*
	Hayır	895	20,25	7,80		

Tablo 13'te katılımcıların sendikaya üye olma durumlarına göre milliyetçilik algılarını gösteren T-testi sonucu görülmektedir. Yapılan inceleme sonucunda sendikaya üye olanların milliyetçilik algısının ($X=19,14$) üye olmayanların ($X=20,25$) milliyetçilik algısından düşük olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yapılan T-testi sonucunda sendikaya üye olan ve olmayanlar arasında milliyetçilik algılarında anlamlı düzeyde farkın var olduğu görülmüştür ($t=1,99$, $p<0,05$).

Tablo 14: Katılımcıların E-İ Ölçeği Milliyetçilik Alt Faktörünün Kendini Politik Olarak Konumlandırma Durum Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu

BOYUT	Grup	N	X	Ss	F	p	Fark LSD
MİLLİYETÇİLİK	1-3 (SOL-A)	248	21,18	6,91	4,51	0,01*	A-B, A-C
	4-7 (ORTA-B)	559	19,48	7,69			
	8-10 (SAĞ-C)	313	20,10	7,42			

Katılımcılara “Siyasi konulara yaklaşım tarzı düşünüldüğünde bazı kişiler kendini solcu, bazı kişiler ise sağcı diye tanımlar. Siz, siyasi görüşleriniz açısından düşündüğünüzde kendinizi 1’in en sol, 10’un ise en sağ ifade ettiği bu cetvelde nereye yerleştirdiniz?” sorusu sorulmuş ve 1 ile 10 arasında puanlama istenmiştir. Katılımcıların verdiği puanlara göre maddeler yapılandırılmış ve 1-3 arası puanlama “SOL”, 4-7 arası “ORTA” ve 8-10 arası ise “SAĞ” olarak kategorize edilmiştir. Maddeler arası yapılan ANOVA testi sonucunda kategorize edilen aralıklar arasında anlamlı düzeyde fark görülmüştür ($F=4,51$, $P<0,05$). Gruplar arası farkın tespit edilmesi amacıyla LSD analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda “SOL” diye kategorize edilen grubun, “ORTA” ve “SAĞ” olarak kategorize edilen gruplardan

daha yüksek milliyetçilik algısına sahip olduğu ve farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 15: Katılımcıların E-İ Ölçeği Milliyetçilik Alt Faktörünün Kendini Milliyetçi Olarak Konumlandırma Durum Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu

BOYUT	Grup	N	X	Ss	F	p	Fark LSD
MİLLİYETÇİLİK	1-3 (MİLLİYETÇİ DEĞİL-A)	251	20,11	7,37			
	4-7 (ORTA-B)	399	20,25	7,49	0,42	0,65	-
	8-10	470	19,80	7,51			
	(MİLLİYETÇİ-C)						

Katılımcılara “Kendinizi ne kadar milliyetçi görüyorsunuz? 1’in hiç milliyetçi olmayanları, 10’un ise en milliyetçi olanları gösterdiği cetvelde kendi yerinizi işaretler misiniz?” sorusu sorulmuş ve 1 ile 10 arasında puanlama istenmiştir. Katılımcıların verdiği puanlara göre maddeler yapılandırılmış ve 1-3 arası puanlama “MİLLİYETÇİ DEĞİL”, 4-7 arası “ORTA” ve 8-10 arası ise “MİLLİYETÇİ” olarak kategorize edilmiştir. Maddeler arası yapılan ANOVA testi sonucunda kategorize edilen aralıklar arasında milliyetçilik alt faktörüne göre anlamlı düzeyde farkın olmadığı görülmüştür ($F=0,65$, $P>0,05$).

Tablo 16: Katılımcıların E-İ Ölçeği Milliyetçilik Alt Faktörünün Kendinizi nasıl tanımlarsınız? Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu

BOYUT	Grup	N	X	Ss	F	P	Fark LSD
MİLLİYETÇİLİK	Türk (A)	159	26,28	2,52	377,35	0,00*	A-F HARİÇ TÜM İKİLİLER
	Kürt (B)	74	29,09	0,10			
	Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı (C)	394	15,91	7,02			
	Sünni Müslüman (D)	139	17,82	1,83			
	Müslüman Türk (E)	142	11,80	1,86			
	Benim İçin Önemi Yok (F)	212	26,47	2,98			

Tablo 17’de katılımcıların “Kendinizi nasıl tanımlarsınız?” sorusuna verdikleri cevaba göre milliyetçilik alt faktörü toplam puanları ve ANOVA testi sonuçları görülmektedir. Yapılan inceleme sonucu katılımcıların kendilerini tanımlama biçimleri arasında milliyetçilik algıları baz alındığında anlamlı düzeyde farkın olduğu görülmüştür ($F=377,35$, $P<0,05$). İkili gruplar arasında farkın belirlenmesi amacıyla LSD testi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda kendini “Türk” olarak ifade edenler ile “Bunların Benim İçin Önemi Yok” diyenlerin dışında tüm ikiler arasında anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Bu bağlamda kendini “Kürt” diye tanımlayanların milliyetçilik algısının en yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca ikinci düzeyde milliyetçilik algısının en yüksek olduğu grup “Benim İçin Önemi Yok”, üçüncü düzeyde ise “Türk”, dördüncü “Sünni Müslüman”, beşinci “Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı” ve sonuncu sırada ise “Müslüman Türk” yer almaktadır.

1.7. Ara Değerlendirme

“Milliyetçilik” alt faktörüne dönük toplam puan değerleri incelendiğinde katılımcıların milliyetçilik algısının yüksek olduğu görülmüştür.

Milliyetçilik alt faktöründe yer alan “Milliyetçi söylemlerin her geçen gün arttığını düşünüyorum.” Sorusuna katılımcıların verdikleri cevaplar değerlendirildiğinde kararsızım düzeyinde cevap verdikleri görülmektedir. “Bir etnik gruba ait bayrak, resim ve rozet gibi simgelerin günlük hayatta kullanımının arttığını gözlemlemekteyim.” Ve “Milliyetçilik gittikçe daha etnik grup temelli yapılar hale geldi.” Soruları için de verilen cevapların kararsızım düzeyinde kaldığı görülmektedir. Ancak “Farklı etnik gruptan olanların birbirine tahammülü her geçen gün azalmaktadır.” “Güvenlik kaygısı, terör ve nefret söyleminin yaygınlaşması ile beraber farklı etnik gruplar arasında ciddi kutuplaşmalar meydana gelmektedir.” Sorularına katılımcıların katılıyorum düzeyinde cevap verdikleri görülmektedir.

E-İ ölçeği “Milliyetçilik” alt faktörünün cinsiyet değişkenine göre toplam puan değeri incelendiğinde kadınların ortalamasının erkeklerin ortalamasından yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca yapılan T-testi sonucunda kadınlar ile erkekler arasında anlamlı düzeyde farkın var olduğu görülmüştür.

Yuval-Davis'in Cinsiyet ve Millet adlı eserinde milliyetçilik ve cinsiyete kesişen noktaları ayrıntılı olarak ele almıştır. Bu yaklaşımdaki en önemli ayrımlardan biri, “evde hissetme” ile ilgili duygusal bağlanma anlamına gelen aidiyettir. Bu sınırlar bu bağlamda Yuval Davis'e göre, kadınların / annelerin çoğu zaman vatanın evin de bir uygulaması olduğunu fark etmiştir.¹⁷⁶ Günümüzde birçok milliyetçi söylem, kadın ve erkeklerin farklı şekilde yaratıldığı bir cinsiyet yanlılığına sahip olma eğilimindedir. Son dönemdeki feminist araştırmalar, cinsiyet ve cinsiyet eşitliğinin Avrupa genelinde ulusal anlatıların ve milliyetçi iddiaların bir parçası olarak inşa edilmesinde önemli değişiklikler olduğunu ve toplumsal cinsiyet

¹⁷⁶ Nira Yuval-Davis, **The Politics of Belonging: Intersectional Contestations**, London, Sage, 2011.

eşitliğinin bugün hem Avrupa değerleri hem de ulusal yapılanmalarda önemli bir rol oynadığını göstermektedir.¹⁷⁷

Batılı toplumsal cinsiyet düşünürlerinin çoğu, milliyetçiliğin kadınların güçlenmesini engellediğini çünkü milliyetçiliğin kendi içinde şiddet içeren ve 'ataerkil' devletlerin bir parçası olduğunu düşünüyor. Bununla birlikte, kadın hareketlerinin ulusal kurtuluş hareketleri ile birleştiği durumlar bunun tersini göstermektedir. Nitekim bazı cinsiyet bilginleri, milliyetçilerin büyük ideolojik çeşitliliğine işaret ediyor; diğerleri ise devletlerin ataerkil olmadığını iddia ediyorlar. Mesela Connell (1990) erkeklerin devletlere hükmetmesinin tarihsel bir fenomen olduğunu ve değişim potansiyelini ortaya çıkardığını teorik olarak ortaya koymaktadır. Ulusal projelerin birçok vaka çalışmasının analizi, farklı tür milliyetçiliğin etkilerini ve kadınların ulusal projelere katılmamasının veya katılımının bakış açılarında farklı sonuçlar doğurduğunu göstermektedir.¹⁷⁸

E-İ Ölçeği Milliyetçilik alt faktörünün yaş değişkenine göre toplam puan değerine ait ANOVA sonucu incelenmiş ve sonucunda yaş değişkenleri arasında anlamlı düzeyde farkın olduğu görülmüştür. Ayrıca gruplar arası farklılığı tespit etmek amacıyla yapılan LSD analizi sonucunda 18-27 yaş grubu ile 28-37 yaş grubu arasında 28-37 yaş grubunun lehine anlamlı sonuç bulunmuştur. Bu bağlamda 28-37 yaş grubunda yer alan katılımcıların milliyetçilik algısının 18-27 yaş grubuna nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 18-27 yaş grubunda yer alan katılımcılar ile 48-57 yaş grubu ve 58 ve üstü yaş gruplarında yer alan gruplar arasında da 18-27 yaş grubu lehine anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Bu bağlamda 18-27 yaş grubunda yer alan katılımcıların milliyetçilik algısının 48-57 ve 58 ve üstü yaş gruplarında yer alanlara nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. 28-37 yaş grubunda yer alan katılımcıların milliyetçilik algısının da ayrıca 38-47, 48-57 ve 58 yaş ve üstünde yer alan katılımcılara nazaran daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Son olarak 38-47 yaş grubunda yer alan katılımcıların da 58 ve üstü yaş

¹⁷⁷ Birte Siim, Pauline Stoltz, Nationalism, Gender And Welfare, Nationalism, Gender And Welfare: **The Politics of Gender Equality In Scandinavia**, Aalborg: Freia - Feminist Research Center In Aalborg, Institut For Kultur Og Globale Studier, 2003, (Freia'stekstserie; No. 84). Doi: 10.5278/Freia.76431843.

¹⁷⁸ Jill Vickers, Gendering Nations, Nationalisms and Nation-Building: A Systematic, **Comparative Approach**, Ottawa, Carleton University, 2018, s.10.

grubunda yer alanlara nazaran daha yüksek düzeyde bir milliyetçilik algısının var olduğu görülmüştür.

A&G tarafından 2007 yılında yapılan bir araştırma sonucunda yaş düştükçe ve eğitim yükseldikçe milliyetçilik artıyor diyenlerin oranında ciddi artışın olduğu ortaya çıkmıştı. Ayrıca Richard Chisik vd. (2015)¹⁷⁹ tarafından yapılan inceleme sonucunda yaşlı insanların ülkedeki payında artışın politika tercihlerini nasıl değiştirebileceğini açıklamaya çalışılmış ve sonuç bazı farklı düşünceler üzerinde tartışılmıştır. Bunlardan ilki yaşlanan bir nüfusun ithalata daha bağımlı hale geldiğidir. Bunu görmek için, yaşlıların uzun süreli bakım gibi daha fazla hizmet aldığını ve gençlerin akıllı telefonlar gibi daha fazla ürün tükettiğini fark etmiştir. Milliyetçi bakış açısına göre, İthalata sınır getiren bir düzenleme ekonomik olarak anlamlı görünebilir. Sonunda, sadece yaşlanan ülkeye ortağından daha fazla zarar verecek olan yükselen bir korumacılık dalgası olacaktır. Özellikle küreselleşme sürecinden gençlerin yaşlılara nazaran daha fazla etkileniyor olması dünyaya bakış açılarında değişimleri meydana getirmektedir. Üretim döngüsüne yeni katılan ve üniversitede yoğun ideolojik aktarıma maruz kalanlarda diğerlerine nazaran farklı milliyetçilik görüşlerinin olması anlamlı karşılanabilmektedir.

E-İ Ölçeği milliyetçilik alt faktörünün eğitim düzeyi değişkenine göre toplam puan değerine ait ANOVA sonucu incelenmiş ve sonucunda eğitim düzeyi değişkenleri arasında anlamlı düzeyde farkın olduğu görülmüştür. Düzeyler arası farklılığın ana kaynağının tespit edilmesi amacıyla yapılan LSD analizi sonucunda ortaokul ile fakülte mezunları arasında ortaokul mezunları lehine, lise ve fakülte mezunları arasında da lise mezunları lehine anlamlı fark bulunmuştur. Bu bağlamda ortaokul ve lise mezunlarının milliyetçilik algısının fakülte mezunlarından daha yüksek olduğu görülmüştür.

Eğitim değişkeni ile milliyetçilik arasındaki ilişkinin nicel olarak yerelde incelendiğine literatürde pek raslanmamakla beraber özellikle uluslararası kaynaklar incelendiğinde çeşitli çalışmaların var olduğu görülmüştür. Eğitimsel kazanım ve

¹⁷⁹ Richard Chisik, Harun Onder, Dhimitri Qirjo, Aging, Trade ve Migration, **Working Papers 058**, Ryerson University, Department of Economics, 2015.

etnik hoşgörüsüzlük arasındaki olumsuz ilişki, özellikle beyaz Amerikan popülasyonunun çalışmalarında zaman zaman ortaya çıkmıştır. 1942'den itibaren yayınlanan bir dizi makalede, yüksek öğrenimli beyaz Amerikalıların ırksal entegrasyona daha fazla destek verdiğini göstermiştir (Greeley ve Sheatsley, 1971, Taylor ve arkadaşları, 1978). Martire ve Clark (1982), yüksek öğrenime sahip kişiler arasında daha az anti-Semitizm buldular. Batı Avrupa ülkelerinde yapılan araştırmalar, etnik azınlıklara yönelik olumsuz klişelerin yüksek eğitilmiş öğrenciler arasında daha az yaygın olduğunu göstermiştir (Wagner ve Zick, 1995, Winkler, 1999). Kısacası, baskın araştırma bulgusu, eğitimsel kazanımın etnik dış gruplara karşı toleransı artırma ve grup içi üstünlük eğilimi duygularını azaltma ve etnik gruba karşı olumlu tutumları azaltma ile ilişkili olduğu yönündedir. Ancak, eğitimin bu etkisi evrensel değildir.¹⁸⁰

Katılımcıların sendikaya üye olma durumlarına göre milliyetçilik algılarını gösteren T-testi sonucuna göre sendikaya üye olanların milliyetçilik algısının üye olmayanların milliyetçilik algısından düşük olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yapılan T-testi sonucunda sendikaya üye olan ve olmayanlar arasında milliyetçilik algılarında anlamlı düzeyde farkın var olduğu görülmüştür. Katılımcılara “Siyasi konulara yaklaşım tarzı düşünüldüğünde bazı kişiler kendini solcu, bazı kişiler ise sağcı diye tanımlar. Siz, siyasi görüşleriniz açısından düşündüğünüzde kendinizi 1’in en sol, 10’un ise en sağ ifade ettiği bu cetvelde nereye yerleştirdiniz?” sorusu sorulmuş ve 1 ile 10 arasında puanlama istenmiştir. Katılımcıların verdiği puanlara göre maddeler yapılandırılmış ve 1-3 arası puanlama “SOL”, 4-7 arası “ORTA” ve 8-10 arası ise “SAĞ” olarak kategorize edilmiştir. Maddeler arası yapılan ANOVA testi sonucunda kategorize edilen aralıklar arasında anlamlı düzeyde fark görülmüştür. Gruplar arası farkın tespit edilmesi amacıyla LSD analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda “SOL” diye kategorize edilen grubun, “ORTA” ve “SAĞ” olarak kategorize edilen gruplardan daha yüksek milliyetçilik algısına sahip olduğu ve farkın anlamlı olduğu tespit edilmiştir.

¹⁸⁰ Marcel Coenders ve Peer Scheepers, The Effect of Education On Nationalism And Ethnic Exclusionism: An International Comparison, Department of Sociology/Ics, University of Nijmegen, **Political Psychology**, Vol. 24, No. 2, 2003, s.313-343.

Sol-Sağ, bugün bildiğimiz şekilde Fransız Devrimi'nden kaynaklanmaktadır. Millet Meclisi 1789'da ilk buluştuğunda, Kral'ın taraftarları Sağ'a, Devrim'in taraftarları Sol'a oturdular. Sol ve milliyetçilik arasındaki ilişki de bu zamana kadar uzanıyor; aslında sol, kendisini halkın partisi, ulusun partisi veya Ulusal Parti olarak da tanımladı. Lukes'e göre Sol, her zaman Sağa muhalefet olarak düşünülmüş ve bunun tersi de geçerlidir. Bu nedenle, sürekli olarak koşullara bağlı olan göreceli, hatta zorlu bir kavram olmaya devam etmektedir. Başka bir deyişle, Sol nosyonu, sağda kimin ve neyin olduğuna bağlıdır.¹⁸¹ Tarihsel bulgular incelendiğinde görüleceği gibi milliyetçilik daha sağ eğilime yakın olduğu yönündedir. Bazı evrelerde sol milliyetçi ekoller ortaya çıktığı görüleceği gibi baskın karakter olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda incelendiğinde sağ ile sol arasında milliyetçi söylem bakımından farkın ortaya çıkması açıklanabilir.

Katılımcıların “Kendinizi nasıl tanımlarsınız?” sorusuna verdikleri cevaba göre milliyetçilik alt faktörü toplam puanları ve ANOVA testi sonuçları incelendiğinde katılımcıların kendilerini tanımlama biçimleri arasında milliyetçilik algıları baz alındığında anlamlı düzeyde farkın olduğu görülmüştür. İkili gruplar arasında farkın belirlemesi amacıyla LSD testi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda kendini “Türk” olarak ifade edenler ile “Bunların Benim İçin Önemi Yok” diyenlerin dışında tüm ikiler arasında anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Bu bağlamda kendini “Kürt” diye tanımlayanların milliyetçilik algısının en yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca ikinci düzeyde milliyetçilik algısının en yüksek olduğu grup “Benim İçin Önemi Yok”, üçüncü düzeyde ise “Türk”, dördüncü “Sünni Müslüman”, beşinci “Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı” ve sonuncu sırada ise “Müslüman Türk” yer almaktadır. Milliyetçiliğin ve etnisitenin insan eylemine ve yönlendirmesine neden olduğu çeşitli kaynaklarda değinilmektedir. Farklı etnik grupların maruz kaldığı milliyetçilik birbirinden farklı olmaktadır. Bu bağlamda bu grupların milliyetçiliğe ve milliyetçiliğin algısına dönük verdikleri tepkilerin birbirinden farklı olması doğal görülmektedir.

¹⁸¹ Steven Lukes, Epilogue: The Grand Dichotomy of The Twentieth Century, In T. Ball & R. Bellamy (Eds.) **The Cambridge History of Twentieth-Century Political Thought**. Cambridge, Cambridge University Press, 2003.

İKİNCİ BÖLÜM

İÇ VE DIŞ TEHDİT

2.1.Güvenlik

2.1.1.Güvenlik Kavramının Tarihsel Değişimi

Güvenlik (security) kavramının kelime kökeni incelendiğinde Latince iki kelimenin birleşmesinden meydana geldiği görülmektedir. Se (siz- sız olumsuzluk takısı) ve cura (dert). Bu bağlamda kavram özü itibariyle incelendiğinde dertsiz anlamına geldiği anlaşılmaktadır. Dertsizlik kaygı ve endişeden uzak anlamına da gelmektedir. Kavramın bu bağlamda bir kişinin dertsiz olması (kendisini her yönüyle güvende hissetmesi) önemli nesnel bir değer olarak ifade edilmektedir. Çünkü toplumun, her bireyin, grubun ve siyasi birliğin kendini güvende hissetmemesi, geçmiş ve tarihsel tecrübelerden kaynaklanan genel olarak farklı algılamalara ve değerlendirmelere dayanabilir. Güvenlik kaygısı temelde gerekçeli ve haklı nedenlere dayandığı gibi, bu kaygı özünde kurgulanmış da olabilir. Nesnel ve öznel bu nedenlere dayanan güvenlik kaygısı; bireylerin, grubun veya toplumun yaşam tarzını oluşturan değerlerin kaybolmasına karşı da kendini gösterebilir. Herhangi bir olgunun savunulmaya değer olup olmaması, onun bir değer olarak kabul edilmesi ile yakından ilgilidir.¹⁸²

II. Dünya savaşıdan sonra güvenlik kavramı yeniden değerlendirilmiş ve üzerinde tartışılan bir konu haline almıştır. Bu bağlamda kavram başlangıçta askeri güvenliği temel alan realist yaklaşıma dayalı tartışılmıştır.

Realist yaklaşım insan doğasının kötü olduğu ön kabulü ile hareket etmekte ve güvensizliği güvenlik çalışmalarının merkezine almaktadır. Realizm uluslararası ortamı anarşizm metaforu üzerinden yorumlar ve ulus devletleri yapıları arasında güç ve çıkar mücadelesine güvenliği indirger. Bu bağlamda realizme göre ulus devletlerin amaç ve çıkarlarını korumak için yeterli güce sahip olması gerekmektedir.

¹⁸² Daniel Frei, Was Ist Unter Frieden Und Freiheit Zu Verstehen?, Wolfgang Heisenbert/Dieter S. Lutz (Ed.), Sicherheitspolitik Kontrovers“, Schriftenreihe Band 291/I, Bundeszentral Für Politische Bildung, Bonn, 1990, s.45-46 (Akt.: **Adalet Bakanlığı**, EDB).

Bundan dolayı realistler ulus devletlerin ulusal güce sahip olabilmeleri için sürekli olarak askeri hazırlık içinde olmaları gerektiğini savunmaktadır. Zira devletlerin ulusal güvenliklerini korumanın önkoşulu çoğu realist düşünürler için aynıdır.¹⁸³ Neo-realist teori ulus devleti güvenliğin motivasyon kaynağı olarak ele almaktadır. Ulus devletler kendi güvenliklerini sağladıktan sonra ancak başka programlar yapabilir ve başka hedeflere yönlenebilirler. Devletler kendi güvenliklerini artırma eğilimindedir ancak bu durum başka devletlerin güvenliğini ihlal etmemelidir.¹⁸⁴ Kopenhag okulu güvensizlik tezi üzerine inşa edilmiş ve insan doğasını kötü olarak varsayan realist yaklaşıma ve güvenliği sadece askeri güvenlik ile sınırlayan realist ve neorealist yaklaşımı ciddi anlamda eleştirmiştir. Ayrıca Kopenhag okulu düşünürlerinin etkisi ile güvenlik çalışmaları literatürüne: Sektörel güvenlik yaklaşımı, bölgesel güvenlik teorisi ve güvenlikleştirme/güvenlik-dışılaştırma teorisi yerleşmiştir.

2.1.2. Küreselleşme Sürecinde Güvenlik ve Ulusal Güvenlik

Ulusal güvenlik kavramı ilk olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmıştır. Devletin uluslararası alanda sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel olarak çıkarlarını her türlü iç ve dış tehdide karşı koruma ve kollaması anlamına gelen kavram ilk defa 1947 yılında ulusal güvenlik yasası çerçevesinde kabul edilir. Kavram ilerleyen zamanlarda insan merkezli bir yaklaşımla insan güvenliği bağlamında kalkınmayı da güvenlik ile iç içe alarak genişletilmiştir.

David Jablonsky¹⁸⁵ ulusal güvenliği, hayati öneme sahip ulusal değerlerin mevcut veya potansiyel rakiplere karşı korunması veya yaygınlaştırılması için uygun ulusal ve uluslararası siyasi koşullar yaratmak olan hükümet politikasının bir parçası olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda Jablonsky'ye göre, ulusal güvenlik, bir devletin

¹⁸³ Mustafa Aydın, Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt: 1, Sayı:1, 2004, s.39.

¹⁸⁴ David A. Baldwin, The Concept of Security, Review of International Studies, Cambridge, **Cambridge University Press**, 1997, s.13-16.

¹⁸⁵ David Jablonsky, **National Power**. In J. R. Cerami & J. F. Holcomb (Eds.), Us Army War College Guide to Strategy: Strategic Studies Institute, 2001, (Akt.: Phahlamohlaka, 2008).

iktidar tabanının ilgili unsurları olarak tanımlanır ve böyle bir devletin ilan edilen hayati ve ulusal çıkarlarına bağlı olarak, farklı eyaletlerde farklı önceliklere ayrılır.¹⁸⁶

Küreselleşmenin ve beraberinde getirdiği teknolojik ilerlemelerin, insan, mal ve bilgi hareketliliğindeki büyük artışının meydana getirdiği karşılıklı bağımlı ve bağlantılı uluslararası toplum, dünyanın işleyişini ve iş yapış biçimini önemli ölçüde değiştirmiştir. Yaşanan bu büyük çaplı değişim, coğrafi sınırları giderek belirsizleştirmiş ve uluslararası ortamda güvenlik arayışları ve tehdit algılamaları da niteliksel bir biçimde değiştirmiştir. Ülke sınırlarının özünde var olan sınır ötesi sorunları dışarıda tutabilme özelliğinin giderek ortadan kalktığı görülmektedir. Bu bağlamda, ulusal ölçekte yaşanan bir güvenlik sorunu, uluslararası toplumu ve uluslararası alandaki bir güvenlik sorunu da ulusal güvenliği doğrudan tehdit eden bir boyut kazanabildiği görülmektedir. Görüleceği üzere bu yeni dönem “ülkesel tehditler” yerine geçecek ve yeniden tanımlanmakta güçlük çekilen belirsizliklere ve istikrarsızlıklara yerini bırakmıştır.¹⁸⁷

Kaygusuz (2007) küreselleşme sürecinde ulusal güvenliğin sadece askeri/siyasi (tek boyutlu) ve geleneksel olarak ele alınan artık mümkün olmadığını dile getirmiştir. Bu bağlamda ulusal güvenlik özünde geleneksel anlamından uzaklaşmış olup, kavramın yalnızca ülkenin siyasal bağımsızlığını ve ülkesel bütünlüğünü ifade etmenin ötesine geçtiği görülmektedir. Bu bağlamda görüleceği üzere ekonomik boyutunun da değerlendirilmesi, tercihten öte bir zorunluluk olduğu görülmektedir. Küreselleşme sürecinde güvenlik, sadece askeri tehditler altında olmama anlamını taşımamaktadır. Bunun yerine tercih edilen tanım ile daha çok toplumun sosyo-ekonomik açıdan yeterli koşullarda varlığını devam ettirebilme çabası ve sahip olduğu değerleri yaşamsal tehdit üretmeyen çevresel koşullarda sürdürme hakkı anlamına gelmekte olduğu açıktır.¹⁸⁸

¹⁸⁶ Jackie Phahlamohlaka, Globalisation And National Security Issues for The State, **Implications For National Ict Policies Conference Paper** · September 2008 With 1,440 Reads, 2008, s.90-107.

¹⁸⁷ Bülent Sarper Ağır, Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı, **Güvenlik Stratejileri**. Yıl: 11 Sayı: 22, 2011.

¹⁸⁸ Özlem Kaygusuz, Küreselleşme ve Ulusal Güvenlik Devleti: Geri Dönüş Mümkün Mü?, **Mülkiye**, Cilt: XXXI, Sayı: 255, Yaz /2007, s.138-153.

2.1.2.1. Ulusal Güvenliğin Ekonomik Boyutu

Yapılan literatür taraması sonucunda son yıllarda "ekonomik güvenlik" konusundaki tüm çalışmalara rağmen gerçek anlamda bir tanımın var olmadığı görülmektedir.

Araştırmacılar ekonomik güvenlikten bahsettiklerinde genel anlamda farklı kelimeler kullansa da özü incelendiğinde tanım iki ortak konu etrafında birbirine bağlanmaktadır. Çoğunu birbirine bağlamış gibi görünmektedir. Ekonomik güvenlik, olaylar ve gelişmeler, diğer ülkelerle ilgili olarak devletlerin ekonomik çıkarlarını koruma veya bunlara ekleme yeteneğidir.

Bu zorluklar veya engeller, kasıtlı veya kazayla ortaya çıkan yabancı veya yerli olabilir. Aynı zamanda insan veya doğal güçlerin sonuçları da olabilir. Ekonomik güvenliğin amaçlarından biri, devletler'in devam eden ekonomik refahı hakkındaki belirsizliği azaltmak, gelecekteki ekonomik refahının kabul edilebilir bir miktar (muhtemelen giderek artan) asgari seviyenin altına düşme ihtimalini azaltmaktır. İkinci ortak konu, dünyayı ekonomik olmayan bir doğanın getirdiği zorluklarla mücadele edebilmektir. Bu, diğer şeylerin yanı sıra, uluslararası ekonomik ilişkileri yöneten kuralların oluşturulmasında önemli bir rol oynamasını gerektirecektir. Öyleyse, ekonomik güvenlik arayışı, devletlerin ekonomik refahını (veya bu refahın bir bölümünü) kayıptan koruma ve uluslararası ekonomik ve politik-askeri ortamı devletlerin nüfusunun çoğunun yararına şekillendirme çabalarını kapsar.¹⁸⁹

Küreselleşme sürecinde, ulusal piyasaların üretim ve finans entegrasyonunun giderek ulusötesi pazarlara entegrasyonu olarak tanımlanabilir ve böylece ulusal / iç pazar ile dış / dünya pazarı arasındaki bölünmeyi derinleştirir. Küresel pazar entegrasyonu, devletler ve toplumlar arasındaki ekonomik etkileşimin önündeki engellerin giderek azalmasıyla, herkes için olumlu bir artı sağlar. Ancak Miles Kahler, küreselleşmenin bir dezavantajı olduğunu, ekonomik güvenliğini baltaladığını hatırlatmaktadır. Küreselleşme, sınır ötesi ekonomik faaliyetlerin önündeki engelleri

¹⁸⁹ C. Richard Neu, Charles Wolf, Jr., The Economic Dimension National Security, **Rand Publisher**, 1994, (Çevirimiçi), https://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR466.html, 12 Şubat 2018.

azaltarak veya bazı durumlarda ortadan kaldırarak, yalnızca yasal ekonomik faaliyetlerin yanı sıra, uyuşturucu ve diğer kaçakçılığın, kaçak göçün, insan ticaretinin hareketlerini de içerecek şekilde meşru olmayan ekonomik faaliyetleri de arttırmaktadır. Birçok bilim insanı için, küreselleşmenin ekonomik güvenliği bu şekilde zayıflattığı fikri tartışılmaz. Bununla birlikte, daha problemli olan, küreselleşmeyi meşru ekonomik etkileşimler ve ekonomik güvensizlik olarak daha iyi yapan bağlantıdır.¹⁹⁰

Küreselleşme sürecinde ulusal güvenliğin ekonomik boyutu genel anlamda literatürde Çokuluslu şirketler, İMF, DB ve DTÖ ve Sermayenin Küreselleşmesi olmak üzere üç başlıkta incelenmektedir.

2.1.2.1.1. Çokuluslu Şirketler

Çokuluslu işletmeler özü itibarıyla üretim faaliyetlerini sağlayan ve aynı zamanda yatırımda ilave karlılığını gerçekleştirmeyi hedefleyen ve farklı ülkelerde üreten ve pazarlama faaliyeti yapan bir organizasyon olarak tanımlanmaktadır. Mevcut tanım ışığında, çokuluslu işletmeler değişik ülkelerde yavru şirketler ve bayilerle faaliyet gösteren ve toplam satışları, varlıkları veya işgücünün %20'si ana ülke dışında olan bir işletme olarak adlandırılmaktadır.¹⁹¹ Küreselleşme sürecinde yaşanan gelişmeler egemenlik kavramını değiştirmiş ve farklı bir noktaya taşımıştır. Bu süreçte hukuksal anlamda birçok değişimin ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle insan haklarının, uluslararası hukukun, kuvvetler ayrılığının, hukuk devletinin, uluslararası, uluslararası örgütlerin, çokuluslu şirketlerin ve sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkmasıyla “mutlak”, “sınırsız”, “tek”, “bölünemez” ve “devredilemez” gibi niteliklerle anılan klâsik egemenlik anlayışının savunulması imkânsız hale gelmiştir.¹⁹²

Küreselleşme arttığında, özellikle de çokuluslu örgütlenme faaliyetlerinin küresel yayılımından kim yararlanır ve kim kaybeder? Küreselleşmenin açıkça

¹⁹⁰ A.e.

¹⁹¹ Clifton, J. Williams, Andrew J. Dubrin ve Henry L. Sisk, **Management and Organization**, South-Western Publishing Co., Cincinnati, 1985, (Akt.: Tağraf, 2002).

¹⁹² M. Nazan Arslanel ve Ertuğrul Eryücel, Küreselleşme Sürecinde Egemenlik Kavramının Dönüşümü, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 17 (1), 2013, s.23-36.

birçok faydası var. Tüketiciler, birçok ürün ve hizmete, sahip olduklarından daha düşük fiyatlarla ürünlere erişebilirler. Üreticiler ve tüketiciler sermayeye, teknolojiye, pazarlama deneyimine ve yönetim uzmanlığına daha iyi erişebilirler. Uluslararası rekabetçi MNC'nin yöneticileri ve çalışanları, hissedarlarına ve diğer yatırımcılarına olduğu gibi fayda sağlar. Ekonomik aktivitenin küresel çapta dağılması, doğrudan yabancı yatırım girişleri almış ve dünya çapında satılabilecek ürünler üretmek konusunda başarılı olan ev sahibi ülkelerin vatandaşları için iş fırsatları yaratmaktadır.¹⁹³ ÇUŞ'ların eleştirmenleri, genellikle rekabete aykırı uygulamalara girdiklerini, en son teknolojileri kullanmadıklarını veya aktarmadıklarını, yerel çalışanları ve yöneticileri yeteri kadar eğitmediklerini, yerel olarak tedarik etmek yerine çok önemli bileşenleri ithal etme eğiliminde olduklarını savunuyorlar. Artan ticaret açığı, işçilerin haklarını tanımadıkları ve sendika üyelerini tesislerinden dışladıkları, çevresel açıdan sürdürülemez uygulamalar yaptıkları vb. (bkz. örneğin, Rodrik 2011). ÇUŞ'ların en yaygın eleştirisi kontrol kaybına uğramasıdır.¹⁹⁴

2.1.2.1.2. İMF, DB ve DTÖ

Günümüzde "küreselleşmeye katkı sağlayan en büyük oluşumlardan biri de uluslararası ticareti serbestleştirip, artımını sağlamak maksadıyla 1944 yılında ABD'nin New Hampshire'in bölgesi olan Bretton Woods'da toplanan Birleşmiş Milletler Para Konferansı ve onun sonuçları olmuştur. Bu bağlamda, 1929-1941 krizinden sonra dünya piyasalarını düzenlemek, kalkınmayı sağlamak, yeni krizlere karşı önlem almak ve dünyayı ekonomik bunalımdan kurtarmak için finans sağlamak bu sistemin temel amacını oluşturmuştur."¹⁹⁵ IMF ve Dünya Bankası 1944 yılının Temmuz ayında New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında yapılan BM Para ve Maliye Konferansı'nın sonucunda kurulmuştur. Bu kuruluşların kurulma amacı II. Dünya Savaşı'nın yol açtığı yıkımın ardından Avrupa'yı yeniden kurabilmek ve dünyayı ekonomik bunalımlardan kurtarabilmek için finans

¹⁹³ Jeffrey A Hart, Globalization and Multinational Corporations, **Researchgate**, 2015, (Çevirimiçi) <https://www.researchgate.net/publication/280133867>, 12 Mayıs 2018.

¹⁹⁴ **A.e.**

¹⁹⁵ S. Ridvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi**, İstanbul, Beta Yayınevi, 1998, s.417.

sağlamaktır. Bu bağlamda, İmar ve kalkınma görevi Dünya Bankası'na, küresel ekonomik istikrarı sağlama görevi ise IMF'ye verilmiştir.¹⁹⁶

Bu tarz kuruluşların varlığına dönük yapılan eleştiriler özü itibari ile ekonomik bağımsızlık ve egemenlik ile ilgilidir. IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar borç verdikleri ülkelere, verdikleri borç karşılığında çeşitli plan ve şartlar ileri sürmektedirler. Öyle ki verilen paranın nerede, nasıl ve ne amaçla kullanılacağı da plan dahilinde bu tarz kuruluşlara rapor şeklinde sunulmaktadır. Paranın kullanım talimatı (emirname) bizzat bu kuruluşlar eli ile borç verdikleri ülkelere tebliğ edilir. Bu durum hem ekonomik bağımsızlığın önünde bir engel, hem de egemenlik ihlali anlamına geldiği ifade edilmektedir.

2.1.2.1.3.Sermayenin Küreselleşmesi

1997-98'de Doğu Asya ve Rusya, 2001-2002'de Arjantin sermayenin serbest dolaşımı ve küreselleşmesini ülkelere olan net faydalarının, ülke içinde kazananlar ve kaybedenler yaratarak, eşit olmayan bir şekilde dağıtıldığını kabul etmiştir. Ancak son uluslararası finansal krizler bu tarz ekonomileri batırdı ve ticaret ortaklarını tehdit ederek her yerde zarar verdi.¹⁹⁷

Sermayenin küreselleşmesi, özü itibariyle süreç içerisinde devletlerin egemenlik alanlarını zayıflatmıştır. Bireylerin ve hükümetler-dışı örgütlerin kabul edilmesi ve küresel dinamiklerin giderek iç-dış politika ayırımını ortadan kaldırması ve giderek politikanın da küreselleşme eğilimine girmesi gibi faktörler devletlerin egemenlik alanlarını sınırlayan unsurlar olmaya devam etmektedir. Literatürde yapılan incelemeler ve incelenmeye çalışılan kuramsal yaklaşımlar gösterdiği üzere, doğal olarak egemenlik kavramını ve egemen devleti farklı biçimde yorumlamaktadırlar. Bu bağlamda bu yaklaşımların ortak düşüncesi; küreselleşmenin dinamiklerinin egemenliğin teritoryal boyutunu zayıflatmakta yönünde olduğudur. Başka bir ifadeyle, küreselleşme sürecinde devlet kendi sınırları içinde siyasal

¹⁹⁶ Joseph E. Stiglitz, **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, İstanbul, Plan B. Yayıncılık, 2006, s.31.

¹⁹⁷ Maurice Obstfeld, *Globalization and Capital Markets*. University of California, Berkeley. **University of Chicago Press**, 0-226-06598-7., 2003, s.121-187.

otoritesini kullanmaya devam ederken, egemen devlet karakteri erozyona uğramaktadır.¹⁹⁸

2.1.2.2. Ulusal Güvenliğin Siyasi ve Askeri Boyutu

2.1.2.2.1. Siyasal Güvenlik

Siyasal güvenlik özü itibariyle devletin fiziksel yapısı, kurumları ve devlet fikrine yönelik tehditleri barındırmaktadır. "Devlet fikri, özellikle devletin ulusal kimliği, oluşturulmuş ideolojisi ve kurumları politik tehditlerin olağan hedefleridir. Bir devletin ulusal güvenliğine yönelik siyasi tehditler, hükümetin, ona meşruiyet sağlayan ideolojisinin sorgulanmasından, devletin toprak bütünlüğüne veya devletin varlığına kadar tehdit oluşturabilecek biçimdedirler. Farklı nedenlerle ve farklı amaçlara yönelik olarak ortaya çıkabilen siyasi tehditler devletin kurumsal istikrarını bozmayı hedefler."¹⁹⁹

2.1.2.2.2. Askeri Güvenlik

Literatür incelendiğinde görüleceği üzere birçok yazar geleneksel olarak, güvenliğin tartışmalı bir kavram olduğu konusunda hemfikirdir. Güvenlik konusunda önemli eserler veren bu yazarlardan birçoğu güvenliğin temel değerlere yönelik tehditlerden özgür olunması anlamına geldiği konusunda hemfikir olsa da analizlerin temel odağının "bireysel", "ulusal" ya da "uluslararası" konusunda değişim göstermektedir. Güvenlik literatürü incelendiğinde büyük ölçüde geleneksel tanımlar askeri güvenliğin ulusal güvenliğe tarihsel olarak hâkim olduğu görülmektedir. Temel ilgi alanı ise devletlerin kendilerine yönelik tehditlerle mücadele etmek için geliştirmeleri gereken askeri imkân ve kabiliyetler üzerine eğilimleridir. Fakat son zamanlarda, bu güvenlik anlayışı eleştirilmiştir. Birçok uluslararası ilişkiler uzmanı, ulusal güvenlik anlayışını diğer meseleleri de içerecek şekilde genişleterek, bir güvenlik kavramı önerisinde bulunmuşlardır.²⁰⁰

¹⁹⁸ Abdullah Torun, Ulusal Güvenlik ve Küreselleşme: Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Politikasının Dönüşümünde Küreselleşmenin Rolü, **Doktora Tezi**, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012, s.88.

¹⁹⁹ A.e., s.91.

²⁰⁰ John Baylis, Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008), 2008, s.69-85.

Geleneksel güvenlik tanımları, bir ülkede nüfusun korunmasını sağlamak adına yapılan askeri hazırlıkların, diğer ülkelerdeki endişe verici politikaların istenmeyen sonuçlarına yol açtığı gözlemine atıfta bulunur. Bir devlette artan güç, diğer devlet politika yapıcılarının, devletlerini ilk devletten askeri tehdit olanaklarına karşı korumak için askeri ve siyasi eylemlerde bulunarak tepki vermesini sağlar. Bu nedenle, tek taraflı eylem, durumu iyileştirmek yerine ağırlaştırıcı istenmeyen sonuçları teşvik eder. Güvenlik arayışının istenmeyen ve yıkıcı olumlu geri bildirimler ürettiği fikri, güvenlik ortamının genişletilmesine ilişkin teklifleri analiz etmek için de kullanılabilir. Bu belki de çevre güvenliği konusundaki tartışmalarda en belirgin olanıdır. Ancak tema, çeşitli genişletilmiş ve askeri olmayan güvenlik biçimleriyle ilgili diğer literatürü eleştirel olarak sorgulamak için kullanılabilir. Çağdaş güvenlik önleminin ikilemi; çeşitli güvenlik biçimleri, güvensizlikler de çoğu zaman ilk güvenlik üretimini baltalayan ya da yalnızca sözde çözümler sağladıkları sorunları sürdürebilecek şekilde çoğaltılmaktadır.²⁰¹

2.1.3. Küreselleşme Sürecinde Ulus Devlet ve Egemenlik

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında başlayan ve 1990'ların başlarına kadar devam ettiği kabul edilen 'Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber dünyada bazı kavramların değişime ve bazı kavramların da yeniden ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Politika analizi yapan bilim insanları için soğuk savaşın sona ermesi iki kutupluluğun sadeliğinden çıkıp yeni bir dünya düzenini tekrar yorumlama gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda o güne kadar liberal ABD bloğu ile sosyalist SSCB bloğu arasında geçen çekişmeler siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler vb. birçok alanı oldukça meşgul etmiştir. Soğuk savaşın sona ermesi ile beraber birçok alanda değişimler meydana gelmiştir. Örneğin müfredatlarda değişiklikler olmuş (Örneğin Türkiye'de Sosyalist İktisat tamamen müfredat dışında kalmıştır), analistlerin çalışma alanlarında değişim meydana gelmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinin yol açtığı entelektüel boşluk, uluslararası ilişkiler alanında çalışan bilim insanlarını çalışmalarını yönlendirecek yeni bir ilkeyi ortaya çıkartmaya sevk etmişti. Bu çabaların meyve vermesi uzun sürmedi.

²⁰¹ Keith Krause ve Michael C. Williams, **Critical Security Studies, Concepts and Cases**, London, Ucl Press, s.12.

1990'ların başlangıcında demokratikleşme, kalkınma, pazar düzenlemeleri, özelleştirme, refah reformu -küreselleşme- ciddi anlamda üzerinde durulan konular haline gelmiştir. 1990'ların sonlarında küreselleşme değerlendirme başlığı altında çalışılan konuların özü çarpıcı biçimde değişse de; demokratikleşme, kalkınma, pazar düzenlemeleri, özelleştirme, refah reformu, yeni güvenlik çalışmalarını yoğun olarak içerse de bunlarla sınırlı kalmamıştır. Terimin uygulandığı genişliğe rağmen, “küreselleşme” nin anlamı meydan okur gibi belirsizdir. Aslında, kavramın itiraz edildiğini öne sürmek, konuyla ilgili en azından bazı genel düşünce okullarının olduğunu gösterir.²⁰²

Tarihçiler uzun zamandır Soğuk Savaş’ın başlangıcını tartışmışlardır, ancak Berlin Duvarı’nın Yıkılışının ne zaman biteceği konusunda daha az tartışma yapılmıştır. Açık olan, örneğin sosyolojik bir fenomen veya teorik bir çerçeve olmaktan ziyade bir tarih dönemi olarak tanımlanabileceğini kabul etmeleridir. Soğuk Savaş, böylelikle iktidar dağılımı gibi belirli özelliklerle işaretlenmiş bir dönemdi. Güvenlik konularında nükleer caydırıcılık ve geleneksel güç zorunluluğu teorilerinin önceliği ve etki alanları bağlamında tecrit ve yumuşama arasındaki belirsiz bir gerilim bulunmaktaydı. Soğuk Savaş’ın ölümü, küreselleşme başlangıcı ile çakıştı ve ikisi arasında nedensel bir ilişki olup olmadığı sorusu gündeme geldi. Kuşkusuz, Komünist devletlerin kendilerini kapitalist bir sistem bağlamında sürdüremeyecekleri fikrini kaydeden Immanuel Wallerstein gibi akademisyenlerin yorumları, bu şekildedir. Küreselleşmenin eşzamanlı olarak iki fenomenle başladığını öne sürdüğü söylenebilir. Bunlardan ilki, ABD ile Sovyetler Birliği arasında yumuşama girişimi. İkincisi, başlangıçta İngiltere’de ancak nihayetinde gelişmiş sanayi ülkelerinde Sosyal Sözleşme’nin dağılımıydı. Tarihsel uzlaşmanın sona ermesinin önemi - işçi temsili, ücret kısıtlaması, sosyal refah, tam istihdam ve baskın seri üretim sistemi arasındaki bağlantı - küreselleşmenin yeni bir formülasyona geçişini temsil ettiği dönemdir.²⁰³

²⁰² Simon Reich, What Is Globalization? Four Possible Answers, **The Kellogg Institute, Working Paper #261** – December 1998, s.4.

²⁰³ A.e. s.6.

Bilim ve teknolojide meydana gelen hızlı değişim, küreselleşme akımını da ciddi olarak etkilemiştir. İnternet, ulaşım, mobil iletişim, haberleşme vb. alanlarda baş döndürücü hızda ilerlemenin meydana gelmesi küreselleşmeyi tetiklemiştir. Özellikle piyasaların serbestleşmesi, devletin piyasadan geri çekilmesi, varlıkların özelleştirilmesi, ürünlerin uluslararası dağılımı, sermaye piyasalarının entegrasyonu vb. durumlar da küreselleşmeyi tetikleyen ana dinamiklerdir.

Globalistler, küreselleşmenin (iklim değişikliği, terörizm, uluslararası sivil toplum örgütleri, internet gibi yeni iletişim teknolojileri gibi) küresel sorunların yanı sıra gittikçe artan uluslarüstü güçler nedeniyle ulus devletlerin egemenliğini baltaladığını savunuyorlar. Kuşkucular, ulus devletin hâlâ önemli olduğunu ve ulus devletin azaltılması beklenen gerçek bir dünyadan ziyade uluslararası bir sistemde yaşadığımızı savunuyor. Çin'in yükselişi, Avrupa'da aşırı sağ milliyetçi duyguların yükselişi, G8 / G20'nin uluslararası ilişkileri oluşturan önemli rolü, ABD, Rusya, İran, Kuzey Kore ve Çin'in çıkar çatışmaları milletin önemine işaret ediyor. Dönüşümcülerin ılımlı bir pozisyonu var ve küresel sorunların zorluklarını kabul ederken ulus-devletin öneminde bir düşüş görmüyorlar. Bunun yerine, ulus-devletlerin küreselleşmenin gereklerine ve karmaşıklıklarına cevap olarak dönüşmekte olduğuna inanıyorlar. Bununla birlikte, küresel sorunlarla başa çıkmada, demokratik bir küresel yönetim sisteminin olduğuna inanıyorlar. Bununla birlikte, küresel sorunlarla başa çıkarken, demokratik bir sözleşmeyle (yani kozmopolit demokrasiyle) küresel bir yönetim sistemine ihtiyaç duyulduğuna inanıyorlar.²⁰⁴

Dönüşümsel bir bakış açısına göre, küreselleşme hem devletin dönüşümünü temel alır hem de oluşturur. Küreselleşme ulus devlet sisteminin karşıtı olarak değerlendirilmemelidir. Modern devlet ve ulusal vatandaşlık sistemlerinin yapısı son birkaç yüzyılda küreselleşti ve evrim geçiriyor. Bu nedenle, sorulması gereken soru bu evrimin doğası etrafında olmalıdır. Küreselleşmeyi, devleti ve egemenliğini, özerkliği, bölgeciliği ve önceliği tanımlayacağımız şekle bağlı olacaktır.²⁰⁵

²⁰⁴ Hosseini, Hamad, S.A, Globalization and Nation-State, **Global Alternatives**, 2015, (Çevirimiçi), <https://globalalternatives.wordpress.com/2010/04/01/globalization-and>, 11 Kasım 2018.

²⁰⁵ A.e.

Ulus devletlerin küreselleşme masasına oturması için öncelikle demokrasiyi serbestleştirmek gerekir. Basitçe söylemek gerekirse, küresel değişimler, ulusal hükümetin hangi şartlarda çalışması gerektiğini zorunlu kılar. Daha önce de belirtildiği gibi, yerel idari politikaların oluşturulması, küreselleşmenin reçetelerine uygun olacak şekilde olmalıdır. Ulus-devletler, IMF, WB (Dünya Bankası) ve DTÖ gibi kurumlar tarafından takip edilen hegemonik, haksız ve plethoric ekonomik adaletsizliklere meydan okuma konusunda sınırlı güçlere sahiptir. Küreselleşme altında, ulus-devletlerin egemenliği, iktidarın sürekli olarak en güçlü finansal ve kurumsal kurumlara kayması nedeniyle belirsizliğini koruyor.²⁰⁶

Paniç'e (2003) göre, küreselleşme, ulus devletlerin güçlerini ve egemenliğini, güçlü ekonomilerle birlikte safları kırma korkusu yerine değişikliklerin yapıldığı anayasadan mahrum etti. Bu durum, devasa sorunlar yarattı; ulus-devletler, vatandaşları, uluslarüstü ve politik birliğe güvenmeden bağımsız olarak hayatta kalabilecekleri gerekçesine çekmek için ikna edici nedenler bulamıyor. Ancak acı verici gerçek şu ki, kapitalizm altında, ulus-devletler içindeki tüm vatandaşların istekleri için birikime değer katmak yerine, özel girişimlerle servet biriktirmeye odaklanıyor. Küreselleşme, sonuçta demokrasiyi engelleyen zayıf devletlerin evrimine yol açıyor ve güçlü bir demokrasinin yokluğunda, sivil toplumun karmakarışık ve mahkum olacağından emin olabiliriz.²⁰⁷

2.1.4.Küreselleşme ile Milliyetçiliği İlişkilendiren Görüşler

Korten'e göre: Milliyetçi çatışmaların, modernitenin yarattığı toplumsal değişimler sonucunda ortaya çıktığı fikri, etnik çatışma ve milliyetçilik çalışmasında tartışılmaz bir paradigma olarak kaldı. Bununla birlikte, birçoğu, böyle ulusların modern çağdan önce var olamayacağını da iddia ediyor. Bu yaklaşım genellikle 'modernizm' olarak adlandırılır (Smith 1996, 1998, 2004). Bazı yazarlar, milletlerin tamamen seçkinler tarafından "icat edildiğini" (Hobsbawm 1983, Gellner 2006) veya "hayal edildiğini" söylemektedir. Milliyetçilik küreselleşme çağında yayıldı. Dolayısıyla, modernleşme ile küreselleşme arasında milliyetçilik ve etnik çatışmalar

²⁰⁶Lathi Lotia, Globalization and The Nation-State: Sovereignty And State Welfare In Jeopardy, *Us-China Education Review*, B 2, 2011, s.243-250.

²⁰⁷ A.e.

için uyarıcı faktörler olarak paralellikler vardır. Küreselleşmenin sağlanması tarihsel olarak daha önce görülmemiş olsa da özelliklerinden bazıları, bazı yazarlara göre modernitenin yükselişine ve modern ulus devletin gelişine eşlik etti. Özellikle, her ikisi de eski sınırların ortadan kalkması ve yenilerinin inşası ile sonuçlanmıştır. Sanayileşme, yerel ve bölgesel sınırları ulusal sınırların üzerine yerleştirerek tahrip ederken, küreselleşme, organize suç örgütleri ve çok uluslu şirketler (MNC'ler) de dahil olmak üzere, üstündeki ulusal ve kurumsal ağların bir bolluğunun üzerine binerek ulusal sınırları yıktı. Bunların hiçbiri, siyasi bir haritada tanımlanabilir nitelikte değildir. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası tarafından belirlenen standartlara uymak için küresel kuralların kabul edilmesi, en azından etkili STK'ların aktivistlerinin algısına göre şaşırtıcı şekilde küresel güçsüzleşmeyle sonuçlandı.²⁰⁸

Küreselleşme, ulusal kimliklerde bir düşüşe neden oldu mu? Kısmen ulusal kültürler, küreselleşmeyle ciddi şekilde zarar gördüklerinden veya yeniden şekillendirildiklerinden, küresel bir etnik savaşın yoğunlaştığını gördük. Dahası, yeni elitlerin oluşumu ve kapitalist zenginliklerin yayılması milliyetçi benlik iddiasına yol açarken kültürel yoksulluk telafi edici etnik atılganlık için genel bir ihtiyaç uyandırdı. Modernitenin doğası ve zaman aralığı üzerindeki bazı farklılıklara rağmen, modernizm, milliyetçilik ve etnik çatışma hakkında bilimsel olarak bilgi vermeye devam etti. Öte yandan, tarihsel bir kopuşa dayanan uzun süredir devam eden modernliğin varsayımlarına, sürekliliklerin keşfedilmesiyle itiraz edilmektedir: Anthony D. Smith'in etno-sembolik yaklaşımı, milliyetçiliğin modern bir fenomen olmasına rağmen, ulusların zorunlu olarak modern olmadığını savunmaktadır. Uluslar, kreasyonlar ve gerçekte, yeni politik iklime uyum sağlayarak yeniden aktive olan antik, modern öncesi etnik köklere dayanıyorlar (Smith 2004, Leoussi ve Grosby 2006). Modernitenin mücadelesi, hayatta kalmalarını sağlamak ve bin yıllık kimliklerini korumak için eski etnik grupları kısıtladı. Sadece milliyetçilik yoluyla yeni bir güven bulabilirlerdi ve ulusal seferberlik yoluyla, güç paylaşımını ya da ayrı bir alan elde ederek hayatta kalmalarını sağlamayı umabilirlerdi. Smith'in etno-sembolizminin, temel olarak ulusların tamamen üretildiğini öne süren aşırı

²⁰⁸ Korten, a.g.e., 2001.

modernizm biçimlerinin bir eleştirisi olarak ortaya çıktığına dikkat edilmelidir (Gellner 2006) veya sık sık 'gelenekler' olarak adlandırdığımız birçok kurumun sadece modern icatlar olduğu belirtilmelidir.²⁰⁹ Genel olarak hem ılımlı hem de modernizm karşıtları ki daha sonraları milliyetçi çatışma için temel teşvik sağlandığı halde, bu moderniteyi tanıyamadı.²¹⁰

Ahmed (2000)'e göre sermaye sınırlarına yönelik operasyon alanını açan küreselleşmenin ve belirli birikim rejimleri için daha küçük alanlar içeren ulus devletin antitetik olduğuna ve küreselleşmenin ilerlemesinin mutlaka ulus-devletin gerilemesi anlamına geldiğini ifade etmektedir. Sermayenin faaliyetlerinin küreselleşmesi, tersine değil, tamamlayıcısı olarak, ulus devletin siyasal kontrol ve kapitalist üretim koşullarının küresel ölçekte yeniden üretilmesi için bir biçimde gerekli ve talep edilmeye devam etmiştir. Tüm devletler, özellikle de en eski ve en yeni ulus-devletler, başlangıçta ticari sömürge evresinde, sermayenin küresel operasyonu ile ilgili bazı temel ilişkilerde ortaya çıkmıştır.²¹¹

Kaldor (2004)'e göre milliyetçilik ancak bireylerin, hareketlerin ve grupların milliyetçi olmayı seçtiği ölçüde devam edecektir. Öte yandan, milliyetçiliğin küreselleşme çağında mutlaka ortadan kalkacağını sanmadığını ifade etmiştir. Daha önceki politik fikirler ve kurumlar dramatik sosyo-ekonomik ve kültürel değişimlerle aşıldığı için, politik bir deney periyodunun ortasındayız. Pazar köktenciliği, küresel İslam, kozmopolitizm, Avrupalılık ve elbette milliyetçilik dahil olmak üzere çeşitli siyasi ideolojiler rekabet halindedir. Bu ideolojilerin bazıları ileriye dönük ya da reformisttir, yani bireylerin küreselleşmeden faydalanmalarının beklendiği şekillerde, yapısal değişiklik ile ilgili şartlara varmak için bir politika reçetesi sunarlar. Diğerleri geriye dönük veya gericidir, hayali bir geçmişe hitap eder ve mevcut değişikliklerin en azından bazı yönlerini tersine çevirmeyi teklif eder. Gelecekteki gelişmeler bu

²⁰⁹ Eric Hobsbawm, **Introduction: 'Inventing Traditions' and 'Mass Producing Traditions'**, Europe, London, Routledge, 1870 – 1914, In Hobsbawm, Eric J. And Terence Ranger (Eds) *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999 (Akt.: Conversi, 2009).

²¹⁰ Conversi, **a.g.e.**, 2009, s.346-366.

²¹¹ Ahmed, **a.g.e.**, 2000, s.42-43.

rekabetin sonucuyla belirlenir; maalesef, ileriye dönük ideolojilerin geriye dönük ideolojileri kazanacağını önermek için önceden bir sebep olmadığını ifade etmiştir.²¹²

Hughes (1997)'e göre “Soğuk Savaşın sona ermesi uluslararası ilişkilerde küreselleşme süreçlerini anlama konusundaki tartışmalara yol açtığı için, kültür ve kimlik meseleleri gittikçe artan oranda gündemde olan devlet merkezli kaygılarını zorlaştırmaya başladı. Bir tarafta pazarlar, milliyetçilik ve medeniyete bağlılık gibi olayların devam ettiğini görenler demek oluyor ki, küreselleşmenin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini veya olması gerektiğini sorgulamamız gerekiyor. Bu tartışma kapsamında Çin, özellikle ilginç bir durum sunuyor. Bir yandan, ticaret ve yatırım önlemlerinin çoğu tarafından Çin'in küresel ekonomik sisteme kayda değer şekilde entegre olduğu ve istikrarlı bir şekilde daha bağımlı hale geldiği belirtilebilir. Öte yandan Çin, dünyaya hakim olma mücadelesinde Batı'ya rakip olabilecek bir medeniyet merkezi ve Asya-Pasifik'te uluslararası güvenlik ve ABD'nin hegemonyası için en muhtemel tehdidi ortaya çıkaran bir devlet olarak kabul edildi. Küreselleşme, ulusal kimlik ve milliyetçiliğin yükselişiyle doğrudan ilgili temalar üzerine artan bir literatürle, Çin'in içinde paralel hale geldi.²¹³

Goodman'a göre devlet sisteminin ideolojik istikrarı ulus ötesi sosyo-ekonomik güçlerin ortaya çıkması ve devletin içselleştirilmesiyle bozulur. Küreselleşme karşıtı sosyal hareketler, bu ortak arzuları tanımlamak ve izlemek için ulusal farklılıklar arasında bir dizi diyalog oluşturuyor. Küreselleşmeyle mücadele sürecinin temelini oluşturan bu tür diyaloglar, yeni siyasi topluluk biçimleri üretiyorlar. Bunlar ulusal farklılıklara dayanıyor ve bu farklılıkları küreselleşen zorlu projeler sürecinde yaygınlaştırıyor. Ortaya çıkan politik çerçevelerde, ulusal siyasi kültürler ve milliyetçi kimlik, kozmopolit özelemlerin peşinden koşan sosyal

²¹² Mary Kaldor, Nationalism and Globalisation. Department of Government, **London School of Economics**, London, 10 (1/2), 2004, s.161–177.

²¹³ Christopher R. Hughes, Globalisation And Nationalism: Squaring The Circle In Chinese International Relations Theory, **Millennium: Journal of International Studies**, 26 (1), 1997, s.103-124.

hareketler tarafından göze çarpmayan bir kaynak olarak kullanılmakta olan, harekete geçirme için temel bir sorun olmaya devam etmektedir.²¹⁴

2.1.5. Kamu Güvenliği ve Kamu Düzeni

Kamu Düzeni ile ilgili birçok tanım bulunmaktadır. Adalet Bakanlığı bünyesinde yer alan Hukuk Sözlüğü, Kamu Düzenini şu şekilde ifade etmektedir: Bir ülkedeki kurum ve kuralların, devletin güvenliğini, kamu hizmetlerinin iyi işlenmesini ve bireyler arasındaki ilişkilerde huzuru, hukuk ve ahlak kurallarına uygunluğu sağlamasıyla oluşan düzen.²¹⁵ Oğuzman ve Öz'e göre Kamu Düzeni: Toplumların menfaatlerini koruyan, hükümler ile ortaya çıkan düzenin bütününe denir. Ruhi ve Kaplan'a göre "Kamu düzeni, bir ülke, belirli bir konu ve zamanda kamu yararı, vicdani ve genel ahlakı çok yakından ilgilendiren, toplumun temel yapısını ve kamu menfaatlerini koruyan kurallar bütünü olarak ifade edilmektedir."²¹⁶

Habermas'a göre bireysel anlamda ihtiyaç duyulan güvenlikle beraber, özü itibariyle güvenlik, toplumun ve devletin bir ihtiyacı olarak da ortaya çıkar. Genel güvenliğin alanına giren ise kamu güvenliğidir. Bu bağlamda kamu güvenliği tanımı tek başına güvenlikten farklı bir anlam taşımaktadır. Güvenlik kavramının kapsamı geniş, kamu güvenliği daha dar bir kapsamı içermektedir.²¹⁷ Kamu güvenliği, TDK'ya göre, bir devlette kolluk hizmetleriyle halka sağlanan can ve mal güvenliği olarak ifade edilmektedir.²¹⁸

2.1.6. Türkiye'de İç ve Dış Tehdit Tanımlamaları

Tarihsel süreç içerisinde Türkiye'de güvenlik kavramı çoğu zaman sadece askeri savunma ve iç güvenlik – kamu düzeni kavramları esas alınarak

²¹⁴ James Goodman, The International Scope Review, Volume 4, Issue 8 (Winter), **The Social Capital**, 2002. s.3.

²¹⁵ Adalet Bakanlığı, **Hukuk Sözlüğü**, (Çevirimiçi)
<http://www.sozluk.adalet.gov.tr/kamu%20d%3%bczeni>, 13 Ocak 2019.

²¹⁶ Ahmet Cemal Ruhi ve Yavuz Kaplan, "Yabancı Mahkeme ve Hakem Kararlarının Tenfizi Açısından Kamu Düzeni (Ordre Public)", Prof Dr. Ergun Önen'e Armağan. **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Öre, Hukuk Bülteni** (Ml/B), Yıl: 22, Sayı: 2, İstanbul, 2002.

²¹⁷ Jürgen Habermas, **Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü**, (Çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar), 7. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s.57-58.

²¹⁸ Türk Dil Kurumu Güncel Sözlüğü, **Büyük Sözlük** (Çevirimiçi),
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=tdk.gts.5c5e92b6919202.67101652, 12 Şubat 2019.

değerlendirilmiş, gelenekselci yaklaşımın etkisi altında, uygulanmış ve bu nedenle de kolluk gücü gibi kullanılan silahlı kuvvetlerce desteklenen ceza sorgulamaları, iç güvenliğe ilişkin faaliyetlerde birinci derecede etkin rol oynamıştır. Halen de geleneksel yaklaşımın etkisi ile sürdürülmekte olduğu gözlemlenen bu genel yaklaşım başlangıçta cazip, kolay ve etkin görünse de genel olarak asker, kolluk veya ceza kovuşturması bakış açılarıyla oluşturulan güvenlik politikalarının uzun vadedeki olumsuz etki ve sonuçları açıkça gözlemlenebilmektedir.²¹⁹

İnsan yaşamının güven altına alınması çok önemli bir güvenlik hakkıdır. Bu bağlamda temel hak ve özgürlüklerin de güven altına alınması önem kazanmıştır. Her bireyin sağlığının güven altına alınması önem arz etmektedir. Bireyin güven içerisinde yaşamasının asgari şartlarının oluşturulması gibi aynı şekilde toplumun da güven içerisinde yaşamasının temel asgari şartlarının oluşturulması gerekmektedir. Genel olarak toplumun istikrarını ve huzurunu bozacak tehditlerin bertaraf edilmesi ulusal güvenliğin alanı içerisine girmektedir. Çünkü bölgesel ölçekte sorunların çözümü için ülkeler arasında bölgesel iş birliğini, küresel ölçekte sorunların çözümü ve güvenliğin sağlanması için küresel iş birliğini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda nasıl ki iç ve dış politikada gerçekleşen siyasi, ekonomik ve toplumsal olay ve olgular birbirlerini etkileyen ve tetikleyen faktörler olarak tanımlanmakta ise; aynı şekilde ulusal güvenliğin sağlanmasında iç ve dış politikadaki sorunlar dış güvenlik ile ilgili stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanması önem arz etmektedir. Ayrıca iç ve dış politikanın birbirinden etkilendiği de görülmektedir.²²⁰

Bir devletin iç ve dış güvenlik algılaması, Demiray (2001)²²¹ tarafından şu şekilde tanımlanmış ve Adalet Bakanlığı güvenlik literatürüne kayıt olmuştur:

²¹⁹ Sadi Çaycı, Türkiye'nin Milli Güvenliği, **Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi**, 65 (4) 2016, s.3327-3344.

²²⁰ Adalet Bakanlığı, **Türkiye Cumhuriyetinin Ulusal Güvenlik Politikaları ve Güvenlik Stratejilerinin Gelişimi Ders Notları**, Eğitim Daire Başkanlığı, Online, <https://edb.adalet.gov.tr/e-book/3-ULUSALG%C3%9CVENL%C4%B0K.pdf>, s.20, Erişim: (10.10.2018)

²²¹ Muhittin Demiray, Die Regionale Aussen-Und Sicherheitspolitik Der Türkei In Der Ära Özal (1983-1993) Vor Dem Hintergrund Der Innenpolitischen Entwicklungen, **Dissertation**, Im Fachbereich Politikwissenschaften Der Universität Hamburg, 2001. (Akt: Adalet Bakanlığı, Edb).

Dış tehlikeler

- Tehdit, saldırı,
- Ekonomik, siyasi ve askeri tehlikeler.

Güvenlik Önlemleri

- Savunma kabiliyeti,
- Saldırı kabiliyeti,
- Dış saldırılara karşı korunaklı olma,
- Devlet ile toplum sistemle uyumlu olması arasında çıkar birliğinin olması.

İç Tehditler

- Etnik çatışma,
- İdeolojik çatışma,
- Siyasal düzenin zayıflaması,
- Dini içerikli çatışmalar.

Güvenlik Önlemleri

- Siyasal, ekonomik, psikolojik, toplumsal aidiyet duygusunun gelişmesi,
- İç politikada güçlü olma.

Genel olarak herhangi bir devletin askeri gücünün temel alındığı dışa karşı savunma yeteneği, uluslararası alandaki itibarı ve güvenilirliği, jeopolitik konumu, ekonomik alandaki gücü, dışa karşı güvenliğini artıran temel faktörlerdir. Bunların dışında da genel olarak devletlerin dışa yönelik olarak uluslararası sistemle uyumlu olması, dış politikada önüne çıkan fırsatları oyun kuralları içerisinde kazanca çevirebilme yeteneğinde olması, yani uluslararası hakim iradeyle hakim iradenin koyduğu oyunun kuralları çerçevesinde oynama yeteneğini göstermesi, ayrıca içe yönelik olarak da devlet ile toplum arasında ortak bir çıkar birliği ve gelecek tasavvurunun olması, temel olarak toplumsal ve ekonomik istikrar, güvenlik politikası ile ilgili tehdit algılamasını kolaylaştıracak faktörler arasındadır. Bir devletin iç güvenliğini özünde tehdit eden faktörler arasında genel olarak etnik veya dini içerikli çatışmalar gelmektedir. Bu bağlamda bu tarz sorunlar merkezi iktidarın zayıflamasını ve ülkenin bölünme tehlikesini doğurur. Bu durum bir iç tehlikedir ve

iç tehdit unsurudur. Bunun dışında yer alan bazı ideolojik çatışmalar da rejim değişikliğine varacak kadar devletin kurucu ilkelerini ve varlığını tehdit eder. Aynı şekilde dini/mezhebi içerikli gerginlikler devletin güvenliğini ve bütünlüğünü temelini dinamitleyen esas faktörlerdir.²²²

2.1.7. Türkiye'de Azınlıklara Yönelik Yapılan Siyasal Reformlar ve Ulusal Güvenlik Endişesi

Türkiye, Kopenhag Kriterleri çerçevesinde AB ile müzakere sürecinde 2001-2004 yılları arasında 8 uyum paketi hazırlamıştır. Uyum paketleri içinde azınlıklara dönük eğitim ve yayın hakları kapsama alınmıştır. Bu haklar Türkiye'de ulusal güvenlik meselesi olarak algılanmasından dolayı bu çalışmada konu olarak ele alınmıştır. 2001-2004 yılları arasında hazırlanan uyum paketleri ve sonrasında 2006 yılına kadar azınlıklara yönelik şu değişiklikler yapılmıştır:²²³

- "Kültürel haklar ve özgürlükler bağlamında Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi ile Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanunun 2. maddesi değişikliğiyle, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesine yönelik olarak, ayrı bir bina tesis edilmeksizin, mevcut kurslarda öğrenime imkan sağlanmıştır. Maddede yapılan diğer bir değişiklikle, yürütmenin işlevselliğinin sağlanmasına yönelik olarak, Türkiye'de eğitimi ve öğretimi yapılacak yabancı dillerin tespitinde Milli Güvenlik Kurulu'nun görüşünün alınmasına ilişkin hüküm madde metninden çıkarılmıştır."
- "Kamu ve özel radyo ve televizyon kuruluşlarınca Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yayın yapılmasına ilişkin yönetmelik 25 Ocak 2004 tarihli resmi gazete'de yayımlanmıştır. Yönetmelik uyarınca, radyo kuruluşları günde 60 dakikayı aşmamak üzere haftada toplam beş saat, televizyon kuruluşları ise günde 45 dakikayı aşmamak üzere haftada toplam dört saat yayın yapabilirler. TRT,

²²² Adalet Bakanlığı, **a.g.e.**, s.18-19.

²²³ AB Genel Sekreterliği, **Türkiye'de Siyasi Reform Uyum Paketleri ve Güncel Gelişmeler**, 2007, (Çevirimiçi), <https://www.ab.gov.tr/files/pub/tsr.pdf>, 11 Ocak 2019.

Haziran 2004 itibariyle Boşnakça, Arapça, Çerkezce, Zazaca ve Kırmançice televizyon ve radyo yayınlarına başlamıştır."

- "Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunun 4/I maddesi değişikliğiyle, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde de yayın yapılmasının önündeki hukuki engeller kaldırılmış ve bu yayınların yapılması güvence altına alınmıştır. Bu yayınların çerçevesinin RTÜK tarafından çıkarılacak bir yönetmelikle belirleneceği düzenlenmiştir."
- "Gerçekleştirilen değişikliklerle ayrıca, Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçeleri öğrenmelerinin önündeki hukuki engeller kaldırılmış ve bu dil ve lehçelerin özel kurslarda öğrenilmesi konusunun Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çıkarılacak bir yönetmelikle düzenlenmesi öngörülmüştür. Söz konusu yönetmelik de 22 Temmuz 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir."
- "Dernekler Kanununun 5. maddesinin altıncı bendinde yapılan değişiklikler, "Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde ırk, din, mezhep, kültür veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri sürmek veya Türk dilinden veya kültüründen ayrı dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak" amacı çerçevesinde dernek kurulması yasak kapsamından çıkarılmıştır."
- "Türkiye'de 1984 yılından itibaren hukuken değilse de fiilen uygulanmayan idam cezası, üçüncü uyum paketiyle AİHS 6. Protokolüne uygun olarak ilgili kanunlarda gerçekleştirilen değişikliklerle kaldırılmıştır. Üçüncü uyum paketinin yürürlüğe girmesiyle, idam cezalarını müebbet hapis cezasına dönüştüren yeni hükümler gereğince, idam cezası savaş ve yakın savaş tehdidi halleri ile terörizm suçu dışında uygulamadan kaldırılmıştır."

2.1.7.1. Demokratik Açılımı İç Tehdit Olarak Gören Görüşler

Kopenhag Kriterleri ve AB uyum süreci kapsamında azınlıklar, ifade, düşünce hürriyeti alanında yapılan bazı reformlar Türkiye'de tabu haline gelmiş bazı konularda değişimlerin meydana geldiği görülmüştür. Bu değişimler kamuoyu tarafından uzun süre tartışılmış ve gündemdeki yerini korumuştur. Bunlar bazı şüpheciler tarafından ulusal güvenlik, hatta bölünme meselesi olarak algılanmış ve

kamuoyunu bu bağlamda etkilemeye çalışmışlardır. Özellikle "Türklük" kavramının tartışıldığı süreçte milliyetçi cephede ciddi tepkiler ile karşılanmış ve değişim bölücülük ile suçlanmıştır.

Nitekim Devlet Bahçeli 9 Ağustos 2009'da yaptığı konuşmada: Demokratik açılımın Türkiye üzerindeki senaryoların bir uygulama aracı olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca Bahçeli, doğru yorumlanmaması durumunda Türkiye'nin felakete sürükleneceğini ileri sürmüş ve şöyle demiştir:

"Değerli arkadaşlarım, Sevr'den bu yana batı emperyalizminin Türkiye'yi bölmek, yok etmek amacıyla ortaya koyduğu oyunları, senaryoları biliyoruz. Bundan vazgeçmiş değiller. Türkiye Cumhuriyeti var olduğu sürece bu gayretler devam edecektir. Öyleyse bu oyunun arkasında yatan zihniyeti çok iyi bilmek durumunda olmalıyız. Bugün yaşananlar, yıllardan beri devam eden senaryoların günümüze uygulanmış versiyonlarıdır. Değişen bir şey yoktur. Şark meselesi hala devam etmektedir. Avrupa topraklarından Türkü kovmak ve Türkiye'ye hapsedilmiş Türk milletini parçalamak, daha sonra bu topraklarda imha etmek oyunu çok akıllıca devam ediyor. İster dost olsunlar ister müttefik olsunlar bu oyundan vazgeçmiyorlar. Kürt konferanslarında, Erivan'da, Abant'ta, sağda solda bu açılıma temel teşkil eden her türlü toplantıda neler konuşuluyor, neler isteniyor? Bu taleplerin ne kadarı karşılanabilecek? Bu talepler karşılanırken milletin kararlı duruşu nasıl törpülenip ortadan kaldırılacak? 'O sebepten dolayı kimse kimseyi kandırmasın. Bugün başlatılan demokratik açılım, kendi kaderini kendi tayin edecek bir sürece doğru Türkiye'yi götürecektir. Bu sürecin adı ayrışmadır, bölünmedir. Bunun başka adı yoktur'²²⁴" demiştir.

Osman Durmuş 'Ne Açılım, Ne Bölünme Bir Bütün Türkiye' adlı panelde demokratik açılım ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

"Bu devlet milli ulusal bir millettir. Bu devleti kuran milletin adı Türk milletidir. Bu işin üzerinde 36 parça var, 40 parça var diyerek farklı seslerin kime ne faydası var? Şimdi soruyorum, hanginizin amcası, dayısı, kızı Kürt'dür, Çerkez'dir,

²²⁴ Sabah Gazetesi, **Devlet Bahçeli Sert Konuştu**, 2009, (Çevirimiçi), https://www.sabah.com.tr/siyaset/2009/08/09/devlet_bahceli_sert_konustu., 17 Ocak 2019.

Laz'dır, diye sorar mısınız? Ayıp değil mi? Nüfus İdaresine gittiniz, hakimin ve kaymakamın karşısına çıktınız, sen Kürt müsün, Laz mısın, Gürcü müsün, Arnavut musun, diye sorabilir misiniz? Hepimiz birinci sınıf vatandaşız. O zaman Kürt açılımı neyin nesi ?”²²⁵

Milliyetçi Hareket Partisinin 2009 yılındaa hazırladığı AB raporunda demokratik açılıma atıfta bulunarak şu ifadeleri kullanmıştır:²²⁶

- "AB raporlarında 1923 Lozan Antlaşması sorgulanarak, Türkiye’de Lozan’da kabul edilen gayri müslim azınlıkların dışında, Kürt asıllı vatandaşlarımızın dâhil, daha birçok azınlık grubu olduğu, buna rağmen Türkiye’nin bu gerçeği kabul etmediği söylenmektedir."
- "Avrupa Birliği’nin Türkiye’ye bakış açısının merkezinde, zorla milli azınlık yaratma düşüncesi yatmaktadır. AB raporlarında Türkiye’de Lozan Antlaşmasında yer alan azınlıklar dışında, azınlık sayılması gereken topluluklar olduğu vurgulanmaktadır."
- "AB raporlarının din hürriyeti bölümünde, alevi vatandaşlarımızı azınlık olarak tanımlanmış ve ayrıca gayri müslim vatandaşlarımıza ilişkin de uzun bir listeden oluşan talepler ortaya konulmuştur"
- "Avrupa Birliği Ermenistan konusunda da Türkiye’den taleplerde bulunmakta, Türkiye’nin AB’nin ortak dış politikasıyla uyumlu hale gelmesi bağlamında Ermenistan sınırının açılması istenmektedir."
- "Türkiye’nin önüne sözde Ermeni soykırımını tanınması bir şart olarak getirme doğrultusunda adımlar atmaktadır."
- "Ermeni soykırım iddialarının yanında ilk defa Süryani ve Pontus iddiaları da Avrupa Parlamentosu raporlarına girmiş bulunmaktadır."

²²⁵ Milliyet Gazetesi, **Mhp’li Durmuş: Açılım, Pkk’ya Hak Tanınmasıdır**, 2010, (Çevirimiçi), <http://www.milliyet.com.tr/mhp-li-durmus-acilim-pkk-ya-hak-taninmasidir-siyaset-1214487/>. 17 Ocak 2019.

²²⁶ MHP, **a.g.e.**, 2019, s.3-4.

Raporun devamında AB'nin Türkiye'nin önüne koyduğu bu şartların savaşta yenilmiş bir ülkenin önüne konulabileceğini ifade etmiş ve Sevr'in yeniden dirtilmesi anlamına geldiği ifade edilmiştir.

2.2. Araştırma Bulguları

Tablo 17: Katılımcıların E-İ Ölçeği İç ve Dış Tehdit Alt Faktörlerine Dönük Toplam Puan Değeri

BOYUT	N	Min	Max	X	Sd
İÇTEHDİT	1120	29	62	43,37	8,74
DIŞTEHDİT	1120	36	67	54,6	7,71
TOPLAM	1120	82	156	113,19	18,98

Tablo 18'de katılımcıların E-İ ölçeği iç ve dış tehdit alt faktörlerine dönük toplam puan değeri verilmiştir. Tablo incelendiğinde katılımcıların iç ($X=43,37$) ve dış ($X=54,6$) tehdit algılarının yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 18: İç ve Dış Tehdit Alt Faktöründe Yer Alan Maddelerin Ortalama ve Standart Sapmaları

BOYUT	MADDE	N	X	Sd
İÇ TEHDİT	E-İ 3	1120	2,54	1,46
	E-İ 8	1120	2,56	1,39
	E-İ 12	1120	3,00	1,66
	E-İ 14	1120	2,69	1,57
	E-İ 17	1120	3,07	1,47
	E-İ 20	1120	2,22	1,39
	E-İ 24	1120	3,06	1,29
	E-İ 26	1120	2,98	1,40
	E-İ 27	1120	2,86	1,44
	E-İ 28	1120	3,10	1,33
	E-İ 30	1120	2,88	1,36
DIŞ TEHDİT	E-İ 1	1120	4,02	1,57
	E-İ 2	1120	3,43	1,31
	E-İ 4	1120	3,63	1,40
	E-İ 7	1120	2,88	1,47
	E-İ 10	1120	3,82	1,46
	E-İ 16	1120	3,32	1,32
	E-İ 18	1120	2,51	1,42
	E-İ 19	1120	4,33	1,15
	E-İ 22	1120	2,70	1,32

Tablo 19’da iç ve dış tehdit alt faktöründe yer alan maddelerin ortalama ve standart sapmaları görülmektedir. Tekin, (1996) tarafından geliştirilen aralık genişliği dikkate alındığında iç tehdit alt faktöründe yer alan “Türkiye bölünme tehdidi altındadır.”, “Türkiye'deki farklı etnik grupların talepleri beni endişelendiriyor.” ve “Farklı dil ve kültürlerde TV yayınının yapılmasını sakıncalı buluyorum” maddelerinde katılmıyorum (1,80-2,59=Katılmıyorum) düzeyinde cevap verildiği görülmektedir. Ayrıca “Artan terör olayları beni endişelendirmektedir.”, “Ülkemizde son dönemlerde sayıları gittikçe artan farklı etnik gruplara mensup

insanların varlığından rahatsızlık duyuyorum.”, “Güvenliğin tehdit edildiği durumlarda hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasında sakınca görmüyorum, “Her dilde eğitim hakkının verilmesi gerektiğini düşünüyorum.”, “Farklı dil ve kültürlerde TV yayınının daha sık yapılması gerektiğini düşünüyorum.”, “Farklı din ve etnik gruptan insanların çevremde olması benim için bir zenginlik kaynağıdır.”, “Türkiye’de Türkçe dışında eğitim veren okullar olmalıdır.”, “Devletin farklı etnik grupların kültürel gelişiminin sağlanmasına yönelik ekonomik destek sağlaması gerekmektedir.”, “Türkiye’nin iç barışa ihtiyacı vardır.” maddelerinde ise kararsızım (2,60-3,39=Kararsızım) düzeyinde cevap verdikleri görülmektedir.

Dış tehdit alt faktörü dikkate alındığında ise “Yabancı sermayenin ülkemize girişi beni rahatsız etmektedir.” Sorusuna katılımcıların katılmıyorum (1,80-2,59=Katılmıyorum) düzeyinde cevap verdiği görülmektedir. “Yabancı filmler, yayınlar ve müzikler Türkiye’de kültürel yozlaşmaya sebebiyet vermektedir.”, “Yabancıların Türkiye’de toprak satın almasına sınırlama getirilmelidir.”, “Ülke savunması için daha fazla bütçe ayrılmalıdır.” Sorularına ise katılımcıların kararsızım (2,60-3,39=Kararsızım) düzeyinde cevap verdikleri görülmektedir. “Devlet, destekleme konusunda önceliği yerli yatırımcıya vermelidir.”, “Yabancı malların Türkiye’ye girişine sınırlama gelmelidir.”, “Daha pahalı bile olsa benim için öncelik ülkemde üretilen mallardır.” ve “Türkiye’de yaşanan terör olaylarının temel kaynağı dış faktörlerdir.” Maddelerinde katılımcılar katılıyorum (3,40-4,19=Katılıyorum) düzeyinde cevap vermiştir. Son olarak “Sebebi ne olursa olsun ülke menfaati için savaşa girilmesinden yanayım.” Maddesine katılımcılar kesinlikle katılıyorum (4,20-5,00=Kesinlikle Katılıyorum) düzeyinde cevap vermiştir.

Tablo 19: Katılımcıların E-İ Ölçeği İç ve Dış Tehdit Alt Faktörlerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve T-Testi Sonucu

BOYUT	Grup	N	X	Ss	T	p
İÇ TEHDİT	Kadın	500	45,52	9,87	7,58	0,00*
	Erkek	620	41,63	7,25		
DİŞ TEHDİT	Kadın	500	57,01	7,28	9,78	0,00*
	Erkek	620	52,65	7,50		

Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre iç ve dış tehdit algıları tablo 20’de görülmektedir. Yapılan inceleme sonunda iç tehdit alt faktörü temel alındığında kadınların ortalamasının (X=45,52), erkeklerin ortalamasından (X=41,63) yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca yapılan T-testi sonucunda kadınlar ile erkekler arasında anlamlı düzeyde farkın olduğu görülmüştür (t=7,58, p<0,05). Dış tehdit alt faktörü incelendiğinde de kadınların ortalama puanının (X=57,01) erkeklerin ortalamasından (X=52,65) yüksek olduğu görülmüştür. Yapılan T-testi sonucunda da kadınlar ile erkekler arasında anlamlı düzeyde farkın olduğu görülmüştür (t=9,78, p<0,05). Bu bağlamda kadınlar ile erkeklerin iç ve dış tehdit algıları arasında fark olduğu görülmüştür. Kadınların tehdit algısının daha yüksek olduğu anlaşılmıştır.

Tablo 20: Katılımcıların E-İ Ölçeği İç ve Dış Tehdit Alt Faktörlerinin Yaş Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu

BOYUT	Grup	N	X	Ss	F	P	Fark LSD
İÇ TEHDİT	18-27 (A)	252	48,36	12,15	114,99	0,00*	A-B,
	28-37 (B)	311	36,02	7,59			A-C,
	38-47 (C)	366	45,20	2,87			A-D,
	48-57 (D)	128	45,15	3,97			A-E, B-
	58+ (E)	63	45,42	3,04			C, B-D, B-E,
DIŞ TEHDİT	18-27 (A)	252	63,21	3,11	254,03	0,00*	A-B,
	28-37 (B)	311	55,95	4,88			A-C,
	38-47 (C)	366	50,55	6,71			A-D,
	48-57 (D)	128	49,20	6,75			A-E, B-
	58+ (E)	63	47,93	6,70			C, B-D, B-E, C- E

Tablo 21’de katılımcıların E-İ ölçeği iç ve dış tehdit alt faktörlerinin yaş değişkenine göre toplam puan değerine ait ANOVA sonucu verilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda iç tehdit alt faktörü temel alındığında yaş değişkenleri arasında anlamlı düzeyde farkın olduğu görülmüştür ($F=114,99$, $p<0,05$). Ayrıca gruplar arası farklılığı tespit etmek amacıyla yapılan LSD analizi sonucunda 18-27 yaş grubu ile 28-37 yaş grubu arasında 18-27 yaş grubunun lehine anlamlı sonuç bulunmuştur. Bu bağlamda 18-27 yaş grubunda yer alan katılımcıların iç tehdit algısının 28-37 yaş grubuna nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 18-27 yaş grubunda yer alan katılımcılar ile 38-47, 48-57 yaş grubu ve 58 ve üstü yaş gruplarında yer alan gruplar arasında da 18-27 yaş grubu lehine anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Bu bağlamda 18-27 yaş grubunda yer alan katılımcıların iç tehdit algısının 38-47, 48-

57 ve 58 ve üstü yaş gruplarında yer alanlara nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber 28-37 yaş grubunda yer alan katılımcılar ile 48-57 yaş grubu ve 58 ve üstü yaş gruplarında yer alan gruplar arasında da 28-37 yaş grubu aleyhine anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Buna göre 28-37 yaş grubunda yer alan katılımcıların iç tehdit algısının 38-47, 48-57 ve 58 ve üstü yaş gruplarında yer alanlara nazaran daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Dış tehdit alt faktörü temel alındığında da yaş grupları arasında anlamlı düzeyde fark bulunmuştur ($F=254,03$, $p<0,05$). Gruplar arası farklılığı tespit etmek amacıyla yapılan LSD analizi sonucunda 18-27 yaş grubu ile 28-37 yaş grubu arasında 18-27 yaş grubunun lehine anlamlı sonuç bulunmuştur. Bu bağlamda 18-27 yaş grubunda yer alan katılımcıların dış tehdit algısının 28-37 yaş grubuna nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 18-27 yaş grubunda yer alan katılımcılar ile 38-47, 48-57 yaş grubu ve 58 ve üstü yaş gruplarında yer alan gruplar arasında da 18-27 yaş grubu lehine anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Bu bağlamda 18-27 yaş grubunda yer alan katılımcıların dış tehdit algısının 38-47, 48-57 ve 58 ve üstü yaş gruplarında yer alanlara nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber 28-77 yaş grubunda yer alan katılımcılar ile 48-57 yaş grubu ve 58 ve üstü yaş gruplarında yer alan gruplar arasında da 28-37 yaş grubu lehine anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Buna göre 28-37 yaş grubunda yer alan katılımcıların dış tehdit algısının 38-47, 48-57 ve 58 ve üstü yaş gruplarında yer alanlara nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Son olarak 38-47 ve 58 yaş ve üstü grupları arasında da 38-47 yaş aralığının lehine anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Bu bağlamda 38-47 yaş aralığında bulunanların dış tehdit algısı 58 yaş ve üstüne nazaran yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 21: Katılımcıların E-İ Ölçeği İç ve Dış Tehdit Alt Faktörlerinin Eğitim Durum Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu

BOYUT	Grup	N	X	ss	F	P	Fark LSD
İÇ TEHDİT	Ortaokul(A)	396	46,71	8,37			
	Lise (B)	371	46,09	8,19			A-C,
	Fakülte (C)	341	36,38	4,99	145,52	0,00*	B-C, C-D
	Lisansüstü (D)	12	47,66	6,51			
DIŞ TEHDİT	Ortaokul(A)	396	55,97	8,46			
	Lise (B)	371	53,50	9,07			A-B,
	Fakülte (C)	341	53,30	4,24	7,53	0,00*	A-C, A-D
	Lisansüstü (D)	12	53,66	5,97			

Tablo 22’de katılımcıların E-İ ölçeği iç ve dış tehdit alt faktörlerinin eğitim düzeyi değişkenine göre toplam puan değerine ait ANOVA sonucu görülmektedir. Yapılan inceleme sonucunda iç tehdit alt faktörüne göre eğitim düzey değişkenleri arasında anlamlı düzeyde farkın olduğu görülmüştür ($F=145,52$, $p<0,05$). Düzeyler arası farklılığın ana kaynağının tespit edilmesi amacıyla yapılan LSD analizi sonucunda ortaokul ile fakülte mezunları arasında ortaokul mezunları lehine, lise ve fakülte mezunları arasında da lise mezunları lehine ve fakülte ile lisansüstü mezunları arasında lisansüstü lehine anlamlı fark bulunmuştur. Bu bağlamda fakülte mezunlarının iç tehdit algısı en düşüktür.

Dış tehdit alt faktörü temel alındığında da eğitim düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmuştur ($F=7,53$, $p<0,05$). Ayrıca yapılan LSD testi sonucunda da ortaokul mezunları ile lise, fakülte ve lisansüstü mezunları arasında ortaokul mezunlarının

lehine anlamlı fark bulunmuştur. Bu bağlamda ortaokul mezunlarının dış tehdit algısının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 22: Katılımcıların E-İ Ölçeği İç ve Dış Tehdit Alt Faktörlerinin Sendikaya Üyelik Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve T-Testi Sonucu

BOYUT	Grup	N	X	Ss	T	p
İÇ TEHDİT	Evet	225	46,07	11,15	5,23	0,00*
	Hayır	895	42,69	7,88		
DİŞ TEHDİT	Evet	225	57,57	7,10	6,59	0,00*
	Hayır	895	53,85	7,68		

Tablo 23'te sendika üyeliğine göre iç ve dış tehdit alt faktörlerinin puan ortalamaları görülmektedir. Yapılan incelemeye göre iç tehdit alt faktörü temel alındığında sendika üyesi olanların iç tehdit algısının (X=46,07) sendikaya üye olmayanların iç tehdit algısından (X=42,69) yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca yapılan T-testi sonucunda iç tehdit alt faktörü temel alındığında sendikaya üye olanlar ile olmayanlar arasında anlamlı fark bulunmuştur (T=5,23, $p<0,05$). Dış tehdit alt faktörüne göre de sendika üyesi olanların iç tehdit algısının (X=57,57) sendikaya üye olmayanların iç tehdit algısından (X=53,85) yüksek olduğu görülmektedir. Yapılan T-testi sonucunda dış tehdit alt faktöründe de sendikaya üye olanlar ile olmayanlar arasında anlamlı fark bulunmuştur (T=6,59, $p<0,05$).

Tablo 23: Katılımcıların E-İ Ölçeği İç ve Dış Tehdit Alt Faktörünün Kendini Politik Olarak Konumlandırma Durum Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu

BOYUT	Grup	N	X	Ss	F	P	Fark
İÇ TEHDİT	1-3 (SOL-A)	248	44,04	9,22			
	4-7 (ORTA-B)	559	43,41	8,62	1,49	0,22	-
	8-10 (SAĞ-C)	313	42,77	8,54			
DİŞ TEHDİT	1-3 (SOL-A)	248	55,38	7,23			
	4-7 (ORTA-B)	559	54,23	8,06	1,92	0,14	-
	8-10 (SAĞ-C)	313	54,63	7,41			

Tablo 24’te katılımcılara “Siyasi konulara yaklaşım tarzı düşünüldüğünde bazı kişiler kendini solcu, bazı kişiler ise sağcı diye tanımlar. Siz, siyasi görüşleriniz açısından düşündüğünüzde kendinizi 1’in en sol, 10’un ise en sağı ifade ettiği bu cetvelde nereye yerleştirirdiniz?” sorusu sorulmuş ve 1 ile 10 arasında puanlama istenmiştir. İç tehdit alt faktöründe yapılan ANOVA testi sonucunda kategorize edilen aralıklar arasında anlamlı düzeyde fark görülmemiştir (F=1,49, P>0,05). Ayrıca dış tehdit alt faktöründe de kategorize edilen aralıklar arasında anlamlı düzeyde fark görülmemiştir (F=1,92, P>0,05).

Tablo 24: Katılımcıların E-İ Ölçeği İç ve Dış Tehdit Alt Faktörünün Kendini Milliyetçi Olarak Konumlandırma Durum Değişkenine Göre Korelasyon Sonucu

BOYUT		İÇTEHDİT	DIŞTEHDİT
	R	,205**	,229**
MİLLİYETÇİLİK	P	,00	,00
	N	1113	1114

Katılımcılara “Kendinizi ne kadar milliyetçi görüyorsunuz? 1’in hiç milliyetçi olmayanları, 10’un ise en milliyetçi olanları gösterdiği cetvelde kendi yerinizi işaretler misiniz?” sorusu sorulmuş ve 1 ile 10 arasında puanlama istenmiştir. “Kendinizi ne kadar milliyetçi görüyorsunuz? ile İç tehdit alt faktöründe ve Dış tehdit alt faktörleri arasında ilişkinin var olduğu görülmüştür($p<0,01$). Korelasyon katsayıları incelendiğinde düşük düzeyde bir ilişkinin var olduğu görülmüştür.

Tablo 25: Katılımcıların E-İ Ölçeği İç ve Dış Tehdit Alt Faktörünün Kendinizi nasıl tanımlarsınız? Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu

BOYUT	Grup	N	X	Ss	F	p	Fark LSD
İÇ TEHDİT	Türk (A)	159	59,59	4,53	1158,8	0,00*	TÜM İKİLİLER
	Kürt (B)	74	30,94	3,45			
	Türkiye Cumhuriyeti	394	45,27	3,04			
	Sünni Müslüman (D)	139	34,47	2,28			
	Müslüman Türk (E)	142	37,02	,20			
	Benim İçin Önemi Yok (F)	212	42,10	5,01			
DIŞ TEHDİT	Türk (A)	159	64,83	4,37	305,84	0,00*	TÜM İKİLİLER
	Kürt (B)	74	54,81	3,88			
	Türkiye Cumhuriyeti	394	48,95	7,59			
	Sünni Müslüman (D)	139	58,29	,45			
	Müslüman Türk (E)	142	60,39	1,65			
	Benim İçin Önemi Yok (F)	212	51,05	2,04			

Tablo 27’de katılımcıların “Kendinizi nasıl tanımlarsınız?” sorusuna verdikleri cevaba göre iç ve dış alt faktör toplam puanları ve ANOVA testi sonuçları görülmektedir. Yapılan inceleme sonucu iç tehdit alt faktörüne göre kendilerini tanımlama biçimlerine göre anlamlı düzeyde fark görülmüştür ($F=1158,8$, $P<0,05$). İkili gruplar arasında farkın belirlenmesi amacıyla LSD testi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda tüm ikililer arasında anlamlı fark görülmüştür. Bu bağlamda kendini “Türk” olarak ifade edenlerin iç tehdit algısı en yüksek, “Kürt” diye tanımlayanların ise iç tehdit algısı en düşüktür. İkililerin algıları sıralanacak olursa en yüksek puanın kendini Türk ($X=59,59$) olarak ifade eden olmak üzere sırasıyla şöyledir: Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı ($X=45,27$), Benim İçin Önemi Yok ($X=42,10$), Müslüman Türk ($X=37,02$), Sünni Müslüman ($X=34,47$), Kürt ($X=30,94$).

Dış tehdit alt faktörüne göre de kendilerini tanımlama biçimlerine göre anlamlı düzeyde fark görülmüştür ($F=305,84$, $P<0,05$). Ayrıca ikili gruplar arasında farkın belirlenmesi amacıyla LSD testi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda tüm ikililer arasında anlamlı fark görülmüştür. Bu bağlamda kendini “Türk” olarak ifade edenlerin dış tehdit algısı en yüksek, “Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı” diye tanımlayanların ise dış tehdit algısı en düşüktür.

Tablo 26: Milliyetçilik Alt Faktörü ile İç Tehdit ve Dış Tehdit Alt Faktörleri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Pearson Korelasyon Testi Sonucu

BOYUT		İÇTEHDİT	DIŞTEHDİT
	R	,171**	,410**
MİLLİYETÇİLİK	P	,00	,00
	N	1120	1120

Tablo 28’de milliyetçilik alt faktörü ile iç tehdit ve dış tehdit alt faktörleri arasındaki ilişkiyi gösteren Pearson Korelasyon testi sonucu görülmektedir. Yapılan analiz sonucunda milliyetçilik ile iç tehdit ($p<0,01$) ve dış tehdit ($p<0,01$) alt faktörleri arasında anlamlı ilişki bulunmuştur.

Tablo 27: Milliyetçilik Alt Faktörü ile İç Tehdit Alt Faktörü Arasındaki İlişkiyi Gösteren Regresyon Testi Sonucu

Model	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Regrasyon Sonuç Toplam	Gruplar Arası	1837,61	1	1837,61	33,84	,00*
	Grup İçi	60704,16	1118	54,29		
	Toplam	62541,77	1119			

Milliyetçilik ile iç tehdit alt faktörleri arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan regresyon analizi sonucunda ilişki anlamlı düzeyde ($F=33,844$, $P<0,01$) bulunmuştur.

Tablo 28: Milliyetçilik Alt Faktörü ile İç Tehdit Alt Faktörü Arasındaki İlişkiyi Gösteren Regresyon Analizi Sonuçları İçin Bulunan Katsayılar

	Standart Olmayan Katsayılar	Standart Katsayılar		T	P
		Std. Hata	Beta		
İçerik	13,67	1,11		12,26	,00*
İç Tehdit	,15	,02	,17	5,81	,00*

Milliyetçilik ile dış tehdit alt faktörü arasındaki ilişkiyi belirleyen regresyon analizi tabloda verilmiştir. Buna göre “Milliyetçilik= $13,67+0,15$ “iç tehdit” olarak belirlenmiştir.

Tablo 29: Milliyetçilik Alt Faktörü ile Dış Tehdit Alt Faktörü Arasındaki İlişkiyi Gösteren Regresyon Testi Sonucu

Model	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Regrasyon Sonuç Toplam	Gruplar Arası	10504,92	1	10504,92	225,69	,00*
	Grup İçi	52036,85	1118	46,54		
	Toplam	62541,77	1119			

Milliyetçilik ile dış tehdit alt faktörleri arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan regresyon analizi sonucunda ilişki anlamlı düzeyde ($F=225,696$, $P<0,01$) bulunmuştur.

Tablo 30: Milliyetçilik Alt Faktörü ile Dış Tehdit Alt Faktörü Arasındaki İlişkiyi Gösteren Regresyon Analizi Sonuçları İçin Bulunan Katsayılar

	Standart Olmayan Katsayılar	Standart Katsayılar	T	p
		Std. Hata	Beta	
İçerik	-1,65	1,49	-1,13	,02*
Dış Tehdit	,39	,02	,41	15,02 ,00*

Milliyetçilik ile dış tehdit alt faktörü arasındaki ilişkiyi belirleyen regresyon analizi tabloda verilmiştir. Buna göre “Milliyetçilik= $-1,65+0,39$ “dış tehdit” olarak belirlenmiştir.

2.3. Ara Değerlendirme

Bu bölümde iç tehdit ve dış tehdit ile milliyetçilik arasındaki ilişkiyi belirleyen bulguların sonucu ile literatürle karşılaştırılması sonucunda ortaya çıkan tartışmalara yer verilmiştir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

İç ve dış tehdit alt faktöründe yer alan maddelerin ortalama ve standart sapmaları görülmektedir. Tekin, (1996) tarafından geliştirilen aralık genişliği dikkate alındığında iç tehdit alt faktöründe yer alan “Türkiye bölünme tehdidi altındadır.”, “Türkiye'deki farklı etnik grupların talepleri beni endişelendiriyor.” ve “Farklı dil ve kültürlerde TV yayınının yapılmasını sakıncalı buluyorum” maddelerinde katılmıyorum düzeyinde cevap verildiği görülmektedir. Ayrıca “Artan terör olayları beni endişelendirmektedir.”, “Ülkemizde son dönemlerde sayıları gittikçe artan farklı etnik gruplara mensup insanların varlığından rahatsızlık duyuyorum.”, “Güvenliğin tehdit edildiği durumlarda hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasında sakınca görmüyorum, “Her dilde eğitim hakkının verilmesi gerektiğini düşünüyorum.” , “Farklı dil ve kültürlerde TV yayınının daha sık yapılması gerektiğini düşünüyorum.”, “Farklı din ve etnik gruptan insanların çevremde olması benim için bir zenginlik kaynağıdır.”, “Türkiye'de Türkçe dışında eğitim veren okullar olmalıdır.”, “Devletin farklı etnik grupların kültürel gelişiminin sağlanmasına yönelik ekonomik destek sağlaması gerekmektedir.” maddelerinde ise kararsızım düzeyinde cevap verdikleri görülmektedir.

Dış tehdit alt faktörü dikkate alındığında ise “Yabancı sermayenin ülkemize girişi beni rahatsız etmektedir.” Sorusuna katılımcıların katılmıyorum düzeyinde cevap verdiği görülmektedir. “Yabancı filmler, yayınlar ve müzikler Türkiye'de kültürel yozlaşmaya sebebiyet vermektedir.”, “Yabancıların Türkiye'de toprak satın almasına sınırlama getirilmelidir.”, “Ülke savunması için daha fazla bütçe ayrılmalıdır.” Sorularına ise katılımcıların kararsızım düzeyinde cevap verdikleri görülmektedir. “Devlet, destekleme konusunda önceliği yerli yatırımcıya vermelidir.”, “Yabancı malların Türkiye'ye girişine sınırlama gelmelidir.”, “Daha

pahalı bile olsa benim için öncelik ülkemde üretilen mallardır.” ve “Türkiye’de yaşanan terör olaylarının temel kaynağı dış faktörlerdir.” Maddelerinde katılımcılar katılıyorum düzeyinde cevap vermiştir. Son olarak “Sebebi ne olursa olsun ülke menfaati için savaşa girilmesinden yanayım.” Maddesine katılımcılar kesinlikle katılıyorum düzeyinde cevap vermiştir.

Milliyetçilik alt faktörü ile iç tehdit ve dış tehdit alt faktörleri arasındaki ilişkiyi gösteren Pearson Korelasyon testi sonucu incelenmiş ve yapılan analiz sonucunda milliyetçilik ile iç tehdit ve dış tehdit alt faktörleri arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Milliyetçilik ile iç tehdit alt faktörleri arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan regresyon analizi sonucunda ilişki anlamlı düzeyde bulunmuştur. Milliyetçilik ile dış tehdit alt faktörü arasındaki ilişkiyi belirleyen regresyon analizi tabloda verilmiştir. Buna göre “Milliyetçilik= $13,67+0,15$ “iç tehdit” olarak belirlenmiştir. Milliyetçilik ile dış tehdit alt faktörleri arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan regresyon analizi sonucunda ilişki anlamlı düzeyde bulunmuştur. Milliyetçilik ile dış tehdit alt faktörü arasındaki ilişkiyi belirleyen regresyon analizi tabloda verilmiştir. Buna göre “Milliyetçilik= $-1,65+0,39$. “dış tehdit” olarak belirlenmiştir.

Ayrıca:

Katılımcılara “Kendinizi ne kadar milliyetçi görüyorsunuz? 1’in hiç milliyetçi olmayanları, 10’un ise en milliyetçi olanları gösterdiği cetvelde kendi yerinizi işaretler misiniz?” sorusu sorulmuş ve 1 ile 10 arasında puanlama istenmiştir. “Kendinizi ne kadar milliyetçi görüyorsunuz? ile İç tehdit alt faktöründe ve dış tehdit alt faktörleri arasında ilişkinin var olduğu görülmüştür($p<0,01$). Korelasyon katsayıları incelendiğinde düşük düzeyde bir ilişkinin var olduğu görülmüştür.

Kopenhag Kriterleri ve AB uyum süreci kapsamında azınlıklar, ifade, düşünce hürriyeti alanında yapılan bazı reformlar Türkiye’de tabu haline gelmiş bazı konularda değişimlerin meydana geldiği görülmüştür. Bu değişimler kamuoyu tarafından uzun süre tartışılmış ve gündemdeki yerini korumuştur. Bunlar bazı şüpheciler tarafından ulusal güvenlik hatta bölünme meselesi olarak algılanmış ve

kamuoyunu bu bağlamda etkilemeye çalışmışlardır. Özellikle "Türklük" kavramının tartışıldığı süreçte milliyetçi cephede ciddi tepkiler ile karşılanmış ve değişim bölücülük ile suçlanmıştır. Nitekim Devlet Bahçeli 9 Ağustos 2009'da yaptığı konuşmada: Demokratik açılımın Türkiye üzerindeki senaryoların bir uygulama aracı olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca Bahçeli, doğru yorumlanmaması durumunda Türkiye'nin felakete sürükleneceğini ileri sürmüştür. Ayrıca milliyetçi cephenin başka temsilcilerinden biri olan Osman Durmuş 'Ne Açılım Ne Bölünme Bir Bütün Türkiye' adlı panelde demokratik açılım ile ilgili "Bu devlet milli ulusal bir millettir. Bu devleti kuran milletin adı Türk milletidir." demiştir. Milliyetçi Hareket Partisi'nin 2009 yılında hazırladığı AB raporunda demokratik açılıma atıfta bulunarak yapılan reformlar eleştirilmiş ve raporun devamında AB'nin Türkiye'nin önüne koyduğu bu şartların savaşta yenilmiş bir ülkenin önüne konulabileceğini ifade etmiş ve Sevr'in yeniden diriltilmesi anlamına geldiği ifade edilmiştir.

Mevcut araştırmada da görüldüğü üzere iç tehdit algısının milliyetçilik ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bu ilişki bağımsız değişken olarak milliyetçiliğin kullanıldığı durumda iç tehdit algısının yükseldiği, tersi durumda ise milliyetçiliğin yükseldiği yönünde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda iç tehdit algısının milliyetçiliği etkilediği gibi, milliyetçiliğin de iç tehdit algısını etkilediği görülmektedir. Bu bağlamda milliyetçiliğin iç tehdit ile ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır.

Dış tehdit algısı ile milliyetçilik arasında mevcut çalışmada ilişki bulunmuştur. Literatür incelendiğinde sınırlandırdığımız dış tehdit algısı ile milliyetçiliğe ilişkilen birçok görüş ile karşılaşılmıştır. Bunlardan özellikle Korten'e göre: Küreselleşmenin sağlanması tarihsel olarak daha önce görülmemiş olsa da özelliklerinden bazıları modernitenin yükselişine ve modern ulus devletin gelişine eşlik etti. Özellikle, her ikisi de eski sınırların ortadan kalkması ve yenilerinin inşası ile sonuçlanmıştır. Sanayileşme, yerel ve bölgesel sınırları ulusal sınırların üzerine yerleştirerek tahrip ederken, küreselleşme, mafya, organize suç ve çok uluslu şirketler (MNC'ler) de dahil olmak üzere, üstündeki ulusal ve kurumsal ağların

bolluğunun üzerine binerek ulusal sınırları yıktı.²²⁷ Ayrıca Ahmed (2000)'e göre sermaye sınırlarına yönelik operasyon alanını açan küreselleşmenin ve belirli birikim rejimleri için daha küçük alanlar içeren ulus devletin antitetik olduğunu ve küreselleşmenin ilerlemesinin mutlaka ulus-devletin gerilemesi anlamına geldiğini ifade etmektedir. Sermayenin faaliyetlerinin küreselleşmesi, tersine değil, tamamlayıcısı olarak, ulus devletin siyasal kontrol ve kapitalist üretim koşullarının küresel ölçekte yeniden üretilmesi bir biçimde gerekli ve talep edilmeye devam etmiştir.²²⁸

Kaldor (2004)'e göre milliyetçilik ancak bireylerin, hareketlerin ve grupların milliyetçi olmayı seçtiği ölçüde devam edecektir. Öte yandan, milliyetçiliğin küreselleşme çağında mutlaka ortadan kalkacağını sanmadığını ifade etmiştir. Pazar köktenciliği, küresel İslam, kozmopolitizm, Avrupalılık ve elbette milliyetçilik dahil olmak üzere çeşitli siyasi ideolojiler rekabet halindedir. Bu ideolojilerin bazıları ileriye dönük ya da reformisttir, diğerleri geriye dönük veya gerici. Bu gerici yapılar hayali bir geçmişe hitap eder ve mevcut değişikliklerin en azından bazı yönlerini tersine çevirmeyi teklif eder.²²⁹

Goodman'a göre devlet sisteminin ideolojik istikrarı ulus ötesi sosyo-ekonomik güçlerin ortaya çıkması ve devletin içselleştirilmesiyle bozulur. Küreselleşme karşıtı sosyal hareketler, bu ortak arzuları tanımlamak ve izlemek için ulusal farklılıklar arasında bir dizi diyalog oluşturuyor. Küreselleşmeyle mücadele sürecinin temelini oluşturan bu tür diyaloglar, yeni siyasi topluluk biçimleri üretiyorlar. Bunlar ulusal farklılıklara dayanıyor ve bu farklılıkları küreselleşen zorlu projeler sürecinde yaygınlaştırıyor. Aynı zamanda, bu tür hareketler kasıtlı olarak ulusal çerçeveyi aşarak daha geniş bir kozmopoliteciliğe dönüşüyorlar.²³⁰

Katılımcıların cinsiyet değişkenine göre iç ve dış tehdit algıları incelendiğinde iç tehdit alt faktörü temel alındığında kadınların ortalamasının, erkeklerin ortalamasından yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca yapılan T-testi

²²⁷ Korten, A.e

²²⁸ Ahmed, A.e.

²²⁹ Kaldor, A.e.

²³⁰ Goodman, A.e.

sonucunda kadınlar ile erkekler arasında anlamlı düzeyde farkın olduğu görülmüştür. Dış tehdit alt faktörü incelendiğinde de kadınların ortalama puanının erkeklerin ortalamasından yüksek olduğu görülmüştür. Yapılan T-testi sonucunda da kadınlar ile erkekler arasında anlamlı düzeyde farkın olduğu görülmüştür. Bu bağlamda kadınlar ile erkeklerin iç ve dış tehdit algıları arasında fark olduğu görülmüştür. Kadınların tehdit algısının daha yüksek olduğu anlaşılmıştır.

E-İ ölçeği iç ve dış tehdit alt faktörlerinin yaş değişkenine göre toplam puan değerine ait ANOVA sonucu yapılan inceleme sonucunda iç tehdit alt faktörü temel alındığında yaş değişkenleri arasında anlamlı düzeyde farkın olduğu görülmüştür. Ayrıca gruplar arası farklılığı tespit etmek amacıyla yapılan LSD analizi sonucunda 18-27 yaş grubu ile 28-37 yaş grubu arasında 18-27 yaş grubunun lehine anlamlı sonuç bulunmuştur. Bu bağlamda 18-27 yaş grubunda yer alan katılımcıların iç tehdit algısının 28-37 yaş grubuna nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 18-27 yaş grubunda yer alan katılımcılar ile 38-47, 48-57 yaş grubu ve 58 ve üstü yaş gruplarında yer alan gruplar arasında da 18-27 yaş grubu lehine anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Bu bağlamda 18-27 yaş grubunda yer alan katılımcıların iç tehdit algısının 38-47, 48-57 ve 58 ve üstü yaş gruplarında yer alanlara nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber 28-37 yaş grubunda yer alan katılımcılar ile 48-57 yaş grubu ve 58 ve üstü yaş gruplarında yer alan gruplar arasında da 28-37 yaş grubu aleyhine anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Buna göre 28-37 yaş grubunda yer alan katılımcıların iç tehdit algısının 38-47, 48-57 ve 58 ve üstü yaş gruplarında yer alanlara nazaran daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Dış tehdit alt faktörü temel alındığında da yaş grupları arasında anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Gruplar arası farklılığı tespit etmek amacıyla yapılan LSD analizi sonucunda 18-27 yaş grubu ile 28-37 yaş grubu arasında 18-27 yaş grubunun lehine anlamlı sonuç bulunmuştur. Bu bağlamda 18-27 yaş grubunda yer alan katılımcıların dış tehdit algısının 28-37 yaş grubuna nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 18-27 yaş grubunda yer alan katılımcılar ile 38-47, 48-57 yaş grubu ve 58 ve üstü yaş gruplarında yer alan gruplar arasında da 18-27 yaş grubu lehine anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Bu bağlamda 18-27 yaş grubunda yer alan katılımcıların dış tehdit algısının 38-47, 48-57 ve 58 ve üstü yaş gruplarında yer

alanlara nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber 28-37 yaş grubunda yer alan katılımcılar ile 48-57 yaş grubu ve 58 ve üstü yaş gruplarında yer alan gruplar arasında da 28-37 yaş grubu lehine anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Buna göre 28-37 yaş grubunda yer alan katılımcıların dış tehdit algısının 38-47, 48-57 ve 58 ve üstü yaş gruplarında yer alanlara nazaran daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Son olarak 38-47 ve 58 yaş ve üstü grupları arasında da 38-47 yaş aralığının lehine anlamlı düzeyde fark bulunmuştur. Bu bağlamda 38-47 yaş aralığında bulunanların dış tehdit algısı 58 yaş ve üstüne nazaran yüksek olduğu tespit edilmiştir.

E-İ ölçeği iç ve dış tehdit alt faktörlerinin eğitim düzeyi değişkenine göre toplam puan değerine ait ANOVA sonucu incelendiğinde iç tehdit alt faktörüne göre eğitim düzey değişkenleri arasında anlamlı düzeyde farkın olduğu görülmüştür. Düzeyler arası farklılığın ana kaynağının tespit edilmesi amacıyla yapılan LSD analizi sonucunda ortaokul ile fakülte mezunları arasında ortaokul mezunları lehine, lise ve fakülte mezunları arasında da lise mezunları lehine ve fakülte ile lisansüstü mezunları arasında lisansüstü lehine anlamlı fark bulunmuştur. Bu bağlamda fakülte mezunlarının iç tehdit algısı en düşüktür.

Dış tehdit alt faktörü temel alındığında da eğitim düzeyleri arasında anlamlı fark bulunmuştur. Ayrıca yapılan LSD testi sonucunda da ortaokul mezunları ile lise, fakülte ve lisansüstü mezunları arasında ortaokul mezunlarının lehine anlamlı fark bulunmuştur. Bu bağlamda ortaokul mezunlarının dış tehdit algısının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Literatür incelendiğinde tehdit algıları konusunda özellikle cinsiyet, yaş, etnik yapı, kişisel deneyimler ve sosyal yapı bağlamında değişkenlik gözlemlendiği tespit edilmiştir. Literatürde suç korkusu ve tehdit algısı olarak incelenen vaka çalışmaları sonucunda toplumda yaşayan bireylerin özü itibarıyla bu unsurlardan farklı düzeylerde etkilendikleri görülmüştür.

Özellikle yaşın diğer değişkenler gibi tehdit algısı ve suç korkusu ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Yaşın suç korkusuna etkisi suç türüne göre de değişiklik

gösterebilmektedir. Literatürde, yaşlıların gençlere göre daha yoğun suç korkusu yaşadığı genel bir kabul olarak yer bulmaktadır.²³¹

"Literatürde cinsiyet, tehdit algısı ve suç korkusu ile en çok ilişkili olduğu kabul edilen değişkenlerden biridir (Cops ve Pleysier, 2010: 58; Franklin ve Franklin, 2009: 84). Cinsiyete bağlı farklılık, bireylerin savunma durumunu ve mağduriyetini etkilemektedir (Sutton ve Farrall, 2004: 212). Kadınlarda tehdit algısı ve suç korkusunun erkeklerden daha fazla olmasının nedeni üzerinde sıkça çalışılan bir konudur. Bireyler bir suçtan zarar görmüş olsun ya da olmasın, suç korkusu yaşayabilmektedir. Ancak hayatın bir döneminde mağduriyet yaşamayan, suç korkusunu arttırıcı etki yaptığı düşünülmektedir. Suça maruz kalmada yaşanan ilk tecrübe suç korkusunu yüksek oranda etkilemektedir." ²³²

Sendika üyeliğine göre iç ve dış tehdit alt faktörlerinin puan ortalamaları incelenmiş ve iç tehdit alt faktörü temel alındığında sendika üyesi olanların iç tehdit algısının sendikaya üye olmayanların iç tehdit algısından yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca yapılan T-testi sonucunda iç tehdit alt faktörü temel alındığında sendikaya üye olanlar ile olmayanlar arasında anlamlı fark bulunmuştur. Dış tehdit alt faktörüne göre de sendika üyesi olanların iç tehdit algısının sendikaya üye olmayanların iç tehdit algısından yüksek olduğu görülmektedir. Yapılan T-testi sonucunda dış tehdit alt faktöründe de sendikaya üye olanlar ile olmayanlar arasında anlamlı fark bulunmuştur.

"Siyasi konulara yaklaşım tarzı düşünüldüğünde bazı kişiler kendini solcu, bazı kişiler ise sağcı diye tanımlar. Siz, siyasi görüşleriniz açısından düşündüğünüzde kendinizi 1'in en sol, 10'un ise en sağı ifade ettiği bu cetvelde nereye yerleştirirdiniz?" sorusu sorulmuş ve 1 ile 10 arasında puanlama istenmiştir. İç tehdit alt faktöründe yapılan ANOVA testi sonucunda kategorize edilen aralıklar arasında anlamlı düzeyde fark görülmemiştir. Ayrıca dış tehdit alt faktöründe de kategorize edilen aralıklar arasında anlamlı düzeyde fark görülmemiştir.

²³¹ Chadee, D. ve Ditton, J., Are Older People Most Afraid of Crime? Revisiting Ferraro and LaGrange in Trinidad, **British Journal Criminal**, 43, 2003, s.417-413 (Akt.: Çardak, 2012).

²³² Begüm Çardak, Kadınların Suç Korkuları Üzerine Nitel Bir Çalışma, **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, 1(1), Kasım 2012, s.23-45.

Katılımcıların “Kendinizi nasıl tanımlarsınız?” sorusuna verdikleri cevaba göre iç ve dış alt faktör toplam puanları ve ANOVA testi sonuçları incelenmiş ve yapılan inceleme sonucu iç tehdit alt faktörüne göre kendilerini tanımlama biçimlerine göre anlamlı düzeyde fark görülmüştür. İkili gruplar arasında farkın belirlenmesi amacıyla LSD testi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda tüm ikililer arasında anlamlı fark görülmüştür. Bu bağlamda kendini “Türk” olarak ifade edenlerin iç tehdit algısı en yüksek, “Kürt” diye tanımlayanların ise iç tehdit algısı en düşüktür. İkililerin algıları sıralanacak olursa en yüksek puanın kendini Türk (X=59,59) olarak ifade eden olmak üzere sırasıyla şöyledir: Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı (X=45,27), Benim İçin Önemi Yok (X=42,10), Müslüman Türk (X=37,02), Sünni Müslüman (X=34,47), Kürt (X=30,94).

Dış tehdit alt faktörüne göre de kendilerini tanımlama biçimlerine göre anlamlı düzeyde fark görülmüştür. Ayrıca ikili gruplar arasında farkın belirlenmesi amacıyla LSD testi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda tüm ikililer arasında anlamlı fark görülmüştür. Bu bağlamda kendini “Türk” olarak ifade edenlerin dış tehdit algısı en yüksek, “Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı” diye tanımlayanların ise dış tehdit algısı en düşüktür.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ

3.1.Avrupa Birliği Tarihçesi

İkinci Dünya Savaşı süresince büyük yıkım yaşayan Avrupa kıtasında yer alan devletler yaşanabilecek yeni savaşların önlenmesi, barış ortamının sağlanması vb. durumlar için bir çıkış yolu aramaktaydı. Avrupa kıtası üzerinde yer alan devletlerin bir araya gelmesi ve özellikle yeniden yapılanma ve refahın gelişimine dönük birlikte hareket edilmesi gerektiğine dönük sesler yükselmeye başlanmıştı.

19 Eylül 1946 yılında Winston Churchill'in Zürih Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada Avrupa devletlerinin artık birleşmesi gerektiğini ifade etmektedir.²³³ Winston Churchill'in bu konuşması Avrupa devletleri arasında ciddi tartışmalara sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda Robert Schuman 9 Mayıs 1950 yılında bildirge yayınlamıştır.²³⁴ Schuman'ın 1950 yılında yayınladığı planın etkisi ile 1951 yılında Paris antlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (ECSC) kuruldu. Paris Antlaşması Almanya, Fransa, Belçika, İtalya ve Lüksemburg arasında imzalanmıştır. Topluluğun kurulma amacı Avrupa ülkeleri arasında barışı sağlamak, olası büyük çaplı bir savaşın çıkmasına engel olmak ve bu yönlü kaygıları azaltmaktır. Jean Monnet projenin baş mimarıydı. Çoğu ECSC proje destekçileri bu başlangıcın Avrupa entegrasyonuna doğru bir ilk adım olarak hizmet vereceğini umuyordu.

Avrupa entegrasyon teorisi de ECSC ile başladı. Monnet'in teknik işlevsel entegrasyonun siyasal dönüşüme yol açabileceği vizyonundan ilham alan Ernst Haas, entegrasyonun siyasal olarak dönüştürücü olacağı mekanizmaları belirleyen yeni-işlevselci bir teori yarattı. ECSC politikalarından yararlanan firmaların, sendikaların ve işçilerin ECSC'yi destekleyeceğini öngördü. Diğer endüstriler uluslararası koordinasyonun faydalarını gözlemledikçe, kendi sektörlerinde entegrasyon talep

²³³ Winston Churchill, **Speech Delivered At The University of Zurich**, 1946, (Çevirimiçi), <https://rm.coe.int/16806981f3>, 12 Eylül 2018.

²³⁴ Joanning Pascale, **Declaration of 9th May 1950 Delivered by Robert Schuman**, 2011, (Çevirimiçi), <https://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-204-en.pdf>, European Issue No.204 10th May 2011, 12 Ekim 2018.

edeceklerdi ve Haas'ın “ulus devletin ötesinde siyasetin hareket etme umudu” na yol açacaktı.²³⁵

Ulus devletler Paris Antlaşmasıyla beraber ilk defa egemenlik alanlarının bir kısmını ulus ötesi bir yapıya devrediyorlardı. Ulus üstü bir yapının ulusların çıkarlarını ulusların kendileri kadar savunamayacağı endişesi başlangıçta yaşansa da süreç içerisinde üye ülkelerin ciddi ekonomik kazanç elde ettikleri görülmüştür.

1958 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu kurulmuş olup birleşik Avrupa için birleşik Avrupa ideali için oldukça etkili bir temel oluşturmuştur.²³⁶ Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun altı üyesi Belçika, Fransa, Federal Almanya Cumhuriyeti, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda'dır. AET Antlaşması 1 Ocak 1958'de yürürlüğe girmiştir ve Topluluk kurumları derhal Brüksel'de kurulmuştur. Anlaşma, Ekonomik Topluluğun tam olarak gelişmesinden 12 ila 15 yıl önce bir geçiş dönemi öngörmüştü. 14 Ocak 1962'de Bakanlar Konseyi, AET'nin geçiş döneminin ilk aşamasından ikincisine ilerlemesi gerektiğine oybirliği ile kabul etti. AET, 1 Ocak 1966'da üçüncü ve son aşamaya geçmesi planlandı. Geçiş dönemi, AET Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden on iki yıl sonra 31 Aralık 1969'da sona erecekti. Antlaşmaya göre, 1970'te başarılan hedeflerin birçoğu aslında üç ila altı yıl önce elde edilmesi planlanmıştı. Geçiş döneminin ikinci aşaması için eylem programında AET komisyonu, bu ivmenin gerçekleşeceği yolları açıklamıştır. AET komisyonunun Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu komisyonu ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Yüksek Kurumu ile birleşmesi, AET tarihinde bir kilometre taşı olacaktır. 1965 için planlanan bu füzyon, Roma Antlaşması'nda değişiklik yapılmasını gerektirecek ve üç Topluluğun toplam füzyonuna doğru ilk adım olacaktır.²³⁷

Avrupa ülkeleri arasında oluşturulan iş birliğinde yaşanan koordinasyon sorunları, 1950'den sonra meydana getirilen farklı oluşumların [AKÇT, AET, AAET] dağınık yapılarına son vermek gerektiğini gösteriyordu. Bunun için daha

²³⁵ Ernest Haas, **Beyond The Nation-State: Functionalism And International Organization**, Stanford Ca, Stanford University Press, 1964, s.595.

²³⁶ Gordon L. Well, **Handbook on The European Economic Community**. Frederick A. Praeger, Publishers New York • Washington • London, 1965, s.1-3.

²³⁷ A.e.

önce kurulmuş olan toplulukların tek bir çatı altında birleştirilmesi ve tek bir komisyon ve konsey marifeti ile yönetilebilmesi lazımdı. Bu maksatla 'Brüksel Antlaşması' olarak da anılan Füzyon Antlaşması 1965 yılında imzalandı. (1997 tarihli Amsterdam Antlaşması ile yürürlükten kalkacaktı.) Füzyon Antlaşması'nın [Roma Antlaşmasının 10. yaşının kutlandığı] 1967 yılında yürürlüğe girmesinin ardından üç topluluk AKÇT, AET, AAET, 'Avrupa Toplulukları' olarak anılmaya başlanacaktı.²³⁸

1968 yılında Gümrük Birliği tamamlanarak yürürlüğe girmiştir. Roma Antlaşması'nda değinilen ortak pazar anlayışı Gümrük Birliğinin kurulmasına bağlanmıştır. Roma Antlaşması ile başlayan Gümrük Birliği kurma çabaları öngörülenden daha erken kurulmuştur.

Gümrük Birliğine bakış açısı ülkeden ülkeye değişim göstermekteydi. İngiltere Avrupada serbest ticaret bölgesi oluşturma fikrini benimsiyor ve bunun yeterli olacağını düşünüyor ve bu bağlamda çaba gösteriyordu. Ancak De Gaulle'un vetosu nedeniyle 1972'de İngiltere, Danimarka ve İrlanda ile birlikte topluluğa katılabilmektedir. Gümrük Birliği'ne 1981'de Yunanistan ve 1986'da İspanya ve Portekiz'in katılmasıyla üye sayısı 12'ye yükselmiştir.

1992 yılında Maastricht Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma, Avrupa Antlaşması'nın özellikle sosyal politika ve Ekonomik ve Parasal Birlik (EMU) alanlarında gündeme gelen konuları büyük ölçüde ilerletirken, Roma Antlaşması'nın hükümlerini değiştirdi. Ayrıca, Topluluk için, ekonomik ilişkileri, dış politikayı, adalet ve içişleri konularını kapsayan üç "sütun" a dayanan yeni bir model ortaya koydu. AB Parlamentosu karar verme sürecinde daha etkili oldu, Avrupa vatandaşlığı kavramını geliştirdi ve iştiraklik ilkesini oluşturdu. Ayrıca örgütün adını 'Avrupa Birliği' (AB) olarak değiştirdi.²³⁹

Üye devletlerin ekonomik politikalarının bir araya getirilmesi ve güçlendirilmesi, üye devletlerin ulusal merkez bankaları arasındaki işbirliğinin

²³⁸ Hakan Keskin, **Mitos'tan Lizbon'a Avrupa Birliği El Kitabı**. Ankara, Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., 2014.

²³⁹ A.e.

yapılması ve para politikalarının koordinasyonun sağlanması amacıyla Avrupa Merkez Bankası kurulmuştur. Üye devletlerin tek para birimi olarak avronun kademeli olarak kullanması ve ortak bir para politikasının uygulanması sağlanmıştır.²⁴⁰

Avrupa Merkez Bankası'nın kurulması ve Tek Pazar sisteminin oluşturulmasından sonra 1999 ve 2002 yılları arasında 12 AB üyesi, ulusal para birimleri yerine tek para birimi olarak kabul edilen avroyu kullanmaya başlamışlardır. Daha sonraki süreçte Avro Alanı üyesi ülke sayısı altı ülkenin daha katılımı ile 18'e çıkmıştır. Temelde para istikrarı ve düşük enflasyonu amaçlayan bu yöntem, genel olarak Avrupa Merkez Bankası tarafından sağlanmakta ve kontrol edilmektedir. Yerel bazlı mali politikalar ise bağımsız olarak üye ülkelerin kontrolünde sağlanmaktadır.²⁴¹

3.2. Avrupa Birliği Genişleme Politikası ve Üye Ülkeler

1957 yılında altı üye ile başlayan Avrupa Birliği, Hırvatistan'nın da katılımı ile günümüzde 28 üyeye ulaşmış dünyanın en büyük ekonomik entegrasyon bloğu haline gelmiştir. Arnavutluk, Karadağ, Makedonya, Sırbistan ve Türkiye halihazırda Avrupa Birliği'ne aday ülke konumundadır.

1993 yılından beri Kopenhag Kriterleri AB üyeliği için ön koşullarını belirlemektedir. Üyelik yükümlülükleri -topluluk müktesebatı- ve ekonomik kriterler ile başa çıkabilme yeteneğinin yanı sıra, en yüksek öncelik genellikle demokrasinin politik şartlarını, hukukun üstünlüğünü, insan haklarına saygıyı ve azınlıkların korunmasını içermektedir.

Avrupa Birliği takip eden genişleme ve derinleşme süreciyle beraber çok geçmeden 28 üyeli bir birliğe dönüştü. Bu birlik ortak para birimi, tarım politikaları gibi pek çok alanda ortak politikalar geliştirdi. AB bünyesine kattığı bu yeni üye devletler ile jeopolitik, siyasi ve ekonomik olarak uluslararası sistemde çok güçlü bir aktör haline geldi. Bu genişleme ve derinleşme politikalarıyla beraber bünyeye yeni

²⁴⁰ Dirk Verbeken ve Dražen Rakić, Fact Sheets on The European Union, **European Parliament's Website**, (Çevirimiçi), http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/ftu_2.6.1.pdf, 22 Ekim 2018.

²⁴¹ İKV, **Ekonomik ve Parasal Birlik**, (Çevirimiçi), <https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=230>, 12 Mart 2018.

üye katma yönündeki politikalarda da bazı değişimler meydana gelmiştir. Özellikle Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin üye olduğu son genişleme dalgası, genişleme politikasının ve "koşulluluk" ilkesinin kurumsallaşmasını sağladı. Daha sonra 1993 yılında yapılan Kopenhag Zirvesi'nde bu kriterler kesin bir şekilde belirlendi. Aday ülkelerin üyelik koşullarını karşılamak için yapmakla yükümlü olduğu çalışmalar, Katılım Ortaklığı Belgesi ve İlerleme Raporu gibi belgelerle hem ayrıntılandırıldı hem de bu rapor ve süreç düzenli bir şekilde izlenmeye başlandı. Bu bağlamda AB, yaklaşık yarım yüzyıllık birikimini korumayı ve genişleme yüzünden mevcut politikalarından geri adım atmamayı başarmış oldu.²⁴²

Üye ülkeler ve üyelik tarihleri şu şekilde gerçekleşmiştir:

1957 Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda

1973 Danimarka, İrlanda ve İngiltere

1981 Yunanistan

1986 İspanya, Portekiz

1995 Avusturya, Finlandiya ve İsveç

2004 Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Letonya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya

2007 Bulgaristan ve Romanya

2013 Hırvatistan

²⁴² T.C. AB Başkanlığı Web Sitesi, **Avrupa Birliği'nin Genişlemesi**, (Çevirimiçi), https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-genislemesi_109.html, 11 Ocak 2019.

3.3.Aday Ülkeler

3.3.1.Arnavutluk

Arnavutluk son dönemlerde ciddi bir reform çabası içerisine girmiştir. Bu reform girişimleri onu Avrupa Birliği'ne aday ülke statüsüne sokmuştur. Balkan ülkeleriyle beraber 2003 yılında Selanik Zirvesi'nde potansiyel aday olarak kabul edilmiş ve 2009 yılında AB üyeliği için başvuruda bulunmuştur.

2009 yılında Arnavutluk'ta yapılan seçim sonrasında muhalefetteki sosyalist parti parlamentoyu boykot etmiştir. Bu süreç Arnavutluk'un AB yolunda ilerlemesi için gerekli reform gündemini aksatmıştır. Mayıs 2011 yerel seçimlerinden sonra Merkez Seçim Kurulu'nun Tiran Belediye Başkanlığı seçiminde oyların yanlış sandıklara konulduğu yönündeki kararı sonrasında ülkedeki demokratik hava ciddi anlamda zedelenmiştir. Bu süreç 2011 yılının sonunda hükümet ve muhalefet arasında AB üyelik sürecini engelleyen siyasi krizlere son vermek için yapılan uzlaşmaya kadar devam etmiştir. Bu uzlaşma süreci sonrasında Mart 2012'de Komisyon'un tavsiyelerini gerçekleştirmek için yeni bir eylem planı hazırlanmıştır. Avrupa Komisyonu 10 Ekim 2012'de açıkladığı Genişleme Stratejisi'nde Arnavutluk'un belirlenen 12 öncelikten çoğunu yerine getirdiğini vurgulamıştır. Bu süreç sonrasında özellikle yargı ve kamu idaresi reformu ile parlamentonun usul kurallarının gözden geçirilmesini tamamlanması durumunda Arnavutluk'a aday ülke statüsü verilmesini önermiştir.²⁴³

İnsan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü, Avrupa Birliği'nin temel değerleridir. Ülkenin Avrupa perspektifi ışığında, insan hakları ve azınlıkların korunması AB-Arnavutluk ilişkilerinde merkezi bir rol oynamaktadır. AB Delegasyonu'nun Arnavutluk'taki rolü, temel hakları teşvik etmeye ve savunucularını desteklemeye devam etmektir. Bu bakımdan, AB Delegasyonu'nun

²⁴³ Rıdvan Karluk, Avrupa Birliği'nin Balkanlara Genişlemesi: Balkan Ülkelerine Üyelik Perspektifi. *International Conference on Eurasian Economies*, 2004, s. 2-3.

üç ana görevi vardır: İnsan hakları durumunu izlemek, İnsan hakları savunucuları ile kalıcı bir diyalog sürdürmek ve sivil toplum kuruluşlarına destek sağlamak²⁴⁴

3.3.2. Karadağ

2006'da Karadağ parlamentosu bağımsızlığını ilan ettiğini bildirdi. 2008 yılında yeni ülke AB üyeliğine başvurdu. Avrupa Komisyonu 2010 yılında Karadağ'ın başvurusu ile ilgili olumlu görüş bildirmiştir. AB Konseyi, Karadağ ile müzakere sürecinin başlaması için yedi temel alanda iyileştirmenin yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda Konsey Haziran 2012'de müzakerelerin başlaması amacıyla üyelik sürecini başlatmıştır. 22 Ocak 2007 tarihinde AB Konseyi ile Karadağ arasında Avrupa Ortaklığının kabulüne yönelik karar alınmıştır. Bu karardaki öncelikler Mayıs 2007'de Karadağ hükümeti tarafından hazırlanan eylem planına dahil edilmiştir. Bu bağlamda tavsiyelerin yerine getirildiğine dönük rapor AB'ye düzenli olarak sunulmaktadır.²⁴⁵

3.3.3. Makedonya

Makedonya, AB'nin Batı Balkanlara yönelik izlediği genişleme politikasında önemli bir yere sahip AB'ye aday ülke statüsünde yer almaktaydı. Ülke AB'ye üyelik başvurusunu 22 Mart 2004 tarihinde yapmıştır. Özellikle Makedonya İstikrar ve Ortaklık Anlaşmasını ilk imzalayan Hırvatistan'ın ardından 2005 yılında adaylık statüsü kazanan ilk Batı Balkan ülkesidir. Bununla birlikte, özellikle son dönemlere kadar da devam eden Yunanistan ile yaşanan isim sorunu nedeniyle Avrupa Birliği Konseyi bu öneriyi sonuçlandıracak bir karar alamamıştır.²⁴⁶

2005 yılında statü kazanan Makedonya, üyelik müzakereleri sürecinde ülke isminden kaynaklanan anlaşmazlıklar yüzünden Yunanistan tarafından uzun süre engellenmiştir. Bundan dolayı Zoran Zaev, Makedonya'nın kuzey bölgesi üzerinde

²⁴⁴ AB Komisyonu Web Sitesi, **Europa Neighbourhood**, (Çevirimdışı), https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/albania_en, 11 Temmuz 2018.

²⁴⁵ AB Resmi Web Sitesi, Karadağ, (Çevirimiçi), <https://www.avrupa.info.tr/tr/karadag-6977>, 11 Temmuz 2018.

²⁴⁶ A.e.

aynı adı taşıyan bölgesel bir iddiaya işaret ettiğini söyleyen Yunanistan ile olan anlaşmazlığı çözmeye yönünde çaba sarf etmiştir.

3.3.4. Sırbistan

Sırbistan diğer 5 Batı Balkan ülkesiyle beraber 2003'te Selanik'te toplanan Avrupa Konseyi zirvesinde AB üyeliği için potansiyel bir aday olarak belirlenmiştir. 2008 yılında Sırbistan'ın Avrupa'ya ortaklığı kabul edilmiş olup müzakere süreci için öncelikleri belirlenmiştir. Sırbistan öncelikleri yerine getirmesi üzerine Mart 2012'de AB aday statüsü verildi. Avrupa Birliği Konseyi Aralık 2013'te müzakere çerçeve programını kabul etmiş ve Ocak 2014'te birinci hükümetler arası konferans düzenlenmiştir. Sırbistan'da 2000'li yıllarda rejimin değişmesiyle beraber her iktidar neredeyse AB'ye üyeliği birinci öncelik haline getirmiştir. Bu önceliğin sonucu olarak 2004 yılında Sırbistan Avrupa Entegrasyon Ofisi kurulmuştur. Ortaklık anlaşması yapılmadan bu ofisin öncülüğünde ulusal mevzuat ve istikrar çalışmalarına başlanmıştır. Bu bağlamda 2009 yılında aday statüsü kazanırken vize serbestliği hakkını elde etti.²⁴⁷

Sonuç olarak, bu, Sırbistan'ın Brüksel'deki idari ve mali ve lobi kapasitelerine bağlı olarak varlığına ve faaliyetlerine daha fazla önem verecektir. İdari ve mali kapasiteler arasındaki karşılıklı bağlantıyı göz önünde bulunduran son araştırmalar, finansal kısıtlamaların AB ile ilgili bilgi sahibi en yetenekli memurların Sırp idaresini terk etme eğiliminde olmalarının nedenlerinden biri olduğunu göstermiştir.²⁴⁸ Bu nedenle, soru, finansal kapasitenin eksikliğinin Sırbistan'ın Brüksel'deki çıkarlarını izlemesini engelleyip engellemediğini ortaya koyuyor. Sırp politika yapıcılar, profesyonel yönetimin Sırbistan'ın AB üyeliği için başarılı ve verimli bir müzakere için ön şart olduğunu belirterek gelecekteki AB üyeliğini

²⁴⁷ AB Resmi Web Sitesi, Sırbistan, (Çevirimiçi), <https://www.avrupa.info.tr/tr/sirbistan-6975>, 11 Temmuz 2018.

²⁴⁸ Milena Lazarević, Katarina Kosmina, Dragana Bajić, Towards A Smart Staff Retention Policy for The Sustainable Eu Integration of Serbia, Belgrade, **Deutsche Gesellschaft Für Internationale Zusammenarbeit** (Giz) And European Policy Centre (Cep), 2017, s.61-69.

müzakere etmek için yeterli idari kapasiteye sahip olmanın önemini çoktan kabul ettiler.²⁴⁹

Bu araştırmanın ana savlarından biri olan AB algısı ile milliyetçilik arasındaki ilişki düşünüldüğünde araştırmanın dayanağının güçlendirilmesi amacıyla diğer ülkelerde de AB üyelik sürecinde milliyetçiliğin benzer şekilde etkilenip etkilenmediği sorusunu akıllara gelmektedir. Özellikle Bulgaristan'ın AB üyelik sürecinde azınlıklara dönük yapılan reformlar milliyetçi tepkilere sebep vermiştir. Hatta bu tepkiler etrafında birleşen milliyetçi cephe bir siyasi parti kurarak (ATAKA) parlamentoya girmeyi başarmıştır. Sürecin olumlu yönde ilerlemesi zamanla milliyetçi tepkileri bastırmıştır. 2006 yılında yapılan seçim sonrasında AB üyeliğine şiddetle karşı çıkan milliyetçi lider Volen Siderov seçimlerde mağlup olmuş ve Cumhurbaşkanlığını Georgi Parvanov'a kaptırmıştır.

Benzer bir sürecin Romanya'da da yaşandığını söylemek mümkündür. 1995 yılında başlayan müzakere sürecinde Romanya'da aşırı milliyetçiliğin güçlü olduğu ve Macar azınlığa göre bir kısım haklarının askıya alındığı dönem olmuştur. Milliyetçiliğin AB uyum sürecinde tırmandığı ve 2000-2004 yılları arasında Romen aşırı milliyetçi partinin zafer kazandığı yıllar olmuştur. Ancak etnik Macar temsilcileri ile Romen milliyetçi cephe temsilcileri arasında yaşanan işbirliği sürecin olumluya gitmesini sağlamıştır.²⁵⁰

3.3.5. Türkiye

3.3.5.1. Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkilerin başlangıcı

İkinci Dünya Savaşı sırasında özellikle Sovyetler Birliği, İngiltere ve ABD Türkiye'nin savaşa girmesini istemiştir. Dönemin siyasi iradesi tarafından

²⁴⁹ AB Komisyonu Web Sitesi, Conclusion Accepting The Analysis of The Activities in The Process of The Negotiations On The Accession of The Republic of Serbia To The European Union, Number 05, **Government of The Republic of Serbia**, September 2013, http://www.eu-pregovori.rs/files/file/kandidatura_srbije_za_clanstvo/the_conclusion_accepting_the_analysis_of_the_activities_in_the_process_of_the_negotiations.pdf , accessed: 12 Ocak 2018.

²⁵⁰ Bülent Sarper Ağır, Romanya'nın Avrupa Birliği Bütünleşme Sürecinde Romen Milliyetçiliği ve Etnik Macar Azınlığın Konumu, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, cilt 8, (Sayı: 30), 2012, s.125-148

Türkiye'nin savaşa girmesinde çıkar görülmemiş ve savaşın yıkıcı tarafından Türkiye'yi uzak tutmayı başarmışlardır. Savaş boyunca tarafsız kalan Türkiye, savaş sonrasında bu bağlamda ciddi anlamda yalnızlık çekmiştir.

Savaşın bitimiyle beraber Sovyetler Birliği'nin Boğazlar Sözleşmesini hükümsüz kılma çabaları, ayrıca Kars ve Ardahan'a yönelik talepleri yüzünden Türkiye ile SSCB arasında derin krizlerin yaşanmasına sebep olmuştur. Böyle bir ortamda Türkiye'nin yalnız kalması güvenliği için mümkün görünmemekteydi. Bu bağlamda batı ile ilişkileri ilerletip destek arayışına girmiştir. Sovyetlerin yayılmasından rahatsızlık duyan İngiltere ve ABD o dönemde Türkiye'nin taleplerine cevap vermiş ve ilk destek onlardan gelmiştir. SSCB'ye yönelik tehdidin kırılması ile Türkiye 1950'li yıllar sonrasında kurulan Avrupa İttifaklarına yönelmiş ve kurulmasından 19 ay sonra, 31 Temmuz 1959'da Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) ortaklık başvurusunda bulunmuştur.

27 Mayıs 1960 yılında yapılan askeri darbe ve sonrasında yaşanan gelişmeler yüzünden AET ile Türkiye arasında görüşmeler kesintiye uğramıştır. Demokrasinin tamamen rafa kalktığı ve askeri iradenin el koyduğu ülke yönetimi 15 Ekim 1961 yılına kadar bu şekilde devam etmiştir. Çalkantılı geçen sürecin sonunda yapılan seçim sonucunda kurulan hükümet AET ile tekrar ilişkilerin kurulması için girişimlerde bulunması sonrası Türkiye ile AET arasında Ankara Anlaşması 12 Eylül 1963'te imzalanmıştır. Bu antlaşma ile ilişkilerin hukuki alt yapısı oluşturulmuştur. TBMM bu antlaşma sonrasında 10 Şubat 1964 tarih ve 397 sayılı kanunu onaylayarak Aralık 1964'te yürürlüğe girmesini sağlamıştır.

3.3.5.2. Ankara Antlaşması

Türkiye ile AET arasında Ankara Anlaşması 12 Eylül 1963'te imzalanmıştır. Antlaşmanın başlangıç bölümünde yer aldığı üzere:

"Türkiye ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'ndaki yaşama şartlarının, hızlandırılmış bir ekonomi ilerleyişi ve uyumlu bir alış veriş genişlemesi ile devamlı olarak iyileşmesini, böylece Türkiye ekonomisi ile Topluluk üyesi Devletlerin ekonomileri arasındaki arayı azaltmayı sağlamaya KARARLI OLARAK; Türk

ekonomisinin kalkınmasının ortaya koyduğu özel sorunları ve belli bir sürede Türkiye'ye bir ekonomik yardım yapılması gerekliliğini GÖZÖNÜNDE BULUNDURARAK; Türk halkının yaşama seviyesini iyileştirme çabasına, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun getireceği desteğin, ileride Türkiye'nin Topluluğa katılmasını kolaylaştıracağını KABUL EDEREK; Avrupa Ekonomik Topluluğunu kuran Antlaşma'nın esindiği ülküyü birlikte izliyerek, barış ve hürriyet güvencesini pekleştirmeye AZMEDEREK; Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran Antlaşma'nın 238. maddesi uyarınca Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında ortaklık yaratan bir anlaşma aktini KARARLAŞTIRMIŞLAR'dır."²⁵¹

Ankara Antlaşması 1 Aralık 1964 yılında yürürlüğe girmiştir. Antlaşma özü itibaren hazırlık, geçiş ve Gümrük Birliğinin kurulması olarak üç bölümden oluşmuştur. Antlaşmanın sonunda tam üyelik hedefi öngörülmüştür.

3.3.5.3. Gümrük Birliği Katma Protokolü

Gümrük Birliği Katma Protokolü, imzalanan Ankara Antlaşması gereği 23 Kasım 1970'te imzalanmış ve 1 Eylül 1971'de ticari hükümler geçici madde ile yürürlüğe konmuştur. Bu dönemden sonra AET, Türkiye'den ithal ettiği sanayi ürünleri için uygulamaya koyduğu gümrük vergilerinin miktarında uyguladığı gümrük vergilerini ve miktar kısıtlamalarını (tekstil ürünleri hariç) bu bağlamda tek taraflı olarak kaldırmış ve mali yardımları devreye sokmuştur. Buna karşılık, aynı şekilde Türkiye'nin de AET'den ithal ettiği sanayi ürünlerinde uyguladığı gümrük vergileri ve eş etkili tedbirleri sıfırlaması öngörülmüştür. Böylece Gümrük Birliği'nin fiilen yürürlüğe girmesi için 22 yıllık bir süre tanınmıştır.²⁵²

30 Haziran 1973 yılında Birinci Genişleme'ye dair Tamamlayıcı Protokol, Türkiye ile AET arasında imzalandı. 1 Ocak 1974'te geçici antlaşma bu bağlamda yürürlüğe girmiş oldu. 1970'li yılların ikinci yarısında Türkiye'de meydana gelen

²⁵¹T.C. AB Başkanlığı Web Sitesi, **Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Bir Ortaklık Yaratan Anlaşma**, 1963,

(Çevirimiçi), https://www.ab.gov.tr/files/ardb/ankara_anlasmasi.pdf, 19 Aralık 2019.

²⁵² T.C. AB Başkanlığı Web Sitesi, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Önemli Tarihler (1959 - 2017)**, (Çevirimiçi), https://www.ab.gov.tr/siteimages/2017_08/kronoloji.pdf, 12 Kasım 2018.

ekonomik kriz yüzünden 9 Ekim 1978'de katma protokolden kaynaklı yükümlülükleri süresiz askıya aldığını tek taraflı olarak AET'ye bildirdi.

1980 yılında Türkiye'de meydana gelen askeri darbe yüzünden ilişkiler tekrar tamamen durduruldu. 22 Ocak 1982 tarihinde, meydana gelen askeri darbe, demokrasi, insan hakları ve özgürlüklerin tekrar tesis edilmesi ve genel seçimlerin bu bağlamda yapılarak TBMM'nin oluşmasına kadar Karma Parlamento Komisyonunun Avrupa kanadının görevini yenilememesine karar verildi.

3.3.5.4. Üyelik başvurusu ve Gümrük Birliği

12 Eylül 1980 darbesinin yarattığı ortamın etkilerinin yavaş yavaş azaldığı 1986 yılının 16 Eylül'ünde Türkiye- AET Ortaklık Konseyi Bakanlar düzeyinde toplandı. Böylelikle Türkiye-AET ilişkilerinin yeniden canlandırılması süreci başladı. İlişkilerin canlanmasına takiben 14 Nisan 1987'de Türkiye AT'ye tam üye olmak için, Roma Antlaşması'nın 237'nci, AKÇT Antlaşması'nın 98'inci ve EURATOM Antlaşması'nın 205'inci maddelerine istinaden ayrı ayrı müracaat etti.

Türkiye ile her alanda iş birliğinin başlatılması ve hızlandırılması amacıyla 6 Haziran'da Avrupa Komisyonu, "İş Birliği Paketi"ni hazırlayarak Avrupa Konseyi'nin olurlarına sundu. Böylece 30 Temmuz'da Avrupa Komisyonu, Gümrük Birliği'nin, Türkiye-AT arasında imzalanan Ankara Anlaşması'nda belirtildiği şekilde gerçekleşmesini sağlayacak ilkeleri belirledi. "Gümrük Birliğinin Son Döneminin Uygulanmaya Konmasına ilişkin 1/95 Sayılı Türkiye-AT Ortaklık Konseyi Kararı" 13 Aralık 1995'te Avrupa Parlamentosu tarafından onaylandı. 31 Aralık 1995'te ise Türkiye'nin AB ile entegrasyonunda 22 yıl süren "Geçiş Dönemi" Anlaşması uyarınca tamamlandı. Bu bağlamda Ocak 1996'da Türkiye ile AB arasında sanayi ürünleri ve işlenmiş tarım ürünlerini kapsayan Gümrük Birliği tesis edildi.²⁵³

3.3.5.5. Lüksemburg Zirvesi

AB beşinci genişleme sürecini görüşmek üzere 12-13 Aralık 1997 tarihinde Avrupa Konseyi Lüksemburg'ta toplandı. Türkiye bu toplantıda aday ülke konumuna

²⁵³ A.e.

yükselmeyi talep etmekteydi ancak bu bağlamda ismi zikredilmemekle birlikte üyeliğe ehil olduğu açıklandı.

Lüksemburg Zirvesi'nde genişleme ve derinleşme bağlamında 10 Merkezi ve Doğu Avrupa ülkesi (MDA ülkesi) ile Malta ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile tam üyelik görüşmelerine başlanması konusunda onay alınmış ve yapılacak iş usul ve destek mekanizmaları belirlenmiş ve takvime bağlanmıştır. Bu ülkelerden Macaristan, Polonya, Slovenya, Çek Cumhuriyeti, Estonya ve GKRY ile katılım müzakerelerinin bir an önce başlatılması konusunda karar alınmıştır. Türkiye'nin AB'nin genişleme sürecinin dışında bırakılmasının ardından 14 Aralık 1997 tarihinde Türkiye ve AB arasında bundan böyle siyasi diyalogun olmayacağını ifade edilmiştir. Bu zirvede Türkiye adına çıkan en önemli gelişme ise Kıbrıs ile üyelik müzakerelerini başlatması durumunda Türkiye'nin KKTC ile bütünleşmeye gitme fikri üzerine ciddi olarak eğileceği açıklanmıştır.²⁵⁴

3.3.5.6. Helsinki Zirvesi

10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesi toplanmıştır. Bu toplantının Türkiye için en büyük önemi ilk defa adaylık statüsünün tanınmış olmasıdır. Almanya ve Fransa gibi ülkelerde yapılan seçim sonrasında ılımlı kişilerin iktidarı ele alması sonucunda Avrupa'da Türkiye lehine olumlu bir iklimin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Ayrıca Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin olumlu bir yöne evrilmesinin de Türkiye'nin lehine karar çıkmasında etkili olmuştur.

Zirve'nin Türkiye'yi ilgilendiren 4, 9 ve 12'nci maddeleri özetle şöyledir:

- "Türkiye, diğer aday ülkelere uygulanan aynı kriterler temelinde AB'ye katılmaya aday her ülke gibi bir Katılım Öncesi Stratejisi'nden yararlanacaktır."

- "Türkiye, AB programları ve ajansları ile aday ülkelerle genişleme bağlamında gerçekleştirilen toplantılara katılabilecektir. Ayrıca, bir Katılım Ortaklığı Belgesi (KOB) hazırlanacaktır. Bu ortaklık, katılıma hazırlıkta öncelikli

²⁵⁴ S. Rıdvan Karluk, "Genişleyen Avrupa ve Türkiye", *Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı I*, 24-27, Ankara, 1997, s.260-283.

alanları belirleyecek ve AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin bir Ulusal Program (UP) içerecektir."

"Türkiye için bir "tarama (screening) süreci" (AB müktesebatının analitik olarak incelenmesi) başlatılacak ve gerekli izleme mekanizmaları oluşturulacaktır."

"Türkiye adaylık döneminde, AB'nin bu konuya yönelik mali imkanlarından yararlanabilecektir."²⁵⁵

Helsinki Zirvesi'nde diğer aday ülkelere benzer prosedürle Türkiye'nin katılım ortaklık belgeleri hazırlanması istenmiştir. Bu bağlamda önceliklerin hayata geçirilmesine yönelik hazırlanan ilk katılım belgesi AB Konseyi tarafından 8 Mart 2001 tarihinde onaylanmış ve 19 Mart 2001 tarihinde dönemin bakanlar kurulu kararı ile onaylanmıştır. Bu bağlamda TBMM, anayasa çalışmaları başlatmış ve 2001-2004 yılları arasında iki defa anayasa 8 defa ise uyum paketi hazırlanmış ve değişikliğe sunulmuştur.

3.3.5.7. Kopenhag Zirvesi

Avrupa Konseyi, 12-13 Aralık 2002 tarihlerinde Kopenhag'da bir araya geldi. Toplantı, Avrupa Parlamentosu Başkanı Bay Pat Cox tarafından, gündemdeki ana konularla ilgili görüş alışverişinde bulunduktan sonra gerçekleşti. Avrupa Konseyi, 1999'da Helsinki'deki kararını, Türkiye'nin, diğer aday devletlere uygulanan kriterlere dayanarak Birliğe katılması gereken bir aday devlet olduğuna karar vermiştir. Türkiye özellikle son yasal paketler ve Katılım Ortaklığı'nda belirtilen çok sayıda önemli önceliği kapsayan Kopenhag Kriterlerini karşılamaya yönelik attığı önemli adımlara karşı çıkmıştır. Birlik, yeni Türk hükümetinin reform yolunda daha ileri adımlar atılması konusundaki kararlılığını kabul etmekte ve hükümete özellikle mevzuat açısından değil, aynı zamanda uygulama ile ilgili olarak da adım atılması konusunda telkinde bulunmuştur. Birlik, 1993 yılında Kopenhag'da karar verilen siyasi kriterlere göre, üyeliğin aday bir ülkenin demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü,

²⁵⁵ Rıdvan Karluk, Özgür Tonus, Avrupa Birliği'nin Genişleme Perspektifinde Türkiye'nin Yeri, **2004 Türkiye İktisat Kongresi**, 2004, s.8.

insan haklarını ve azınlıklara saygı gösterilmesini ve korunmasını güvence altına alan kurumların istikrarını kazanması gerektirdiğini hatırlatmıştır.²⁵⁶

Aralık 2004'teki Avrupa Konseyi'nin, Komisyon'un bir raporuna ve tavsiyesine dayanarak, Türkiye'nin Kopenhag'ın siyasi kriterlerini yerine getirdiğine karar vermesi halinde Avrupa Birliği, Türkiye ile katılım müzakerelerini gecikmeden açacağını Kopenhag Zirvesi'nde bildirmiştir. Ayrıca Türkiye'nin AB üyeliğine yardımcı olması için Türkiye'ye katılım stratejisi desteklenecektir. Komisyon, gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı için bir teklif sunmaya ve yasama incelemesi sürecini yoğunlaştırmaya davet edilmiştir. Buna paralel olarak, "AT-Türkiye Gümrük Birliği genişletilmeli ve derinleştirilmelidir" kararı alınmıştır. Birlik, Türkiye için katılım öncesi mali yardımlarını önemli ölçüde artıracak ve bu yardım 2004'ten itibaren "katılım öncesi harcama" başlıklı bütçe başlığı altında finanse edileceği açıklanmıştır.²⁵⁷

3.3.5.8. Brüksel Zirvesi (12-13 Aralık 2003)

Brüksel Zirvesi 12-13 Aralık 2003 tarihinde gerçekleştirilmiş ve zirveye AB hükümet ve devlet başkanları katılmıştır. Bu zirveden sonra yayınlanan sonuç bildirgesinde Türkiye'nin siyasal ve sosyal alanda hızlandırmak için çaba sarf ettiği yasal düzenlemelerin takdir ile karşılandığı belirtilmiştir. Bu bağlamda Kopenhag siyasi kriterleri ve Gözden Geçirilmiş KOB kapsamındaki pek çok konuda gerçekleştirilen ilerlemenin, Türkiye'yi Birliğe daha da yakınlaştırdığı ifade edilmiştir. AB Konseyi, Türkiye'nin Kıbrıs sorunun çözümü için bir uzlaşmaya varılması durumunda, Türkiye'nin AB üyelik beklentilerini büyük ölçüde karşılanacağı ve kolaylaşacağı ifade edilmiştir.²⁵⁸

3.4. Kopenhag Kriterleri ve Türkiye'nin uyumu

Avrupa Konseyi, Danimarka referandumunun sonucunu ve tüm üye devletlerde Maastricht Antlaşması'na ilişkin onay prosedürlerinin hızlı bir şekilde

²⁵⁶ AB Komisyonu Web Sitesi, **Presidency Conclusions N Copenhagen**, 12 And 13 December 2002, (Çevirimiçi), <https://www.consilium.europa.eu/media/20906/73842.pdf>, 2002, s. 5-6, 13 Ocak 2019.

²⁵⁷ A.e.

²⁵⁸ Karluk, Tonus, a.g.e., s.9.

tamamlanmasını memnuniyetle karşılamıştır. Bu önemli adımın, uzun süren belirsizlik süresinin sona ermesi gerektiği ve Birliğin, yenilenen güçle buluşma ve tam anlamıyla karşılaştığı zorlukları belirleme zamanı geldiği yönündeki düşünceler tartışılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda 1993 yılında toplanan Kopenhag'daki Avrupa Konseyi, bir yandan Topluluğun karşılaştığı ekonomik ve sosyal sorunları ve özellikle kabul edilemez derecede yüksek işsizlik düzeyinin ve diğer yandan kabul edilemez düzeyde işsizliğin üstesinden gelmeyi amaçlayan eylemlere özel ilgi göstermiştir. Diğer yandan Avrupa'da barış ve güvenlik konuları ele alınmıştır. Tartışma, Avrupa Parlamentosu'nun Maastricht Antlaşması kapsamında sahip olacağı siyasi ve yasal rolün arka planı üzerine gerçekleşmiştir. Avrupa Konseyi, Maastricht Antlaşması'nda belirtilen kurumsal dengeye tam olarak saygı gösterirken, aynı zamanda, ulusal parlamentoların topluluğun faaliyetlerine daha fazla dahil olma ihtiyacını vurgulamıştır.²⁵⁹

Bu bağlamda 12-13 Haziran 1993 yılında yapılan Kopenhag Zirvesi'nden çıkan sonuca göre tüm aday ülkelerin üye devlet olmak için karşılamaları gereken temel kriterler şu şekilde ifade edilmiştir:

Politik kriterler: demokrasiyi güvence altına alan kurumların istikrarı, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azınlıklara saygı ve korunma; Ekonomik kriterler: işleyen bir piyasa ekonomisi ve rekabet ve piyasa güçleriyle başa çıkma kapasitesi; Uyum kriteri: AB Müktesebatı etkin bir şekilde uygulayacak idari ve kurumsal kapasite ve üyeliğin yükümlülüklerini üstlenebilme becerisi. AB, bir aday ülkenin bu kriterleri ne zaman karşıladığını ve AB'nin yeni üyeyi kabul etmeye hazır olup olmadığına karar verme hakkını saklı tutar.²⁶⁰

AB, Avrupa Konseyi (Kopenhag) tarafından belirlenen siyasi kriterlerin yerine getirilmesinin müzakerelerin başlatılması için bir ön koşul olduğunu ve tüm Kopenhag Kriterlerini yerine getirmenin Birliğe katılım için temel şart olduğunu belirtmiştir. Siyasi kriterlerin yerine getirilmesinin, aday bir devlet ile katılım

²⁵⁹ AB Komisyonu Web Sitesi, **Copenhagen**, June 21-22 1993, (Çevirimiçi), <https://www.consilium.europa.eu/media/21225/72921.pdf>, 11 Aralık 2018.

²⁶⁰ AB Komisyonu Web Sitesi, **Accession Criteria**, 1993, (Çevirimiçi), https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/glossary/terms/accession-criteria_en, 10 Aralık 2018.

müzakerelerinin başlatılması için bir ön koşul olduğu açıkça belirtilmiştir. AB tarafından formüle edilen politik kriterlerin yerine getirilmesi koşulu, Amsterdam ve Nice Antlaşması'nın 6. Maddesinde ortaya konan AB'nin temel ilkelerinin yasal ve politik bir sonucudur. 6. maddede: "Birlik, özgürlük, demokrasi, insan haklarına saygı ve temel özgürlükler ve hukukun üstünlüğü ilkeleri üzerine kuruludur; bu değerler tüm üye devletler için ortaktır." Bu nedenle aday devletler müzakerelerin başlamasından önce bunları tamamen yerine getirmek zorundadır. Kopenhag'da ortaya konan diğer kriterler, her şeyden önce ekonomik kriterler ve Birliğin müktesebatının üstlendiği varsayımlar, katılım müzakereleri için önemlidir ve geçiş düzenlemelerine göre yalnızca katılım sırasında veya sonrasında yerine getirilmesi gereği bildirilmiştir.²⁶¹

Türkiye'nin AB üyeliği adaylığıyla ilgili olarak, Aralık 1999'da, özellikle katılım müzakerelerinin başlamasından önce siyasi kriterlerin yerine getirilmesinin, Türkiye'ye de uygulanacağına karar vermiştir. Buna ek olarak, Konsey, Türkiye'nin AB üyeliği ile Türkiye arasındaki çatışmanın çözümü ve Kıbrıs sorunu gibi Türkiye'nin üyeliği için diğer politik koşulları da formüle etmiştir.²⁶²

Türkiye bu bağlamda AB ile katılım müzakerelerinin başlaması için ön şart olan Kopenhag Siyasi Kriterleri'ne uyum amacıyla gerekli düzenleme olan uyum paketlerini 2002-2004 tarihleri arasında yürürlüğe koymuştur. 8 adet uyum paketi hazırlanmış ve birincisi 19 Şubat 2002 tarihinde başlamış olup, sekizincisi 14 Temmuz 2004 tarihinde TBMM tarafından kabul edilmiştir. Uyum paketleri ve içerikleri kısaca şu şekilde olmuştur:

Birinci uyum paketi 19 Şubat 2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu paket ile: gözaltı süresinin indirilmesi, ifade özgürlüğünün genişletilmesi, Terörle Mücadele Kanunu, tutuklu ve hükümlü haklarının korunmasının güçlendirilmesi, Türk Ceza

²⁶¹ Erich Hochleitner, **Working Paper**, Austrian Institute For European Security Policy., 2005, <https://www.aies.at/download/2005/hochleitner4.pdf>. s.4. 10 Temmuz 2018.

²⁶² Commission of The European Communities: **Regular Report On Turkey's Progress Towards Accession**, 2004, (Çevirimiçi), https://www.ab.gov.tr/regular-progress-reports_46224_en.html, s.12, 18 Ağustos 2018.

Kanunu, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluşu ilişkin Yargılaması Hakkında Kanun ile Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununda değişiklikler gerçekleştirilmiştir.²⁶³

Birinci uyum paketi sonrasında 9 Nisan 2002 tarihinde TBMM'de kabul edilen ve yürürlüğe giren ikinci uyum paketiyle beraber, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, Siyasi Partiler Kanunu, Basın Kanunu, Devlet Memurları Kanunu, Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, Dernekler Kanunu ile Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Hakkında Kanun ve İl İdaresi Kanunu'nda değişiklikler yapılmıştır.²⁶⁴

Üçüncü uyum paketi, 9 Ağustos 2002 tarihinde yürürlüğe girmiş olup bu düzenleme çerçevesinde: idam cezası kaldırılmış, gayrimüslim cemaat vakıflarının taşınmazlarıyla ilgili yasal düzenlemeler ele alınmış, ifade ve dernek kurma özgürlükleri genişletilmeye devam edilmiş, ilgili kanunlara yeniden yargılamanın yolunu açan hükümler eklenmiş, eğitim ve yayın alanlarında kültürel haklar bağlamında değişiklikler yoluna gidilmiştir.²⁶⁵

11 Ocak 2003 tarihinde TBMM'de kabul edilen ve yürürlüğe giren dördüncü uyum paketiyle, Devlet Güvenlik Mahkemeleri Teşkilat ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun, Devlet Memurları ve Kamu Görevlilerinin Yargılanması hakkında Kanun, Basın Kanunu, Dilekçe Hakkı Kanunu, İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Hakkında Kanun, Türk Ceza Kanunu, 430 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, Medeni Kanun, Damga Kanunu, ,Dernekler Kanunu, Siyasi Partiler Kanunu, Adli Sicil Kanununda gerçekleştirilen değişikliklerle, Vakıflar Kanunu, dernek kurma özgürlüğünün genişletilmesi, tutuklu ve hükümlülerin haklarının korunmasının güçlendirilmesi, işkence ve kötü muamelenin önlenmesi alanında önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir.²⁶⁶

Beşinci uyum paketinde, resmi gazetede yayımlanarak 9 Ağustos 2002'de yürürlüğe giren üçüncü uyum paketinde yer alan maddelere nazaran şu değişiklikler

²⁶³ Türkiye'de Siyasi Reform, **Uyum Paketleri ve Güncel Gelişmeler**, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2007, <https://www.ab.gov.tr/files/pub/tsr.pdf>. s.7, 11 Ocak 2019.

²⁶⁴ A.e., s.8.

²⁶⁵ A.e., s.11.

²⁶⁶ A.e., s.12.

yapılmıştır: “İhlâlin tazminatla giderilmeyecek sonuçlar doğurduğunun anlaşılması” şartı maddelerin içerisinde çıkarılmış ve süresi içinde başvuruda bulunmak suretiyle AİHM tarafından ihlâl kararı verilmiş olan her süreçte yargılamanın iadesi için başvurma hakkının ortaya çıkması söz konusu olmuştur. Ayrıca yargılamanın iadesine ile ilgili talebin incelenmesi duumunda Yargıtay değerlendirilmesi madde kapsamından çıkarılmış olup talebin doğrudan ilgili kararı veren ilk derece mahkemesine yapılması esası getirilmiştir.²⁶⁷

Altıncı uyum paketi 19 Temmuz 2003'te yürürlüğe girmiştir. Bu uyum paketi çerçevesinde; "Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanunda yapılan değişikliklerle Türk vatandaşlarınca günlük yaşamda geleneksel olarak kullanılan farklı dil ve lehçelerde yayın yapılması imkânının, hem kamu hem de özel radyo ve televizyon kuruluşları vasıtasıyla sağlanması yasal güvenceye kavuşturulmuştur. Yine aynı kanunda yapılan değişikliklerle seçim dönemlerindeki yayın yasağının süresi daraltılmıştır. Aynı bağlamda, Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunda yapılan değişikliklerle Yüksek Seçim Kurulu'nun özel radyo ve televizyon kuruluşlarına yönelik yaptırım yetkisi daha hafif ve kademeli olarak değiştirilerek düşünce ve ifade özgürlüğü genişletilmiştir. Ayrıca, Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanununda yapılan değişikliklerle denetim konusundaki sınırlama sebepleri azaltılmış, Denetleme Kurulu'nun oluşumundan Milli 16 Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği çıkarılmış ve yetkili merciin kararı bakımından hakim güvencesi getirilmiştir."²⁶⁸

7 Ağustos 2003 tarihinde altıncı uyum paketi yürürlüğe girmiştir. Bu paket kapsamında: "Eski Türk Ceza Kanunu 159. maddede yapılan ilk değişikliklerle “Türklüğü, Cumhuriyeti, Büyük Millet Meclisini, Hükümetin manevi şahsiyetini, bakanlıkları, devletin askeri veya emniyet muhafaza kuvvetlerini veya adliyenin manevi şahsiyetini alenen tahkir ve tezyif” suçunu işleyenlere verilecek hapis cezasının alt sınırı “bir seneden” “altı aya” indirilmiştir. Maddede yapılan ikinci bir değişiklik de maddede tanımlanan eylemlerin, sadece eleştirmek amacıyla yapılan düşünce açıklamalarını içermesi halinde cezayı gerektirmemesi güvence altına

²⁶⁷ A.e., s.15.

²⁶⁸ A.e., s.16.

alınmıştır. Kişi hürriyeti ve güvenliğinin geliştirilmesi çerçevesinde Türk Ceza Kanunu madde 169'da yapılan değişikliklerle, çete ve suç topluluklarına yardımla ilgili olarak, kişi hürriyetinin ve güvenliğinin sağlanması açısından suça ilişkin soyut kriterler ve muğlak ifadeler madde metninden çıkarılmıştır."²⁶⁹

14 Temmuz 2004 tarihinde sekizinci uyum paketi TBMM tarafından kabul edilmiş ve yürürlüğe girmiştir. Bu bağlamda ölüm cezasının savaş dahil her koşulda kaldırılması ile bazı kanunlarda değişiklik yapılmasına karar verilmiştir. Bu paket sonrasında 7 Mayıs 2004 tarihli Anayasa değişiklikleri doğrultusunda, çeşitli kanunlarda yapılan değişikliklerle birlikte Türk Ceza Kanunu'ndan ölüm cezası tamamen kaldırılmış ve yerine ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası getirilmiştir.²⁷⁰

Türkiye 2004-2006 yılları arası AB uyum yasaları çerçevesinde kanun değişikliği yapmaya devam etmiştir. 17 Aralık 2004 tarihinde Brüksel Avrupa Konseyi Zirve Toplantısı yapılmıştır. Bu toplantıda Konsey, Türkiye'nin siyasi kriterleri yeterli ölçüde yerine getirdiğini belirtmiş ve katılım müzakerelerine 3 Ekim 2005 tarihinde başlanmasını kararlaştırmıştır.

Bu bağlamda Türkiye 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016 ve 2018 olmak üzere düzenli bir şekilde ilerleme raporlarını sunmuştur.

Uyum paketleri ile Türkiye'de reformlar bir yandan hızlandırılırken öte yandan içeride milliyetçi reflexler yükselmekteydi. Özellikle azınlıklara yönelik yapılan reformlar, Kıbrıs sorunu ve Ermeni sorunu gibi konular bu reflexi güçlendirmiştir ve Türkiye ile AB arasında müzakere edilirken heyetler arasında da ciddi anlamda krizler çıkmıştır. Bu krizlerin yanında ayrıca Türkiye'de AB'ye dönük algı zayıflamıştır.

3.5.Türkiye-AB Arasında Krize Sebebiyet Veren Olgular

AB müzakere sürecinde Türkiye kamuoyunda ciddi tartışma ve AB ile ciddi sürtüşmelere sebebiyet veren bir dizi durum meydana gelmiştir. Kıbrıs sorunu,

²⁶⁹ A.e., s.18.

²⁷⁰ A.e., s.19.

Türkiye Yunanistan ilişkileri, Ermeni Sorunu, Azınlıklar ve İnsan Hakları, İmtiyazlı Ortaklık, Asker Siyaset ilişkisi ve Nüfus bu sorunların başında gelmektedir. Bu bölüm milliyetçiliği etkilediği düşünülen Kıbrıs sorunu, Türkiye Yunanistan ilişkileri, Ermeni Sorunu, Azınlıklar ve İnsan Hakları ile sınırlandırılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

3.5.1.Kıbrıs sorunu ve Türkiye Yunanistan ilişkileri

Türkiye ile Yunanistan arasında neredeyse son 60 yıldır yaşanan en büyük problem Kıbrıs sorunudur. 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti kuruldu. Birlikte yaşama prensibine dayalı bu kuruluş zaman içerisinde yaşanan sorunlar yüzünden büyük problemler ile karşı karşıya kaldı. Yaşanan problemler taraflar arasında çözüme kavuşamayınca anayasaya eklenen Garantörlük ve İttifak Antlaşması (Türkiye, İngiltere ve Yunanistan anayasa ihlal edildiği zaman birlikte ya da tek başına adaya müdahale edebilecekti.) uyarınca Türkiye 20 Temmuz 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekatı düzenlemiştir. "Sonrasında toplumlar arası görüşmeler bir çözüm üretemeyince Kıbrıslı Türkler, başlangıçtaki gibi Rumlarla tekrar eşit konuma gelebilmek için önce gelecekteki federasyonun kendilerine ait kısımlarını oluşturmuşlar, daha sonra da bağımsız devletlerini ilan etmişlerdir."²⁷¹

KKTC'nin bağımsızlık ilanı 15 Kasım 1983 tarihinde Rauf Denktaş'ın bağımsızlık bildirisini okuması ile olmuştur. Bu ilana başta Rum kesimi olmak üzere, Yunanistan ve BM'den ciddi tepki gelmiştir. ABD'nin baskısı ile Türkiye dışında diğer devletler KKTC'yi tanımamıştır. Kurucu meclisin hazırladığı Anayasa 1985 yılında kabul edilmiş ve ardından yapılan seçim ile Rauf Denktaş ilk cumhurbaşkanı seçilmiştir.

Yunanistan yaşanan gelişmeleri uluslararası platformlara taşımış ve günümüze değin sürecek Kıbrıs'ın sorun olarak kalmasını sağlamıştır. Özellikle Türkiye'nin AB ile müzakere sürecinde karşısına çıkan en temel sorunlardan biri haline gelmiştir.

²⁷¹ Nasuh Uslu, **Kıbrıs'ın Bütünleştirilmesinde AB'nin Olası Rolü ve Açmazlar**, Uluslar Arası Hukuk ve Politika, Cilt 6, Sayı 22, 2010, s.2-3.

Kıbrıs sorunu, 1999'dan bu yana AB-Türkiye ilişkileri üzerinde etkili olmuştur. Bu konu, Türk makamlarıyla son yıllarda düzenli olarak farklı düzeylerde geliştirilmiş siyasi diyalogun bir parçası olarak tartışılmıştır. Türk hükümeti birkaç kez BM Genel Sekreteri iyi ofisler misyonunun devamı yoluyla Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulma çabalarına verdiği desteği dile getirmiştir. Bununla birlikte, uygulamada, 2003'e kadar bu destek çeşitlendi ve Kıbrıs sorunu hakkında net bir pozisyon alınamadı. Bu bağlamda Türk hükümeti Kıbrıs sorununun kapsamlı bir çözümünü bulma çabalarında aktif ve yapıcı olmuştur. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin davetinde Türkiye Başbakanı Recep Tayyip ERDOĞAN, Mart 2004'ün sonunda her iki Kıbrıslı toplumla Bürgenstock'taki müzakerelere Yunanistan'daki muadiliyle birlikte katılmıştır. BM Genel Sekreteri tarafından Mart 2004'te bir çözüm planı sunmuştur. Türkiye, sunulan nihai planı desteklenmiştir. Türkiye, bu konuda yapılacak referandumu da destekleyerek Kıbrıs Türk topluluğuna plana evet oyu vermeleri konusunda çağrıda bulunmuştur. Kıbrıs Türk toplumunun çoğunluğu planı onayladı, ancak Kıbrıs Rum toplumunun çoğunluğu tarafından reddedildi. 1 Mayıs 2004'te, Kıbrıs Cumhuriyeti bölünmüş bir ada olarak Avrupa Birliği'ne üye oldu.²⁷² Brüksel'de toplanan Avrupa Konseyi, Türkiye'nin Kıbrıs sorununun kapsamlı bir çözümü için gösterdiği çabalara olumlu karşıldığını ifade etmiştir. Daha sonra Kıbrıs sorunu müzakere masasından kaldırılmıştır.

3.5.2. Ermeni sorunu

Ermeni sorunu 1915 yılından günümüze değin Türk Dış Politikasını ciddi anlamda etkilemiş ve günümüzde etkisini halen devam ettirmektedir. ABD, Fransa ve İsviçre gibi ülkelerin Ermeni sorununu ulusal meclisleri marifetiyle kabul etmesi ve İsviçre, Fransa gibi ülkelerin Ermeni Soykırımı yoktur demeyi cezai yaptırıma tabi tutması, sorunun gittikçe daha büyük mecralara taşınmasına ve bu bağlamda tartışılmasına sebebiyet vermiştir. Ermeni sorunu Türk Dış Politikasında ana gerginlik sebeplerinden biridir. Türkiye neredeyse katılmak istediği her mecrada bu sorun ile karşılaşmakta ve yerel milliyetçi dinamikleri tetikleyen ana unsur haline

²⁷² AB Komisyonu Web Sitesi, **2004 Regular Report on Turkey's Progress Towards Accession**. Brussels, 6.10.2004, (Çevirimiçi), <https://www.avrupa.info.tr/sites/default/files/2016-11/2004.pdf>, s.51.30 Temmuz 2018.

gelmektedir. Türkiye AB'ye katılım sürecinde de Ermeni Sorunu ile karşılaşmış ve uzun süreli kamuoyunu meşgul etmiştir.

"AB kurumları arasında Ermeni soykırım iddialarına yönelik en net yaklaşımı Avrupa Parlamentosu göstermiştir. Avrupa Parlamentosu Türkiye'nin Birliğe üyelik başvurusundan üç ay sonra Haziran 1987'de "Ermeni Sorununa Siyasi Çözüm" başlıklı tavsiye kararında olayları "soykırım" olarak değerlendirmiştir. Daha sonra Avrupa Parlamentosu'nun 1987 kararına atıfta bulunduğu görülmüştür. Türkiye'nin AB üyelik sürecindeki durumu ile ilgili ilerleme raporlarını yayınlayan Komisyon ise Ermeni soykırım iddialarına değil Türkiye'deki azınlıkların durumu ve Türkiye-Ermenistan ilişkilerine odaklanmıştır."²⁷³

AB sürecinde Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkiler birbirine bağlı birkaç problemden meydana gelse de temelde anlaşmazlığın yaşandığı en temel olgu 1915 olaylarının nasıl tanımlanacağına yönelikti. AB ve Ermenistan'ın tezi 'Soykırım' olduğuna yönelikti ve AB özellikle bunun soykırım olarak kabul edilmesi konusunda Türkiye'nin adım atmasını istiyordu. Bunun yanı sıra özellikle Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki Dağlık Karabağ sorunu Türkiye için önemli gündem maddeleri arasında yer almaktaydı. Bilindiği üzere Ermenistan ve Azerbaycan arasında 1992 yılında başlayan ve Ermenistan'ın işgali ile neticelenen Dağlık Karabağ bölgesi günümüzde hala iki ülke arasında önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Türkiye bu olayı protesto amaçlı sınırları kapatmıştı. Bu durum Ermenistan ekonomisine ciddi zarar vermiştir.

Ermeni meselesi 2005 yılında kamuoyunu ciddi anlamda meşgul etmiştir. Özellikle bu konu ile ilgili paneller, sempozyumlar vb. üniversitelerin öncülüğünde ciddi tartışma platformları oluşturulmuş ve konu ile ilgili sosyal bilimciler fikirlerini beyan etmiştir. AB bu süreçte siyasiler tarafından konunun çözülmesi konusunda baskı yapsa da Türkiye daha ziyade Türk-Ermeni ortak tarihçilerden oluşan bir komisyona devredilmesini istemiştir.

²⁷³ Kamer Kasım, Avrupa Birliği ve Ermeni Sorunu: Türkiye'nin Üyelik Süreci Bakımından Değerlendirme, **Yeni Türkiye**, 2014, s.3.

İki ülke arasındaki ikili ilişkilerde de hareket vardı. Sınırların kapanmasına rağmen, bağlantıları bu dönem boyunca açık kaldı. Türk iş adamları her ay Gürcistan ve İran üzerinden Ermenistan'a on milyon dolar değerinde ihracat yapıyorlardı. On binlerce Ermeni gayri resmi olarak Türkiye'de çalışmak için kaldı. Son yıllarda, Türk ve Ermeni yetkililer arasında gizli görüşmeler yapıldı. Ermenistan Cumhurbaşkanı Serzh Sarkisyan'ın Şubat 2008'de seçilmesinden sonra yeni bir sayfa açıldı. Türkiye Cumhurbaşkanı Gül, Eylül 2008'de Erivan'da bir Türkiye-Ermenistan futbol maçına katılma davetini kabul etti. Bu karşılaşmayı Dışişleri Bakanları da dahil olmak üzere yoğun ama gizli diplomatik temaslar takip etti. Nisan 2009'da, iki taraf normalizasyon için “kapsamlı bir çerçeve” üzerine anlaşma yaptığını açıkladı. Kamuya açık bir şekilde dile getirilmeden, diplomatik ilişkilerin kurulmasını, sınırın yeniden açılmasını ve 1915 olaylarını ele almak için bir alt komisyon da dahil olmak üzere ikili bir komisyonun kurulmasının öngörüldüğü yaygın olarak biliniyordu.²⁷⁴

3.5.3. Azınlıklar ve insan hakları

2000'li yılların başından 2004 yılına kadar Türkiye sekiz uyum paketi ve iki anayasa reformu çalışması yapmıştır. Bu bağlamda ölüm cezasının kaldırılması, basın özgürlüğünün genişletilmesi, yargının Avrupa Birliği standartlarına erişmesi, cinsiyet eşitliği gibi, teoride bir dizi değişiklik yapılmıştır.

Eylül 2004'te, Türkiye, insan hakları, özellikle de kadın hakları, ayrımcılık ve işkence gibi birçok alanda olumlu etkileri olacak yeni bir Ceza Yasası'nı kabul etmiştir. Ayrıca, Haziran 2004'te yeni bir Basın Yasası kabul edildi ve Temmuz 2004'te Terörle İlgili Yasalardan Kaynaklanan Zararların Tazmini Hakkında Kanun'la ilgili yeni bir Dernekler Yasası kabul edildi. Mevzuatın uygulanmasını sağlamak için yetkililer tarafından bir dizi düzenleme ve genelge de yayınlanmıştır. Ayrıca, bir anayasa değişikliği, iç mevzuat üzerindeki temel özgürlükler alanındaki uluslararası anlaşmaların üstünlüğünü sağlamıştır. Türkiye, son İlerleme Raporundan bu yana insan hakları konusunda uluslararası sözleşmeler konusunda daha fazla ilerleme kaydetmiştir. Buna karşın Türkiye, Ulusal Azınlıkların Korunmasına Dair

²⁷⁴ AB KOMİSYONU WEB SİTESİ, **Turkey In Europe Breaking The Vicious Circle**, 2004, (Çevirimiçi), http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/dtr/dv/102205/102205n.pdf, s.33, 19 Şubat 2019.

Çerçeve Sözleşmeyi veya Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartını imzalamamıştır. Türkiye'nin 2001'den bu yana anayasa ve yasama reformları alanındaki ilerlemesini kabul eden Haziran 2004'teki Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, 1996'dan bu yana uygulanan Türkiye'deki izleme prosedürünü kaldırmıştır. Türkiye, 1999'dan bu yana, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarının, özellikle son bir yıl içerisinde yürütülmesiyle ilgili olarak ilerleme kaydetmiştir. Loizidou davasında adil tazminat ödemesi yapılmış ve AİHM kararlarını takiben davaların yeniden açılmasını sağlayan hükümler getirilmiştir.²⁷⁵

3.6. Avrupa Birliği Süreci İle Milliyetçiliği İlişkilendiren Görüşler

Dedeoğlu (2011) yayımladığı "Türkiye'de AB Karşıtlığı-Küreselleşme Karşıtlığı İlişkisi" adlı çalışmada "Müzakerelerin başladığı yıllara kadar, AB'ye dâhil olma fikri çok daha geniş kesimlerde kabul görürken, müzakerelerin başlamasıyla birlikte AB fikrinden uzaklaşma eğilimi ortaya çıkmıştır." demektedir. Ayrıca özellikle Kıbrıs sorunu nedeniyle Avrupa ile kurulmuş bağın 1970'li yılların ortalarına doğru zayıfladığı ve gittikçe dış baskı biçiminde kendini gösterdiğine değinilmiştir. Bununla beraber müzakerelerin başladığı yıllara kadar Türkiye'de AB'ye üye olma fikrinin çok daha büyük kitlelerce kabul gördüğünü, ancak müzakerelerin başlaması ile bu ilginin azaldığına değinilmiştir. Ayrıca "Küreselleşme dinamiklerinin etkisiyle kendisini AB üyelik sürecinde bulan Türkiye'de küreselleşme ile Batılılaşma, Batılılaşma ile de AB üyeliği özdeş olarak görülmeye başlanmış; bu da küreselleşme karşıtlığı ile AB karşıtlığı arasında ortaklık kurulmasına yol açmıştır. Karşıtlıklar ise milliyetçi dışavurumları güçlendirmiş, gerek küreselleşme gerek AB süreciyle yaşanan değişimlerde dışsal faktörlerin etkin olması, var olan yapı, ilişki ve rejimi koruma eğilimlerini güçlendirmiştir."²⁷⁶

Şenyuva (2009) tarafından yapılan "Türkiye Kamuoyu ve Avrupa Birliği 2001- 2008: Beklentiler, İstekler ve Korkular" adlı çalışmada "2001-2008 yılları arasında Türk kamuoyunun genel tutum ve eğilimlerine bakıldığında, Avrupa Birliği'nin ciddi anlamda bir güven ve destek kaybına uğradığı görülmektedir. AB

²⁷⁵ A.e.

²⁷⁶ Dedeoğlu, a.g.e., 2011, s.85-109.

üyeliğine verilen desteğin ise, zamanla düştüğü ve dönemsel dalgalanmalar geçirdiği gözlemlenmiştir." diye ifade etmiştir. Şenyuva yaptığı istatistiki incelemede, Türk kamuoyunun genel olarak kendisini Avrupalı görmediği ve Avrupa'ya genel olarak bir bağlılık hissetmediğini ifade etmiştir. Ayrıca Türk kamuoyunun gittikçe Avrupa'dan uzaklaşması ve kendisini daha az Avrupalı olarak tanımladığı sonucuna ulaşmıştır. Bunun yanısıra "2003 yılında Türkiye'de kendisini Türk ve Avrupalı olarak görenlerin oranı yüzde 44 iken bu oran 2005 yılında yüzde 19'a düşmüştür. Bu düşüş bizlere Türk kamuoyunda oturmuş bir Avrupalı kimlik anlayışının bulunmadığını ve bireylerin Türkiye-AB ilişkilerindeki olumlu ve olumsuz gelişmelerden ciddi anlamda etkilendiğini göstermektedir." Ayrıca AB'yi olumsuz görenlerin oranının Türkiye'de zamanla artmakta olduğu ifade edilmiştir.²⁷⁷

Özkırmılı (2008)'nin yaptığı " Milliyetçilik ve Türkiye-AB ilişkileri" adlı çalışmada "Türkiye-Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerde temel sorun, karşılıklı korkulardır. Bu korkuların ne ölçüde gerçeklere dayandığının da çok önemi yoktur, çünkü 'algıya' dayalı korkular da inananlar için aynı ölçüde gerçektir. Bu algı ve korkular ile milliyetçilik arasında 'simbiyotik' bir ilişki vardır." şeklinde ifade etmiştir." Ayrıca "milliyetçilik" ağırlığını Kıbrıs sorununun çözümünden Kuzey Irak'a, AB ile ilişkilerden Ermenistan ile yaşadığımız sorunlara kadar her yerde kendini hissettirdiğini ifade etmiştir. "Hatta bazen sorunların özünü oluşturuyor. Genellikle de birbirini tetikliyor, sorunların tırmanmasına sebep oluyor."²⁷⁸

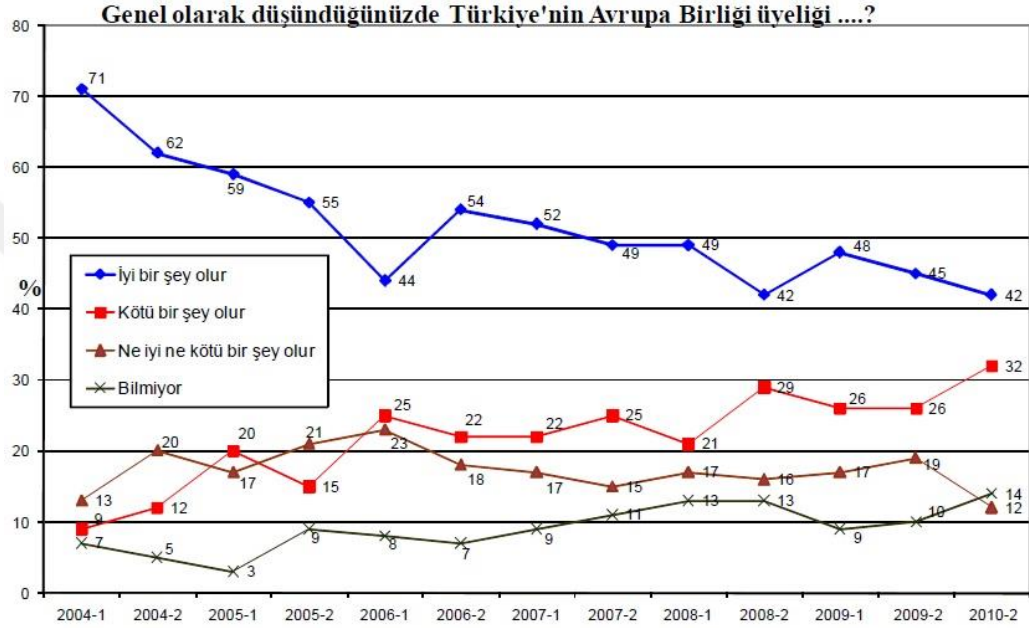
²⁷⁷ Özgehan Şenyuva, Türkiye Kamuoyu ve Avrupa Birliği 2001-2008: Beklentiler, İstekler ve Korkular", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 6, Sayı 22, Yaz 2009, s. 97-123.

²⁷⁸ Özkırmılı, **a.g.e.**, 2008, s. 57.

3.7. Avrupa Birliği Algısına Yönelik Türkiye'de Yapılan Saha (Anket, Ölçek) Araştırmaları

Şekil 1: Eurobarometre Tarafından 2004-2010 Yılları Arasında Yapılmış AB Algısına Dönük Anket Çalışmaları²⁷⁹

Tabloda görüldüğü gibi Türkiye Kamuoyunun 2004 yılının ilk yarısında

%70'e yakınının AB üyeliğinin iyi bir şey olduğunu düşünmektedir. Bu oran 2006'nın ilk yarısına kadar düzenli bir şekilde düşmüş ve %44'e kadar gerilemiştir. 2006'nın ikinci yarısında beraberinde gelen yükselişle oran %54'e kadar yükselmiş ve ondan sonra genel anlamda düşmeye devam etmiştir. 2010 yılının ikinci yarısına gelindiğinde oran %42'ye kadar düşmüştür.

Eurobarometre tarafından 2017 yılında yapılan ankette AB'ye üyeliğin faydalı bir şey olacağını söyleyenlerin oranı %58, yararlı olmayacağını söyleyenlerin oranı %36, bilmiyorum diyenlerin oranı ise %6 olmuştur.²⁸⁰ 2016 yılında yapılan anket çalışmasında katılımcıların %28'i (bir önceki döneme göre -11 puan) AB'ye üye ülkeleri lehine, %39'u (bir önceki döneme göre +13) ise üyeliğin aleyhine yönelik

²⁷⁹Eurobarometre, **Eurobarometre 74 Avrupa Birliği'nde Kamuoyu Raporu**, 2004, 2010, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb74/eb74_tr_tr_nat.pdf, 10 Ocak 2019.

²⁸⁰Eurobarometre, **Standard Eurobarometer** 88, 2017, (Çevirimiçi), <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/resultdoc/.../81142>, s.35, 10 Ocak 2019.

cevap vermiştir. Katılımcıların %25'i ise bunun “ne iyi ne de kötü” olacağını düşünmektedir. AB üyeliğinin faydalı olacağına yönelik inanç da bu ankette önemli ölçüde azaldı: Katılımcıların %44'ü (-9), Türkiye'nin AB üyeliğinden faydalanacağını, % 46'sı (+8) ise aynı fikirde olmadığını belirtmiştir.²⁸¹

Eurobarometre tarafından 2015 yılında yapılan ankette ise AB'ye üye olmanın yararlı bir şey olacağını söyleyenlerin oranı %56, yararlı olmayacağını söyleyenlerin oranı %17, bilmiyorum diyenlerin oranı ise %27 olmuştur.²⁸² 2014 yılında yapılan ankette ise AB'ye üye olmanın yararlı bir şey olacağını söyleyenlerin oranı %36, yararlı olmayacağını söyleyenlerin oranı %54, bilmiyorum diyenlerin oranı ise %10 olmuştur²⁸³. 2013 yılında yapılan ankette faydalı bir şey olacağını söyleyenlerin oranı %43, yararlı olmayacağını söyleyenlerin oranı %45, bilmiyorum diyenlerin oranı ise %12 olmuştur.²⁸⁴ 2012 yılında yapılan ankette faydalı bir şey olacağını söyleyenlerin oranı %40, yararlı olmayacağını söyleyenlerin oranı %44, bilmiyorum diyenlerin oranı ise %16 olmuştur.²⁸⁵

²⁸¹Eurobarometr, **Standard Eurobarometer 86 Autumn 2016**, (Çevirimiçi) Erişim: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/resultdoc/.../79408>, s.8110, Ocak 2019

²⁸²Eurobarometre, **Standard Eurobarometer 84**, 2015, (Çevirimiçi) Erişim: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/resultdoc/.../71806>, s. 4410, Ocak 2019

²⁸³Eurobarometre, **Standard Eurobarometer 82 Autumn 2014**, (Çevirimiçi) Erişim:http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb82/eb82_anx_en.pdf, s.2810, Ocak 2019

²⁸⁴Eurobarometre, **Standard Eurobarometer 80 Autumn 2013**, (Çevirimiçi) Erişim: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb80/eb80_anx_en.pdf, s.2410, Ocak 2019

²⁸⁵Eurobarometre, **Standard Eurobarometer 78 Autumn 2012**, (Çevirimiçi) Erişim: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb78/eb78_anx_en.pdf, s.3310, Ocak 2019

Tablo 31: A&G Araştırma Şirketi Tarafından 2002-2008 Yılları Arasında Yapılmış AB Algısına Dönük Anket Çalışmaları ²⁸⁶

Faktör	2002	2003	2004	2005	2006	2008
AB' ye mutlaka girmeliyiz	56,5	58,7	67,5	57,4	32,2	30,1
Girsek de olur, girmesek de	14,6	19,7	12,5	18,2	33,0	31,7
Kesinlikle girmemeliyiz	17,9	9,1	8,7	10,3	25,6	26,6
Cevap yok	11,0	12,5	11,3	14,1	9,3	11,6
TOPLAM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A&G araştırma şirketi tarafından 2002-2008 yılları arasında yapılan AB algısına dönük saha incelemesi sonuçları incelendiğinde 2002-2004 yılları arasında AB'ye dönük algının zaman içerisinde olumlu yönde geliştiği, 2005-2008 arasında ise olumsuz yönde geliştiği görülmektedir.

²⁸⁶A&G, 2002-2008 Avrupa Birliği Araştırması, (Çevirimiçi), <http://www.agarastirma.com.tr/arastirmalar/avrupa-birligi-arastirmasi/>, 10 Ocak 2019

Tablo 32: İktisadi Kalkınma Vakfı Öncülüğünde Yapılan AB Algısına Dönük Araştırma²⁸⁷

Faktör	2015	2016	2017
Türkiye'nin AB üyeliğinin destekliyorum	61,8	75,5	78,9
Türkiye'nin AB'ye üye olacağına inanıyorum	30,1	35,6	31,2
TOPLAM	100,0	100,0	100,0

İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV) tarafından Realta Araştırma Şirketine 18-19 Kasım 2017 tarihlerinde 18 ilde 1311 katılımcı ile gerçekleştirilen araştırma İstanbul, Ankara, İzmir, Manisa, Eskişehir, Bursa, Trabzon, Adana, Mersin, Diyarbakır, Gaziantep, Amasya, Sakarya, Malatya, Ağrı, Aydın, Batman ve Samsun illerini kapsamıştır. Tablo incelendiğinde görüldüğü gibi 2015-2017 yılları arasında AB üyeliğine destek oranında yükselme görülmektedir. 2016 yılında AB üyeliğine yönelik şüpheciliğin 2015 ve 2017 yıllarına nazaran daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca araştırma detaylı incelendiğinde kadınların erkeklere oranla daha şüpheli yaklaştığı görülmüştür. Kadınların %72,8'i yakın zamanda AB üyesi olunacağına inanmadığını belirtirken, bu oran erkeklerde %58,7'ye düşmektedir. Eğitim düzeyi açısından bakıldığında da üniversite mezunlarının konuya daha şüpheli yaklaştığı ve %77,4 ile yakın zamanda AB üyesi olunacağına inanmadıklarını belirttikleri görülmektedir.

AİAD (Avrupa İşbirliği Ağı Derneği) tarafından 2017 yılında gerçekleştirilen AB Algısı Araştırması 3385 kişi katılım sağlamıştır. Anket sonuçlarına göre 2012 yılında yapılan AİAD AB Algısı Araştırması'nda %74 olan Avrupa Birliği üyeliğini destekleme oranı 2017 itibarıyla %63'e düşmüştür, katılımcıların yaklaşık %80'i AB üyeliğinin Türkiye'ye olumlu etkileri olacağı görüşünü paylaşmıştır. Katılımcıların sadece %9,4'ü AB'nin Türkiye'ye diğer aday ülkelerle eşit davrandığını

²⁸⁷ İKV, **Kamuoyunda AB Desteği ve AB Algısı Kamuoyu Araştırma Sonuçları**, (Çevirimiçi), 2015-2017, <https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=2055.>, 10 Ocak 2019.

düşünmektedir. Katılımcıların %36.5'i AB'yi güvenilir bir müttefik olarak görmemektedir.²⁸⁸

3.8. Araştırma Bulguları

Tablo 33: Katılımcıların AB Alt Faktörüne Dönük Toplam Puan Değeri

BOYUT	N	Min	Max	X	Sd
AB	1120	5	25	16,54	5,14
TOPLAM	1120	82	156	113,19	18,98

Tablo 33'te katılımcıların AB alt faktörüne dönük toplam puan değerleri verilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda alt ölçek puanının yüksek olduğu (X=16,54) görülmüştür. Ancak AB alt faktörü maddeleri ters çevrildiği için katılımcıların AB algısının düşük olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 34: AB Alt Faktöründe Yer Alan Maddelerin Ortalama ve Standart Sapmaları

BOYUT	MADDE	N	X	Sd
AB	E-İ 5	1120	4,03	1,15
	E-İ 6	1120	2,70	1,34
	E-İ 9	1120	3,53	1,52
	E-İ 13	1120	3,48	1,49
	E-İ 15	1120	2,81	1,33

Tablo 34'te AB alt faktöründe yer alan maddelerin ortalama ve standart sapmaları görülmektedir. Tekin, (1996) tarafından geliştirilen aralık genişliği dikkate alındığında “Türkiye'nin AB'ye üye olması gerektiğini düşünüyorum.” Maddesine katılımcıların katılıyorum (3,40- 4,19=Katılıyorum) düzeyinde cevap verdiği görülmektedir. Ancak madde ters çevrildiği için katılımcıların vereceği cevabın katılmıyorum düzeyine denk geldiği görülmektedir. “Türkiye AB ve İslam ülkeleri arasında köprü olmalıdır.” ve “AB üyeliği Türkiye'yi böler.” Maddelerinde katılımcıların kararsızım (2,60-3,39=Kararsızım) düzeyinde cevap verdikleri

²⁸⁸ AİAD, **AB Algısı Anketi**, 2017, (Çevirimiçi), <https://www.ab-ilan.com/ab-algisi-arastirmasi-sonuclari-yayinlandi/>, 10 Ocak 2019.

görülmüştür. Son olarak “AB üyeliği Türkiye'yi daha demokratik bir ülke haline getirir.” ve “AB üyeliği Türkiye'yi ekonomik olarak kalkındırır.” Sorularına katılımcıların katılıyorum (3,40- 4,19=Katılıyorum) düzeyinde cevap verdiği görülmektedir. Ancak madde ters çevrildiği için katılımcıların vereceği cevabın katılmıyorum düzeyine denk geldiği görülmektedir.

Tablo 35: Katılımcıların AB Alt Faktörünün Cinsiyet Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve T-Testi Sonucu

BOYUT	Grup	N	X	Ss	T	p
AB	Kadın	500	14,62	6,03	11,93	0,00*
	Erkek	620	18,10	3,61		

Tablo 35’te katılımcıların AB alt faktörünün cinsiyet değişkenine göre toplam puan değeri ve T-testi sonucu görülmektedir. Yapılan inceleme sonucunda kadınların AB’ye yönelik algısının (X=14,62) erkeklere nazaran daha olumlu (X=18,10) olduğu görülmektedir. Ayrıca yapılan T-testi sonunda kadınlar ile erkekler arasında anlamlı fark bulunmuştur (t=11,93, p<0,05).

Tablo 36: Katılımcıların AB Alt Faktörünün Yaş Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu

BOYUT	Grup	N	X	Ss	F	p	Fark LSD
AB	18-27 (A)	252	19,23	1,75	26,75	0,00*	A-B,
	28-37 (B)	311	15,06	6,51			A-C,
	38-47 (C)	366	16,11	4,86			A-D,
	48-57 (D)	128	16,15	4,61			A-E, B-
	58+ (E)	63	16,52	5,28			C, B-D, B-E

Tabloda katılımcıların AB alt faktörüne göre ANOVA sonuçları ve ANOVA testi sonucunda yapılan LSD testi sonuçları verilmiştir. Yapılan ANOVA testi incelendiğinde AB alt faktörü temel alındığında yaş grupları arasında anlamlı düzeyde bir farkın olduğu görülmüştür (F=26,75, P<0,05). Ayrıca analiz sonucunda çıkan farkın kaynağını belirlemek üzere LSD testi yapılmış ve 18-27 yaş grubu ile

diğer gruplar arasında (28-37, 38-47, 48-57, 58+) 18-27 yaşın lehine anlamlı düzeyde farka ulaşılmıştır. Bu bağlamda 18-27 yaş aralığında yer alan katılımcıların AB'ye yönelik algılarının diğer gruplara nazaran daha olumsuz olduğu görülmüştür. Ayrıca 28-37 yaş grubu ile 38-47, 48-57, 58+ grupları arasında da 28-37 yaş grubunun aleyhine fark bulunmuştur. Bu farka göre 28-37 yaş aralığında bulunanların AB'ye yönelik algılarının daha olumlu olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 37: Katılımcıların AB Alt Faktörünün Eğitim Durum Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu

BOYUT	Grup	N	X	Ss	F	p	Fark LSD
AB	Ortaokul (A)	396	16,37	5,47	8,61	0,00*	A-C, B-C, C- D
	Lise (B)	371	15,81	5,95			
	Fakülte (C)	341	17,65	3,35			
	Lisansüstü (D)	12	14,33	3,55			

Tablo 37'de görüldüğü gibi AB alt faktörü baz alındığında eğitim durum değişkenleri arasında ANOVA testine göre anlamlı düzeyde fark görülmektedir ($F=8,61$, $P<0,05$). Farkın kaynağını tespit etmek amacıyla yapılan LSD testi sonucunda ortaokul ve fakülte mezunları arasında fakülte mezunlarının lehine, lise ve fakülte mezunları arasında fakülte mezunlarının lehine, fakülte ve lisansüstü mezunları arasında ise yine fakülte mezunları lehine fark bulunmuştur. Bu bağlamda fakülte mezunlarının AB'ye yönelik algısının en olumsuz olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 38: Katılımcıların AB Alt Faktörünün Sendikaya Üyelik Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve T-Testi Sonucu

BOYUT	Grup	N	X	Ss	T	p
AB	Evet	225	19,40	2,12	9,67	0,00*
	Hayır	895	15,83	5,42		

Sendikaya üye olma durumuna göre yapılan inceleme tablo 38'de görülmektedir. Buna göre AB alt faktörü temel alındığında sendikaya üye olanların

toplam puanlarının ($X=19,40$) üye olmayanlardan ($X=15,83$) daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca yapılan T-testi sonucunda AB alt faktörüne göre sendikaya üye olanlar ile üye olmayanlar arasında anlamlı düzeyde farka rastlanmıştır ($t=9,67$, $p<0,05$). İncelenen verilere göre sendikaya üye olanların AB'ye yönelik algısının üye olmayanlara nazaran daha olumsuz olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 39: Katılımcıların E-İ Ölçeği AB Alt Faktörünün Kendini Politik Olarak Konumlandırma Durum Değişkenine Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu

BOYUT	Grup	N	X	Ss	F	p	Fark
AB	1-3 (SOL-A)	248	16,44	5,26	0,32	0,72	-
	4-7 (ORTA-B)	559	16,48	5,11			
	8-10 (SAĞ-C)	313	16,74	5,11			

Tablo 39'da AB alt faktörünün kendini politik olarak konumlandırma durum değişkenine göre toplam puan değeri ve ANOVA sonucu incelendiğinde katılımcıların politik görüşlerinin AB alt faktörü için anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir ($F=0,32$, $p>0,05$).

Tablo 40: Katılımcıların E-İ Ölçeği AB Alt Faktörünün Kendini Milliyetçi Olarak Konumlandırma Durum Değişkenine Göre Korelasyon Sonucu.

BOYUT	AB ALGISI
	R
	-,353**
MİLLİYETÇİLİK	P
	,00
	N
	1118

Katılımcılara “Kendinizi ne kadar milliyetçi görüyorsunuz? 1'in hiç milliyetçi olmayanları, 10'un ise en milliyetçi olanları gösterdiği cetvelde kendi yerinizi işaretler misiniz?” sorusu sorulmuş ve 1 ile 10 arasında puanlama

istenmiştir. “Kendinizi ne kadar milliyetçi görüyorsunuz? ile AB algısı alt faktörü arasında ilişkinin var olduğu görülmüştür ($p<0,01$). Korelasyon katsayıları incelendiğinde düşük düzeyde ve ters yönlü bir ilişkinin var olduğu görülmüştür.

Tablo 41: Katılımcıların E-İ Ölçeği AB Alt Faktörünün Kendinizi nasıl tanımlarsınız? Sorusuna Verdikleri Cevaba Göre Toplam Puan Değeri ve ANOVA Sonucu

BOYUT	Grup	N	X	Ss	F	P	Fark LSD
AB	Türk (A)	159	20,15	2,78	899,4	0,00*	A-D HARİÇ TÜM İKİLİLER
	Kürt (B)	74	12,72	1,29			
	Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı (C)	394	18,75	2,43			
	Sünni Müslüman (D)	139	20,52	2,28			
	Müslüman Türk (E)	142	17,57	1,087			
	Benim İçin Önemi Yok (F)	212	7,77	2,48			

Tablo 42’de katılımcıların “Kendinizi nasıl tanımlarsınız?” sorusuna verdikleri cevaba göre AB alt faktör toplam puanları ve ANOVA testi sonuçları görülmektedir. Yapılan inceleme sonucu AB alt faktörüne göre kendilerini tanımlama biçimlerine göre anlamlı düzeyde fark görülmüştür ($F=899,4$, $P<0,05$). İkili gruplar arasında farkın belirlenmesi amacıyla LSD testi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda kendini “Türk” ve “Sünni Müslüman” olarak görenler dışındaki diğer ikililer arasında anlamlı fark görülmüştür. Bu bağlamda AB’ye yönelik en olumlu tutumun “Benim İçin Önemi Yok” ($X=7,77$) olarak kendini tanımlayanlarda var olduğu görülmüştür. İkinci sırada ise kendini “Kürt” ($X=12,72$) olarak tanımlayanlar yer almaktadır. Son iki sırada ise kendini “Türk” ($X=20,15$) ve “Sünni Müslüman” ($X=20,52$) olarak tanımlayanlar yer almaktadır.

Tablo 42: Milliyetçilik Alt Faktörü ile AB Alt Faktörleri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Pearson Korelasyon Testi Sonucu

BOYUT		AB
MİLLİYETÇİLİK	R	-,450**
	P	,00*
	N	1120

Tablo 43'te Milliyetçilik alt faktörü ile AB alt faktörleri arasındaki ilişkiyi gösteren Pearson Korelasyon testi sonucu görülmektedir. Yapılan inceleme sonucunda milliyetçilik alt faktörü ile AB alt faktörü arasında ters yönlü ilişki bulunmuştur ($p<0,01$).

Tablo 43: Milliyetçilik Alt Faktörü ile AB Alt Faktörü Arasındaki İlişkiyi Gösteren Regresyon Testi Sonucu

Model	Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Regrasyon Sonuç Toplam	Gruplar Arası	12669,79	1	12669,79	284,02	,00*
	Grup İçi	49871,98	1118	44,60		
	Toplam	62541,77	1119			

Milliyetçilik ile AB alt faktörleri arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan regresyon analizi sonucunda ilişki anlamlı düzeyde ($F=284,02$, $P<0,01$) bulunmuştur.

Tablo 44: Milliyetçilik Alt Faktörü ile AB Alt Faktörü Arasındaki İlişkiyi Gösteren Regresyon Analizi Sonuçları İçin Bulunan Katsayılar

Standart Olmayan Katsayılar		Standart Katsayılar		T	P
		Std. Hata	Beta		
İçerik	30,86	,67		45,87	,00
AB	-,65	,03	-,45	-16,85	,00*
Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Sd	
	,310	,100	0,100	7,09	

Milliyetçilik ile AB alt faktörü arasındaki ilişkiyi belirleyen regresyon analizi tabloda verilmiştir. Buna göre “ $\text{Milliyetçilik} = 30,86 + (-0,65) \cdot \text{AB}$ ” olarak belirlenmiştir.

Tablo 45: Multinomial Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları

Kendinizi ne kadar milliyetçi görüyorsunuz? 1 Hiç, 10 en milliyetçi.		B	Sd	Wald	P	Exp(B)
1,00	Intercept	1,267	1,180	1,154	,283	
	AB Algısı	-,132	,074	3,194	,074	,876
	İç Tehdit Algısı (İTA)	-,023	,018	1,616	,204	,977
	[Yaş=18-27]	,077	,474	,027	,871	1,080
	[Yaş=28-37]	-,480	,425	1,279	,258	,619
	[Yaş=38-47]	-,111	,374	,089	,766	,895
	[Yaş=48-57]	-,397	,427	,864	,353	,672
	[Yaş=58+]	0 ^b				
	[Cinsiyet=Kadın]	,067	,250	,072	,788	1,070
	[Cinsiyet=Erkek]	0 ^b				
	Dış Tehdit Algısı (DTA)	,025	,024	1,103	,294	1,026
	[Eğitim=Ortaokul] * İTA	-,008	,014	,344	,557	,992
	[Eğitim =Lise] * İTA	,001	,014	,005	,945	1,001
	[Eğitim =Üniversite] * İTA	-,005	,015	,109	,741	,995
	[Eğitim =Lisansüstü] * İTA	0 ^b				
3,00	Intercept	,387	1,007	,147	,701	
	AB Algısı	-,026	,042	,362	,047	,975
	İç Tehdit Algısı (İTA)	-,381	,015	629,321	,000	1,683
	[Yaş=18-27]	,568	,425	1,782	,182	1,764
	[Yaş=28-37]	,052	,378	,019	,891	1,053
	[Yaş=38-47]	,506	,333	2,315	,128	1,659
	[Yaş=48-57]	,185	,369	,251	,616	1,203
	[Yaş=58+]	0 ^b				
	[Cinsiyet=Kadın]	,077	,219	,123	,725	1,080
	[Cinsiyet=Erkek]	0 ^b				
	Dış Tehdit Algısı (DTA)	,012	,018	,463	,049	1,012
	[Eğitim=Ortaokul] * İTA	,387	,006	3961,321	0,000	1,472
	[Eğitim =Lise] * İTA	,385	,006	3943,495	0,000	1,469
	[Eğitim =Üniversite] * İTA	,395	0,000	.	.	1,485
	[Eğitim =Lisansüstü] * İTA	0 ^b				

Katılımcılara “Kendinizi ne kadar milliyetçi görüyorsunuz? 1 hiç milliyetçi değil, 10 en milliyetçi” olarak tanımlamaları istenmiştir. Tablo 45 bu sorulara verilen cevaplar ile diğer değişkenlerin ve ölçek alt faktörlerine ait multinomial lojistik regresyon analizi sonuçları verilmiştir. Bu bağlamda kendinizi ne kadar milliyetçi

hissediyorsunuz şeklinde sorulan soruya verilen cevaplar temel alındığında 1-3 arası cevap verenlerin milliyetçilik düzeylerini düşük (1 olarak kodlanmıştır), 4-7 arası cevap verenlere orta (2 olarak kodlanmıştır), 8-10 arası cevap verenlere de yüksek düzeyde milliyetçi (3 olarak kodlanmıştır) olarak varsayılmıştır. Tablo incelendiğinde kendisini milliyetçi olarak görenlerin (8,9 ve 10 olarak kodlayanlar) AB algısı ile anlamlı fark görülmüştür. Buna göre AB algısındaki bir birimlik artışa karşılık milliyetçilik algısında ,975'lik bir artışın olduğu görülmüştür. Aynı şekilde iç tehdit algısında da anlamlı fark bulunmuştur. Bu bağlamda İç tehdit algısında meydana gelen bir birimlik artışın milliyetçilik algısında 1,68 birimlik artışın olduğu görülmüştür. Son olarak dış tehdit algısı için de anlamlı fark bulunmuş ve dış tehdit algısında meydana gelen bir birimlik artışın milliyetçilik algısında 1,012 birimlik artışın meydana geldiği görülmüştür.

Eğitim değişkeni incelendiğinde “İç Tehdit Algısı” yüksek ortaokul ve lise mezunları için de anlamlı fark bulunmuştur. Buna göre İç Tehdit Algısı” yüksek ortaokul mezunlarında meydana gelen bir birimlik artış milliyetçilik algısında 1,47 birimlik artışa, lise mezunlarında meydana gelen bir birimlik artışın ise milliyetçilik algısında 1,46 birimlik artışa sebebiyet verdiği anlaşılmıştır.

3.9. Ara Değerlendirme

Araştırmanın bu bölümünde Avrupa Birliği algısının Türkiye'de milliyetçiliği ne düzeyde etkilediği incelenmiştir. Saha araştırması sonucunda elde edilen bulgular incelendiğinde AB alt faktörüne dönük toplam puan değerlerinin yüksek olduğu görülmüştür. Ancak AB alt faktörü maddeleri ters çevrildiği için katılımcıların AB algısının düşük olduğu gözlemlenmiştir.

AB alt faktöründe yer alan maddelerin ortalama ve standart sapmaları incelenip Tekin, (1996) tarafından geliştirilen aralık genişliği dikkate alındığında “Türkiye'nin AB'ye üye olması gerektiğini düşünüyorum.” Maddesine katılımcıların katılıyorum düzeyinde cevap verdiği görülmektedir. Ancak madde ters çevrildiği için katılımcıların vereceği cevabın katılmıyorum düzeyine denk geldiği görülmektedir. “Türkiye AB ve İslam ülkeleri arasında köprü olmalıdır.” ve “AB üyeliği Türkiye'yi böler.” Maddelerinde katılımcıların kararsızım düzeyinde cevap verdikleri

görülmüştür. Son olarak “AB üyeliği Türkiye'yi daha demokratik bir ülke haline getirir.” ve “AB üyeliği Türkiye'yi ekonomik olarak kalkındırır.” Sorularına katılımcıların katılıyorum düzeyinde cevap verdiği görülmektedir. Ancak madde ters çevrildiği için katılımcıların vereceği cevabın katılmıyorum düzeyine denk geldiği görülmektedir. Bu bağlamda araştırma sonucu incelendiğinde katılımcıların AB'ye yönelik algılarının düşük olduğu görülmektedir.

Eurobarometre tarafından Türkiye'de AB algısının ölçüldüğü 2004-2017 yılları arasındaki veriler incelendiğinde 2004 yılının ilk yarısında %70'e yakınının AB üyeliğinin iyi bir şey olduğunu düşünmektedir. Bu oran 2006'nın ilk yarısına kadar düzenli bir şekilde düşmüş ve %44'e kadar gerilemiştir. 2006'nın ikinci yarısında gelen yükselişle oran %54'e kadar yükselmiş ve ondan sonra genel anlamda düşmeye devam etmiştir. 2010 yılının ikinci yarısına gelindiğinde oran %42'ye kadar düşmüştür. Anket verileri ve Türkiye-AB arasında krize sebebiyet veren durumlar paralel olarak incelendiğinde özellikle Kıbrıs konusunda yaşanan süreçte (2004 talep başlangıcı, 2005 referandum) AB'ye yönelik algının süreç içerisinde zamanla düştüğü ve inancın zayıfladığı görülmektedir. Yine aynı şekilde Ermeni sorununun konuşulduğu 2006, 2007 ve 2008 yıllarında AB'ye yönelik algının zamanla azaldığı görülmüştür. 2009 yılında ilişkilerin bir nevi normalleşmesine paralel olarak AB algısının da yükseldiği görülmüştür.

Eurobarometre tarafından 2017 yılında yapılan ankette AB'ye üyeliğin faydalı bir şey olacağını söyleyenlerin oranı %58, 2016 yılında yapılan anket çalışmasında katılımcıların %28'i, 2015 yılında yapılan ankette ise AB'ye üye olmanın yararlı bir şey olacağını söyleyenlerin oranı %56, 2014 yılında yapılan ankette ise AB'ye üye olmanın yararlı faydalı bir şey olacağını söyleyenlerin oranı %36, 2013 yılında yapılan ankette faydalı bir şey olacağını söyleyenlerin oranı %43, 2012 yılında yapılan ankette faydalı bir şey olacağını söyleyenlerin oranı %40 olarak belirlenmiştir. 15 Temmuz Darbe girişi sonrasında yaşanan olağanüstü hal ve sonrasında yaşanan gelişmelerden ötürü Türkiye-AB arasında yaşanan kriz ve karşılıklı söylemlerin yapıldığı dönemde AB'ye yönelik algının oldukça zayıfladığı görülmektedir. Bu bağlamda 2015 yılında olumlu algının %56, 2017'de %58 olduğu

ve ara geçiş olan 2016'da %28 oluşu bu değerlendirmenin yapılmasına sebep olmuştur.

Milliyetçilik alt faktörü ile AB alt faktörleri arasındaki ilişkiyi gösteren Pearson Korelasyon testi sonucu incelenmiş ve yapılan inceleme sonucunda Milliyetçilik alt faktörü ile AB alt faktörü arasında ters yönlü ilişki bulunmuştur. Ayrıca Milliyetçilik ile AB alt faktörleri arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan regresyon analizi sonucunda ilişki anlamlı düzeyde bulunmuştur. Bu bağlamda araştırma sonucunda AB algısı ile Milliyetçilik arasında ters yönlü ilişkinin var olduğu belirlenmiştir.

Ayrıca:

Katılımcılara “Kendinizi ne kadar milliyetçi görüyorsunuz? 1’in hiç milliyetçi olmayanları, 10’un ise en milliyetçi olanları gösterdiği cetvelde kendi yerinizi işaretler misiniz?” sorusu sorulmuş ve 1 ile 10 arasında puanlama istenmiştir. “Kendinizi ne kadar milliyetçi görüyorsunuz? ile AB algısı alt faktörü arasında ilişkinin var olduğu grlmştir. Korelasyon katsayıları incelendiğinde düşük düzeyde ve ters yönlü bir ilişkinin var olduğu grlmştir.

Literatürde bu konu ile ilgili yapılan görüşler incelendiğinde, Dedeoğlu (2011) tarafından yapılan incelemede AB ile Türkiye'de milliyetçilik arasındaki ilişki şu şekilde ifade edilmiştir: "Küreselleşme dinamiklerinin etkisiyle kendisini AB yelik sürecinde bulan Türkiye’de küreselleşme ile Batılılaşma, Batılılaşma ile de AB yeliği özdeş olarak görülmeye başlamış; bu da küreselleşme karşıtlığı ile AB karşıtlığı arasında ortaklık kurulmasına yol açmıştır. Karşıtlıklar ise milliyetçi dışavurumları güçlendirmiş, gerek küreselleşme gerek AB süreciyle yaşanan değişimlerde dışsal faktörlerin etkin olması, var olan yapı, ilişki ve rejimi koruma eğilimlerini güçlendirmiştir.²⁸⁹ Aynı şekilde şenyuva (2009) tarafından yapılan çalışmada da ilişkinin tarihsel süreç içerisindeki değişimi ve milliyetçiliği tetiklemesi şu şekilde ifade edilmiştir: "2001-2008 yılları arasında Türk kamuoyunun genel tutum ve eğilimlerine bakıldığında, Avrupa Birliği’nin ciddi anlamda bir güven ve destek kaybına uğradığı görülmektedir. AB yeliğine verilen desteğin ise, zamanla

²⁸⁹ Dedeoğlu, a.g.e., s.85-109.

düştüğü ve dönemsel dalgalanmalar geçirdiği gözlemlenmiştir." Bunun yanısıra 2003 yılında Türkiye’de kendisini Türk ve Avrupalı olarak görenlerin oranı yüzde 44 iken bu oran 2005 yılında yüzde 19’a düşmüştür. Bu düşüş bizlere Türk kamuoyunda oturmuş bir Avrupalı kimlik anlayışının bulunmadığını ve bireylerin Türkiye-AB ilişkilerindeki olumlu ve olumsuz gelişmelerden ciddi anlamda etkilendiğini göstermektedir. Bunun yanısıra Özkırmı (2008)’nın yaptığı " Milliyetçilik ve Türkiye-AB ilişkileri" adlı çalışmada "Türkiye-Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerde temel sorun, karşılıklı korkulardır. Bu korkuların ne ölçüde gerçeklere dayandığının da çok önemi yoktur, çünkü ‘algıya’ dayalı korkular da inananlar için aynı ölçüde gerçektir. Bu algı ve korkular ile milliyetçilik arasında ‘simbiyotik’ bir ilişki vardır." şeklinde ifade etmiştir.

Araştırmada elde edilen sonuçlar ve literatürde yapılan anket çalışmaları incelendiğinde Türkiye’de katılımcıların AB tarafından kendilerini dışlanmış hissettikleri dönemlerde AB’ye olan güvenlerinin düştüğü ve bu bağlamda olumlu algının zayıfladığı görülmüştür. Kıbrıs ve Ermeni sorunu gibi bazı sorunların tekrar ortaya çıktığı dönemlerde ortaya çıkmasına sebebiyet veren AB’ye (demokratikleşme sürecinde) karşı algının milliyetçi cephede olumsuz bir şekle büründüğü görülmüştür.

AB alt faktörünün cinsiyet değişkenine göre toplam puan değeri ve T-testi sonucu incelendiğinde kadınların AB’ye yönelik algısının erkeklere nazaran daha olumlu olduğu görülmektedir. Ayrıca yapılan T-testi sonunda kadınlar ile erkekler arasında anlamlı fark bulunmuştur. Kadınların AB’ye yönelik beklentilerinin erkeklerden daha olumlu olmasının sebebi olarak demokrasi ve özgürlüğe daha fazla ihtiyaç duymaları olarak tahmin edilmektedir. Ancak beklentilerin yüksek olması karşısında inancın zayıflaması mümkün görünmektedir. Bu bağlamda İKV tarafından 2016 yılında yapılan ve AB algısının test edildiği araştırmada kadınların %72,8’i yakın zamanda AB üyesi olunacağına inanmadığını belirtirken, bu oran erkeklerde %58,7’ye düşmektedir. Kadınlarda algının yüksek inancın zayıf olduğu yorumu yapılabilir.

Yaş değişkeni ele alındığında AB alt faktörüne göre ANOVA sonuçları ve LSD testi sonuçları incelenmiş ve yaş grupları arasında anlamlı düzeyde bir farkın

olduğu görülmüştür. Bu bağlamda 18-27 yaş grubu ile diğer gruplar arasında (28-37, 38-47, 48-57, 58+) 18-27 yaşın lehine anlamlı düzeyde farka ulaşılmıştır. Bu bağlamda 18-27 yaş aralığında yer alan katılımcıların AB'ye yönelik algılarının diğer gruplara nazaran daha olumsuz olduğu görülmüştür. Ayrıca 28-37 yaş grubu ile 38-47, 48-57, 58+ grupları arasında da 28-37 yaş grubunun aleyhine fark bulunmuştur. Bu farka göre 28-37 yaş aralığında bulunanların AB'ye yönelik algılarının daha olumlu olduğu tespit edilmiştir. Avrupa ülkelerine eğitim, seyahat vb. nedenler ile gitmek isteyip vize, ekonomik durum vb. nedenlerden ötürü engeller ile karşılaşma ihtimali yüksek olan bu grubun AB'den beklentileri esas itibariyle yüksektir. Ancak beklentilerinin idealleri oranında cevap bulamama durumunda aşk-nefret sendromu yaşama ihtimalleri bulunmaktadır. Bu bağlamda özellikle 18-27 yaş grubunun diğerlerinden manidar düzeyde farklı bir algıya sahip olması söz konusu olabileceği düşünülmektedir.

Eğitim değişkeni ele alındığında AB alt faktörüne göre anlamlı düzeyde fark görülmektedir. Farkın kaynağını tespit etmek amacıyla yapılan LSD testi sonucunda ortaokul ve fakülte mezunları arasında fakülte mezunlarının lehine, lise ve fakülte mezunları arasında fakülte mezunlarının lehine, fakülte ve lisansüstü mezunları arasında ise yine fakülte mezunları lehine fark bulunmuştur. Bu bağlamda fakülte mezunlarının AB'ye yönelik algısının en olumsuz olduğu tespit edilmiştir. İKV tarafından 2016 yılında yapılan ve AB algısının test edildiği araştırmada Eğitim düzeyi açısından bakıldığında da, üniversite mezunlarının konuya daha şüpheci yaklaştığı ve % 77,4 ile yakın zamanda AB üyesi olunacağına inanmadıklarını belirttikleri görülmektedir.

Sendikaya üye olma durumuna göre yapılan incelemede AB alt faktörü temel alındığında sendikaya üye olanların toplam puanlarının üye olmayanlardan daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca yapılan T-testi sonucunda AB alt faktörüne göre sendikaya üye olanlar ile üye olmayanlar arasında anlamlı düzeyde farka rastlanmıştır. İncelenen verilere göre sendikaya üye olanların AB'ye yönelik algısının üye olmayanlara nazaran daha olumsuz olduğu sonucuna varılmıştır.

Katılımcıların “Kendinizi nasıl tanımlarsınız?” sorusuna verdikleri cevaba göre AB alt faktör toplam puanları ve ANOVA testi sonuçları incelenmiş ve AB alt

faktörüne göre kendilerini tanımlama biçimlerine göre anlamlı düzeyde fark görülmüştür. İkili gruplar arasında farkın belirlenmesi amacıyla LSD testi uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda kendini “Türk” ve “Sünni Müslüman” olarak görenler dışındaki diğer ikililer arasında anlamlı fark görülmüştür. Bu bağlamda AB’ye yönelik en olumlu tutumun “Benim İçin Önemi Yok” olarak kendini tanımlayanlarda var olduğu görülmüştür. İkinci sırada ise kendini “Kürt” olarak tanımlayanlar yer almaktadır. Son iki sırada ise kendini “Türk” ve “Sünni Müslüman” olarak tanımlayanlar yer almaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Milliyetçilik ortaya çıktığı günden beri çeşitli dinamiklerden etkilenmiştir. Ayrıca aynı şekilde milliyetçilik birçok dinamiği de etkilemiştir. Günümüzde milliyetçilik hala önemini korumaktadır. Özellikle Avrupa Birliği sınırları içerisinde kalan ülkelerde aşırı sağ ve milliyetçi partiler son dönemlerde yükselmekte ve yükselişlerine ciddi anlamda devam etmektedirler. Kaldı ki bu partilerin bazıları iktidarda bazıları da ana muhalefette kendilerine yer edinecek seviyeye ulaşmış bulunmaktadırlar. Son dönemlerde milliyetçi ve aşırı sağın Avrupa'da yükselmesinin temelinde tehdit algısının önemli bir yer edindiği ifade edilebilir.

Almanya'da var olan AFD, özü itibariyle başlangıçta EURO bölgesi karşıtı olarak ortaya çıkmış ve Almanya'nın Avrupa'daki ekonomik durumu düşük diğer ülkelerinin yükünü taşınamaması gerektiğini dile getirmiştir. Daha sonraki süreçte bu hareket islam ve göçmen karşıtı bir şekle bürünmüştür. Hareket günümüzde bu politikalar ile Almanya'da ciddi bir taban elde etmiştir. Göçün Almanya'ya doğru yoğun bir şekilde gerçekleşmesine karşı harekete geçen AFD, mevcut göçün Almanya ekonomisini zayıflatacağı ve halkın yaşam koşullarını düşüreceğini ifade etmiş ve göçe karşı çıkmıştır. Finlandiya'da politika yapan Finns partisi ise özü itibariyle göçmen ve küresel ısınmaya dönük politikalara karşı çıkmış ve tabanını bu bağlamda etkilemeye çalışmıştır. Yine benzer şekilde Danimarka ve İsveç de göçmen politikaları ekseninde gerçekleştirdiği politikalar ile ülkelerinde geniş tabanlara hitap edecek şekle ulaşmışlardır. Aynı şekilde göçmenlere karşı çıkan Hollanda aşırı sağ partisi ülke güvenliğinin göçmenler yüzünden zayıfladığı ve insanların kendilerini sokakta güvende hissetmediklerine dönük politikalar geliştirmiştir. Bu bağlamda görüldüğü üzere göçmen krizi, Avrupa'da aşırı sağın ve milliyetçi cephenin yükselmesinde önemli rol oynamıştır.

Yapılan bu araştırmada da Türkiye'de milliyetçilik ve onu etkilen dinamikler incelenmiştir. Bu araştırmanın ana iddiası milliyetçiliğin Türkiye'de var olan içe ve dışa dönük tehdit algılarından etkilendiği yönündedir. Ayrıca Avrupa Birliği algısının da Türkiye'de milliyetçiliği etkilediği çalışmanın başında öne sürülen temel iddiaydı. Burada milliyetçilik algısı araştırmada ikiye ayrılmıştır. Birincisi

katılımcıların kendilerini ne düzeyde milliyetçi hissettikleri, ikincisi ise milliyetçiliğin yükselip yükselmediğine dönük algıları. Araştırmanın ana hipotezlerini test etmek amacıyla ölçek geliştirilmiş ve güvenilir, geçerli olması amacıyla bir dizi testten geçirilmiştir. Daha sonra tabakalı örneklem yöntemi ile belirlenen katılımcılara ölçekler uygulanmış ve hipotezler test edilmiştir. Bu bağlamda elde edilen sonuçlar şu şekilde olmuştur:

Katılımcıların kendilerine dönük milliyetçilik algısı ile iç tehdit, dış tehdit ve AB algıları arasında ilişki bulunmuştur. Ayrıca katılımcıların Ayrıca hazırlanan ölçeğin alt faktörleri olan milliyetçilik, iç tehdit, dış tehdit ve AB algıları arasında da ilişki bulunmuştur. Milliyetçilik ile AB algısı arasındaki ilişkinin negatif yönlü, milliyetçilik ile iç tehdit ve dış tehdit algıları arasındaki ilişkinin ise pozitif yönlü olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye örneklemini düşünüldüğünde özellikle Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze var olan efsanelerin geçmişi gururla anlatma ve yüceltme, tarihin bir döneminde cihana hükmetme vb. konuların yoğun bir şekilde işlendiği görülmüştür. Bu durum günümüzde dünyaya hükmeden gelişmiş devletlerde yaşayan birinden bir Türk'ün daha aşağı olmadığı, Türkiye'nin de o ülkelerden aşağı olmadığı çoğu bakımdan daha üstün olduğu imajını ön plana çıkartmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde Türkiye'de milliyetçi cephede bu üstün olma olgusu bir rekabet unsuru olarak varlığını sürdürmüştür. Türkiye'nin AB tarafından üyeliğe uzun süre kabul edilmeyişi dışlanma algısı yaratmıştır. Bu bağlamda düşünüldüğünde bu dışlanma algısı ile yukarıda bahsedilen imaj birbiri ile çelişmekte, yine bahsedilen rekabet ortamında milliyetçi reflekslerin ortaya çıkmasında önemli bir unsur olarak ön plana çıkabileceği düşünülmektedir. Zira bu tarz krizler yaşandığında özellikle sosyal medya vb. ortamlarda günümüzde tarihsel dönemlerde kazanılan zaferler sürekli paylaşılmakta ve tartışma platformlarında bu konulara değinilmektedir.

Bunun yanısıra iç tehdit ve dış tehdit algıları ve milliyetçilik arasındaki ilişki düşünüldüğünde literatürde var olan birçok araştırmada olduğu gibi dünyada da yapılmış benzer bir çok araştırmada anlamlı ilişkinin olduğu görülmektedir. Zira kendini tehdit altında gören topluluklar genelde bir araya gelme eğilimindedir. Türkiye'de bu bağlamda içte veya dışta kendini tehdit altında hissettiği durumlarda

genelde diğ er siyasal düş üncelerin bir kenara bırakıld ığı ve grupların bir düş ünce etrafında kilitlendiğı gör÷lmektedir. Ç oğ unlukla da bu kilitlenmede ilk ön atağ ın milliyetçi cephe (MHP ve son dönemlerde İYİ parti) tarafından yapıld ığı gözlemlenmektedir. Tehtidin boyutu arttıkça diğ er partilerin de bu grup etrafında bir araya geldiğı Türkiye örnekleminde sık sık gör÷lmektedir. Örneğ in ABD tarafından (ABD başkanı Trump resmi Twitter hesabında kendileri tarafından düzenlendiğ ini ifade etmiştir.²⁹⁰) düzenlendiğı bizzat başkanı tarafından ifade edilen Türkiye'ye dönük ekonomik saldırıların yapıld ığı dönemde ve yine aynı şekilde Suriye'ye dönük sınır ötesi operasyon süreci vb. durumlarda normal şartlar altında muhalefet durumunda (Cumhuriyet Halk Partisi, İyi Parti) olan partilerin de iktidar (Adalet ve Kalkınma Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi) partileri ile aynı cephede saf ald ığı ve ortak açıklama yaptığı gör÷lmüştür. Yine benzer şekilde şehit haberleri vb. iç tehdit durumlarında en sert tepkinin milliyetçi kesimden geldiğı gözlemlenmektedir.

İç tehdit ve dış tehdit algıları incelendiğ inde günümüzde göçmen sorununun da AB ÷lkelerinde olduğı gibi temel bir tehdit unsuru olması gerektiğı düş ünelebilir. Bu tez konusu belirlendiğ inde Türkiye'ye göç akışı yeni başlamıştır. Ancak Türkiye için bir tehdit oluşturacak bir boyutu ortaya çıkmamıştır. Günümüzde yoğun göç akışı yaşanmasına rağmen hala AB ÷lkelerinde olduğı gibi milliyetçiliğı tetikleyecek bir unsur haline gelmemiştir. Bu bağlamda göçmen sorunu Türkiye örneklemini için milliyetçiliğı tetikleyen bir dinamik olarak bu tez çalışmasında değ erlendirilmemiştir.

Türkiye AB ÷lkelerine nazaran çok daha yoğun göç almasına rağmen, göçmenler AB ÷lkelerinde olduğı gibi Türkiye'de milliyetçi bir dalgalanmaya sebebiyet vermeyiş i birçok nedene bağ lanabilir. Bu durumu milliyetçi cepheyi harekete geçirebilecek konumda olan MHP'nin bir iktidar ortağı olması ile açıklayanlar olabileceğı gibi, göçmenlerin batıdaki düzene ettikleri tesirin

²⁹⁰ Donald J. Trump 7 Ekim 2019 tarihli resmi hesabından atılan tweet dizisi. "As I have stated strongly before, and just to reiterate, if Turkey does anything that I, in my great and unmatched wisdom, consider to be off limits, I will totally destroy and obliterate the Economy of Turkey (I've done before!). They must, with Europe and others, watch over the captured ISIS fighters and families. The U.S. has done far more than anyone could have ever expected, including the capture of 100% of the ISIS Caliphate. It is time now for others in the region, some of great wealth, to protect their own territory. THE USA IS GREAT!"

Türkiye'dekine nazaran daha büyük olması ile de açıklanabilir. Bu durumun yeni bir araştırma konusu olması gerektiği düşünülmektedir.

Araştırmacılar İçin Öneriler

- Yapılan bu araştırmada katılımcıların Milliyetçilik, iç tehdit, dış tehdit ve AB'ye dönük algıları tespit edilmiş ve bu algılar arasındaki ilişki incelenmiştir. Algıların mevcut durumda gerçeği yansıttığı varsayılmaktadır. Mevcut ölçek kullanılarak yapılacak araştırmaların daha geniş alanlara yansıtılarak tekrarlanması durumunda bu alanda daha zengin bir literatürün oluşabileceği ve tartışmaların daha da netleşeceği düşünülmektedir.
- Milliyetçiliğin yükselişi ve nedenleri ile ilgili batıda yoğun araştırmalar mevcut olduğu halde Türkiye'de bu alanda yeterli düzeyde ilerleme sağlanamadığı görülmektedir. Bu bağlamda bu alanda yapılacak araştırmalar ile yerel literatürün zenginleşmesi gerektiği düşünülmektedir.
- Bu araştırma milliyetçiliği etkileyebileceği düşünülen dışlanmışlık ve tehdit algıları etrafında yoğunlaşmıştır. Ancak Pekin örneğinde görüldüğü gibi milli gururun da milliyetçiliği etkileyebildiği görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de var olan milli gurur kaynaklarının milliyetçilik ile ilişkileri incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Ağır, Bülent Sarper: Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı, **Güvenlik Stratejileri**, Yıl: 11 Sayı: 22, 2011.
- Ağır, Bülent Sarper: Romanya'nın Avrupa Birliği Bütünleşme Sürecinde Romen Milliyetçiliği ve Etnik Macar Azınlığın Konumu, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, cilt 8, (Sayı: 30), 2012, s. 125-148
- Acar, Hasan: Türkiye'de Milliyetçi Hareket Düşüncesinin Gençlik Teşkilatlarına Etkisi: Ülkü Ocakları Örneği, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2018.
- Adalet Bakanlığı, **Türkiye Cumhuriyetinin Ulusal Güvenlik Politikaları ve Güvenlik Stratejilerinin Gelişimi Ders Notları**, Eğitim Daire Başkanlığı, Online, <https://edb.adalet.gov.tr/e-book/3-ULUSALG%C3%9CVENL%C4%B0K.pdf>, Erişim: (10.10.2018)
- Adorno, Theodor W. **Otoriteryan Kişilik Üstüne**, Çev: Doğan Şahiner, Ankara: Say Yayınları, 2011.
- Ahmad, Feroz: **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Çev. Yavuz Alogan, 2. Baskı, İstanbul, Doruk Yayınları, 2002, s.73.
- Ahmed, Aijaz: **Nationalism and Globalization**, University of Pune, The Head Published, 2000, s.42-43.
- Aiken, Lewis R.: **Psychological Testing and Assessment**, (3.Baskı), Boston, Allyn & Bacon, 1979, s.63 (Akt.: Deniz, 1995).
- Aitymbetov, Nurken Nation-Building İn Kazakhstan: Kazakh and Kazakhstani Identities Controversy, **Bilig**, 2015, Online, <Http://Bilig.Yesevi.Edu.Tr/Yonetim/Icerik/Makaleler/514->

- Akçuraoglu, Yusuf: **Türk Yılı**, I, s. 290 - 455, Karpas ; Rossı, In Om, Xxiii, 1928, 381 D. (Akt.: Lewis, 1993).
- Altıkulaç, Ali: Patriotism and Global Citizenship As Values: A Research On Social Studies Teacher Candidates, **Journal of Education And Practice**, Issn 2222-1735 (Paper) Issn 2222-288x (Online) Vol.7, No.36, 2016.
- Anderson, Benedict: **Hayali Cemaatler**, Çev. İskender Savaşır, İstanbul, Metis Yay., 2006, s.6.
- Andrea, Giardina: The Fascist Myth of Romanity, **Estudos Avançados**, 22 (62), 2008, s.65-67.
- Arslanel, M. Nazan ve Eryücel, Ertuğrul: Küreselleşme Sürecinde Egemenlik Kavramının Dönüşümü, Atatürk Üniversitesi **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2013,17 (1), s. 23-36.
- Atasoy, Fahri: Küreselleşme Karşısında Milliyetçilik ve Etnisite Problemi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2003.
- Aydın, Mustafa: Uluslararası İlişkilerin Gerçekçi Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kitiğı, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt: 1, Sayı:1, 2004, s. 39.
- Bahçeli, Devlet: Devlet Bahçeli Sert Konuştu, **Sabah Gazetesi**, 2009, (Çevirimiçi), https://www.sabah.com.tr/siyaset/2009/08/09/devlet_bahceli_sert_konustu,17Ocak 2019.
- Baldwin, David A.: The Concept Of Security, **Review of International Studies**, Cambridge, Cambridge University Press,1997, s. 13-16.

- Baylis, John: Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 5, Sayı 18 (Yaz 2008), 2008, s. 69-85.
- Belge, Murat: Genç Kalemler And Turkish Nationalism, **Palgrave Macmillan**, 2010 s.27-37.
- Bil, Thomas: Dictators And Nationalism: European Dictators In The 20th Century. **Honours Programme Course: National And Regional Identities In An Age of Globalization**, Prof. Dr. A.J.A. Bijsterveld, Tilburg University, s.2.
- Blank, Thomas vd: "Patriotism" A Contradiction, A Possibility Or An Empirical Reality?, **Paper to be Presented at The Ecpr Joint Sessions of Workshops "Ecpr Workshop 26: National Identity In Europe"**, Grenoble (France), 2001.
- Bora, Tanıl ve Can, Devlet Ocak Dergâh 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket, İstanbul, İletişim, 1991, s. 514-515.
- Boyras, Cemil: Class and Nationalism In The Age of Global Capitalism: Post-1980 Privatization Process In Turkey, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2012.
- Cansabuncu, Sinan: Ortaöğretim Öğrencilerinin Milliyetçilik Algısı: Zeytinburnu Örneği, Ankara, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yüksek Lisan Tezi**, 2008.
- Chadee, D. ve Ditton, J.: Are Older People Most Afraid of Crime? Revisiting Ferraro and LaGrange in Trinidad, **British Journal Criminal**, 2003, 43, 417-413 (Akt: Çardak, 2012).
- Chisik, Richard,; Aging, Trade And Migration, **Working Papers 058**, Ryerson Onder, Harun ve Qirjo, University, Department of Economics, 2015.
Dhimitri:

- Churchill, Winston: **Speech Delivered At The University of Zurich**, 1946, (Çevirimiçi), <https://rm.coe.int/16806981f3>. 12 Eylül 2018.
- Clifton, J. Williams, Andrew J. Dubrin And Henry L. Sisk: **Management And Organization**, South-Western Publishing Co., Cincinnati, 1985, (Akt: Tağraf, 2002).
- Coenders, Marcel ve Scheepers, Peer: **The Effect of Education On Nationalism And Ethnic Exclusionism: An International Comparison**, Department of Sociology/Ics, University of Nijmegen, Political Psychology, Vol. 24, No. 2, 2003, s.313-343.
- Coenders, Marcel: **Nationalistic Attitudes And Ethnic Exclusionism In A Comparative Perspective**, Amsterdam, 2001.
- Conno, Walker: A Nation Is A Nation, Is A State, Is An Ethnic Group Is A, **Ethnic and Racial Studies**, 1 (4), 1978, s. 377-400.
- Conversi, Daniele: Globalization, Ethnic Conflict, And Nationalism. **Handbook of Globalization Studies**, Edition: 1, Chapter: 18, Publisher: Taylor & Francis, 2009, s. 346-366.
- Conversi, Daniele: Modernism And Nationalism, **Journal of Political Ideologies**, 17:1,2012, s. 13-34, Doi: 10.1080/13569317.2012.644982
- Copeaux, Etienne: **Tarih Ders Kitaplarında (1931–1993) Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine**, Çev., Ali Berktaş. 2. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s.49.
- Cronbach, Lee Joseph: **Essentials of Psychological Testing**, (2.Edition), New York, Harper & Brothers Publishers, 1960, s.103 (Akt.: Deniz, 1995).
- Çağlar, Ozan: Milliyetçilik ve Türkiye'de Milliyetçi Akımlar, Ankara, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yüksek Lisans Tezi**,

2007.

- Çakır, Burçin: Cinsiyetçi Milliyetçilik: Osmanlı ve Britanya İmparatorlukları'nın Milliyetçilik Algısında Modern Kadın Söylemi (1860-1930), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2012.
- Çarkoğlu Ali ve Türkiye'de ve Dünya'da Vatandaşlık, 2015, (çevirimiçi Kalaycıoğlu Ersin:)<https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2015/12/T%C3%BCrkiyede-ve-Dunyada-Vatandaslik-2014-1.pdf>, Erişim:12 Mart 2020.
- Çardak, Begüm: Kadınların Suç Korkuları Üzerine Nitel Bir Çalışma, **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, 2012, 1(1), 23-45.
- Çaycı, Sadi: Türkiye'nin Milli Güvenliği, **Ankara Üni. Hukuk Fak. Dergisi**, 65 (4) 2016, s.3327-3344.
- Çimen, Latife Kabaklı: Üniversite Öğrencilerinin Vatanseverlik Tutumları ile Benlik Kurguları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, Cilt / Vol: 6, Sayı/Issue: 3, 2017, s.1950-1975
- Davidov, Eldad: **Measurement Equivalence of Nationalism and Constructive Patriotism In The Issp: 34 Countriesin A Comparative Perspective**, Political Analysis Advance Access Published, January 6, 2009.
- Dedeoğlu, Beril: Türkiye'de AB Karşıtlığı-Küreselleşme Karşıtlığı İlişkisi, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 7, Sayı 28, Kış 2011, s. 85-109.
- Demiray, Muhittin: **Die Regionale Aussen-Und Sicherheitspolitik Der Türkei In Der Ära Özal (1983-1993) Vor Dem Hintergrund Der Innenpolitischen Entwicklungen**, Dissertation, Im Fachbereich Politikwissenschaften Der Universität Hamburg,

2001. (Akt: Adalet Bakanlığı, Edb).

Demirel, Erkan T.vd.: Seçilmişler Hükümdara Dönüşüyor Mu?: Yerel Siyasetçilere Yönelik Hükümdar Liderlik Ölçeği Geliştirme Çalışması, **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, Cilt: 4 Sayı:2, 2013, s.12.

Deniz, Levent: **Bilgisayar Tutum Ölçeği-Marmara**, Kullanım Klavuzu, PDF, İstanbul, 1995

Diaz-Andreu, M., And T. Champion: **Nationalism And Archaeology In Europe: An Introduction. In Nationalism And Archaeology In Europe**, Colorado, Westview Press, Inc., Boulder, 1996, s.1-23.

Dimitrova, Radosveta, vd.: Nationalistic Attitudes and Perceived Threat Determine Romaphobia among Bulgarian and Romanian Youth, **Revista de Asistentă Socială**, Vol. 14 Issue 3, 2015, s. 33-47.

Dönmez, Yeliz ve Bico, Cem: "Bülent Ecevit". Tanıl Bora (Ed.). **Milliyetçilik (Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce**, Cilt 4). 3.Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, s. 448-461. (akt: Korkusuz, 2010).

Druckman, Daniel: Nationalism, Patriotism, And Group Loyalty: A Social Psychological Perspective, **Mershon International Studies Review**, Vol. 38, No. 1, 1994, S. 43-68, Online: [Http://Www.Jstor.Org/Stable/222610](http://www.jstor.org/stable/222610), Erişim: 12.16.2019

Duggan, Niall: "The Rise of Chinese Nationalism Since 1982 Reflected In Chinese Cinema, Lund University Centre For East And South-East Asian Studies Masters Programme In Asian Studies, **Masters Thesis**, 2006

Durmuş, Osman: Mhp’li Durmuş: Açılım, Pkk’ya Hak Tanınmasıdır, **Milliyet Gazetesi**, 2010, (Çevirimiçi), <http://www.milliyet.com.tr/mhp-li-durmus-acilim-pkk-ya-hak->

taninmasidir-siyaset-1214487/. 17 Ocak 2019.

- Elban, Mehmet: Ortaöğretim Öğrencilerinin Vatanseverlik Tutumları: Ankara İli Kazan İlçesi Örneği, **International Journal of Social Science**, Doi Number:Http://Dx.Doi.Org/10.9761/Jasss2776 Number: 35 , s. 451-462, 2015
- Eriksen, Thomas Hylland: **Etnisite ve Milliyetçilik**, Çev.: Ekin Uşaklı, İstanbul, Avesta Yayınları, 2002, s.154.
- Ertugay, Fatih: Cumhuriyet Dönemi Siyasal Düşüncesinde Devlet Algısı: Kemalizm, Milliyetçilik, İslamcılık ve Sosyalizm, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2012.
- Fox, Jonathan: The Rise of Religious Nationalism And Conflict: Ethnic Conflict And Revolutionary Wars, 1945–2001, **Journal of Peace Research**, Vol. 41, No. 6, 2004, s. 715–731
- Frei, Daniel: **Was Ist Unter Frieden Und Freiheit Zu Verstehen?**, Wolfgang Heisenbert/Dieter S. Lutz (Ed.) Sicherheitspolitik Kontrovers“, Schriftenreihe Band 291/I, Bundeszentral Für Politische Bildung, Bonn, 1990, s.45-46 (Akt: Adalet Bakanlığı, EDB).
- Friedman, George: Nationalism Is Rising, Not Fascism, **Geopolitical Futures**, 2016, (Çevirimiçi), <https://geopoliticalfutures.com>, 12 Şubat 2019.
- Georgeon, François: **Osmanlı-Türk Modernleşmesi 1900-1930**, Çev: Ali Berktaş, İstanbul, Yky Yayınları, 2006, s.2-3.
- Gellner, Ernest: **Uluslar ve Ulusçuluk**, (Çev: Büşra Ersanlı Behar Günay Göksu Özdoğan), İstanbul, İnsan Yayınları, 1992, s.22

- Goodman, James: The International Scope Review, Volume 4, Issue 8 (Winter), **The Social Capital**, 2002. s.3.
- Grigoryan, Lusine K.: National Identity and Anti- Immigrant Attitudes: The Case of Russia, **Dynamics of National Identity**, 2016
- Güzel, Süleyman Çağrı: Ulusalcı ve Ülkücü İdeolojilerin Milliyetçilik Anlayışlarının Karşılaştırılması: Aydınlık ve Ortadoğu Gazetesi Örnekleri (2005-2017), Ankara, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2018.
- Haas, Ernest: **Beyond The Nation-State: Functionalism And International Organization**, Stanford Ca, Stanford University Press, 1964, s.595.
- Haas, Ernst B.: What Is Nationalism And Why Should We Study It?, **International Organization**, Vol. 40, No. 3, 1986, s. 707-744.
- Habermas, Jurgen: Kamusallığın Yapısal Dönüşümü, (Çev. Tanıl Bora ve Mithat Sancar), 7. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 57-58.
- Haddad, Mahmoud: The Rise of Arab Nationalism Reconsidered, **International Journal of Middle East Studies**, Vol. 26, No. 2, 1994, S. 201-222, Online: <https://www.jstor.org/stable/164733?origin=JSTOR-PDF>, Erişim: 12.06.2019.
- Hanioğlu, M. Şükrü: Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi, İstanbul, **Üçdal Neşriyat**, 1981, s.274.
- Hart, Jeffrey A: Globalization And Multinational Corporations, **Researchgate**, 2015, (Çevirimiçi) <https://www.researchgate.net/publication/280133867>, 12 Mayıs 2018.
- Hayes, Carlton J. H.: Nationalism As A Religion, **Panarchy**, 1926, (Çevirimiçi), <https://www.panarchy.org/hayes/nationalism.html>, 15 Ocak

2019.

- Hayes, Carlton J.H.: **Milliyetçilik: Bir Din**, (Çev.): Murat Çiftkaya, 2. Bs. İstanbul, İzay, s.11.
- Hobsbawm, Eric J.: **1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik**, Çev: Osman Akınhay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2014, s.30.
- Hobsbawm, Eric: Introduction: 'Inventing Traditions' And 'Mass Producing Traditions', **Europe**, London, Routledge, 1870 – 1914, In Hobsbawm, Eric J. And Terence Ranger (Eds) The Invention of Tradition. Cambridge: Cambridge University Press, 1999 (Akt.: Conversi, 2009).
- Hochleitner, Erich: Austrian Institute For European Security Policy., **Working Paper**, 2005, <https://www.aies.at/download/2005/hochleitner4.pdf>. s. 4. 10 Temmuz 2018.
- Hosseini, Hamad, S.A,: Globalization And Nation-State, **Global Alternatives**, 2015, (Çevirimiçi), <https://globalalternatives.wordpress.com/2010/04/01/globalization-and>, 11 Kasım 2018.
- Hoşgeldi, Serkan: Atatürk İlkeleri: Milliyetçilik, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yüksek Lisans Tezi**, 2008
- Huddy, Leonie ve Khatib, Nadia: American Patriotism, National Identity, and Political Involvement, **American Journal of Political Science**, Vol. 51, No. 1 (Jan., 2007), s. 63-77
- Hughes, Christopher R.: Globalisation And Nationalism: Squaring The Circle In Chinese International Relations Theory, **Millennium: Journal of International Studies**, 26 (1), 1997, s. 103-124.

- Hussain, Mujahid ve Khan, Ayaz: **Rising Nationalism İn Pakistan As A Tool of Public Administration, The Dialogue**, 2012, s.186-202. Online: Http://Www.Qurtuba.Edu.Pk/Thedialogue/The%20dialogue/7_2/Dialogue_April_June2012_186-202.Pdf, Erişim: 12.07.2019
- Jablonsky, David: **National Power**. In J. R. Cerami & J. F. Holcomb (Eds.), *Us Army War College Guide To Strategy: Strategic Studies Institute*, 2001, (Akt.: Phahlamohlaka, 2008).
- Jeong, Eun Kyung: **Türkiye ve Kore’de Milliyetçilik Anlayışlarının Gelişme Süreçlerinin Mukayesesi (1910–1945)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2010.
- Jeong, Jinchul: **Analysis of The Factors And The Roles of Hrd In Organizational Learning Styles As Identified By Key Informants At Selected Corporations In The Republic of Korea, Doctoral Thesis**, Texas A&M University, Usa, 2004 (Akt.: şan, Akyiğit, 2016).
- Johnston, Alastair Iain: **Is Chinese Nationalism Rising? Evidence From Beijing, International Security**, Vol. 41, No. 3 (Winter 2016/17), S. 7–43, Doi:10.1162/Isec_A_00265, 2017
- Kalaycı, şener: **Spss Uygulamalı Çok Değışkenli İstatistik Teknikleri**, Ankara, Asil Yayın Dağıtım, 2009, s. 405.
- Kaldor, Mary: **Nationalism And Globalisation**. Department of Government, **London School of Economics**, London, 10 (1/2), 2004, s.161–177.
- Kamenka, Eugene: **Political Nationalism The Evolution of The Idea, Nationalizm**, Editor Eugene Kamenka, Contributors Eugene Kamenka/John Plamenatz/George L. Mosse/ F.X. Martin/Wang Gungwu/Shlomo Aviner, Australian National

University Press Canberra, 1973, s.3-20.

- Karasar, Niyazi: **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2009.
- Karluk, Rıdvan ve Avrupa Birliği'nin Genişleme Perspektifinde Türkiye'nin Tonus, Özgür: Yeri, **2004 Türkiye İktisat Kongresi**, 2004, s.8.
- Karluk, Rıdvan: Avrupa Birliği'nin Balkanlara Genişlemesi: Balkan Ülkelerine Üyelik Perspektifi. **International Conference On Eurasian Economies**, 2004, s.2-3.
- Karluk, S. Rıdvan: Genişleyen Avrupa ve Türkiye, **Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı I**, 24-27, Ankara, 1997, s. 260-283.
- Karluk, S. Ridvan: **Uluslararası Ekonomi**, İstanbul, Beta Yayımevi, 1998, s.417.
- Karpat, Kemal: **Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller**, İstanbul, Afa Yayınları, 1996, s. 25.
- Kasım, Kamer: Avrupa Birliği ve Ermeni Sorunu: Türkiye'nin Üyelik Süreci Bakımından Değerlendirme, **Yeni Türkiye**, 2014.s.3.
- Kaygusuz, Özlem: Küreselleşme ve Ulusal Güvenlik Devleti: Geri Dönüş Mümkün Mü?, **Mülkiye**, Cilt: XXXI, Sayı: 255, Yaz /2007, s.138-153.
- Keskin, Hakan: **Mitos'tan Lizbon'a Avrupa Birliği El Kitabı**, Ankara, Seçkin Yayıncılık San. ve Tic. A.Ş., 2014.
- Khon, Hans: The İdea of Nationalizm, New York, **The Macmillan Company**, 1946, s.3.
- Kinder, Donald R. ve Prejudice and politics: Symbolic racism versus racial threats to the good life, **Personality and Social Psychology Review**, 40, 1981, s. 414-441. doi:10.1037/0022-3514.40.3.414 (Akt: Sears David O.:

Dimitrova vd., 2015)

- Korkmaz, Tuğrul: Erken Cumhuriyet Döneminde Farklı Bir Milliyetçilik Anlayışı Olarak Anadoluculuk: Tipoloji ve Kuramlar Bağlamında Bir Değerlendirme, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2014.
- Korkusuz, Mehmet 1980 Sonrası Milliyetçilik Akımlarının İbn-İ Haldun'un Asabiye Modeli Bağlamında Değerlendirilmesi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı, **Doktora Tezi**, 2010.
- Korten, David C.: **When Corporations Rule The World**, Bloom fi Eld, Ct: Kumarian Press, 2001 (Akt.: Conversi,2009).
- Krause, Keith ve Williams, Michael C.: **Critical Security Studies, Concepts And Cases**, London, Ucl Press, s.12.
- Kwan, Justin P.: The Rise of Civic Nationalism: Shifting Identities İn Hong Kong And Taiwan, **Contemporary Chinese Political Economy and Strategic Relations: An International Journal**, Vol 2, No 2, 2016, s. 941-973
- Latcheva, Rossalina: Nationalism Versus Patriotism, Or The Floating Border? National İdentification And Ethnic Exclusion İn Post-Communist Bulgaria, **Journal of Comparative Research İn Anthropology And Sociology**, Volume 1, Number 2, 2010.
- Lazarević, Milena; Kosmina, Katarina; Bajić, Dragana: **Towards A Smart Staff Retention Policy For The Sustainable Eu Integration of Serbia**, Belgrade, Deutsche Gesellschaft Für Internationale Zusammenarbeit (Giz) And European Policy Centre (Cep), 2017, s. 61-69.

- Lewis, Bernard: **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev.: Metin Kırıatlı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993, s.332.
- Lıla, Fejzi: Rising Nationalism İn The Balkans, **European Journal of Multidisciplinary Studies**, Volume 2, Issue 4, 2017, s.31-35
- Lotia, Lathi: Globalization And The Nation-State: Sovereignty And State Welfare İn Jeopardy, **Us-China Education Review**, B 2, 2011, s.243-250.
- Lukes, Steven: **Epilogue: The Grand Dichotomy of The Twentieth Century**, İn T. Ball & R. Bellamy (Eds.) The Cambridge History of Twentieth-Century Political Thought. Cambridge, Cambridge University Press,2003.
- Mardin, Şerif: **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri**, İstanbul, İletişim Yay.,2008, s.19-20.
- Mardin, Şerif: **Türk Modernleşmesi**, 19. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009a, s.95-96, 61.
- Mardin, Şerif: **Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu**, İstanbul, İletişim Yay., 2009b, s.27-28
- Marinova, Boriana: The Rebirth of Nationalism İn The Balkans İn The 1990s: Causes, Consequences And Possible Solutions, **International Relations And Security Network**, 2007, s. 4-18.
- Mccauley, Clark ve Moskalenko, Sophia: Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism, **Terrorism And Political Violence**, 20/3, 2008, s.415-433.
- Mcfeaters, Andrew P.: The Past Is How We Present It: Nationalism And Archaeology İn Italy From Unific Ation To WWII, **Nebraska Anthropologist**. 33, 2007, s.39-62.

- MEB: Yönetmelik, **Resmi Gazete**, Sayı : 29329, 2015.
- MEB: **Tebliğler Dergisi**, Cilt:80, Sayı: 2713, 2017.
- MHP: **Avrupa Birliği, AB Raporu**, Milliyetçi Hareket Partisi Araştırma Geliştirme ve Değerlendirme Merkezi, 2019, s.3-4.
- Minogue, Kenneth R.: **Nationalism**, New York, Publisher: Basic Books. Place of Publication, 1967, s.7.
- Mosse, George L: Mass Politics And The Political Liturgy of Nationalism, **Nationalism**, Editor Eugene Kamenka, Contributors Eugene Kamenka/John Plamenatz/George L. Mosse/ F.X. Martin/Wang Gungwu/Shlomo Aviner, Australian National University Press Canberra, 1973, s.37-54.
- Neu, C. Richard ve The Economic Dimension National Security, Rand Wolf, Charles, Jr: Publisher, 1994, (Çevirimiçi), https://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR466.html, 12 Şubat 2018.
- Nunnally, Jum C.: **Psychometric Theory**, 2. Baskı, New York, Mc Graw- Hill, 1978, s.279.
- Obstfeld, Maurice: **Globalization And Capital Markets. University of California**, Berkeley. University Of Chicago Press.0-226-06598-7., 2003, s.121-187.
- Oran, Baskın: **Atatürk Milliyetçiliği**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1999, s.15
- Ölçekçi, Haluk: Türkiye'deki Milliyetçi Fikir Hareketlerinin Dönüşünü (Milliyetçi Basın Üzerine Bir İnceleme), Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2013.
- Özkırımlı, Umut: **Milliyetçilik ve Türkiye-AB İlişkileri**, İstanbul, Tesev

Yayınları, 2008, s. 57.

Özkırımlı, Umut: **Miliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, İstanbul, Sarmal Yayınları, 1999, s.53-56, 202

Parlatır, İsmail ve Çetin, Nurullah: **Genç Kalemler Dergisi**, Ankara, 1999 (Akt: Belge, 2010).

Pascale, Joanning: **Declaration of 9th May 1950 Delivered By Robert Schuman**, 2011, (Çevirimiçi), <https://www.robert-schuman.eu/en/doc/questions-d-europe/qe-204-en.pdf>, European Issue No.204 10th May 2011, 12 Ekim 2018.

Phahlamohlaka, Jackie: Globalisation And National Security Issues For The State, **Implications For National Ict Policies Conference Paper**, September 2008 With 1,440 Reads, 2008, s. 90-107.

Plamenatz, John: Two Types of Nationalism, **Nationalizm**, Editor Eugene Kamenka, Contributors Eugene Kamenka/John Plamenatz/George L. Mosse/ F.X. Martin/Wang Gungwu/Shlomo Aviner, Australian National University Press Canberra,1973, s.23-36.

Qian, Licheng vd: Does History Education Promote Nationalism In China? A ‘Limited Effect’ Explanation, **Journal of Contemporary China**, Doi: 10.1080/10670564.2016.1223103, 2016

Reich, Simon: What Is Globalization? Four Possible Answers, The Kellogg Institute, **Working Paper #261** – December 1998, s.4.

Renan, Ernest: **Nutuklar ve Konferanslar**, Çev., Ziya İshan, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1946, s.105.

Rhodes, Anthony R. **Propaganda: The Art of Persuasion: World War II.**, New York, Chelsea House Publishers,1976, (Akt: Andrew,2007).

- Rudling, Anders: **The Rise And Fall of Belarusian Nationalism, 1906-1931**, University of Pittsburgh Press, 2015
- Ruhi, Ahmet Cemal ve Kaplan, Yavuz: Yabancı Mahkeme ve Hakem Kararlarının Tenfizi Açısından Kamu Düzeni (Ordre Public)", Prof Dr. Ergun Önen'e' Armağan. **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Öre, Hukuk Bülteni (Ml/B)**, Yıl: 22, Sayı: 2, İstanbul, 2002.
- Shah, Khairul Anuar Mohammad: The Effect of Patriotism And Consumer Ethnocentrism On Consumer Attitudes, **İnternational Journal of Business Nd Technopreneurship**, 2011, s.449-465
- Sherif, Muzafer: **In common predicament: Social psychology of intergroup conflict and cooperation**, Boston: Houghton Mifflin, 1996 (Akt: Dimitrova vd., 2015)
- Siim, Birte ve Stoltz, Pauline: Nationalism, Gender And Welfare, Nationalism, Gender And Welfare: The Politics of Gender Equality In Scandinavia. Aalborg: Freia - Feminist Research Center In Aalborg, **Institut For Kultur Og Globale Studier**, 2003, (Freia'stekstserie; No. 84). Doi: 10.5278/Freia.76431843.
- Skitk, Linda J.: Patriotism or Nationalism? Understanding Post-September 11, 2001, Flag-Display Behavior, **Journal of Applied Social Psychology**, 2005, s. 1995-2011.
- Smith, Anthony: **Milli Kimlik**, Çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, İletişim Yayınları, 1994.
- Smith, Anthony: **Milliyetçilik**, Çev.: Ümit Hüsrev Yolsal, Ankara, Atıf Yayınları, 2013, s.20.
- Smith, Anthony: **Nationalism In The Twentieth Century**, Oxford, Martin Robertson & Co. Ltd., 1979, s.69.

- Smith, Antonhy, D.: **Ulusların Etnik Kökeni**, Çev. Sonay Bayramoğlu, Hülya Kendir, Ankara, Dost Yay., 2002.
- Smith, Tom W. ve Jarkko, Lars: **National Pride: A Cross-National Analysis**, National Opinion Research Center University of Chicago, 1998.
- Soliman, Amany: **The Rise of Egyptian Nationalism And The Perception of Foreigners İn Egypt 1914–1923**, Gingko Library, Editors: Tg Fraser, 2015, s.19-39
- Souleimanov, Emil vd: The Rise of Nationalism Among Iranian Azerbaijanis: A Step Toward Iran's Disintegration?, **Middle East Review of International Affairs**, Vol. 17, No. 1, 2013, s.71-91.
- Stiglitz, Joseph E.: **Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı**, İstanbul, Plan B. Yayıncılık, 2006, s.31.
- Sungu, İhsan: **Galatasaray Lisesi'nin Kuruluşu**, Beli., No 28, 1943, s. 315 (Akt.: Lewis,1993).
- Şan, Mustafa Kemal ve Akyiğit, Handan: Türkiye'de Ulusal Birlik Algısını Ölçmek: Sakarya Örneği, **Akademik İncelemeler Dergisi** (Journal of Academic Inquiries) Cilt/Volume: 11, Sayı/Issue: 2, Yıl/Year: 2016 s. 143-168.
- Şen, Y. Furkan: Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik ve Ulus Devletin Konumu, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstirüsü, **Yüksek Lisans Tezi**, 2004.
- Şen, Y. Furkan: Globalleşme Sürecinde Milliyetçilik ve Ulus Devletin Konumu, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstirüsü, **Doktora Tezi**, 2008.
- Şenses, Ahu: Nationalism And Territoriality: The Conception of Homeland In The Communities of Turkish Origin In Bulgaria and The Netherlands, Ankara, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal

Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2014.

- Şenyuva, Özgehan: Türkiye Kamuoyu ve Avrupa Birliği 2001-2008: Beklentiler, İstekler ve Korkular, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 6, Sayı 22, Yaz 2009, s. 97-123.
- Şimşek, Hasan: **Kaostaki Türkiye, 21. Yüzyılın Eşiğinde Paradigmalar Savaşı**, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 1997, s.161,164,168.
- Tercüman-I Alwal: Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi (1941), 419-20 **Şinasi Cildi**, s. 72-74 (Akt: Lewis,1993).
- Tanör, Bülent: **Türkiye’de Yerel Kongre İktidarları**, İstanbul Yapı Kredi Yayınları, 1998, s.22.
- Tekin, Halil: **Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme**, (9.Baskı), Ankara, Yargı Yayınları, 1996.
- Todosijević, Bojan: Dimensions of Nationalism: Structure Of Nationalist Attitudes İn Hungary And Yugoslavia, **Central European Political Science Review**, Vol.2 (2001), No. 6, s. 170-186
- Torun, Abdullah: Ulusal Güvenlik ve Küreselleşme: Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Politikasının Dönüşümünde Küreselleşmenin Rolü, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2012, s 88.
- Tunaya, Tarık Zafer: **Türk Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi,1952 s.188.
- Tunçay, Mete: İkna (İnandırma) Yerine, Tecebbür (Zorlama), (Editör: Ahmet İnsel), **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm**, Cilt: 2, İstanbul, İletişim, 2011, s. 92-97.
- Türkeş, Alpaslan: **Dokuz Işık**, İstanbul, Sulhi Garan, 1967, s.6.

- Uslu, Nasuh: Kıbrıs'ın Bütünleştirilmesinde AB'nin Olası Rolü ve Açmazlar, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt 6, Sayı 22, 2010, s 2-3.
- Verbeken, Dirk ve Rakić, Dražen: Fact Sheets On The European Union, **European Parliament's Website**, (Çevirimiçi), http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/ftu_2.6.1.pdf. 22 Ekim 2018.
- Vickers, Jill: **Gendering Nations, Nationalisms And Nation-Building: A Systematic**, Comparative Approach, Ottawa, Carleton University, 2018, s.10.
- Weaver, John Cai Benjamin: Adolf Hitler's Account of The 'Nation' And 'Nationalism, **E-International Relations**, 2010, (Çevirimiçi), <https://www.e-ir.info/2011/05/16/adolf-hitlers-account-of-the-%e2%80%98nation%e2%80%99-and-%e2%80%98nationalism%e2%80%99/>, 12 Aralık 2018.
- Well, Gordon L.: **Handbook On The European Economic Community. Frederick A. Praeger**, Publishers New York • Washington • London, 1965, s.1-3.
- Witteck, P.: **De La Defaite D'ankara A La Prise De Constantinople**, R. Et. Isl. (1928), s. 27 ve "Yazıjıoghlu All", Bsoas, Xiv (1952), 644 D. (Akt: Lewis,1993, s.329).
- Yapıcı, Utku: Sovyet Sonrası Coğrafyada Devlet ve Milliyetçilik: Estonya, Ukrayna ve Kazakistan Örnekleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2009
- Yesevi, Çağla Gül: Definition And Classification of Turkish Nationalism, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Doktora Tezi**, 2012.

- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan: **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2005, s.105.
- Yıldırım, Emre: Modernite ve Milliyetçilik: Modern Milliyetçilik Kuramları Üzerine, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 2, Sayı: 6, Eylül 2014, s. 23-37.
- Yıldız, Ahmet: **Ne Mutlu Türküm Diyebilene**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s.16.
- Yıldız, Ahmet: Kemalist Milliyetçilik, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm**, İstanbul: İletişim, 2001a, s. 210-234.
- Yılmaz, Mustafa vd.: Milli Kimlik ve Tüketici Aşinalığının Menşe Ülke İmajı Üzerine Etkilerinin İncelenmesi: Bulgaristan Örneği, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, Cilt 9, Sayı 20, 2013, s.19-36.
- Yuval-Davis, Nira: **The Politics of Belonging: Intersectional Contestations**, London, Sage, 2011.
- A&G, **2002-2008 Avrupa Birliği Araştırması**, (Çevirimiçi), <http://www.agarastirma.com.tr/arastirmalar/avrupa-birligi-arastirmasi/>, 10 Ocak 2019
- AB Genel Sekreterliği, **Türkiye’de Siyasi Reform Uyum Paketleri ve Güncel Gelişmeler**, 2007, (Çevirimiçi), <https://www.ab.gov.tr/files/pub/tsr.pdf>, 11 Ocak 2019.
- AB Komisyonu Web Sitesi, **2004 Regular Report on Turkey’s Progress Towards Accession**. Brussels, 6.10.2004, (Çevirimiçi), <https://www.avrupa.info.tr/sites/default/files/2016-11/2004.pdf>, s. 51.30 Temmuz 2018.

AB Komisyonu Web Sitesi, **Accession Criteria**, 1993, (Çevirimiçi), https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/glossary/terms/accession-criteria_en, 10 Aralık 2018.

AB Komisyonu Web Sitesi, Conclusion Accepting The Analysis of The Activities in The Process of The Negotiations On The Accession of The Republic of Serbia To The European Union, Number 05, **Government of The Republic of Serbia**, September 2013, http://www.eu-pregovori.rs/files/file/kandidatura_srbije_za_clanstvo/the_conclusion_accepting_the_analysis_of_the_activities_in_the_process_of_the_negotiations.pdf , accessed: 12 Ocak 2018.

AB Komisyonu Web Sitesi, **Copenhagen**, June 21-22 1993, (Çevirimiçi), <https://www.consilium.europa.eu/media/21225/72921.pdf>, 11 Aralık 2018.

AB Komisyonu Web Sitesi, **Europa Neighbourhood**, (Çevirimiçi), https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/countries/detailed-country-information/albania_en, 11 Temmuz 2018.

AB Komisyonu Web Sitesi, **Presidency Conclusions Ņ Copenhagen**, 12 And 13 December 2002, (Çevirimiçi), <https://www.consilium.europa.eu/media/20906/73842.pdf>, 2002, s. 5-6, 13 Ocak 2019.

AB KOMİSYONU WEB SİTESİ, **Turkey In Europe Breaking The Vicious Circle**, 2004, (Çevirimiçi), http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/dtr/dv/102205/102205n.pdf, s. 33, 19 Şubat

2019.

AB Resmi Web Sitesi, Karadağ, (Çevirimiçi),
<https://www.avrupa.info.tr/tr/karadag-6977>, 11 Temmuz
2018.

AB Resmi Web Sitesi, Sırbistan, (Çevirimiçi),
<https://www.avrupa.info.tr/tr/sirbistan-6975>, 11 Temmuz
2018.

Adalet Bakanlığı, **Hukuk Sözlüğü**, (Çevirimiçi)
<http://www.sozluk.adalet.gov.tr/kamu%20d%c3%bczeni>, 13
Ocak 2019.

AİAD, **AB Algısı Anketi**, 2017, (Çevirimiçi),
[https://www.ab-ilan.com/ab-algisi-arastirmasi-sonuclari-
yayinlandi/](https://www.ab-ilan.com/ab-algisi-arastirmasi-sonuclari-yayinlandi/), 10 Ocak 2019.

Aitymbetov, Nurken Ermek Toktarov ve Yenlik
Ormakhanova, Nation-Building İn Kazakhstan: Kazakh and
Kazakhstani Identities Controversy, Bilig, 2015, Online,
[Http://Bilig.Yesevi.Edu.Tr/Yonetim/Icerik/Makaleler/514-
Published.Pdf](Http://Bilig.Yesevi.Edu.Tr/Yonetim/Icerik/Makaleler/514-Published.Pdf), Erişim: 12.06.2019

Commission of The European Communities: **Regular Report
On Turkey's Progress Towards Accession**, 2004,
(Çevirimiçi), [https://www.ab.gov.tr/regular-progress-
reports_46224_en.html](https://www.ab.gov.tr/regular-progress-reports_46224_en.html), s. 12, 18 Ağustos 2018.

Eurobarometr, **Standard Eurobarometer 86 Autumn 2016**,
(Çevirimiçi) Erişim:
[https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm
/resultdoc/.../79408](https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/resultdoc/.../79408), s. 8110, Ocak 2019

Eurobarometre, **Eurobarometre 74 Avrupa Birliği'nde Kamuoyu Raporu**, 2004, 2010, (Çevirimiçi), http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb74/eb74_tr_tr_nat.pdf. 10 Ocak 2019.

Eurobarometre, **Standard Eurobarometer 78 Autumn 2012**, (Çevirimiçi) Erişim: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb78/eb78_anx_en.pdf, s. 3310, Ocak 2019

Eurobarometre, **Standard Eurobarometer 80 Autumn 2013**, (Çevirimiçi) Erişim: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb80/eb80_anx_en.pdf, s. 2410, Ocak 2019

Eurobarometre, **Standard Eurobarometer 82 Autumn 2014**, (Çevirimiçi) Erişim: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/eb/eb82/eb82_anx_en.pdf, s. 2810, Ocak 2019

Eurobarometre, **Standard Eurobarometer 84**, 2015, (Çevirimiçi) Erişim: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/resultdoc/.../71806>, s. 4410, Ocak 2019

Eurobarometre, **Standard Eurobarometer 88**, 2017, (Çevirimiçi), <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/resultdoc/.../81142>, s. 35, 10 Ocak 2019.

İKV, **Ekonomik ve Parasal Birlik**, (Çevirimiçi), <https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=230>, 12 Mart 2018.

İKV, **Kamuoyunda AB Desteği ve AB Algısı Kamuoyu Araştırma Sonuçları**, (Çevirimiçi), 2015-2017,

<https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?id=2055>., 10 Ocak 2019.

Milliyet Gazetesi, **Mhp'li Durmuş: Açılım, Pkk'ya Hak Tanınmasıdır**, 2010, (Çevirimiçi), <http://www.milliyet.com.tr/mhp-li-durmus-acilim-pkk-ya-hak-taninmasidir-siyaset-1214487/>. 17 Ocak 2019.

Sabah Gazetesi, **Devlet Bahçeli Sert Konuştu**, 2009, (Çevirimiçi), https://www.sabah.com.tr/siyaset/2009/08/09/devlet_bahceli_sert_konustu., 17 Ocak 2019.

T.C. AB Başkanlığı Web Sitesi, **Avrupa Birliği'nin Genişlemesi**, (Çevirimiçi), https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-genislemesi_109.html, 11 Ocak 2019.

T.C. AB Başkanlığı Web Sitesi, **Türkiye Avrupa Birliği İlişkilerinde Önemli Tarihler (1959 - 2017)**, (Çevirimiçi), https://www.ab.gov.tr/siteimages/2017_08/kronoloji.pdf, 12 Kasım 2018.

T.C. AB Başkanlığı Web Sitesi, **Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Bir Ortaklık Yaratan Anlaşma**, 1963, (Çevirimiçi), https://www.ab.gov.tr/files/ardb/ankara_anlasmasi.pdf, 19 Aralık 2019.

TÜİK, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, Erişim: 12.01.2019

Türk Dil Kurumu Güncel Sözlüğü, **Büyük Sözlük** (Çevirimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=tdk.gts.5c5e92b6919202.67101652, 12 Şubat 2019.

Türkiye'de Siyasi Reform, **Uyum Paketleri ve Güncel Gelişmeler**. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, 2007, <https://www.ab.gov.tr/files/pub/tsr.pdf>. s. 7, 11 Ocak 2019.

EKLER

Ek-1 : Anket ve Ölçekler

TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİK İLE İÇ TEHDİT, DIŞ TEHDİT VE AB ALGISI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Değerli katılımcı; bu anket “Türkiye’de Milliyetçilik ile İç Tehdit, Dış Tehdit ve AB Algısı Arasındaki İlişkinin belirlenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Vereceğiniz cevaplar sadece bu araştırma için kullanılacak olup, kesinlikle gizli tutulacaktır. Bu nedenle, özellikle isim veya tanıtıcı herhangi bir bilginin yazılmaması gerekmektedir. Göstereceğinizi umduğumuz samimiyet ve ilgi için şimdiden teşekkür ederiz.

Saygılarımızla.

Doç. Dr. Ateş USLU

Tez Danışmanı

Mahmut Turan EKTİREN

İstanbul Üniversitesi Sosyal

Bilimler Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu
Yönetimi Anabilim Dalı

Doktora
Öğrencisi

1. Cinsiyetiniz:

a.()Kadın

b.()Erkek

2. Medeni Durumunuz

a.()Evli

b.()Bekâr

3. Yaşınız

4. Mezuniyet Durumunuz?

a.() Okuma yazma bilmiyor

b.() Okul mezunu değil, okuma yazma biliyor

c.() İlkokul

- d.() Ortaokul
- e.() Lise
- f.() Yüksek Okul
- g.() Fakülte
- h.() Lisansüstü

5. Şu an herhangi bir sendikaya üye misiniz?

- a.()Evet
- b.()Hayır

6. Sendika dışında herhangi bir sivil toplum kuruluşuna üye misiniz?

- a.()Evet
- b.()Hayır

7. Sendika, sivil toplum kuruluşu veya benzer bir kuruluşa(Menfaat grubu, Baskı Grubu) üyeyseniz faaliyetlerine ne sıklıkta katılırsınız?

- a.() Sadece üyeyim,
- b.() Aktif olarak sendika faaliyetlerine katılıyorum,
- c.() Ara sıra sendika toplantılarına katılıyorum,
- d.() Yönetimde görev alıyorum,
- e.() Sadece sendikalı arkadaşlarla ara sıra sohbet ediyorum

8. Herhangi bir siyasi partiye üye misiniz?

- a.()Evet
- b.()Hayır

9. Herhangi bir siyasi partiye üyeyseniz parti faaliyetlerine ne kadar sıklıkla katılırsınız?

- a.() Sadece üyeyim,
- b.() Aktif olarak parti faaliyetlerine katılıyorum,
- c.() Ara sıra parti toplantılarına katılıyorum,
- d.() Yönetimde görev alıyorum,
- e.() Sadece partili arkadaşlarla ara sıra sohbet ediyorum

10. Siyasi konulara yaklaşım tarzı düşünüldüğünde bazı kişiler kendini solcu, bazı kişiler ise sağcı diye tanımlar. Siz, siyasi görüşleriniz açısından

düşündüğünüzde kendinizi 1'in en sol, 10'un ise en sağ ifade ettiği bu cetvelde nereye yerleştirdiniz?

1	()	2	()	3	()	4	()	5	()	6	()	7	()	8	()	9	()	10	()
---	-----	---	-----	---	-----	---	-----	---	-----	---	-----	---	-----	---	-----	---	-----	----	-----

Sol

Sağ

11. Kendinizi ne kadar milliyetçi görüyorsunuz? 1'in hiç milliyetçi olmayanları, 10'un ise en milliyetçi olanları gösterdiği cetvelde kendi yerinizi işaretler misiniz?

1	()	2	()	3	()	4	()	5	()	6	()	7	()	8	()	9	()	10	()
---	-----	---	-----	---	-----	---	-----	---	-----	---	-----	---	-----	---	-----	---	-----	----	-----

Hiç Milliyetçi Değil

Tamamen Milliyetçi

12. Kendinizi nasıl tanımlarsınız? Önem sırasına göre sırasına göre sıralandığında sizin için ilk üç nasıl olur ?

1.....

2.....

3.....

A.Türk

B.Kürt

C.Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşı

D. Sünni Müslüman

E. Alevi

F.Yaşadığınız Şehir-Bölge (Örnek, İzmirli Vs.)

G. Türkiyeli

H. Müslüman Türk

I.Kürk Kökenli Türk

İ. Diğer

J. Benim İçin Bunların Bir Önemi Yok

K. Hiçbiri

13. Bu Pazar günü bir genel seçim yapılacak olsa, oyunuzu hangi partiye verirsiniz?

- a.() Adalet ve Kalkınma Partisi
- b.() Büyük Birlik Partisi
- c.() Cumhuriyet Halk Partisi
- d.() Demokrat Parti
- e.() Emek Partisi
- f.() Halkların Demokratik Partisi
- g.() Komünist Parti
- h.() Liberal Demokrat Parti
- ı.() Milliyetçi Hareket Partisi
- i.() Saadet Partisi
- j.() Türkiye Komünist Partisi
- k.() Vatan Partisi
- l.() Diğer
- m.() Hiçbiri

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	E-İ ÖLÇEĞİ					
MİLLİYETÇİLİK	S11.Milliyetçi söylemlerin her geçen gün arttığını düşünüyorum.	()	()	()	()	()
	S21.Bir etnik gruba ait bayrak, resim ve rozet gibi simgelerin günlük hayatta kullanımının arttığını gözlemlemekteyim.	()	()	()	()	()
	S23.Farklı etnik gruptan olanların bir birine tahammülü her geçen gün azalmaktadır.	()	()	()	()	()
	S25.Güvenlik kaygısı, terör ve nefret söyleminin yaygınlaşması ile beraber farklı etnik gruplar arasında ciddi kutuplaşmalar meydana gelmektedir.	()	()	()	()	()
	S29.Milliyetçilik gittikçe daha etnik grup temelli yapılır hale geldi.	()	()	()	()	()
İÇ TEHDİT	S3.Türkiye bölünme tehdidi altındadır.	()	()	()	()	()
	S8.Türkiye'deki farklı etnik grupların talepleri beni endişelendiriyor.	()	()	()	()	()
	S12.Artan terör olayları beni endişelendirmektedir.	()	()	()	()	()
	S14. Ülkemizde son dönemlerde sayıları gittikçe artan farklı etnik gruplara mensup insanların varlığından rahatsızlık duyuyorum.	()	()	()	()	()
	S17.Güvenliğin tehdit edildiği durumlarda hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasında sakınca görmüyorum.	()	()	()	()	()
	S20.Farklı dil ve kültürlerde TV yayınının yapılmasını sakıncalı buluyorum	()	()	()	()	()
	S24.Her dilde eğitim hakkının verilmesi gerektiğini düşünüyorum.	()	()	()	()	()
	S26.Farklı dil ve kültürlerde TV yayınının daha sık yapılması gerektiğini düşünüyorum.	()	()	()	()	()
	S27.Farklı din ve etnik gruptan insanların çevremde olması benim için bir zenginlik kaynağıdır.	()	()	()	()	()
	S28.Türkiye'de Türkçe dışında eğitim veren okullar olmalıdır.	()	()	()	()	()
DIŞ TEHDİT	S1.Devlet, destekleme konusunda önceliği yerli yatırımcıya vermelidir.	()	()	()	()	()
	S2.Yabancı malların Türkiye'ye girişine sınırlama gelmelidir.	()	()	()	()	()
	S4.Daha pahalı bile olsa benim için öncelik ülkemde üretilen mallardır.	()	()	()	()	()
	S7.Yabancı filmler, yayınlar ve müzikler Türkiye'de kültürel yozlaşmaya sebebiyet vermektedir.	()	()	()	()	()
	S10.Türkiye'de yaşanan terör olaylarının temel kaynağı dış faktörlerdir.	()	()	()	()	()
	S18.Yabancı sermayenin ülkemize girişi beni rahatsız etmektedir.	()	()	()	()	()
	S19.Sebebi ne olursa olsun ülke menfaati için savaşa girilmesinden yanayım.	()	()	()	()	()
	S16.Yabancıların Türkiye'de toprak satın almasına sınırlama	()	()	()	()	()

	getirilmelidir.					
	S22. Ülke savunması için daha fazla bütçe ayrılmalıdır.	()	()	()	()	()
AB ÜYELİĞİ	S5. Türkiye'nin AB'ye üye olması gerektiğini düşünüyorum.	()	()	()	()	()
	S6. Türkiye AB ve İslam ülkeleri arasında köprü olmalıdır.	()	()	()	()	()
	S9. AB üyeliği Türkiye'yi daha demokratik bir ülke haline getirir.	()	()	()	()	()
	S13. AB üyeliği Türkiye'yi ekonomik olarak kalkındırır.	()	()	()	()	()
	S15. AB üyeliği Türkiye'yi böler.	()	()	()	()	()

Ek-2 : Etik Kurulu Anket ve Ölçek İzni Karar²⁹¹

Tarih ve Sayı: 22/05/2017-87249

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu
Başkanlığı

Sayı :35980450-663.05-
Konu :Mahmut Turan EKTİREN

Sayın Mahmut Turan EKTİREN

İlgi :17/04/2017 tarihli, bila sayılı yazı

Sorumlu araştırmacılığını üstlendiğiniz 50995 dosya numaralı "Türkiye'de Milliyetçi Referanslı Radikalleşme ve Dinamikleri" başlıklı çalışma Kurulumuzun 09.05.2017 tarih 03 sayılı toplantısında görüşülerek etik yönden uygun bulunmuş olup, karar ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

e-İmzalı
Prof. Dr. N. Tolga SARUÇ
Başkan

EK :
1-Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Kararı

Doğrulamak için:<http://194.27.128.66/envision.Sorgula/belgedogrulama.aspx?V=BEACNH1J2>

Ayrıntılı bilgi için irtibat : Süleyman ARIK Dahili : 10689

İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü
34452 Beyazıt/Fatih-İstanbul
Tel : 0212 440 20 89 Faks : 0212 440 20 88
e-posta : sosyalbilimleretikkurul@istanbul.edu.tr Elektronik Ağ : www.istanbul.edu.tr

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

²⁹¹ Tez ismi “Türkiye’de Milliyetçilik ile İç Tehdit, Dış Tehdit ve Avrupa Birliği Algısı Arasındaki İlişki” olarak değiştirilmiştir.

ÖZ GEÇMİŞ

Mahmut Turan EKTİREN, 2008 yılında Gazi Üniversitesi Endüstriyel Teknoloji Eğitimi (lisans) ve 2011 yılında Anadolu Üniversitesi Kamu Yönetimi (lisans) bölümlerini bitirdi. 2011 yılında İstanbul Aydın Üniversitesinin düzenlediği altı ay süreli siyaset akademisinde eğitim aldı. 2013 yılında yüksek lisans eğitimini İşletme Yönetimi alanında tamamladı. Şu an Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi alanında doktora yapmaktadır. Aynı zamanda 2 yıl idarecilik ve 8 yıl öğretmenlik yapmış olup Fen ve Sosyal Bilimler proje okulunda proje koordinatörü olarak görev yapmaktadır.

Akademik Çalışmalar

Ektiren, Mahmut Turan ve Aydın, Ganime, Okul Yöneticilerinin Bilgisayar Öğrenmeye Dair Tutumları, **Marmara Üniversitesi 8. Eğitim Yönetimi Kongresi**, (Özet Bildiri/) (Yayın No:517681), 2013.

Ektiren, Mahmut Turan, Okul Yöneticilerinin Liderlik Düzeyleri-İstanbul İli Örneği, **İstanbul Aydın Üniversitesi Temel Eğitim Sempozyumu**, 2013.

Ektiren, Mahmut Turan ve Kaynar, Mehmet Nuri, Mahalli İdarelerin Dezavantajlı Gruplara Eğitim Desteği Verme Sürecindeki Roller, **İstanbul Aydın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi**, Yıl 3, Sayı 1, 2017, s.51-68.

Ektiren, Mahmut Turan ve Sabaz, Yusuf, Aktif Fen Eğitim Sisteminin Öğrencilerin Fen Bilimleri Dersine Karşı Tutumları ve Yaratıcılık Becerilerine Olan Etkisinin İncelenmesi, **İstanbul Aydın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi**, Yıl 3, Sayı 1, 2017, s.69-82.

